

ატაპი ზაქარაძე



სურის
წიგნი



გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი. 1986

83.3Гр7

ბ 325

ამ წიგნში თავმოყრილია კრიტიკული წერილები, რომელნიც სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული იყო ჩვენს პრესაში. წერილები ეხება ქართული მწერლობის მიერ დასმულ პრობლემებს. ავტორი მსჯელობს ქართული ეროვნული ხასიათის თავისებურებებზე, დღევანდელი პროზის საქირბოროტო საკითხებზე.

ლ ე გ ე ნ დ ა

ერთი შემთხვევა უნდა გაგახსენოთ. იგი დოსტოევსკის ცხოვრებაში მოხდა.

მოსკოვში ცხოვრობდა ცნობილი პედაგოგი ლევ ივანეს ძე პოლივანოვი. 1880 წელს იგი იყო რუსული სიტყვიერების მოყვარულთა საზოგადოების დროებითი მდივანი და პუშკინის საიუბილეო ზეიმის მომწყობი კომისიის თავმჯდომარე. ქმარს გვერდით ედგა და ბეჯითად ეხმარებოდა მარია ალექსანდრეს ასული პოლივანოვა.

პუშკინის იუბილე ჩატარდა, როგორც მთელი რუსული კულტურის დღესასწაული. 1880 წლის 8 ივნისს დოსტოევსკიმ წარმოთქვა თავისი საყოველთაოდ ცნობილი სიტყვა. მან ახლებურად დანახვა პუშკინი რუსეთს და ისიც ვიცით — რა გამოგნებელი შთაბეჭდილება მოახდინა მან დამსწრე საზოგადოებაზე.

მაგრამ დოსტოევსკის სიტყვას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მარია პოლივანოვასათვის. 25 აგვისტოს ამ ქალისაგან დოსტოევსკიმ ბარათი მიიღო. იშვიათი გულწრფელობითა და გულახდილობით ატყობინებდა მარია პოლივანოვა მწერალს თავის წუხილს.

წერილის შინაარსი ასეთი იყო:

ცოლ-ქმარ პოლივანოვებს უყვარდათ ერთმანეთი. მათი ცხოვრება მშვიდად და სიამტკბილობაში მიმდინარეობდა. მაგრამ 1874 წლიდან ყველაფერი შეიცვალა. ოჯახში გუვერნანტი მოიყვანეს. თავისებური შეხედულების ქალი იყო გუვერნანტი. მან მარია პოლივანოვას უთხრა, რომ ჰყავდა საქმრო, მაგრამ არ სჯეროდა სიყვარულის, ხოლო ქორწინება მიაჩნდა უზნეობად. ქორწინებაში იგი ძალადობასა და პირრვნების თავისუფლების შეზღუდვას ხედავდა. სჯეროდა, რომ ქალს ყოველი მამაკაცის გაბრიყვება შეუძლია. მაგრამ მოხდა ისე, რომ გუვერნანტსა და ლევ პოლივანოვს ერთმანეთი შეუყვარდათ. ეს სიყვარული მტკიცე გამოდგა. მარია პოლივანოვას თავდავიწყებით სძულდა გუვერნანტი. მისი დანახვისას გულყრა ემართებოდა. ოცნებობდა მის სიკვდილზე, სურდა მისი დახრჩობა. მაგრამ გასაოცარი რამ მოხდა. მიენისს ორივე ქალმა მოისმინა დოსტოევსკის სიტყვა. ისინი ერთმანეთს შეხვდნენ. ახლა თავად მარია პოლივანოვას დაუგდეთ ყური: „იგი მომეპარდა, მომეხვია, მეუბნებოდა, რომ ძალიან უბედურია, მთხოვდა პატიებას თუ რაღაც ამდაგვარს. ყველა წყენა ერთბაშად გამიქრა. გარდა უსაზღვრო სიბრალულისა მისდამი, აღარაფერი დარჩა ჩემში. ჩვენ გადავკოცნეთ ერთმანეთი“.

რაყიფები შერიგდნენ. ორივემ დაიჯერა, რომ ერთად შეუძლიათ ბედნიერნი იყვნენ და ლევ ივანეს ძეც გააბედნიერონ. კაცი ქალების აღტკინებას ექვით შეხვდა. უსიამოვნო განწყობილება

დაეუფლა მას. მართლაც, როცა შერიგების პირველმა ტალღამ გაიარა, მარია პოლივანოვა მიხვდა, რომ მას პატიება არ შეეძლო. იგი არ იყო თანახმა *menage an trois* (სამთა ქორწინების).

მარია პოლივანოვა დოსტოევსკის დახმარებას სთხოვდა, შეელას ეხვეწებოდა. მწერალმა არ იცოდა, რა ექნა. იგი არ მოელოდა, მას არ უფიქრია, რომ მის ნათქვამს სიტყვასიტყვით გაიგებდნენ და მერე ამ მოდელის მიხედვით ცხოვრებას დააპირებდნენ. მან მხოლოდ სიყვარულის, სათნოების, ჰარმონიის ლეგენდა შექმნა. მარია პოლივანოვა კი მას სთხოვდა ლეგენდა სინამდვილედ ექცია. დოსტოევსკის, ცხადია, ეს არ შეეძლო.

დოსტოევსკიმ არ უპასუხა 25 აგვისტოს წერილს. მაგრამ პოლივანოვა არ ეშვებოდა. იგი წერილს წერილზე უგზავნიდა მწერალს და დაუინებით ითხოვდა პასუხს, რჩევა-დარიგებას, მდგომარეობიდან თავდახსნის გზის სწავლებას. უაღრესად დაბნეულმა დოსტოევსკიმ არ იცოდა, რა ექნა. იგი ბოდიშს უხდიდა მარია პოლივანოვას. არწმუნებდა, რომ მხოლოდ პროზაიკოსია და არ იცის გზა, საშუალება, ხერხი, რომლითაც უშველის ქალს. კარგა ხანს გასტანა ამ მიმოწერამ და, ბოლოს, როგორც იქნა, მარია პოლივანოვა დარწმუნდა, რომ დოსტოევსკი მწერალია. იგი ილუზიურ სინამდვილეს ქმნის და ამის მიხედვით ცხოვრება შეუძლებელია.

8 ივნისს, თავის სიტყვით, დოსტოევსკიმ წაშივრი ლეგენდა შექმნა, სადაც სიყვარული, შერი-

გება, ჰარმონია სუფევდა. ორივე რაყიფმა ქალმა წამით იცხოვრა ლეგენდით. ეს მშვენიერება იყო. მაგრამ, როგორც კი ლეგენდის ხიბლი გაიფანტა, რეალობა დაბრუნდა და მტრები ისევ მტრებად დარჩნენ.

გასაგებია, რომ ამ შემთხვევაში სიტყვა „ლეგენდას“ იმ არაჩვეულებრივი ემოციური ძალის საზომად ვხმარობ, რომელსაც მხატვრული ნაწარმოები ახდენს პუბლიკუმზე. სწორედ ლეგენდური ძალის საშუალებით ქმნის მწერალი, საერთოდ ხელოვანი, ახალ სინამდვილეს — ილუზიურ სინამდვილეს.

„პოეტურ ინტეგრალებში“ მიხეილ კვესელავამ ფრიად საყურადღებო და დამაფიქრებელი კითხვა დასვა:

„ნეტავი, რომელი სამყარო იქნება უმჯობესი, ის, რაც რეალურად იყო და არის, თუ რაც ხელოვნებასა და ლიტერატურაშია წარმოდგენილი?.. თუ პირველი — მაშინ ხომ სულ ამაოდ დამშვრალან ყველა ქვეყნისა და საუკუნის მწერლები, მხატვრები, მუსიკოსები თუ არქიტექტორები? ან თუ მეორე — მაშინ რატომ ისე არ ვაწყობთ ჩვენს გარემოსა და ცხოვრებას, როგორც იმათ დაუსახავთ იდეალურად?“

ამ კითხვის ჩემი პასუხი ასეთია:

ეს ორი სინამდვილე ერთმანეთს ვერ შეცვლის. არც პირველია მეორეზე უკეთესი და არც მეორე პირველზე უმჯობესი. ორივე სინამდვილეს თავისი კონკრეტული ფუნქცია აქვს. ეს ფუნქციები ერთ-

მანეთს კი არ ცვლიან, არამედ ერთმანეთს ავსებენ. ისინი უერთმანეთოდ ვერ იარსებებენ. ერთიც აუცილებელია და მეორეც. ამდენად არც ვინმე დამაშვრალა ამაოდ.

დააკვირდით,

როცა ადამიანს უანგარო და თავგანწირული მეგობრობა მოენატრება, თხზავს ტარიელისა და ავთანდილის ძმობის ლეგენდას. „მე იგი ვარ, ვინც სიცოცხლეს არ ამოკრეფს კიტრად ბერად, ვის სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მიჩანს მღერად“.

როცა ადამიანს თავდავიწყებული, უმანკო სიყვარული მოენატრება, იგი ქმნის რომეოსა და ჯულიეტას ლეგენდას.

როცა ადამიანს პატიოსანი, კეთილშობილი, უმწიკვლო კაცი მოენატრება, იგი წერს დონ-კიხოტის ლეგენდას.

როცა ადამიანს სამყაროსთან შერწყმის ოცნება გაიტაცებს და ბუნების საიდუმლოს ამოცნობას მოიწადინებს, იგი იგონებს მინდიას ლეგენდას.

როცა ადამიანს სიმამაცე, ვაჟკაცობა, გამბედაობა მოენატრება, იგი თხზავს როლანდის სიმღერას.

ადამიანი ორ სინამდვილეში ცხოვრობს. ერთია რეალური, მეორე — ილუზიური. თუ რეალური სინამდვილე ბუნების შემოქმედების ნაყოფია, ილუზიური სინამდვილე ლიტერატურისა და ხელოვნების შექმნილია. თუ არ იქნება რეალური სინამდვილე, გაქრება ის მკვებავი ფეს-

ვი, ურომლისოდაც ვერ იარსებებს ილუზიური სინამდვილე. თუ არ იქნება ილუზიური სინამდვილე, გაქრება იმედი, ოცნება, მისწრაფება. რეალურ სინამდვილეში ადამიანს გამოეცლება მამოძრავებელი მუხტი. ადამიანი ობოლივით იგრძნობს თავს. ერთი სიტყვით, ილუზიური სინამდვილე რწმენას ქმნის, ურომლისოდ არსებობა შეუძლებელია.

ამიტომ არ შეიძლება ერთი სინამდვილის მეორეთი შეცვლა. ისინი ერთად უნდა არსებობდნენ, როგორც ერთი მთლიანობის ორი აუცილებელი ნაწილი.

ნურავინ იფიქრებს, რომ არსებობს ადამიანი, ვინც ილუზიური სინამდვილის თვინიერ ცხოვრობს. ზოგისათვის ილუზიურ სინამდვილეს მწერლობა ქმნის, ზოგისათვის — მუსიკა, ზოგისათვის — მხატვრობა, ზოგისათვის — ქორეოგრაფია, ზოგისათვის თეატრი, ზოგისათვის — კინო...

ილუზიური სინამდვილე ყოველთვის ლეგენდას შეიცავს. თუ მას ლეგენდა აკლია, მაშინ იგი რეალური სინამდვილის პირია. მისით არავინ დაინტერესდება. მის მიმართ გულგრილი დარჩებიან.

თუ გახსოვთ, დონ-კიხოტი ეუბნება სანჩოს — „იქნება გგონია, ყველა ის ამარილისები, ფილისები, სილვები, დიანები, გალატეები, ფილიდები და სხვანი ამგვარნი, რითაც სავსეა ჩვენი წიგნები, შაირები, რომანსები, სადალაქოთა თაროები და თეატრები, — ცოცხალი, ძვალ-ხორციანი არსებანი, მათ მაქებარ პოეტთა სატრფონი ყოფილიყვნენ?

სულაც არა. ისინი მხოლოდ პოეტთა წარმოდგენაში ცოცხლობდნენ, მათი შაირების საგანს შეადგენდნენ, რომ თავი მიჯნურად გამოეჩინათ ან მიჯნურობის ნიჭის მქონედ მაინც!“ ამის პერე დონ-კიხოტი საუბარს ასე ამთავრებს — „ჩემი მიჯნური ქალი როგორადაც მსურდა, ისეთად წარმოვიდგინე. ისეთი სიმშვენიერე და გარეგნობა მივეცი, რომ მასთან ვერც ელენე, ვერც ლუკრეცია, ვერც ძველი რომისა, საბერძნეთისა და ბარბაროსთა ყველა ჭებული ქალი ფეხს ვერ გაიწვდიან. დაე, ამაზე ვისაც რა უნდა, ისა თქვას: „უმეცარნი დამძრახავენ, გონიერმა მაინც იქნებ სხვაგვარად შეხედოს საქმეს“.

დონ-კიხოტი მართალია: ყოველი ადამიანი წარმოდგენით ქმნის იდეალურს და ლეგენდურის სამოსელში ხვევს მას.

ადამიანი ეტრფის სრულყოფილ-ს. სრულყოფილი კი ლეგენდით იქმნება და იგი ილუზიურ სინამდვილეში არსებობს. მახსოვს, შალვა ნუცუბიძე გალილეის ცხოვრებას გვიამბობდა. ლექციის დასასრულს მისებურად გაიღიმა და თქვა — რა თქმა უნდა, ინკვიზიციის სასამართლოში მას არ უთქვამს „მაინც ბრუნავსო“. ინკვიზიციის ჯალათები მიამიტი ბალღები არ ყოფილან და მათ დარჯაკში გამოვლილ კაცს იმის თავი აღარ ექნებოდა, ვაჟკაცობის ჩვენების მიზნით, დაეყვირა — *E pur si muove!* მაგრამ იტალიელი ხალხის სინდისმა იწებოდა, რომ გენიალური მეცნიერი სწორუბოვარი ვაჟკაციც ყოფილიყო. ხალხს არ უნდა დაიჯეროს,

რომ უზენაესი ძუნწია და ადამიანს ერთდროულად რამდენიმე სიქველთ არ აჯილდოვებს.

ლეგენდის ფასი კარგად ვლინდება ერთ ამბავში, რომელსაც ჰაინრიხ მანი გვიყვება „მეფე ანრი მეოთხის სიკაბუკეში“.

თვრამეტი წლის უფლისწულმა ანრიმ მთელი ღამე გაატარა მებალის ასულთან, ჩვიდმეტი წლის ფლორეტასთან. დილით, როცა ისინი ერთმანეთს ეთხოვებოდნენ, ჰაში ჩაიხედეს. „ამ ჰას მაინც ვემახსოვრებით და თვით სიკვდილის შემდეგაც არ დაგვივიწყებს იგი.“ ამის მეტად ფლორეტა აღარ შეხედრია საფრანგეთის მომავალ მეფეს. მებალის ქალიშვილმა კიდევ ოცი წელიწადი იცოცხლა და მხოლოდ ერთხელ მოჰკრა თვალი ანრი მეოთხეს, როცა იგი, ბედის კარნახით, მშობლიურ ქალაქ ნერაკში ჩამოვიდა. მაგრამ მაშინ ანრი ნავარელი უკვე დიდი ხელმწიფე იყო და ფლორეტა აღარ გახსენებია.

„მაშ, რატომღა ირწმუნებოდნენ ყველანი, — დასძენს ჰაინრიხ მანი, — რომ ფლორეტა ანრის გულისათვის მოკვდაო? დრო გავიდა და მისი სიკვდილის ჟამიც კი უკან გადასწიეს. სწორედ იმ დღეს, როცა ანრიმ მიატოვა იგი. და იმასაც ამბობდნენ, თითქოს ჰაში ჩავარდაო. სწორედ იმ ჰაში, რომელსაც ორივენი ჩაჰყურებდნენ, — როცა ფლორეტა ჩვიდმეტი წლისა იყო, ანრი კი თვრამეტისა. საიდან გავრცელდა ეს ხმა? იმ წუთს ხომ ისინი არავის დაუნახავს!“

საქმე ის გახლავთ, რომ ადამიანს უყვარს თანა-

სწორობის ლეგენდა და ოცნებობს მასზე. ამას კი ყველაზე მკაფიოდ უფლისწულისა და გლეხი ქალის ტრფობა გამოხატავს. ჩვენი აბესალომისა და ეთერის თქმულება ხომ ამის უტყუარი საბუთია.

მიჯნურობის ლეგენდაც უყვარს ადამიანს. რა სჯობს — ჩვიდმეტი წლის ფლორეტას სიკვდილი უფლისწულთან სიყვარულის პირველი ღამის მერე თუ უსიხარულო ცხოვრება, დაბერება, დაჩაჩანაკება და ბოლოს გარდაცვალება? ადამიანის ოცნებას პირველი ურჩევნია, რამეთუ იქ რომანტიკულობაა, მშვენიერებაა და ამაღლებულობა.

ალ. გერცენი მოთხრობაში „ქურდი კაჭკაჭი“ გლეხი მსახიობი ქალის ტრაგიკულ თავგადასავალს გვიამბობს. ეს ქალი ბრწყინვალედ ასრულებდა ანეტას როლს ფრანგულ მელოდრამაში, რომელსაც აგრეთვე „ქურდი კაჭკაჭი“ ერქვა.

მელოდრამის მიხედვით, ანეტას ბრალად ედება ქურდობა. იგი უნდა დასაჯონ. მაგრამ გაირკვევა, რომ ნივთი, რომლის მოპარვა ანეტას ბრალდებოდა, წაუღია კაჭკაჭს. უდანაშაულო მსახური გოგო სიკვდილს გადაურჩება.

ამ პიესის ავტორებს კენიესა და დ'ობინს სიუჟეტად ნამდვილი ამბავი გამოუყენებიათ — ოლონდ სინამდვილეში უდანაშაულო ქალი სიკვდილით დაუსჯიათ. ამ განსხვავების გამო გერცენის მოთხრობის ერთი პერსონაჟი ირონიულად შენიშნავს: „თქვენ იცით „ქურდი კაჭკაჭის“ თქმულება. სინამდვილე არ არის ისე ნერვებდასუსტებული, როგორც დრამატული მწერლები. სინამდვილე

ბოლომდე მიდის: ანეტა სიკვდილით დასაჯეს. პრესაში კი აღმოჩნდება, რომ ქურდი კაპკაჭია და არა ქალი. და აი, ანეტა უკან ბრუნდება ზეიმით“. ამ სიტყვებში ნათლად გამოსკვივის დაცინვა, გამოწვეული იმით, რომ მწერლობას სურს შეალამაზოს, შეამსუბუქოს ცხოვრების სისასტიკე. მაგრამ, თუ კარგად დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ მწერლის სუსტი ნერვები არაფერ შუაშია. საერთოდ აღადამიანს უნდა კეთილის გამარჯვება და იგი ამის ილუზიას ქმნის. სწორედ ეს ილუზიაა არსებითი სხვაობა, რომელიც ორ სინამდვილეს — რეალურსა და ლიტერატურულს — შორის არსებობს. ილუზიური სინამდვილე მისტიფიკაციით იქმნება.

აღადამიანი, რომელსაც არ ჩაუდენია გმირობა და ვერც ვერასოდეს ჩაიდენს, გიყვება გასაოცარი გმირობის ამბავს და თან სრულად გარწმუნებთ.

აღადამიანი, რომელსაც შეიძლება ქარასოდეს ჰყვარებია, გაიმბოზთ მიჯნურთა მომაჯადოებელ თავგადასავალს და თან ცრემლებს გაღვრევენ.

აღადამიანი, რომელსაც ქათმის დაკვლაც კი არ ძალუძს, მოგითხრობთ შემზარავი მკვლელობის ამბავს და თან ისეთი დამაჯერებლობით, თითქოს თავად სისხლში იყო ნაბანავები.

მისტიფიკაცია იმდენად მეტად დამაჯერებელი და მართალია, რომდენადაც ნიჭიერია ხელოვანი. ზოგჯერ ეს მიაშიტ აღადამიანებს ატყუებს. ისინი შემოქმედსა და შექმნილს აიგივებენ. ასე დაემართა მარია პოლივანოვასაც, თუმცა იგი განათლე-

ბული და წიგნიერი ქალი იყო. გაიგივების პროცესი განსაკუთრებით საგრძნობია თეატრში. ალბათ იმიტომ, რომ მისტიფიკირების პროცესი მაყურებლის თვალწინ მიმდინარეობს. სიყალბეც უფრო იოლად შეიმჩნევა სცენაზე. ეს გარემოება ცხადად მიანიშნებს ერთ კანონზომიერებას: ლეგენდა არასოდეს იქმნება ტყუილის საფუძველზე. მას ბადებს ან უიშვიათესი ფაქტი ან ადამიანის სულის მოთხოვნილება.

თუ ცოტნე დადიანის ლეგენდა ფაქტის ნაყოფია, გალილეის ლეგენდა ადამიანის სულის მოთხოვნილების შედეგია. თუ გალილეის ნაჰერებას დაემატება მამაცობაც, მივიღებთ სრულყოფილების იდეალს, რისკენაც მიისწრაფვის კაცი, რაზეც ოცნებობს იგი.

თუ არ არსებობს ფაქტი ან ადამიანის სულის მოთხოვნილება, როგორც უნდა გაისარჩოს მწერალი, ვერ შექმნის ლეგენდას. არც მის დახატულ ილუზიურ სინამდვილეს დაუჯერებს მკითხველი.

რატომ ვიჭერებთ ოტელოს და დეზდემონას სიყვარულის ლეგენდას? ჩვენ ხომ ვიცით, რომ რასობრივი განსხვავებულობის შედეგად წარმოქმნილი კონფლიქტი ურთულესი კონფლიქტია. იგი დღესაც ვერ დაუძლევია კაცობრიობას, არა თუ მაშინ, როცა „ოტელო“ დაიწერა. და მაინც, მაშინაც და დღესაც, ადამიანი ოტელოსა და დეზდემონას სიყვარულის მომხრეა. იმიტომ, რომ რასობრივი თანასწორობა ადამიანის სულის მოთხოვნილებაა. გვინდა ვიწამოთ, დავიჯეროთ, რომ

თეთრკანიანი, არისტოკრატი, მდიდარი ქალი ალა-
ლად შეიყვარებდა უაზნო მავრს. მაგრამ ის, რაც
მკითხველმა თუ მაყურებელმა დაიჭერა, თავად
ოტელომ ვერ იწამა. ეს არის მისი ტრაგედიის
საფუძველი. ოტელოში ეჭვი იავოს არ ჩაუნერგავს,
ეს ეჭვი ყოველთვის არსებობდა მასში. იავომ
უბრალოდ გააღვივა იგი, ცეცხლად აანთო. ქვე-
ცნობიერად ოტელოს ყოველთვის ეშინოდა, სულ
ეეჭვებოდა დეზდემონას სიყვარული. ქვეცნობიე-
რად მას სულ აწამებს კითხვა — იგი, მავრი, შეი-
ყვარა თეთრკანიანმა ქალმა? იგი, უაზნო და
უბირი წარმომავლობის კაცი, მიუხედავად მისი
მხედრული დამსახურებისა, შეიყვარა ვენეციელი
სენატორის ასულმა? იგი, ხანდაზმული და ომებში
ნაწამები ადამიანი, შეიყვარა ახალგაზრდა, მომა-
ჯადოებელმა ქალიშვილმა? მართალია, ოტელო
ამაყად აცხადებს, რომ — „ჩემგან გამოვლილ ჭირ-
თათვის მან მე შემიყვარა, მე შევიყვარე ჩემთა
ჭირთა თანაგრძნობისათვის“, — მაგრამ გულის სი-
ღრმეში მას ამ ბედნიერების არ სჯერა. ჩვენ ქარ-
თული ლიტერატურიდანაც ვიცით, რა ძნელია
ქალ-ვაჟს შორის უთანასწორობის დაძლევა, იქნება
იგი კლასობრივი თუ რასობრივი. ოთარაანთ ქვრი-
ვის გიორგიმ კლასობრივი უთანასწორობის გამო
ვერ გაუმხილა კესოს სიყვარული. ამ გაუბედობის
მსხვერპლი გახდა იგი. კ. გამსახურდიას არზაყან
ზვამბაია, რევოლუციის შემდეგ, ოცნებობს, რომ
ზვამბაიებმა ისევე ადვილად წაავლონ შერვაშიძე-
თა ქალებს ხელი, როგორც ადრე შერვაშიძეები

წაავლებდნენ ზვამბაიას ქალებს. თუმცა ეს არ ყოფილა იოლი. არზაყან ზვამბაია თამარ შერვაშიძეს მაინცადამაინც გაბედულად ვერ ექცევა. თუ გიორგისა და არზაყანს კლასობრივი უთანასწორობა ბოჭავდა, ოტელოს საქმე უფრო რთულად იყო: იქ კლასობრივი უთანასწორობაც არსებობდა, რასობრივიც და ასაკობრივიც. ამის გადალახვა ადვილი არ იყო. ამას ისეთი გაბედული, თავისუფალი და უკომპლექსო ადამიანი სჭირდებოდა, როგორიც დეზდემონა იყო. ოტელო ასეთი პიროვნება არ გახლდათ. მას არასრულყოფილების კომპლექსი ფლობდა. ქვეცნობიერად ეს კომპლექსი წარმართავდა ოტელოს ქმედებას. იაგოს მზაკვრულმა გონებამ ეს ნათლად დაინახა და მიზანსაც ამით მიაღწია.

აფრიკის ხალხების ლიტერატურაში უამრავი რომანი და პიესაა დაწერილი, რომელიც თეთრკანიანი ქალისა და შავკანიანი ვაჟის სიყვარულს გვიამბობს. გავიხსენოთ თუნდაც პიტერ აბრაჰამსის და ჯერალდ გორდონის რომანები. მაგრამ ისინი პუბლიკუმის ცნობიერებაში არ ჩარჩენილან ისე ღრმად და წარუშლელად, როგორც „ოტელო“. რატომ? პასუხი იოლია: ისინი არ არიან ისეთი ნიჭიერი მწერლები, როგორიც შექსპირი იყო. მაგრამ მაინც რით, რა კონკრეტული ნიშნით არის გამოვლენილი შექსპირის უპირატესი ნიჭიერება? იმით, რომ შექსპირი ქმნის თავისუფალი ქალის ლეგენდას, ვისაც სიყვარულის არ ეშინია. დიახ, დიახ, არის სიყვარული, რომლისაც ეშინიათ. ყვე-

ლა რომანსა და პიესაში, რომელნიც დღეს იწერება და თეთრკანიანი ქალისა და შავკანიანი ვაჟის სიყვარულს მოგვითხრობენ, ქალებს ეშინიათ თავიანთი სიყვარულის. არც ერთ მათგანს არ გააჩნია დეზდემონას თავისუფლება. ის ქალები გეცოდებათ, თანაუგრძნობთ, მაგრამ პუბლიკუმის ცნობიერებაში კვალს არ ტოვებენ. დეზდემონა, მიუხედავად ტრაგიკული ბედისა, არ გეცოდებათ. განა შეიძლება გეცოდებოდეთ ქალი, რომელსაც შეუძლია დასძლიოს რასობრივი, კლასობრივი, ასაკობრივი უთანასწორობა? იგი სულიერი ვაჟკაცობის, თავისუფლების ლეგენდაა. ეს ერთადერთ გრძნობას — აღტაცებას — იწვევს და გასწავლის — რა არის თავისუფლება.

ხშირია შემთხვევა, როცა ვწერთ თავისუფლებაზე, მაგრამ ვერ ვქმნით თავისუფლების ლეგენდას, ვწერთ სიყვარულზე, მაგრამ ვერ ვქმნით სიყვარულის ლეგენდას, ვწერთ სიძულვილზე, მაგრამ ვერ ვქმნით სიძულვილის ლეგენდას, ვწერთ მზაკვრობაზე, მაგრამ ვერ ვქმნით მზაკვრობის ლეგენდას, ვწერთ დანაშაულზე, მაგრამ ვერ ვქმნით დანაშაულის ლეგენდას... ერთი სიტყვით, ვყვებით ამბავს და მეტი არაფერი.

„უცხო კაცი“ იმ ინჟინრის თავგადასავალს გვიამბობს, ვისაც საქმის უკეთ წარმართვა სურს, ვინც რეჟინას ებრძვის. მაგრამ არ ვიცით, რით მთავრდება ინჟინერი ჩეშკოვის ბრძოლა, გაიმარჯვებს იგი თუ დამარცხდება.

„ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი...“ იმ კაცს

გვიჩვენებს, ვინც სამართლიანი გადაწყვეტილების მისაღებად იღწვის. ამისათვის ყოველნაირ ხერხსა და საშუალებას მიმართავს, მაგრამ არ ვიცით, რით დამთავრდება მისი საქმიანობა, მიაღწევს თუ არა იგი საწადელს.

დასკვნა მკითხველმა თუ მაყურებელმა თავად უნდა გააკეთოს საკუთარი გუნება-განწყობილების შესაბამისად.

შეიძლებოდა ამგვარ ნაწარმოებთა ჩამოთვლის გაგრძელება, მაგრამ ეს არაფერს შეცვლის. ამ ორი ნიმუშითაც ნათლად ჩანს ტენდენცია: სათქმელი სრულად არ ითქვას. ვაჩვენოთ პროცესი, მაგრამ მოვერიდოთ შედეგის აღწერას. ეს არ არის უბრალო საკითხი. არც მწერლის ნება-სურვილია, გვიჩვენებს თუ არა რეზულტატს. მწერლობა რეზულტატის შედგენა არ არის. იგი მკაფიოდ ჩამოყალიბებული კონცეფციაა. როცა პუბლიკუმმა არ იცის, რით მთავრდება პროტაგონისტის ბრძოლა, მაშინ მან არც ის უწყის, რა კონცეფციით არის იგი დაწერილი. „უცხო კაცი“ იქნება თუ „ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერნი“ (და სხვა მათებრი თხზულებანი), ნათლად გვიდასტურებენ მათი ავტორების პოზიციის გაურკვევლობას. მათ არ სწამთ კეთილის გამარჯვება. ეს რომ სჯეროდეთ, უთუოდ გვიჩვენებდნენ ჩეშკოვისა და შინდინის გამარჯვებას. ვერც იმის თქმას ბედავენ, რომ შექმნილ სიტუაციაში კეთილი ვერ გაიმარჯვებს. ასეთი გაბედულება რომ ჰქონდეთ, მაშინ ჩეშკოვისა და შინდინის დამარცხებას ვიხილავდით.

ასეა გაჩხერილი დრამატურგი კეთილსა და ბოროტს შორის და ნაბიჯი ვერც ერთი მიმართულებით ვერ გადაუდგამს.

სრულიად მკაფიოდ და ნათლად ვიცით, როგორ მთავრდება იაგოს მზაკვრობა: დეზდემონას და ოტელოს დაღუპვით, მაგრამ ასევე მკაფიოა შექსპირის კონცეფცია: კეთილი ყოველთვის იმარჯვებს, თუმცა შეიძლება ამა თუ იმ პიროვნების სიცოცხლე შეეწიროს მას. იაგოს მზაკვრობის გამომქდავნება კეთილის ზეიმია, მართალია, მსხვერპლიანი ზეიმი, მაგრამ მაინც ზეიმი.

ოიდიპოსი ბოლომდე იბრძვის ჭეშმარიტების მისაგნებად. შეიძლება მისი ბრძოლა შემზარავი ამბით — თვალების დათხრით — დამთავრდეს, მაგრამ სიმართლე მიგნებული და გამომჟღავნებული იქნება. ეს არის მთავარი. სიმართლემ უნდა იზეიმოს, თუნდაც ზვარაკის გაღების წყალობით.

კონცეფცია ნათელია და პუბლიკუმის ემოციური დამოკიდებულებაც მკაფიო. ადამიანის ცხოვრებაში სამუდამოდ რჩება ჭეშმარიტების მიგნებისათვის თვალებდათხრილი კაცის სახე. და ლეგენდაც თაობიდან თაობას გადაეცემა.

რა მსხვერპლს გაიღებს ჩეშკოვი ან შინდინი გამარჯვებისათვის? არ ვიცით. ვისაც მსხვერპლის გაღება არ შეუძლია, მას არც კეთილისათვის ბრძოლა ხელეწიფება. მაშასადამე, ჩეშკოვიცა და შინდინიც გვატყუებენ. თავს იმად გვაჩვენებენ, რაც არ არიან.

კაცობრიობას მსხვერპლის არ ეშინია. ეს უთუ-

ოდ და უთუმცაოდ დაამტკიცა მსოფლიო ტრაგიკულმა ლიტერატურამ. ყველაზე თავზარდამცემი ტრაგედიის წაკითხვისა თუ ხილვის შემდეგ ადამიანს მხნეობა ემატება. მას სასოწარკვეთილება არ ეუფლება. მხნეობა ემატება იმიტომ, რომ რწმუნდება: არიან ადამიანები, რომელთაც შეუძლიათ ჭეშმარიტების ძეხნას ემსხვერპლონ; არიან ადამიანები, რომელთაც მეცნიერული აზრის გამარჯვებისათვის 'შეუძლიათ კოცონზე დაწვას გაუძლონ; არიან ადამიანები, რომელთაც შეუძლიათ რწმენისათვის ეწამონ; არიან ადამიანები, რომელთაც შეუძლიათ მოყვასის სიყვარულისათვის ტანთ თაფლი წაისვან და თაკარა მზის ქვეშ ჭია-ლუასთვის გაიმეტონ თავი.

ისინი ლეგენდას ქმნიან. ლეგენდა კი მხნეობისა და გაუტეხელობის წყაროა.

კაცობრიობას ტყუილის ეშინია. ეშინია იმის, ვინც ლაჩარია და გმირის ნილბით დადის, ვინც ცრუა და მართლის ნილბით დადის, ვინც გონჯია და მზეთუნახავის ნილბით დადის, ვინც ლატაკია და მდიდრის ნილბით დადის, ვინც უნამუსოა და სინდისიერის ნილბით დადის.

ამ დროს ლეგენდა არ იქმნება, ულეგენდოდ კაცის სული ჭკნება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ადამიანი ხორციელად არსებობს, მაგრამ სულიერად მკედარია. აი, საფუძველი სასოწარკვეთილებისა.

სასოწარკვეთილების ჟამს ადამიანი ეძებს უცნაურს, გაუგონარს, ლეგენდურს: რეალური

სინამდვილიდან ილუზიურში გადასახლდება და ცხოვრების გასაძლებლად ახალ ენერგიას, ბრძოლის უნარს იძენს.

კეთილის დასამკვიდრებლად მუდმივი და შეუწყვეტელი ბრძოლაა საჭირო. კეთილისა და ბოროტის ურთიერთობა ჰგავს სიჯანსაღისა და სნეულების დამოკიდებულებას. ერთ ღონემიხდილ ავადმყოფს ცხრა რკინისმკვნეტელა ვაჟკაცი რომ დაადგეს თავზე, ვერც ერთი ვერ გადასდებს ჯანმრთელობას სნეულს. ავადმყოფს კი შეუძლია ცხრავე დაავადოს. ეს გამოწვეულია იმ უბრალო მიზეზით, რომ ავადმყოფობა გადამდებია, ჯანმრთელობა კი — არა. ასეა კეთილიცა და ბოროტიც. კეთილი არ არის გადამდები, გადამდებია ბოროტება.

კაცობრიობის გრძელი ისტორიის მანძილზე ადამიანმა საზოგადოების მოწყობის უამრავი მოდელი შექმნა, ზოგიერთი განახორციელა კიდევ, მაგრამ უმთავრესი ჯერჯერობით მაინც ვერ მოახერხა: დედამიწის ყოველ მოქალაქეს ვერ მისცა იმდენი პური, რამდენიც საჭიროა, ვერ მოსპო უნამუსობა, ორპირობა, ღალატი, ჩაგვრა, გამცემლობა, სიძულვილი, მტრობა, მრუშობა, ქურდობა და სხვა მანკიერებანი, თუმცა ყოველ დროში თავგამეტებული ებრძოდა ბოროტს.

როგორც ითქვა, ამ ბრძოლაში ყოველგვარი ლეგენდა ადამიანის მოკავშირეა. სულერთია, იქნება იგი ამალღებულის თუ დაცემულის ლეგენდა. თუ არსენა მარაბდელის ლეგენდა კაცს მხნეობას

ანიჭებს, თეიმურაზ ხევისთავის ლეგენდა უსუსურობასა და უხერხემლობას აზიზლებს; თუ თავად მიშკინის ლეგენდა კეთილისმოქმედს აყვარებს, სმერდიაკოვის ლეგენდა საზიზღრობას აძულებს; თუ „მზის ქალაქის“ ლეგენდა იდეალური საზოგადოების იმედით ავსებს, ქალაქ გლუპოვოს ლეგენდა საზოგადოების დაცემით თავზარს სცემს.

ლეგენდურობაა ის ხიბლი, რომელიც სამარადოდ რჩება ადამიანის ცნობიერებასა და მეხსიერებაში, ხოლო მხატვრული ნაწარმოების წაკითხვის ან ხილვის შემდეგ მუცალივით წამოგაძახებინებს — „გულში მჭირს, გულში, რჯულძაღლო...“

ამ ძალის გამოა, რომ არავის ავიწყდება კოლეგიის ასესორის კოვალიოვის ცხვირი, რომელიც პატრონს მოძვრა, სახელმწიფო მრჩევლის მუნდირში გამოეწყო და კარეტიტ დასეირნობდა პეტერბურგში (ნ. გოგოლი — „ცხვირი“).

ანდა წყლის ბინადარი კაპა და მისი ქვეყანა, სადაც უამრავი ობროდი ამბავი ხდება, და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ბავშვებიც კი ახირებული წესით იბადებიან. დედის წიაღში წინასწარ ეკითხებიან — სურს თუ არა დაბადება. ჩვილსაც შეუძლია უპასუხოს პო თუ არა. რაკი ასეთი თვისება აქვთ, კაპას ქვეყნის ბავშვები გაჩენისთანავე დამოუკიდებლად დადიან და ლაპარაკობენ. ხოლო, რაც შეეხება კაპას კულტურას, იგი თურმე არ განსხვავდება სხვა ქვეყნების კულტურისაგან (აკუტა-

გავა რიუნოსკე „კაპა“. იაპონური კაპა შეიძლება შევადაროთ ქართულ მესეფეს).

როგორ შეიძლება დაგავიწყდეთ პაწია ცინობერი და მისი ზღაპრული თავგადასავალი (ჰოფმანი — „პაწაწა ცახესი“).

და საერთოდ, რამდენი ამგვარი მაგალითის გახსენება შეიძლება. ნუ იფიქრებთ, რომ მხოლოდ საგანგებოდ შეთხზული ფანტასტიკური სიუჟეტი ატარებს ლეგენდურ ხასიათს. არა. უაღრესად რეალისტურად დაწერილ ნაწარმოებსაც უთუოდ ახლავს და ამშვენებს ლეგენდური ელფერი.

ნასტასია ფილიპოვნა რაგოჟინის მოტანილ ასი ათას მანეთს, გაზეთში გამოხვეულს და შეკრულს, აგიზგიზებულ ცეცხლში შეაგდებს. მერე განია ივოლგინს მიუბრუნდება და ეტყვის — უხელთათმნოდ, სახელოებაკაპიწებული ფულს სახმილიდან თუ გამოიღებ, შენი იყოსო.

ასი ათასი მანეთი აგდია ცეცხლში. ქალმაც და ყველა იქ დამსწრემ კარგად იცის განია ივოლგინის სიხარბე. იგი სულ ცოტა ხნის წინათ მზად იყო სახელგატეხილი ნასტასია ფილიპოვნა შეერთო, თუკი მზითევად სამოცდახუთმეტი ათასს მისცემდნენ. მანეთისათვის ვასილის კუნძულამდე იზოხებსო, დასცინის ივოლგინს რაგოჟინი. ბუხარში კი ასი ათასი მანეთი იწვის.

ყველა თავზარდაცემული და გაოგნებული მისჩერებია განია ივოლგინს.

მაგრამ ივოლგინმა გაუძლო ცდუნებას. გადაიტანა ტანჯვა. როცა ყველა დარწმუნდა, რომ გა-

ნია ივოლგინი არ მიეარდება ბუხარს ფულის სახმლიდან გამოსატანად, დათრგუნა სიხარბე, იგი მოტრიალდა და კარებისაკენ წავიდა. ივოლგინი ტოვებდა ნასტასია ფილიპოვნას სახლს, მაგრამ, ორი ნაბიჯი გადადგა თუ არა, გულწასულმა იატაკზე მოადინა ზღართან.

ნასტასია ფილიპოვნამ ასტამი აიღო, ფული ცეცხლიდან გამოიღო და გულშელონებული ივოლგინის გვერდით დადო. ეს ფული მთლიანად მისია, — ბრძანა ქალმა, — იგი არ ეცა მას. მაშასადამე, თავმოყვარეობა მეტი ჰქონია, ვიდრე სიხარბე.

ვისაც ერთხელ მაინც წაუკითხავს „იდიოტი“, არ შეიძლება ეს სცენა დაავიწყდეს. როგორც ნასტასია ფილიპოვნას საქციელში, ისე განია ივოლგინის თავშეკავებულობაში არის ხასიათის არაჩვეულებრივობა, განსაკუთრებულობა ანუ ლეგენდურობა. ამ თვისებით ორივე პერსონაჟი მტკიცედ ეუფლება მკითხველის ყურადღებას და ღრმად რჩება მეხსიერებაში.

მინდორში ბალი ვაშენე, ღობე გავევლე ჯალჯისა,
დავთესე კიტრი ოქროსი, ღობიო მარგალიტისა,
მოვიდა ქალი ლამაზი, გასწია ღობე ეკლისა,
მოსწყვიტა კიტრი ოქროსი, ღობიო მარგალიტისა.

ოქროს კიტრი და მარგალიტის ღობიო უკვე ლეგენდაა, მაგრამ სწორედ ეს აჯადოებს მკითხველს. ჯალჯის ღობესთან შეერთებული ოქროს კიტრი სრულიად სხვა სამყაროს ქმნის და იმ

მზეთუნახავსაც თვალნათლივ ხედავთ, ვინც მარ-
გალიტის ლობიოს მოსაკრეფად მოვიდა.

საქვეყნოდ ცნობილი მწერალი და ხალხური
ლექსის უცნობი ავტორი ერთნაირად ეძებს უც-
ნაურს, არაჩვეულებრივს, განსაკუთრებულს, რომ
ლეგენდურობის განწყობილება შექმნას. ეს ბუ-
ნებრივია. ჩვენ, პუბლიკუმს, ლიტერატურისა და
ხელოვნების პროტაგონისტი მაშინ გვიზიდავს,
გვზიზიდავს და გვეუფლება, თუ მის საქციელსა და
თვისებაში არის ლეგენდური ძალა.

ამიტომ შემოქმედი მოვალეა ან კალმით შექმნას
ლეგენდა ან პირადი ცხოვრებით.

1982 წ.

მკვახე ზემახილი

მეტად ძნელია და რთული იმსჯელო ერის სული-
ერ თვისებაზე, ესთეტიკურ ბუნებასა და ხასიათზე.
ალბათ ერის ბუნების და ხასიათის სრული ამო-
ცნობა შეუძლებელიც არის, იმდენად მრავალფე-
როვანი, ღრმა, უცნაური და მიუწვდომელია იგი.
გულახდილად რომ ვთქვათ, ბოლომდე პიროვნების
ბუნება-თვისების ამოცნობაც კი ჭირს და მთელი
ერის ხასიათს როგორღა უნდა მიაგნოს კაცმა. მაგ-
რამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ პრობლემაზე არ
დავფიქრდეთ და არ ვცადოთ თუნდაც ზოგიერთი

ნიშან-თვისების მოძებნა. ამას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. როცა ილია ჭავჭავაძემ ქართველ ხალხში თათქარიძეობის სენი აღმოაჩინა, მახვილი მის წინააღმდეგ აღიმართა. ამ ბრძოლას ჩვენი სულიერი გაჯანსაღებისათვის არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა, როცა ივანე გონჩაროვმა ობლომოვობის თვისებას მიაგნო რუს ხალხში, საქმიანობა მის აღმოსაფხვრელად წარიმართა. არ შეეცდები თუ ვიტყვი, რომ ობლომოვობის წინააღმდეგ ბრძოლამ სერიოზული როლი შეასრულა რუსული რევოლუციური თვისების გამომუშავებაში.

რაც მთავარია, ჩვენი ეროვნული ხასიათის ამოცნობა იმისთვისაც არის აუცილებელი, რომ უმეცრებისა და გაუგებრობის წამო თავს არ მოვიხვიოთ ის, რაც უცხო და მიუღებელია ჩვენთვის. იგი ავითვისოთ, იმას ჩავეჭიდოთ, რაც ბუნებრივად ესადაგება და ეგუება ჩვენს თვისება-ხასიათს.

ამიტომ გ. ასათიანის ნარკვევისადმი — „სათავეებთან“ („ცისკარი“, 1980 წ., № 5, 6, 7) — გულგრილი დამოკიდებულება შეცდომად მიმაჩნია. შეძლებისდაგვარად ყველამ ვიმსჯელოთ წამოჭრილ პრობლემაზე და იქნებ ქართველის ზოგიერთი ეროვნული თვისება-ხასიათი მართლაც უტყუარად დავადგინოთ. მით უმეტეს, რომ ამ საკითხს მარტო დღეს არ შეუწუხებია ჩვენი მწერლობა. ქვერ კიდევ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმა დაიჩივლა: „...ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს პირველითგანვე თვსთა უფალთა, რამეთუ, რაჟამს განდიდნენ, განსუქნენ და დიდება ჰპოონ და გან-

სუენება, იწყებენ განზრახვად ბოროტისა, ვითარცა მოგვთხრობს ძველი მათიანე ქართლისა და საქმენი აწ ხილულნი“ („ქართლის ცხოვრება“, ტ. 1, 1955 წ. გვ. 359). ასევე გულისტკივილით აღნიშნავენ ჩვენი ხალხის მანკიერ თვისებებს არჩილი, სულხან-საბა ორბელიანი, დავით გურამიშვილი და სხვანი. მარტო აკაკი წერეთლის სიტყვებში — „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველო“, — რა მწარედ უნდა დაგვაფიქროს. ჩვენი საუკუნის 20-იან წლებშიც ამ პრობლემის გარშემო ცხარე პაექრობა იყო გაჩაღებული. გაიხსენეთ ჟურნალ „ქართული მწერლობის“ (1927 წ., № 1) ფურცლებზე გამართული დისკუსია, რომელიც ნიკოლოზ მიწიშვილის „ფიქრებმა საქართველოზე“ გამოიწვია (1926 წ., № 4—5).

გ. ასათიანის ნარკვევში არ არის ძველი კამათის არც გადაჭარბებული ოპტიმიზმი და არც უსაბუთო სკეპტიციზმი. თუმცა ის კი უნდა ვთქვა, რომ ნაღვლიანი კილო გ. ასათიანსაც შეეპარა, როცა ნარკვევის დასასრულს განაცხადა — „ოკეანემდე ჯერ კიდევ ძალიან შორსაა...“ თუ ოკეანესკენ მივდივართ, მისი სიშორე ვერაფერი ნუგეშია, მაგრამ ჩვენ ოპტიმიზმის მეტი საფუძველი გვაქვს. ამის უპირველეს საბუთად, როგორც უნდა გაუკვირდეს მკითხველს, ქართული ზღაპრების გმირი ნაცარქექია მიმაჩნია.

როცა გ. ასათიანი ნაცარქექიას ეხებოდა, იგი, კირილე მიმინაშვილთან, ყვარყვარე თუთაბერთან და ბათა ქექიასთან ერთად, ქართული ხასიათის

შემადგენელ ელემენტად ჩათვალა (VI, 100. რომაული ციფრი აღნიშნავს უურნალის ნომერს, არაბული — გვერდს). ამის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს, მაგრამ მე მგონია, გ. ასათიანმა მკაფიოდ არ თქვა, ქართველმა ხალხმა რა აზრი ჩასდო ნაცარქექიის სახეში.

„სიზარმაცისა და ბაქიობის გარეშე ვის რა ჯანდაბად უნდა თქვენი ნაცარქექია? მისი ბაქიობაც ხომ ჩვეულებრივი არაა. ის ყველაზე დიდ ღუშმანს — ბაყბაყ-დეეს უნდა მოერიოს, თორემ პატარ-პატარებთან დაჭიდებაც ეთაკილება“.

ნუთუ სიზარმაცე და ბაქიობაა ნაცარქექიას თვისება? თუ ასე ვიფიქრეთ, მაშინ რუსული ზღაპრების გმირი ივანუშკა-დურაჩოკიც ბრიყვად უნდა მივიჩნიოთ. მაგრამ ასე რომ არ არის. ივანუშკა-დურაჩოკი ხომ ყველაზე გამჭრიახი, ჰკვირანი და გონიერია. გამარჯვებულებს ამიტომ გამოდის. მაშასადამე, „დურაკობა“ მისტიფიკაცია ყოფილა. ნილაბი ყოფილა ნამდვილი არსის დასაბამლავად, ასეთივე მისტიფიკაციაა, ნილაბია ნაცარქექიას სიზარმაცე და ბაქიობაც. ჩვენს ზღაპრებში ნაცარქექია ყოველთვის გამარჯვებული გამოდის. იგი ყველას ამარცხებს. მათ შორის იმ ბაყბაყ-დეესაც, რომელიც მრავალგზის უფრო ღონიერი და მძლავრია, ვიდრე ნაცარქექია. თითქოს დევმა ნაცარქექია ნიორწყლად უნდა აქციოს, მაგრამ ბოლოს მაინც დამარცხებული და გაცუცურაკებული რჩება იგი. ჰკუთით, გამჭრიახობით, მოქნი-

ლობით, ეშმაკობით სჯობნის ნაცარქექია დევს. სწორედ, ჭკუა, გამჭრიახობა, მოქნილობა, ეშმაკობაა ნაცარქექიას თვისება და არა სიზარმაცე და ბაქიობა. სიზარმაცე და ბაქიობა მისტიფიკაციაა, მომარჯვებული იმისათვის, რომ მტერმა ნაცარქექიას ნამდვილი თვისება ვერ ამოიცნოს.

ახლა უფრო შორს წავიდეთ: განა ნაცარქექიასა და დევის ურთიერთობაში საქართველოს ისტორიული ცხოვრების მოდელი არ ჩანს?

საქართველოს მთელი მისი გრძელი ისტორიის მანძილზე არასოდეს ჰქონია ურთიერთობა მის ტოლ სახელმწიფოსთან. იგი ყოველთვის მსოფლიო გოლიათებს ედგა პირისპირ:

საქართველო და რომის იმპერია,
საქართველო და ბიზანტიის საკეისრო,
საქართველო და არაბთა ხალიფატი
საქართველო და სპარსეთის შაჰინშატი,
საქართველო და მონღოლთა ულუსი,
საქართველო და ოსმალთა სულთანატი,
საქართველო და რუსეთის ცარიზმი.

ამ უთანასწორო ბრძოლაში რა უშველიდა საქართველოს თუ არა ჭკუა, გამჭრიახობა, მოქნილობა და ეშმაკობა. ქართველმა ხალხმაც ნაცარქექიას სახით ამგვარი იდეალი შექმნა. მტრის მოსატყუებლად ზარმაცისა და ბაქიას ნილაბი აიფარა. თუ ეს არ დავინახეთ ნაცარქექიაში, მაშინ მას ცალმხრივად წარმოვიდგენთ და ნილაბს არსად მივიჩნევთ. ამიტომ დამაჯერებლად არ მეჩვენება,

რომ კირილე მიმინაშვილის, ყვარყვარე თუთაბერის ან ბათა ქექიას არქეტიპი ნაცარქექია იყოს. დემნა შენგელაიას თავად აქვს ნათქვამი: „ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, ის (ბათა ქექია — ა. ბ.) მართლაც სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანია ფალსტაფისა და გარგანტუასი, სანჩო პანსასი და ლემკე გუდსაკისა, კოლა ბრუნეონისა და ლუარსაბ თათქარიძისა“. როგორც ვხედავთ, აქ ნაცარქექია არ არის მოხსენიებული. ნაცარქექიას მერე გაიხსენებს მწერალი. „მას (ბათა ქექიას --- ა. ზ.) არ უნდა ლიტერატურული ნათესაობა შეწყვიტოს არც „კალმასობის“ მთავარ გმირთან და არც ნაცარქექიასთან“. ნათესაობა კი ბატონო, რამეთუ ნაცარქექიაც ქართველი კაცია და ბათა ქექიაც, მაგრამ უფრო ღვიძლი ურთიერთობა კი მათ შორის არ ჩანს. ამიტომ ნაცარქექიაზე ლაპარაკი დავამთავროთ.

ქართული ეროვნული ხასიათის თვისებათა გამოყოფისას, გ. ასათიანი აღნიშნავს, რომ „შურისმაძიებლობა არასდროს არ ქცეულა ქართველი ხალხის ეროვნულ იდეოლოგიად, არც ლიტერატურაში, არც სამართლებრივ პრინციპებში, არც პოლიტიკურ სულისკვეთებაში“ (VI, 106). ზოგადად და საერთოდ ეს მართალია, მაგრამ განა არსებობს დედამიწის ზურგზე ერი, რომელსაც შურისმაძიებლობა ნაციონალურ იდეოლოგიად აქვს გადაქცეული? ასეთი ხალხი არ არსებობს და ვერც იარსებებს, რამეთუ, თავად გურამის სამართლიანი თქმით, ასეთი ერი ამოწყდებოდა სისხლში ბალ-

დამის ჩაქცევისაგან. მაშინ რა განსაკუთრებულ თავისებურებას ავლენს ქართველი ხალხი ამ მიმართულებით? | შურისძიება ქართველისათვის საერთოდ უცხო რამ არისო, ამას ვერ ვიტყვით. ლიტერატურული თვალსაზრისით, საკმარისია მარტო მე-19 საუკუნის მწერლობა გავიხსენოთ, სადაც შურისგების პრობლემა ღრმად და სერიოზულად დგას.

განა ვარდუას („სურამის ციხე“) შურისძიება სასტიკი და დაუნდობელი არ არის?

განა გაბრიელმა („გლახის ნამბობი“) სამაგიერო არ მიუზღო დათიკოს და რაიმე შემწყნარებლობა გამოავლინა მის მიმართ?

განა ბახვა ფულავა („პირველი ნაბიჯი“) უტეხი სიჭიუტით არ ეძებს შურისგების გზას და მანამ ვერ პოულობს მოსვენებას, სანამ სურვილს არ აისრულებს?

განა გელამ ონისე („მოდღვარი“) შურისძიების მიზნით არ მოჰკლა, რის გამოც სოფლის რისხვა — ჩაქოლვა — დაიმსახურა?

განა სიმონა („სიმონა“) დაუზოგველად არ უხდის სამაგიეროს დარიკოს შეურაცხმყოფელთ?

განა დავით კლდიაშვილის მიერ „თავად პეტრეში“ უგუნური და უაზრო შურისძიების შემადრწუნებელი ამბავი არ არის აღწერილი? /

რომელი ერთი ჩამოვთვალო. დასახელებული ნიმუშებითაც ერთი რამ ცხადზე ცხადია: ქართული მწერლობა სერიოზულად ამუშავებდა შურისგების პრობლემას, ოღონდ, ჩვენს ლიტერატურის

მცოდნეობას და კრიტიკას ეს საკითხი სათანადოდ არ შეუსწავლია, არ გაუანალიზებია. არაფერი უთქვამს იმის თაობაზე, როგორ გამოვლინდა შურისძიების პროცესში ქართული ხასიათი, რა ზნეობრივი დასკვნა გაკეთდა აქედან.

ეს ლიტერატურული ასპექტით. ახლა 'ისტორიის კუთხითაც გავიხსენოთ ზოგიერთი ფაქტი.

მოიგონეთ, როგორ ჩამოიყვანა მოტყუებით ბაგრატ მესამემ ფანასკერტში თავისი ნათესავები, ელარჯთა ხელმწიფენი სუმბატ და გურგენ, ბაგრატ არტანუჯელის ძენი, თმოგვის ციხეში ჩაამწყვდია და სული ამოხადა.

ანდა, როგორ მიიპატიჟა გიორგი ბრწყინვალემ ჰერეთ-კახეთის და სომხეთის ერისთავები ცივის მთაზე და პირწმინდად ამოწყვიტა.

თუ ოდესმე ნიჭიერი მწერალი დაამუშავებს ქსნის ერისთავების მიერ არაგვის ერისთავთა ამოჟლეტის ამბავს, შეიძლება მივიღოთ შურისძიების უფრო შემზარავი სურათი, ვიდრე „ნიბელუნგების თქმულებაშია“ დახატული.

სოლომონ პირველის მიერ რაჭის ერისთავთა მოსპობა შურისძიების აქტი არ არის?

გაიხსენეთ ლევან მეორე-დადიანი, თეიმურაზ პირველის ასული დარეჯანი (ანდა თავად თეიმურაზ პირველი: მან არ მოაკვლევინა ზურაბ ერისთავი, სიძე და თანამებრძოლი), გივი ამილახვარი და ავანი, რომელნიც შურისმგებლის დაუოკებელი ჯნებით არიან შეპყრობილი. ისინი ხომ ქართვე-

ლები არიან და ქართულ სულსა და ხასიათს ავლენენ.

მაშასადამე, ქართველმა იცის შურისძიება და თან სასტიკი. ეს ლიტერატურითაც დასტურდება და ისტორიითაც. ამიტომ ნუ შევეცდებით პირ მოვიწმინდოთ და გულმოწყალისა და მიმტევებლის ნიღაბი ავიფაროთ. არ არის ეს საჭირო. ძველი რომაელები ამბობდნენ — Homo sum, humani nihil a me alienum puto. ქართველიც ადამიანია და არც მისთვის არის რაიმე ადამიანური უცხო. ნურც ის გაგიკვირდებათ, რომ „ზოგს შურისმძიებლები ვგონივართ.“ ვართ, თუ ძალა შეგვწევს. როცა ამას ვამბობ, არ მაგიწყდება დავით აღმაშენებლის დიდსულოვანი საქციელი: თბილისის მაჰმადიანებით დასახლებულ უბნებში ღორის დაკვლის აკრძალვა, ამით მუსლიმანებს შეურაცხყოფილად რომ არ ეგრძნოთ თავი. მაგრამ ეს ფაქტი უფრო დავით აღმაშენებლის პიროვნების პოლიტიკური ნიჭიერებას, გამჭრიახობას, დიდბუნებოვნობას მოწმობს და ნაკლებად ავლენს საერთოეროვნულ შემწყნარებლობის თვისებას.

თუ ხშირად ვისმესთვის ჩვენი ეროვნული დამცირებისა და შეურაცხყოფისათვის მაგიერი არ მიგვიზღვავს, ეს ჩვენი უძლურების შედეგია იყო და არა ჩვენი შემწყნარებლობისა და მპატიებლობისა.

როცა ძალი გვქონდა ქადილისა, სამარცხვი საქციელიც ჩავვიდენია. განა სატრაბაიო რაც ქართველთა ლაშქარმა გააკეთა გიორგი.

სამის დროს? ქვეყანა დაწყენარებული იყო, მეზობლები დამორჩილებული, მტერი არსაიდან გვემუქრებოდა. ჯარს უქმად ყოფნა მოსწყინდა და მეფეს მიაკითხა: „არა არს ღონე დარჩომისა ჩვენისა თუინიერ ლაშქრობისა და რბევისა.“ მეფემ ეს უგნური თხოვნა ყურად იყო და სპას ნება დართო დაერბია ყველა ოლთისიდან შარვანამდის („ქართლის ცხოვრება“, ტ. II, 1959 წ., გვ. 15—16). ასე წარტყვევნეს და ააწიოკეს უზარმაზარი ტერიტორია მოწყენილობისა და უსაქმურობის გამო.

ანდა, მეორე ფაქტი გულმოწყალებასა და მპატიებლობაზე ლაპარაკობს? ლაშა-გიორგის დაბადებით გახარებულმა ქართველებმა, ჩვილი უფლისწულის პატივსაცემად, ააოხრეს უდანაშაულო ქალაქი ბარდავი. დიდძალი საუნჯე წამოიღეს და აურაცხელი ტყვე წამოასხეს (იქვე, გვ. 58).

ი. ფასი ძლიერის შემწყენარებლობას აქვს, თორემ უძლური და სუსტი მპატიებელი უნდა იყოს. სხვა რა გზა აქვს. ჩვენ რომ ჩვენი ძლიერების ხანაში ისეთივე გულმოწყალება გამოგვეჩინა, როგორსაც უძლურების დროს ვავლენდით, მაშინ შეიძლებოდა ჩაგვეთვალა შემწყენარებლობა, ლმობიერება, მპატიებლობა ქართული ხასიათის თვისებად. მაგრამ, სამწუხაროდ, ასე არ მომხდარა. მაშინ ისე ვიქცევოდით, როგორც ყველა ღონიერსა და ძლიერს სჩვევია. საკუთარ ძლიერებას რაღას ვსაყვედურობთ, როცა სხვისი ღონით გულმოცემული ვემუქრებოდით ჩვენს ყოფილ მტრებს:

ძრწოდე, კავკასო! ახლო არს დღე შენის აღსასრულისა!
შეთქმულან შენზედ ერთპირად ძენი ქართლისა სრულისა,
ადებად შენგან სისხლისა, უბრალოდ დაქცეულისა,
და აღმორთმევად უწყალოდ შენს შორის ბოროტ სულისა!

გულწრფელად რომ გითხრათ, ჩემთვის სრულ-
ლიად გაუგებარია, „მერანის“ ავტორმა როგორ
დაწერა ეს ლექსი, რომელშიც სხვისი დათრგუნვის,
დაჩაგვრის, დამონების სურვილია გამომჟღავნე-
ბული.

ამრიგად, შურისძიების გრძნობა ქართველი
ხალხისათვის არ ყოფილა უცნობი, ისევე როგორც
სხვა ხალხებისათვის. მაგრამ, რა თქმა უნდა, ისე-
ვე. როგორც სხვა ხალხებს, ქართველებს იგი არ
გადაუქცევიათ ეროვნულ იდეოლოგიად. ეროვნუ-
ლი ხასიათის კვლევის ამოცანა, ჩემი ფიქრით, ის
არის, რომ ვიპოვოთ სად ჰგვის განსხვავება ქარ-
თველისა და სხვა ხალხების შურისმაძიებლობას
(ისევე როგორც სხვა თვისებებს) შორის. რა თა-
ვისებურება ახლავს ქართველის ამ თვისებას და არ
ელფერით ერწყმის იგი სხვათა ამგვარსავე თვი-
სებას. ამის მიგნებაა მთავარი. ცხადია, ეს მეტად
ხნელი საქმეა და შესაძლებელია ერთ კაცს ამის
გაკეთება არც ხელეწიფებოდეს, მას მკვლევართა
მთელი ჯგუფი სჭირდებოდეს. მაგრამ ჩვენ ჩვენი
ეცადოთ და ვნახოთ, რა გამოგვივა. მივაგნებთ თუ
ვერა იმ თავისებურებას, რომელსაც ქართველი
ავლენს ამა თუ იმ საერთოადამიანური თვისების
გამომჟღავნებისას.

შურისმგებლობა ორგვარად ვლინდება: ხალხის რისხვის სახით და ციდამტკავლური ინტრიგის ფორმით.

ისტორიულად ჩვენ არ გვყოლია ჩვენი კრომველი და ჩვენი რობესპიერი. ბუნებრივია, რომ ხალხის სახელით ჩვენ არც ჩვენი ჩარლზ პირველი დაგვისჯია და არც — ჩვენი ლუი მეთექვსმეტე. მაგრამ სამაგიეროდ თვალები დაგვითხრია, ისე როგორც ეს გაუკეთეს დასავლეთ ქართველთა მეფე ბაგრატს. მერე კი უსინათლოსა და უბედურისათვის ქვეყნის მართვა დაგვივალეზია. ოსმალთა დახმარებით, ტახტზე ვიგინდარა ჭუჭუნასშვილი დაგვისვამს და ხელმწიფის საკადრისი პატივი მიგვიგია. კონსტანტინე ბატონიშვილივით ტახტისათვის ღვიძლი მამაც და ძმაც მოგვიკლავს.

დღეს, ცხადია, ძნელია ეჭვმიუტანლად დაამტკიცო ან უარყო ლუარსაბ მეორე მართლა გიორგი სააკაძის ინტრიგის წყალობით დაიღუპა თუ არა, მაგრამ ის კი ნათელია და მკაფიო, რომ ნოსტელ აზნაურს გამბედაობა არ ეყო კრომველივით ან რობესპიერივით, ხალხის სახელით, სიკვდილით დაესაჯა ლუარსაბ მეორე ან თეიმურაზ პირველი. თუმცა მას არც კრომველზე და არც რობესპიერზე ნაკლები ენერგია არ გამოუვლენია ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად. ოღონდ ციდამტკავლურ ინტრიგას უფრო ოსტატურად იყენებდა, ვიდრე ხალხის რისხვას.

ჩვენ არც მარიამ-ანტუანეტასავით გაგვიტარებია

დედაქალაქის ქუჩებში, გილიოტინაზე დასასჯელად ჩვენი ლამაზი დედოფლები, მაგრამ ამის სანაცვლოდ, ტყეში, ჩუმად ცხვირი, ენა და ყურები მოგვიჭრია, დარეჯან შარვაშიძის მსგავსად და მერე პატივახდილი მამის სახლში დაგვიბრუნებია.

ჩვენ არც ჩვენი ჯორდანო ბრუნო დაგვიწვავს კოცონზე, მაგრამ არც იმის შეგვრცხვენია, რომ წიწამურის ბუჩქებში ქურდულად ჩაცუცქულებს პირველი ერის კაცი მოგვეკლა.

მართალია, ჩვენ ჩეხი დედაბერივით ფიჩხი არ დაგვიყრია საჯაროდ იმ კოცონზე, რომელსაც ჩვენი იან ჰუსი უნდა შთაენთქა, მაგრამ, როცა მოხუცი სულხან-საბა ორბელიანი წვერებით ათრიეს სვეტიცხოვლის ეზოში, არაფერი გაგვიკეთებია იმისათვის, რომ ეს არ მომხდარიყო.

როგორ არ გავიხსენო მიხეილ ქვლივიძის ლექსი:

მაშ შენ ამბობ, რომ არ ჰყოლია მტრები რუსთაველს,
არ გაქცევია სამშობლოდან სულთამხუთავებს
და რომ მარტოდენ უიმედო ტრფობის ბრალია,
თუ ამ ქართველმა უცხოეთში სული დალია...
იქნებ ტრფიალმა გადახვეწა ყველა მელექსე:
თეიმურაზი,

✓ არჩილ მეფე,

ვახტანგ მეექვსე,

საბა-სულხანი გამოაწყო ბერის კაბაში,
ძვალთმესალაგი დაუკარგა ბესიკ გაბაშვილს,
მამულს მოსწყვიტა სამუდამოდ გურამიშვილი
და ბარათაშვილს ამოჰხადა სული შიმშილით?
იქნებ ტრფიალმა ჰევჰავაძეს ესროლა ტყვია,

ან სიყვარულმა ჰკრა მაჩაბელს ხელი — სამიწე,
ან იქნებ იმას სიყვარული სახელად ჰქვია,
რამაც შეშალა მთის არწივი მოჩხუბარიძე?
არა.

ქართველთა გზა როდია ასე იოლი,
თვითმკვლელობაა

დიდი საქმის ჩვენში დაწყება...

სარკმელს გააღებს ამღვრელი გალაკტიონი
და ქვაფენილებს შურდულივით დაენარცხება.

როცა ამ ლექსს წაიკითხავ და მასში მოხსენიებულ ფაქტებს ასწონ-დასწონი, მაშინ გაგიჭირდება დაიჯერო, რომ „ქართველი კაცის მოწყალებუნება და შემწყნარებლობის უშრეტი ნიჭი მართლაც სასწაულს გავს“ (VI, 106).

მკითხველისათვის არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს იმის გაგება, რისი თქმაც მინდა ამ პარალელებით. ქართულ შურისმაძიებლობას უფრო ციდამტკავლური ინტრიგის ხასიათი აქვს, ვიდრე ხალხის რისხვისა.

ხალხის რისხვით ერის კეთილშობილი ხასიათი გლინდება, ციდამტკავლური ინტრიგით — მანკიერი.

ჩვენ არ უნდა გვეშინოდეს ჩვენივე ნაკლის მხილებისა. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ გ. ასათიანის ნარკვევშიაც შევნიშნე ამგვარი შიშის გამოძახილი. ეს მაშინ ჩანს განსაკუთრებით მკაფიოდ, როცა გურამ ასათიანი ცდილობს ახსნა მოუძებნოს ლერმონტოვის ყბადაღებულ სტრიქონს — *бежалн робкие грузины* და *робость* ნიუანსურად განასხვავოს *трусость*-ისა და *пугливость*-ისაგან

(V, 144—145). სხვათა შორის, რა მწარედ განუცდიათ ქართველებს ლერმონტოვის ეს სიტყვები, კარგად ჩანს ნიკა აგიაშვილის მოგონებიდან — „მას აუხსნია ბევრი ქარაგმა“ (1980 წლის 12 სექტემბრის „ლიტერატურული საქართველო“). ეს უცნაური ამბავია. ნუთუ რომელიმე ჩვენთაგანს სერიოზულად სჯერა, რომ ქართველთა შორის მხდალი და ლაჩარი არ ურევია? იმდენი სიკეთე და ბედნიერება მე და თქვენ, მკითხველო, რამდენიც მშიშარა ქართველია ამქვეყნად.

ქართველების მიერ გამოვლენილი სიმხდალე მართლ ლერმონტოვს არ შეუმჩნევია, „ქართლის ცხოვრებაშიაც“ მრავლად არის აღწერილი ჩვენი სილაჩრის მაგალითები და უცხოელ მოგზაურთა ნაწერებშიც. ლერმონტოვს რუსეთის შესახებაც აქვს მწარე სიტყვები ნათქვამი. გავიხსენოთ თუნდაც „немытая Россия, страна рабов, страна господ“. ხომ იქნებოდა უხერხული, ამდგარიყვნენ რუსი მწერლები და ეძებხათ „немытый“-ს ნიუახსი და ემტკიცებინათ, ეს სიტყვა ლერმონტოვს პირდაპირი მნიშვნელობით არ უხმარიაო. ცხადია, არც ჩვენს ღირსებას შეეფერება „робкие грузины“-ის რაიმე ახსნა მოვუძებნოთ. ისე როგორც ყველა ერში, ქართველებშიაც ბევრია გულადიცა და ლაჩარიც. აქ არაფერია განსაკუთრებული. ჩვენ თავად შესანიშნავად ვიცით, სად გამოგვიჩენია სიმამაცე და სად სიმხდალე. ამიტომ ძალიან ნუ დაგვადარდიანებს, თუ ვინმემ ჩვენი ვაჟკაცობა ვერ შეამჩნია და მხოლოდ მშიშრო-

ბა დაინახა. ოლონდის კი უნდა ვისწავლოთ, რო-
დის, სად და რისთვის უნდა გამოვიჩინოთ სიმამ-
აე. ჩვენი მატთანეც და ჩვენი ლიტერატურაც ბევრ
საბუთს გვაწვდის იმისას, რა უხვად დაგვიღვრია
სისხლი სხვისი მიზნების განსახორციელებლად,
თუმცა ამის გამო ჩვენთვის მადლობა აჭავეს უთ-
ქვამს. ამის ნიმუშად ამოსის მინდორში მომხდარი
ბრძოლაც კმარა, როცა ჩვენი სამშობლოს დამაქ-
ცეარ მონღოლებს მხარდამხარ ვედექით და მათი
დიდებისათვის ვიქნევდით ხმაღს. იმათ ბრძოლის
ველიდან გაქცევა უნდოდათ და ჩვენ ვუმტკიცებ-
დით — „არა არს წესი ჩუენი ქართველთა, უკე-
თუ ვიხილოთ მტერი ჩუენ კერძო მომავალი/ შე-
უბმელად ზურგი შემოვაქციოთ, დაღათუ იყოს
სიკვდილი.“ ამ ერთგულების სანაცვლოდ მონღოლ-
თა სარდალი ყაენს მოახსენებდა: „...ჩუენ ბრძანე-
ბისამებრ თქუენისა, გუენბავს გარე შექცევა და
წინაშე შენსა მოსვლა, გარნა ქართველნი, უცნობო-
ქმნილნი, არა მოვლენ ჩუენ თანა“ („ქართლის ცხო-
ვრება“ ტ. II, 1959 წ., გვ. 262—263). გარდა უგუ-
ნურებისა, ნეტავ რა გვრჩიდა მოსისხლე მტრი-
სათვის ასე დაგვედო თავი? ასეთ ბრყეულ სიმა-
მაცეს უნდა გადავეჩვიოთ, თორემ ლაჩარს რა
გამოლევს ამქვეყნად.

/ გ. ასათიანმა ქართული ეროვნული ხასიათის
მთავარ ნიშნად სულიერებისა და ნივთიერების
ორგანული შერწყმა მიიჩნია. ✓

„სულის და ხორცის ურთიერთ ღტოლვა, მა-
თი შეთანხმება, შეკავშირება, შერწყმა, ფუნდა-

მენტური თვისებაა ქართველი ხალხის ესთეტიკური ბუნებისა“ (V, 129).

თუმცა იქვე აღნიშნა, რომ პრობლემის ამგვარი კუთხით ჩვენება-გაშუქება საერთოდ კლასიკური ხელოვნების მთავარი ნიშან-თვისებააო და კითხვაც მაშინვე თავადვე დასვა — „მაშ, ჩვენ, ქართველებს რაღა დაგვრჩენია?“.

ამ საკითხზე მსჯელობისას, ჩემი აზრით, რატომღაც სათანადო ყურადღება არ მიექცა ერთ პერსონაჟს, რომელიც ზუსტად გვაძლევს იმის პასუხს, რაც დაგვრჩენია ქართველებს. ეს პროტაგონისტია „ვეფხისტყაოსნის“ ავთანდილი.

ავთანდილი სავსეა როგორც სულიერებით, ისე ნივთიერებით. იგი სულიერების განსახიერებაა, მაგრამ მისი მონა არ არის, თუ საჭიროა. იგი მაშინვე იყენებს ნივთიერებას, მაგრამ არც მას მორჩილებს. სიყვარულის, მეგობრობის, შეწყალების ქადაგი და პრაქტიკულად განმხორციელებელიც ერთი წუთითაც არ დაფიქრდება, ძალადობის ან მკვლელობის აუცილებლობა თუ დაინახა. „ვეფხისტყაოსნის“ მთელი სიბრძნე ძირითადად ავთანდილის პირით არის გაცხადებული, მაგრამ ამ ბუნება-ზეარსმა (რუსთაველის სიტყვაა) კაცმა მაშინვე სტაცა ასმათს თმებში ხელი, როგორც კი ხვეწნამ და ტკბილმა სიტყვამ არ გასჭრა. არც მაშინ უყოყმანია ავთანდილს. როცა ფატმანის საყვარელი ჭაშნაგირი მოჰკლა, რაკი სხვა გამოსავალი არ იყო. ავთანდილი იმიტომაც იმარჯვებს, რომ მას არ დაუბრუნებია წო-

ნასწორობა სულიერებასა და ნივთიერებას შორის, სულსა და ხორცს შორის. ✓

თუ მომეტებულ ფანტაზიორობად არ ჩამომერთმევ, ავთანდილის ცოცხალ პროტოტიპად დავით აღმაშენებელს მივიჩნევდი. ამ კაცმა უდიდესი პრაქტიკული საქმეც განახორციელა და სულიერებით სავსე ჰიმნიც დაწერა. დიდი საქართველოს აღმაშენებელ ხელმწიფეს შეუძლებელია უამრავი ისეთი საქმე არ გაეკეთებინა, რასაც ნივთიერების გამოვლენად, ხორცის სამსახურად მივიჩნევდით და ისიც დაუჯერებელია, რომ „გალობანი სინანულისანი“ დაეწერა ადამიანს, ვინც სულიერების მწვერვალებს არ იყო მიმწვდარი. მაგრამ დავით აღმაშენებელმა ავთანდილივით ზუსტად იცოდა, როდის უნდა ყოფილიყო სულიერების ტრფიალი და როდის — ნივთიერების. *

მე მგონია, როცა სულიერებისა და ნივთიერების შერწყმა-შეერთებაზეა ლაპარაკი, ეს ორი პიროვნება — ერთი რეალური და ისტორიული, მეორე კი შეთხზული — განსაკუთრებული დაკვირვების საგანი უნდა გახდეს. თუ კლასიკური ხელოვნების მთავარ ნიშან-თვისებას ქართულმა მწერლობამ რაიმე შემატა, ეს ავთანდილის სახეა, თუ ინდოეთი კაცობრიობის სულიერი განგია, ქართული განგიც სულიერებისა და ნივთიერების შერწყმის ის ჰარმონიაა, რომელსაც ავთანდილი ავლენს. მე არ მეგულება მეორე პერსონაჟი ქართული ლიტერატურაში, რომელიც ავთანდილივით ჰარმონიულად ათავსებდეს ერთმანეთთან სულიერებასა

და ნივთიერებას. ამით არის იგი ბუნება-
ზეარსი.

როგორც ჩანს, ბუნება-ზეარსობა ურთულესი
და უძნელესი რამ ყოფილა, რამეთუ ჩვენს ლიტე-
რატურაში ავთანდილი აღარ განმეორებულა და
ჩვენს ისტორიაში — დავით, აღმაშენებელი. მაგრამ
მოხდა სხვა პროცესი: ნივთიერების თვინიერ,
სულიერების უკიდურესი განვითარება, რომლის
შედეგად ვაჟა-ფშაველას შინდია მივიღეთ და, სუ-
ლიერების თვინიერ, ნივთიერების უკიდურესი გა-
ნვითარება, რომლის რეზულტატად მიხ. ჯავახიშვი-
ლის კვაჭი კვაჭანტირაძე მოგვევლინა, ამიტომ შინ-
დიას ანტიპოდი, მსოფლმხედველობრივი ანტითე-
ზა კვაჭი კვაჭანტირაძეა და არა მურმანი.

ჯერ ერთი, - პიროვნება, რომელსაც შეუძლია
სიყვარულის სახელით ეშმაკს მიჰყიდოს სამშვი-
ველი, დაცლილი არ არის სულიერებისაგან.
ოღონდ მურმანი მცდარ გზას ირჩევს იმისათვის,
რომ ეზიაროს სულიერების მწვერვალს — სიყვა-
რულს. სიყვარული ხომ ღმერთია. გაიხსენეთ „ღმე-
რთი სიყვარული არს“ (იოანე მოციქულის ეპის-
ტოლე პირველი, IV, 8) და „იგია საქმე საზეო,
მომცემი აღმაფრენათა“ („ვეფხისტყაოსანი“). თუ
ასეა, სიყვარული სულიერების უმაღლესი გამოვ-
ლენაა. მურმანიც აქეთკენ მიილტვის, ოღონდ,
როგორც ითქვა, მცდარი გზით.

მეორეც, განა ეთერი მარტო ქალია? მართა-
ლია, ეთერიანის თავდაპირველი მითოლოგიური
ვარიანტი არ შემოგვრჩენია, მაგრამ დღეს გადარ-

ჩენილ ხალხურ თქმულებაშიც მკაფიოდ მოჩანს მითოსი. ბევრი კომპონენტი გვაძლევს უფლებას ვთქვათ, რომ ეთერი ქართველი აფროდიტეს ნაირსახეობაა. ის რომ ეთერი დაავადდება, არაფერს ნიშნავს. ეს გამოცდაა, რომელსაც ღმერთი ხშირად მიმართავს. ფლობერის მოთხრობაში — „ლეგენდა მწირთა შემფარებელ წმიდა ჟიულენზე“ — ჟიულენს ქრისტე ხომ კეთროვანის სახით გამოეცხადა? როცა ამ საშინელ სენის წინაშე წმიდანმა უკან არ დაიხია და უზენაესმა დაინახა, რომ მოყვასის სიყვარულმა სძლია შიშს, ჟიულენი ცად აამაღლა. ამგვარი გამოცდაა ეთერის ავადმყოფობა აბესალომისათვის. აბესალომი შეშინდა და დათმო ეთერი. სამაგიეროდ სიკვდილით გამოიწვიდა სულმოკლეობა და იქნა მიტეეებული.

ეთერიანში სულიერებისათვის ბრძოლის ორი სხვადასხვა გზაა — აბესალომისა, რომელსაც თავისუფალი არჩევის ფორმა აქვს, და მურმანისა, რომელიც ძალდატანებით სახიერდება. ეშმაური გზის არჩევის გამოა მურმანი უარყოფითი დამოკიდებულების სუბიექტი, თუმცა ვაჟა-ფშაველას გენიამ მას დანაშაულის გამოსყიდვის უფლება მისცა: შერემ ანუ მურმანმა თვალები დაითხარა. სულიერებისაკენ ლტოლვის დროს დაშვებული შეცდომის გამოსწორება მან თვითგვემით სცადა. ამიტომ მეორდება აქ ანტიკური ოიდიპოსის ვარიანტი. შეცდომა გამოსყიდულია და სულიერება განწმენდილია ეშმაური ჭუჭყისაგან.

ყოველივე ზემოთქმულის გამო მიჭირს დავე-

თანხმო გ. ასათიანს, რომ აბესალომი ან მურმა-
ხი პირად ბედხიერებაში ხედავდეს ცხოვრების თვით-
კმარ მიზანს (V, 131). ამგვარად ცხოვრების მიზანს
კვაჭი კვაჭანტირაძე ხედავს. სწორედ იგი უნდა
მივიჩნიოთ ნივთიერების, ანუ ეშმაური ბოროტის,
სახედ, რომელიც უპირისპირდება მინდიას, რო-
გორც სულიერების, ანუ ღვთაებრივი კეთილის,
ხატს. ამიტომ, ჩემი აზრით, უფრო მართალი იქ-
ნებოდა გვეთქვა, ჩვენი ეროვნული სულის ორი
პოლუსი, ორი უკიდურესი გადახრა მინდია და კვა-
ჭი კვაჭანტირაძეა, ხოლო ზომიერება და ჰარმო-
ნია — ავთანდილი.

ავთანდილისა და კვაჭი კვაჭანტირაძის შეპი-
რისპირება ქართული ხასიათის კიდევ ერთი თვისე-
ბის — სილაღის — თვალსაზრისით არის საყუ-
რადლებო. ამ თვისებას გ. ასათიანი განსაკუთრე-
ბულად აღნიშნავს: „არაღალი (ან თუნდაც არა მო-
ჩვენებითად გაღალეებული, სილაღის თუნდაც
ილუზიური გარემოცვის გარეშე, დარჩენილი)
ქართველი კაცი არსებითად უკვე ქართველი აღარ
არის“ (V 140). რა თქმა უნდა, არ ვამბობ, რომ ქარ-
თველი სილაღეს არ ეტრფის, მაგრამ აქ რამდენიმე
ნიუანსი მაინც არის დასაზუსტებელი, რომ დახა-
სიათება მომეტებულად ზოგადი არ გამოვი-
დეს.

\ ჯერ ერთი, განა მართო ქართველები არიან
ლაღი? განა ესპანელებს, იტალიელებს, ფრანგებს,
თუნდაც სხვებს, სილაღე აკლიათ? განა მათ ლი-
ტერატურაში სილაღის ზღვა არ იშლება? ცხადია,

ასეა, და ჩვენც ამ ლალი კაცობრიობის ორგანული ნაწილი ვართ.

მეორეც, ძნელი სათქმელია, რომ ოთარაანთ ქერივი ან ვაჟა-ფშაველას დარეჯანი, ანდა ნიკოლორთქიფანიძის თავსაფრიანი დედაკაცი და რევაზ ინანიშვილის ბარბაღე ბადიაური ლალი ქალები იყვნენ, მაგრამ ისინი ქართველები არიან, თან უკეთესი ქართველები. არც ალუდა ქეთელაური, არც ხევისბერი გოჩა, არც სპირიდონ მცირიშვილი, არც შიო არაგვისპირელისა და ქოლა ლომთათიძის პერსონაჟები (კიდევ ბევრი სხვა) გამოიყურებიან ლაღად, მაგრამ კარგი ქართველები კი არიან.

მესამეც, არის ავთანდილის სილაღე და არის კვაჭი კვაჭანტირაძის სილაღე, არის ბათა ქეჭიას სილაღე და არის კირილე მიმინაშვილის სილაღე, არის ბაში-აჩუკის სილაღე და არის იერემია წარბას სილაღე. მათ შორის დიდი ზღვარია. თუ ავთანდილის, ბათა ქეჭიას, ბაში-აჩუკის და ამ რიგის პროტაგონისტთა სილაღე ქართველი კაცის ღირსეულ თვისებას ავლენს, კვაჭი კვაჭანტირაძის, იერემია წარბას, კირილე მიმინაშვილის და მათი მსგავსი პერსონაჟების სილაღე (უფრო მართალი იქნება ვთქვათ, ჩიტირეკიაობა) კი ქართველი კაცის უარყოფით თვისებას ამჟღავნებს. ზოგჯერ მათი ჩიტირეკიაობა ბოროტმოქმედებამდე მიდის. მაგალითად, იერემია წარბასი და კვაჭი კვაჭანტირაძისა. თუ ყველაფერი ეს არ გავითვალისწინებთ, შეიძლება შევცდეთ.

გ. ასათიანი ერთ საუბარს იხსენებს (VI, 100).
მაჩაბლის ქუჩაზე მწერალთა კავშირის შენობის წინ, ქართველი მწერლები ერთ პარკისონით დაავადებულ, სომეხ მოხუცს გამოელაპარაკნენ თურმე. ბერიკაცს გარკვეული შურით უთქვამს — მართალია, თქვენმა თავადაზნაურობამ ყველაფერი გაპყიდა, ფული ჰამა-სმაში გაფლანგა, ის ადგილმამულები ჩვენ ვიყიდეთ, მაგრამ ბოლოს რევოლუციამ ყველაფერი ჩამოგვართვა და მხოლოდ გასტრიტი და კუჭის წყლული შეგვრჩაო. მერე ესეც დასძინა თურმე: „აბა, თქვენ მიბრძანეთ, ვინ გიყი და ვინ ჰკვიანნი?“.

ამ ეპიზოდის კითხვისას არ შეიძლება ქვეტექსტისა და თხრობის კილოთი არ შეამჩნიოთ ავტორს ერთგვარი კმაყოფილება, რომ სომხის ბურჟუაზია თითქმის გალოკილი დარჩა, ხოლო ქართველმა თავადაზნაურობამ ქეიფი მაინც მოასწრო. ნუთუ მართლა გვჭერა, რომ სხვა უფრო მძიმე შედეგი ქართველი თავადაზნაურობის დიდი ნაწილის ქარაფშუტობასა და ჩიტირეკიაობას არ მოჰყოლია? დღეს საქართველოს ტერიტორიის მოზრდილ ნაწილში ქართველი კაცის ჰაჰანება რომ არ არის, ეს რისი ბრალია?

ჩაკობ მანსვეტაშვილი გვატყობინებს: „ბორჩალოს მაზრაში მემკვიდრეობით დარჩათ ზემოთ უკვე ნახსენებ კოლა ორბელიანს და გენო ჟობულაშვილს ოცი ათასი ლესეტიანა მდიდარი მამული. ერთიცა და მეორეც, თქმა არ უნდა, „მცონარენი“ იყვნენ, ამიტომ მამული გაექცათ ხელიდგან და

ჩაუვარდათ ხელში მანთაშევს და არამიანცს... მოიხმეს თავიანთი დიდრიცხოვანი რაზმები სპეციალისტებისა: აგრონომები, ჰიდრაულიკები, ტექნიკები და უბრაქანეს, აბა, გასინჯეთ მამული და გვითხარით, რაშია გამოსადეგო. გასინჯეს და მოახსენეს: საუცხოო ადგილია ბამბის მოსაყვანად... სომხეთიდან გადმოასახლეს ბამბის მოყვანის მცოდნე გლეხები, დასვეს ადგილზე და გაჩაღდა საქმე“ („მოგონებანი“, 1936 წ., გვ. 187).

ამიტომ ნურავინ მოიტყუებს თავს და იფიქრებს, რომ, ჩვენი სტუმართმოყვარეობის წყალობით, ისინი ხელგაშლილი მივიღეთ და დავასახლეთ. სტუმრის (ნამდვილი სტუმრის) მიღება სომხებმაც ჩინებულად იციან, ვერავინ დაუწუნებს მასპინძლობას, მაგრამ საკუთარი მიწა-წყალი არავისთვის დაურიგებიათ. არც საქართველოზე ნაკლები შემოსევა, აოხრება-აწიოკება განუცდია სომხეთს, მაგრამ რამდენადაც შესაძლებლობა ჰქონდათ, საკუთარი ოჯახი სუფთად შეინახეს. ჩვენ კი სასტუმროს დავემსგავსეთ, სადაც ვისაც უნდა, როგორც უნდა და რამდენ ხანსაც უნდა, ისე ცხოვრობს. ეს სხვა არაფრის ბრალია, თუ არა ცუდად გაგებული იმ სილალისა, რომელსაც ქართველი თავადაზნაურობა იჩენდა. ხწორია, მათ ქეიფი და დროსტარება შერჩათ, მაგრამ ქართველ ხალხს კი სამუდამოდ დაკარგული მიწა-წყალი დაუტოვეს.

ქართველი ხალხი ავთანდილის სილალეს უნდა ეზიაროს, თორემ კვაჭი კვაჭანტირაძის ჩიტირეკიაობა მას არაფერ კარგს არ უქადის. თუ ჩვენ ეს

განსხვავება მკაფიოდ არ გავაცნობიერეთ, მაშინ
ბაჩანას ჩივილი რეალობად იქცევა:

ზღვა-ზღვა მივეყრავთ, უაზროდ, ნიჩბების მოუსმელადა,
არც რასა ვლარდობთ, უშტარი ბედი გვეყავს წინამძღოლადა,
გავალთ თუ დავიღუპებით, არა ვიცით-რა სწორადა...

ყველა თვისებას თავის კარგი და ცუდი მხარე
აქვს, მათ შორის არტისტიზმსაც. როცა არტისტიზ-
მზე ვლაპარაკობთ, იჩვეულებრივ ორ ელემენტს
ვგულისხმობთ, ოსტატობა-დახვეწილობას და პო-
ზას. თუ პირველი მოსაწონია და მისაღები, მეორე
სათაკილოდ უნდა იქნეს მიჩნეული. პოზა აუცი-
ლებლად შეიცავს ტყუილს, სიცრუეს, მისტიფი-
კაციას. ვიღაც თუ რაღაც ნამდვილი არ არის და
ასეთად კი უნდა თავი მოგვაჩვენოს. ქართულ
ეროვნულ ხასიათში ორივე შეიმჩნევა და გამო-
კვეთილადაც. გ. ასათიანი ამაზე ვრცლად მსჯე-
ლობს, მაგრამ ცოტა რამ ჩემი მხრიდანაც მინდა
დავამატო. იმიერქართველი გლეხი, როცა სადილად
დაჯდომის წინ ხელის დასაბანად მიგიწვევთ, არა-
სოდეს გეტყვით — ხელი დაიბანეთო, არამედ ყო-
ველთვის ასე მოგმართავთ — ხელი დაიმშვენეთო.
ანდა დანაყრებული არასოდეს იტყვის — უკვე ვჭა-
მეო ან უკვე გავძეხიო. მისი პასუხია — უკვე გაა-
ხელითო. სამეფო კარისათვის დამახასიათებელი
წინასწარშემუშავებული ეტიკეტის ენაზე მეტყვე-
ლებს გლეხკაცი. ეს უთუოდ ნაშთია იმ ძველი
კოლხური კულტურისა, რომელსაც აღტაცებით
შესცქეროდა არგონავტების მითის ავტორი.

მართალია, არის ქართველის ეროვნულ ხასიათში დახვეწილობაც და პოზაც. მაგრამ დახვეწილობას რად სჭირდება პოზა? თანაც, შეიძლება მკაცრად ვამბობ, ავადმყოფური.

„ქართველი კაცი მუდამ სცენაზე გრძნობს თავს. მარტოდ დარჩენილსაც კი ვიღაცის მოუშორებელი მზერა ელანდება და ყოველ თავის მოძრაობაში ამ უხილავ თვალთა დაინტერესებულ ყურადღებას ითვალისწინებს“ (V, 145).

ეს ხომ უმძიმესი მდგომარეობაა — მთელი სიცოცხლე სცენაზე გრძნობდე თავს. სულ ვიღაცას ატყუებდე და, რაც მთავარია, უპირველესად საკუთარ თავს. არასოდეს იყო ის, რაც ნამდვილად ხარ.

რატომ გასწირა ამგვარი მდგომარეობისათვის თავისთავი ქართველმა კაცმა? ამის ერთადერთი პასუხი მეგულება: უჭირდა და იმიტომ. იძულებული იყო სულ ეთამაშა, სულ ვიღაცისათვის თავი მოეწონებინა.

ხომ გინახავთ ცირკში ბაგირზე მოარულის თუ მოცეკვავის სახე, რომელსაც ღიმილი დასთამაშებს და უდარდელობა გადაჰფენია. ამ ღიმილით და მოჩვენებითი უდარდელობით მალავს ჩამოვარდნის შიშს, აცახცახებულ მუხლებს და აკანკალებულ გულს. რა უნდა ჰქნას, პუბლიკუმს მაშინ მოეწონება, თუ უშიშარი კაცის პლზით წარმოდგება. როცა ამას ვეღარ მოახერხებს, როგორც ცირკის მსახიობმა, არსებობაც უნდა შეწყვიტოს. ისიც უძლებს, სანამ ნებისყოფა ეყოფა.

ახლა წარმოიდგინეთ, რა მძიმე იყო ქართველი ხალხის ცხოვრება, რომელსაც მრავალი საუკუნის მანძილზე უხდებოდა პოზის შენარჩუნება, რამეთუ მას სულ უჭირდა. აბა, გადავავლოთ თვალი ჩვენს ისტორიას, მის ცმირებს და დავინახავთ, ვინ როგორ გაითამაშა მისთვის ცხოვრების მიერ დაკისრებული როლი.

ჩვენი ისტორიის ასპარეზზე ორი პოზა არსებობდა: ქართველი ხალხის ერთგულისა და დამპყრობლის, მტრის თანამდგომელისა. იგი, ვინც არცერთი პოზის დაჭერა-შენარჩუნებას არ ცდილობდა, იღუპებოდა, მაგრამ პატიოსნად და ვაჟკაცურად. იღუპებოდნენ ისინიც, ვინც ამა თუ იმ პოზას იყენებდა, მაგრამ ან ლაჩრულად ან მოღალატის სახელით. ეს ერთდროულად ჩვენი ისტორიის ტრაგედიაა არის და ფარსიც. |

ჩვენ ხშირად დიდად ვცდილობთ ამა თუ იმ ისტორიულ პიროვნების ანტიეროვნულ საქციელს გამართლება მოვუძებნოთ, ავხსნათ იგი ობიექტური მიზეზებით. მაგრამ ეს ამაო შრომაა. ისტორიასა და ხალხს თავისი კრიტერიუმი აქვს და იმის შესაბამისად აფასებს ყველას — ცოდვილსა და მადლმოსილს. ჩვენი ნაირნაირი ვარიანტების თავმოხვევა არ მოხერხდება. თუ ზოგიერთ ისტორიულ ფაქტს დავაკვირდებით, საგულისხმო გაკვეთილის მიღებაც შეიძლება.

აბა, დავუფიქრდეთ, ქართულმა ეკლესიამ და ჩვენმა ხალხმა ლუარსაბ მეორე წმინდანთა შორის ჩარიცხა, გიორგი სააკაძე კი — არა. იმას ნუ

ვიფიქრებთ, რომ ვინმეს რაიმე შეეშალა, ან ეს აქტი ეკლესიის ნება იყო და არა ხალხისა. არა, არც არავის არაფერი შეშლია და ეკლესიაც იმას ვერ გააკეთებდა, რაც ხალხს არ სურდა და სამართლიანად არ მიაჩნდა. არც ამა თუ იმ პიროვნების ტრაგიკულ აღსასრულს გადაუწყვეტია საკითხი. ლუარსაბ მეორემაც უბედურად დაასრულა ცხოვრება და გიორგი სააკაძემაც. პირველი მშვილდის საბლით დაახრჩვეს სპარსეთში და მეორეს თავი მოჰკვეთეს თურქეთში. ზეარაკის გაღების თვალსაზრისით, გიორგი სააკაძემ შვილიც კი უმსხვერპლა საქმეს. მაგრამ ერის პატივისცემის სასწორი მაინც ლუარსაბ მეორისაკენ გადაიხარა. ეს იმიტომ მოხდა, რომ არსებითი და გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა ცხოვრების ტრაგიკულ დასასრულს, არამედ იმას — ვინ როგორ, რა გზით მივიდა ამ დასასრულამდე. ლუარსაბ მეორე მაშინვე მიხვდა, რომ, თავგანწირვის გარდა, მას სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა. არ უძებნია თავდახსნის ცრუ საშუალებანი და არც სხვისი მსხვერპლი უთხოვნია. ტარიგად საკუთარი თავი დადო. გიორგი სააკაძე კი ნაირნაირ გზებს ეძებდა. მთელი ცხოვრება ბრძოლაში გაატარა, მაგრამ არც ერთი საშუალება უკადრისად არ მიუჩნევია. არც რჯულის გამოცვლის წინაშე დაუხევია უკან და არც სხვათა მსხვერპლს მორიდებია. გიორგი სააკაძე ერთნაირი გამეტებით იქნევდა ხმაღს და ერთნაირი თავდადებით ემსახურებოდა საქართველოს, სპარსეთს, თურქეთს. მის მხედრულ ნიჭს სამივე.

ქვეყანაში თანაბარი წარმატება ჰქონდა. მაგრამ ეს სამი ქვეყანა ერთმანეთის მტერი იყო, თურქეთი სპარსეთს მტრობდა, სპარსეთი — თურქეთს და ორივე ერთად — საქართველოს. საქართველოც ორივესგან ცდილობდა თავდაცვას. ასეთ სიტუაციაში შესაძლებელია ადამიანი სამივეს ერთგული იყოს? „არავის მონასა ხელეწიფების ორთა უფალთა მონებად“ (ლუკა, 16, 13). ეს პრინციპული მნიშვნელობის საკითხია და მას მეტი გულისყურით უნდა მოვეკიდოთ. თუნდაც იმიტომ, რომ როგორი თავდადებითაც უნდა ემსახურო უცხოს, ბოლოს მაინც მოღალატედ მიგიჩნევს. ამის უტყუარი საბუთია უნდილადების ოჯახის თავგადასავალი. ჩარიგადაც უნდა ვიყოთ მათი პიროვნებით მოხიბლული, უმთავრესის დავიწყება მაინც არ გვმართებს: ქეთევან დედოფალი საწამებლად მათი ოჯახიდან გაიყვანეს. გ. ასათიანი თანაგრძნობით კითხულობს — „რა სამი თვე იყო მისთვის ეს სამი თვე?“ (V, 143). გარდა მშიშრობისა, სხვას არაფერს ამბობს ის სამი თვე, რომლის მანძილზე შირაზის ხანი შაჰ-აბასის ბრძანებას მალავდა. თუ იმამყულიხანი სალად მოაზროვნე და ჭკვიანი კაცი იყო, იგი მიხვდებოდა, რომ ბრძანების დამალვით ქეთევანს ვერ უშველიდა. ამდენად ამ საქციელს აზრი არ ჰქონდა. ეს იყო მოქმედება იმ კაცისა, რომელიც ბუნებით კი არ იყო პატიოსანი, არამედ ნამუსიანი ადამიანის პოზის შენარჩუნება უნდოდა. ამიტომ იმამყულიხან უნდილადეში მაინც არსებობს ვერაგობა. მის საქციელს მაინც ცბიერება წარმართავს და არა პა-

ტიოსნება. პატიოსანი კაცი თავისთავს გასწირავდა და ასე შეეცდებოდა დედოფლის დახსნას. არ დაუწყებდა „კეთილგონიერ“ შეგონებას, იქნება სჯობდეს მაჰმადიანობა იწამოთო. როცა საბოლოო გადაწყვეტილების წუთი დადგა, იმამყულიხანმა საკუთარი კეთილდღეობა ამჯობინა და დედოფალი საწამებლად გაიმეტა. რა გამოდის — უნდილაძეს ხომ უფრო ჰყვარებია თავისთავი, ვიდრე მოყვასი! ეს არის ამოსაცნობი ყოველი კაცის ხასიათში, ვისაც ორ სკამზე ჯდომის სურვილი აწამებს.

ამას იმიტომ მოგახსენებთ, რომ ისტორიას არ უნდა ვუყუარებდეთ მიამიტი თვალებით. კარგად უნდა გავარჩიოთ, ვის ძალუძს თავისთავის მსხვერპლად გაღება და ვის ურჩევნია სხვა იყოს ზეარაკი. როცა ათასების ძვლებსა და სისხლზე გადაივლი, მერე მონანიება ნაგვიანევია. მით უმეტეს დაგვიანებულია ქედის მოდრეკა და თავზე ნაცრის დაყრა.

მართალია, ლუარსაბ მეორე სრულიად ახალგაზრდა მოჰკლეს და მეფობით თავის გამოჩენა ვერ მოასწრო, მაგრამ დაუვიწყარი ზნეობრივი გაკვეთილი დაგვიტოვა. მან კარგად იცოდა, სად მიდიოდა და რატომ — „...დავსდევ თავი ჩემი ქუეყანისათუის და განერა თემი ჩემი მოოხრებისაგან“ („ქართლის ცხოვრება“, ტ. II, გვ. 398).

თითქმის სამი ათეული წელიწადი აზანზარებდა გიორგი სააკაძე წინა აზიას, მაგრამ ამ ზანზარისაგან დაგვრჩა აოხრებული ამიერსაქართველო, სპარსეთში გადასახლებული რამდენიმე ათასი ქართ-

ველი და უდანაშაულო პაატა სააკაძის მოკვეთილი თავი.

ახლა მიამიტად ვიკითხოთ: თავად გიორგი სააკაძისათვის რა სჯობდა — ის, რომ 1624 წელს მარაბდაში მომკვდარიყო თუ ხუთი წელიწადი კიდევ იმისათვის ეცოცხლა, რომ ბაზალეთის სირცხვილი, ეჭამა და, როგორც უსამშობლო კონდოტიერისათვის, უცხო ხალხს, უცხო მიწა-წყალზე, მოეკვეთა მისთვის თავი?

მერწმუნეთ, არავის განსადიდებლად ან დასამცირებლად არ დამიწერია ეს სიტყვები. უბრალოდ მინდა ვთქვა, რომ ლუარსაბ მეორეც, გიორგი სააკაძეც, უნდილაძეებიც ქართველი კაცის თვისებებს ავლენენ და ჩვენი ეროვნული ხასიათის ელემენტებს გამოხატავენ. თუმცა ინდივიდუალურად დიდად განსხვავებულნი არიან. შესაძლებელია ჩვენ ვერც მოვახერხოთ იმ საერთოს ამოცნობა, რომელიც მათ აერთიანებთ, მაგრამ იმის დანახვა კი მკაფიოდ შეგვიძლია, ამ თვისებებიდან რომელი უფრო გამოადგება ქართველ ხალხს სამომავლოდ. ყველაფერი განვითარებადია, მათ შორის ეროვნული ხასიათიც. ამიტომ არის აუცილებელი სამომავლოდ თვისების ამორჩევა. იმ თვისების მოფრთხილება-განვითარება, რომელიც ბუნება-ზეარსობამდე მიგვიყვანს. უამისოდ ძნელია ჩვენი ხალხის ეროვნული ცხოვრების წარმართვა.

როცა ამა თუ იმ ისტორიული პირის უარყოფით თვისებებს, სისუსტესა და მანკიერებას ახსნას ვუძებნით, ობიექტურ სიტუაციას ვეძებთ მათ გა-

სამართლებლად, ამით დიდსულოვნებასა და შემწყნარებლობას არ ვიჩენთ. პირიქით, გვინდა თუ არ გვინდა, პროპაგანდას ვუწევთ სულმდაბლობასა და სულმოკლეობას, ყველაფერს მისაღებად და დასაშვებად მივიჩნევთ და შეურაცხყოფთ წამებულთა ხსოვნას. ვალდებული კი ვართ ისე არ მოვიქცეთ, როგორც დავით გურამიშვილი ბრძანებს: „ვაზის მრგველთან ის არ ვაქო, ვინც მის ნაცვლად ძეძვი დარგო“.

ნურავინ იფიქრებს, რომ ქართული ეროვნული ხასიათის განვითარებას ერთფეროვნებისა და ცალმხრივობისაკენ ვექაჩებოდეთ. ასე რომ იყოს, ავთანდილს არ მივიჩნევდი ქართული ეროვნული ხასიათის ყველაზე მკაფიო გამოვლენად. როგორც უკვე ვთქვი, ავთანდილის უპირველესი ხიბლი სწორედ ის არის, რომ ორგანულად და ჰარმონიულად ათავსებს სულიერებასა და ნივთიერებას, იცნობს, სად, როგორ მოიქცეს და არასოდეს ჰკარგავს ჯანსაღი განსჯის უნარს, ჩემი მიზანი სწორედ ამგვარი ბუნება-ზეარსობისაკენ მოწოდებაა, რამეთუ ავთანდილის იდეალი ისეთი ჰარმონიული საზოგადოების შექმნაა, სადაც თხა და მგელი ერთად მოძოვს.

ყოვლთა სწორად წყალობასა ვითა თოვლსა მოათოვდეს, ობოლ-ქვრივნი დაამდიდრნეს და გლახაკნი არ ითხოვდეს ავთა მქმნელნი დააშინნეს, კრავნი ცხვართა ვერ უწოვდეს, შიგან მათთა სამრძანისთა თხა და მგელი ერთად სძოვდეს.

შესაძლებელია თუ არა ამგვარი საზოგადოების შექმნა, ეს სხვა საკითხია. ახლა ამას არსებითი

მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარია, საით ისწრაფვის ადამიანი და რა თვისებანი მიაჩნია აუცილებლად იდეალის განსახორციელებლად. ამ თვისების ერთი აუცილებელი პირობა ის არის, რომ გადამწყვეტ წუთში სულიერებამ უთუოდ უნდა სძლიოს ნივთიერებას. როცა ამას ვამბობ, შეუძლებელია არ გავიხსენო ერთი კაცი ჩვენი ისტორიიდან — დემეტრე თავდადებული. მას ვერავინ მიიჩნევს ხორცის უარყოფელ სულის კაცად. როგორც მემბტიანე გვაუწყებს, მას ლხენაც ჰყვარებია, ქალებიც და ამქვეყნიური ყველა სიამე. ამის გამო კათალიკოსთანაც კი ჰქონდა შეხლა-შემოხლა. მაგრამ, როცა გადამწყვეტი წუთი დადგა, ამ კაცში სულიერებამ სძლია ნივთიერებას. ეს არის არსებითი და უმთავრესი. ყოველი კაცი, დიდი იქნება იგი თუ პატარა, ისე უნდა აღიზარდოს, რომ შეეძლოს ერს ის სიტყვა უთხრას, რომლითაც დემეტრე მეორემ მიმართა დარბაზს ურდოში წასვლის წინ:

„ისმინეთ ჩემი, ყოველთა კათალიკოსთა და ეპისკოპოსთა, და წარჩინებულთა სამეფოსა ჩემისათა, ვითარმედ შეისუენა მამამან ჩემმან, დავშთი ყრმა მცირე მძლავრებასა შინა თათართასა, და ღმერთმან ყოვლისა მპყრობელმან, და უფალმან ჩუენმან იესო ქრისტემან, და ყოვლად წმიდამან ღმრთისმშობელმან, რომლისა ნაწილადცა ვართ, და ჯუარმან პატიოსანმან, რომელი მოგუენიჭა ჩუენ მეფეთა, დამიცვა და მიმაწია ასაკად სისრულისა, და მომმადლა მეფობა, სკიპტრა და პორფირი მეფობისა, და თანადგომითა თქუენითა წარემართე

მეფობა, და აქამომდე მშვიდობით ჰგიეს სამეფო ჩემი. აწ გახრისხებულ არს ყაენი, და ყოველი მთავარი მისი ზოუწყუდიან, და აწ მე მიწოდს წინაშე მისსა. ვგონებ ბოროტის ყოფასა ჩემთვის, თუ არა წარვიდე ურდოსა. და წარვიდე მთიულეთს, სიმაგრეთა შინა, და დავიცვა თავი ჩემი, და აჰა ყოველი სამეფო ჩემი წინაშე მათსა ძეს, იხილეთ რავდენი სული ქრისტიანე სიკუდილსა მიეცემის და ტყუე იქმნების, და ეკლესიანი შეიგინებიათ და მოოხრდებიან, ხატნი და ჭუარნი დაიმუსრვიან. და უკეთუ წარვიდე ყაენს წინაშე, დასტურობით უწყი მომკლავს. და აწ სიბრძნითა თქუნითა განაგეთ საქმე ესე, რამეთუ მე ესრეთ ვგონებ: მრავალმღელვარე არს საწუთო ესე, დაუდგრომელი და წარმავალ, დღენი ჩუენნი სიზმრებრ და აჩრდილებრ წარვლენ, და უნებელ და მსწრაფლ თანა-გუაც წარსლვა სოფლისა ამისგან. რა სარგებელ არს ცხოვრება ჩემი, უკეთუ ჩემთვის მრავალი სული მოკუდეს და მე ტვრთ-მძიმე ცოდვითა განვიდე სოფლისა ამისგან. აწ მნებავს, რათა წარვიდე ყაენს წინაშე, და იყოს ნება ღმრთისა: უკეთუ მე მომკლან, ვგონებ რომე ქუეყანა უვნებლად დარჩეს“ („ქართლის ცხოვრება“, ტ. II, გვ. 287—288).

ჩვენ ამ სიტყვის არსს ღრმად უნდა ჩავწვდეთ სულ მცირე სამი მიზეზით მაინც.

ჯერ ერთი, ამგვარად იშვიათად მოვქცეულვართ და უფრო იმგვარ საქციელს ვამჯობინებდით, რომელზეც გულისტკივილით წერს დავით გურამიშვილი:

ყენის სპასალარია,
თავს ირჳემს მის რაყმობასა!
რუსთ ხელმწიფესთან მამაობს,
ხვანტჳართან ჩემობს ძმობასა!

მეორეც, პრომეთეული საწყისი წარმოუდგენელია თავისთავის მსხვერპლად გაღების უნარის თვინიერ. პრომეთეულ საწყისთან არავითარი კავშირი არა აქვს იმას, ვინც მზად არ არის კლდეზე იქნეს მიჯაჭვული და არწივი უკორტნიდეს გულ-ღვიძლს. გ. ასათიანს სწორედ პრომეთე მიაჩნია ქართული სულის ყველაზე ზუსტ ემბლემად (VII, 120—122). ოღონდ ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ პრომეთეული საწყისი არანაკლებ დამახასიათებელია იმ ხალხისათვის, ვინც ეს მითი შექმნა, და აგრეთვე სხვა ერებისათვისაც.

მესამეც, მიუხედავად საქართველოს გრძელი ისტორიისა, ქართული ეროვნული ენერგიის სრული გამოვლენა ჯერ არ მომხდარა. იგი მომავალში უნდა გამომჟღავნდეს. ამას კი მაშინ შეეძლებოდა, როცა ყველა ჩვენთაგანი მიხვდებოდა ქვეყნისა და ხალხის სასარგებლოდ, როგორ შევთანხმოთ ჰარმონიულად სულიერება და ნივთიერება, ხოლო თუ არჩევანის წუთი დადგება, როგორ ვამჯობინოთ სული ხორცს.

როცა საქართველოს პოლიტიკურ თუ ლიტერატურულ ისტორიას თვალს გადავაავლებთ, შეუძლებელია ერთი გულდასაწყვეტი სურათი არ დაინახოთ. ჩვენ ისტორიაშიც და ლიტერატურაშიც გვყოლია საერთაშორისო მასშტაბის მოღვა-

წენი, მაგრამ ქართულ კულტურას კაცობრიობის ისტორიაში ის როლი არ შეუსრულებია, რაც მას ნიჭიერების ხარისხის მიხედვით ერგება. მე აქ არ ვადარებ საქართველოს დიდ ერებს და არც ძველ ბერძნებს. ვგულისხმობ ჩვენსავე ტოლ ქვეყნებს — პორტუგალიას, დანიას, ნორვეგიას და სხვებს! თუ ჰანს ქრისტიან ანდერსენის ზღაპრები მსოფლიოს ყველა კუთხეში ყოველ ბავშვს უჭირავს ხელში, „ვეფხისტყაოსანი“ ძლივსძლიევობით ახლა იკვლევს გზას სხვა ხალხების გულისაკენ. თუ ნორვეგიელი ჰენრიკ იბსენი მთელ კაცობრიობას ელაპარაკება ყოველი ქვეყნის სცენიდან, ქართველი ვაჟა-ფშაველა ჯერჯერობით თავის სამშობლოს საზღვარში რჩება. პატარა ქვეყნის შვილია ჰალდორ ლაქსნესი, მაგრამ ყველგან ცნობილია და ყველა კითხულობს. გალაკტიონ ტაბიძე კი ჯერჯერობით მხოლოდ ჩვენი საკუთრებაა და სხვათათვის უცნობია.

ჩვენ არც ისეთი გეოგრაფიული აღმოჩენებით გაგვიმდიდრებია კაცობრიობა, როგორც ეს პორტუგალიელებმა გააკეთეს (ამას გულისტკივილით აღნიშნავს გ. ასათიანიც). არც ჩვენს მუსიკას ჰქონია ის მნიშვნელობა კაცობრიობისათვის, რაც ნორვეგიელ გრიგის შემოქმედებას აქვს. არც ქართულ ფილოსოფიურ ნააზრევს კითხულობს ვინმე ჩვენი ქვეყნის გარეთ იმგვარი გატაცებით, როგორადაც დანიელი სიორენ კირკეგორის თხზულებანი იკითხება. საკაცობრიო ღირებულების თვალსაზრისით. ჯერხანობით არც ქართულ მხატვრობას უჭირავს ის ადგილი, რაც ჰოლანდიურს. ნუ შევხედავთ ამ

საკითხს აზნაურული კუდაბზიკობითა და პატივმოყვარეობით (სხვათა შორის, დავით კლდიაშვილის ერთ-ერთი უდიდესი დამსახურება ისიც არის, რომ ქართული ხასიათის კუდაბზიკური თვისება გამოამზეურა). ეს ფაქტია და ამაზე სერიოზული დაფიქრება გვმართებს.

რისი ბრალია ეს — ჩვენი ეროვნული ხასიათისათუ ისტორიული გარემო-პირობებისა?

ამის პასუხად, ჩვეულებრივ, ჩვენს მცირერიცხოვანებაზე ავწუწუხდებით. თუ არ ვცდები, ქართველთა სიმცირეზე პირველად დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმა დაიჩივლა: „თუ არა ქართველთა ოდენ სპითა ვერცარას ალექსანდრე იქმოდა კარგსა. და თუმცა დავითს სპარსთა ჰქონებოდა მეფობა, ანუ ბერძენთა და ჰრომთა ძალი, ანუ სხუათა დიდთა სამეფოთა, მაშინმცა გენახნეს ნაქმარნი მისნი, უადრესნი სხუათა ქებულთანი“ („ქართლის ცხოვრება“, ტ. 1, გვ. 359). შესაძლებელია, დავით აღმაშენებელს უფრო მრავალრიცხოვანი ხალხით მართლაც მსოფლიო იმპერია შეექმნა, მაგრამ რაც გააკეთა, არც ერთი პოლიტიკოსის დეაწლს არ ჩამოუვარდებოდა ამქვეყნად. მან შექმნა საქართველო, რომელიც ტოლს არ უდებდა იმდროინდელ არც ერთ ქვეყანას არც პოლიტიკურ-სამხედრო და არც კულტურული თვალსაზრისით. დავითის მიერ საძირკველჩაყრილი ასწლიანი პერიოდი (1222 წლამდე, როცა ლაშა-გიორგი გარდაიცვალა) დაამშვენებდა ნებისმიერი ქვეყნის ისტორიას. სავალალო ის არის, რომ ვერ შე-

ვინარჩუნეთ და დაცემის გზას დავადექით. ამის მიზეზი კი ის „პოლივალენტური მთლიანობა“ გახლავთ, რომელიც ნარკვევში „სათავეებთან“ ქართული ხასიათის თვისებად არის მიჩნეული. (VI, 98).

✓ პოლივალენტურობის, ანუ მრავალნიშნოვანების გამო სადავო არაფერი მაქვს. მართლაც მრავალფეროვანია საქართველოს პეიზაჟი, სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობის ზნე-ჩვეულება, ჩაცმა-დახურვა, თვისებანი, საცხოვრებელი, სიმღერა და ა. შ. ოღონდ ძალიან მიჭირს დავიჯერო, რომ მრავალფეროვნება მთლიანობად იყოს შეკრული. ისტორიულად არ არსებობდა ეს მთლიანობა და ამის შედეგია ყველა ჩვენი მარცხი. ჩემი აზრით, პოლივალენტური მთლიანობის შექმნის ცდა სამჯერ მოხდა საქართველოში.

პირველად მაშინ, როცა ფარნავაზ მეფემ ერთიანობის საფუძვლად ქართული ენა გამოაცხადა და „არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართულისა“...

მეორედ მაშინ, როცა ქრისტიანობა გამოცხადდა საერთო ქართულ რელიგიად და შეიქმნა იდეოლოგიური ფორმულა — „ქართლად ფრიადი“ ქვეყანად აღიარაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვად ყოველი აღესრულების.“

მესამედ მაშინ, როცა თერგდალეულებმა, ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, ეროვნულ-განმათავისუ-

ფლებელი ბრძოლის დროშის ქვეშ შეკრიბა ქართველობა.

ისტორიულად ქართული კულტურის ყველაზე დიდი აღორძინება-წარმატება სწორედ ამ სამ პერიოდთან არის დაკავშირებული, რამეთუ მაშინ გამოვლინდა შედარებით სრულად ქართული ეროვნული ხასიათის შემოქმედებითი ძალა და უნარი.

ფარნავაზის დროს შეიქმნა მწიგნობრობა ქართული, ე. ი. საძირკველი ჩაეყარა ქართულ კულტურას. იგია ძირი და მერმინდელი ყველაფერი მასზე შენობს.

ქრისტიანული ერთიანობის შედეგია ქართული არქიტექტურის საუკეთესო ნიმუშები, „ვეფხისტყაოსანი“ და საერთოდ, მე-10 — მე-12 საუკუნეების სასულიერო და საერო მწერლობა, ბეჟა და ბეშქენ ოპიზარების ჭედური ხელოვნება, ფრესკული მხატვრობა და კიდევ ბევრი რამ, რომელთა ჩამოთვლაც მეტად შორს წაგვიყვანდა.

მართალია, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, როცა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა დაიწყო, „ვეფხისტყაოსანი“ არ დაწერილა, მაგრამ აღორძინდა დიდი ქართული მწერლობა (ნიმუშად ვაჟა-ფშაველაც კმარა) და რაც მთავარია, მომზადდა ქართული ეროვნული სამეცნიერო სკოლები. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-20 ასწლეულის პირველი მეოთხედის ყველა გამოჩენილი მოღვაწე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის იდეით იყო აღზრდილი. მათი საქმიანო-

ბის შედეგია ქართული უნივერსიტეტი და დღევანდელი ყველა სამეცნიერო სკოლა. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ნაყოფია ქართული პროფესიული მუსიკა, პროფესიული მხატვრობა და პროფესიული თეატრი.

✓ საქართველოს გრძელი ისტორიის მანძილზე ეს სამი მწვერვალი მკაფიოდ მოჩანს და ბეჭითად გვეუბნება — ყოველი ხალხის ეროვნული ხასიათისა და ენერგიის სრულად გამოსავლენად აუცილებელია — ტერიტორიული მთლიანობა, იდეოლოგიური ერთიანობა და თავისუფლება.

სამწუხაროდ, ქართველობა ყოველთვის არ მოქმედებდა ამ შეგნებით. მართალია მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებში“ ნათქვამი: „ორი ათასი წელიწადი მაინც იქნება, რაც ამერეთ-იმერეთი ერთ ნაჰერ მიწაზე ვცხოვრობთ. ერთად კი, ერთიან სახელმწიფოებრივ და ეროვნულ შენობაში ორასი წელიწადიც არ გვიცხოვრია. ერთმანეთს ჭირიანებივით გავურბოდით და ისე ვერიდებოდით, თითქოს სხვადასხვა ტომისა და სისხლისანი ეყოფილიყავით. მუდმივ ცალ-ცალკე ვიღუპებოდით და ცალ-ცალკე ვშენდებოდით.“

ამის ბრალია, რომ ქართულმა კულტურამ კაცობრიობის ისტორიაში ის როლი ვერ შეასრულა, რისი შესრულებაც თამამად შეეძლო. ✓

ჩვენი ხასიათის პოლივალენტურობის გამთლიანება იმიტომაც ვერ ხერხდება, რომ არჩევანის გა-

კეთება გვიჭირდა. ოთარაანთ ქვრივიც მოგვწონდა და კირილე მიმინაშვილიც. ის არ გვჯეროდა, რომ მათი გაერთიანება შეუძლებელია, რაკი ერთმანეთს გამორიცხავენ. ალტაცებული ვიყავით მინდიას სიბრძნითაც და კვაჭი კვაჭანტირაძის მარიფათითაც. ესენი რომ ერთ სახლში ვერ იცხოვრებდნენ, ამას ყურადღებას არ ვაქცევდით. ბალვივაშების, ზურაბ ერისთავების, დარეჯან დედოფლების ციდამტკავლური ინტრიგების ახსნა-გამართლებასაც ვეძებდით და დემეტრე თავდადებულს, ცოტნე დადიანსა და ქეთევან წამებულსაც მოწინააღმდეგეობით ვუხრიდით თავს. იმის დაჯერება კი გვიჭირდა, რომ მათი ზატების ერთ ტაძარში დაკიდება შეუძლებელია. ესენიც ერთმანეთს გამორიცხავენ და იმიტომ. საჭიროა არჩევანი და გამთლიანების საფუძველიც მაშინ გამოიძებნება.

თუ ჩვენ გვინდა, რომ ქართული ეროვნული ხასიათი პოლივალენტურად ერთიანი და მთლიანი იყოს, თან შეურიგებლის შერიგება არ ვცადოთ, რაც უთუოდ დაფანტულობამდე მიგვიყვანს, ერთხელ და სამუდამოდ უნდა ვთქვათ უარი თათქარიძეობაზე, კვაჭანტირაძეობაზე, ციდამტკავლურ შურისმგებლობასა და ინტრიგაზე, სცენაზე მდგომი კაცის პოზაზე, კირილე მიმინაშვილის ჩიტირეკიაობაზე, აზნაურულ კუდაბზიკობაზე... ხოლო სულიერებასა და ნივთიერებას შორის არჩევანის დროს ავთანდილის ზომიერება დავიცვათ. მაშინ ჩვენ არც მეტისმეტად გავყოყმოჩნდებით და არც სასოწარკვეთილებას მივეცემით. კარგად დავინა-

ხავთ, რომ ჩვენი ავ-კარგით ისეთივენი ვართ, როგორც ყველა ხალხი ამქვეყნად. კაცობრიობის თანავარსკვლავედში უზენაესის მიერ ჩვენზე დაკისრებულ მოვალეობასაც პირნათლად შევასრულებთ და თავისუფლად ვისარგებლებთ ყველა იმ უფლებით, რაც ბუნებით გვაქვს მონიჭებული.

ყველა ამ საკითხზე მწვავედ უნდა ვილაპარაკოთ, რამეთუ გ. ასათიანის სამართლიანი თქმით, „ისტორიის გარკვეულ მომენტებში ქართული ხასიათი „მწარე სიმართლეს“ მოითხოვს (გამოფხიზლებას, მკვახე შეძახილს, უტყუარ სარკეს), რომ, ეფსკრულის პირას მდგარს, თვლემა არ მოერიოს და საშიშ ზღვარს არ გადასცდეს“ (V, 141).

1980 წ.

იყიდენ მახუილი

რომანის სახელია „სამოსელი პირველი“. განმარტების თვინიერ, მკაფიო არ არის, რა აზრის მატარებელია ეს სათაური.

არსებობს სამოსლის აზრის ტრადიციული გაგება. ცხადია, ჯერ ეს უნდა გავიხსენოთ, რომ ზუსტად წარმოვიდგინოთ, რა არის ტრადიციული გურამ დოჩანაშვილის რომანის სახელწოდებაში და რა დაემატა ახალი. მერე კი ამ გასაღებით გავაღოთ „სამოსელი პირველის“ აზრობრივი ცხრაკლიტულის ქარი.

ბიბლიური მითოლოგიის თანახმად, როცა ღმერთმა ადამი და ევა შექმნა, ისინი შიშველი იყვნენ, მაგრამ თავიანთ სიტყვებს მანამ ვერ ხედავდნენ, სანამ ცნობადის ხის ნაყოფი არ ჭამეს. ცნობადის ხის ნაყოფის ჭამით გონი, რუასი შეიძინეს და არა მარტო მთელი სამყარო დაინახეს, არამედ — საკუთარი სიშიშველაც. ამრიგად, სამოსელი პირველი ცოდნაა, რომლითაც ყოველი კაცი უნდა შეიმოსოს, რათა კეთილი და ბოროტი გაარჩიოს.

სასულიერო ჰიმნოგრაფიაში ხშირად შეხვდებით ამგვარ სტრიქონებს —

„მომეც მე სამოსელი ბრწყინვალე, რომელმან შეიმოსე ნათელი სამოსლად, ღმერთო, მეოხებითა მოწამეთაჲთა“...

„რომელმან შეიმოსე ნათელი სამოსლად, შენდა მოვილტით, შენ გიღალადებთ: განანათლე სული ჩემი დაბნელებული...“

ამ ჰიმნების მიხედვით, სამოსელი პირველი ღვთაებრივი ნათელია, რომლითაც ადამიანი უზენაესს ეზიარება.

როცა მეფე ლუარსაბ მეორე სასიკვდილოდ განემზადა და გადაწყვიტა შაჰ-აბას პირველს ხლებოდა, მემკთიანემ აღნიშნა, ისწრაფოდან „შემოსად სულიერისა სამოსლისასა.“

როგორც ვხედავთ, პირველი სამოსლის ტრადიციული გაგება, ზოგადად, ადამიანის, უნივერსუმთან ზიარებას გულისხმობს.

შეიძლება ასე გავიგოთ გ. დოჩანაშვილის რომანის სათაურიც. ამის საბუთად „სამოსელი პირ-

ველის.“ პროტაგონისტის სახელი დომენიკოც გამოდგება და, საერთოდ, მისი თავგადასავალიც. **Dominicus** ლათინურად ღვთისას ნიშნავს. ამას პროზაიკოსიც გვეუბნება: „სახელადაც უცხო სახელს, დომენიკოს გარკმევ, სიტყვებიდან დომინუს, დომინიონ და დომენ...“ ჩვენებურად კი ეს სახელი იქნება ღვთისავარ (საალერსო ფორმით, ღვთისო).

ცოტა ხნით აქ მსჯელობის პირდაპირ გეზს გადაუხვევ. ვისაც „სამოსელი პირველი“ წაუკითხავს, კარგად ეხსომება, რომ გ. დოჩანაშვილი რომანში იყენებს იტალიურ-ესპანურ ონომასტიკონსა და ტოპონიმებს. მართალი რომ გითხრათ, რომანში ამის ვერავითარ აუცილებლობას ვერ მივაგენი. იგი უფრო ავტორის აკვიატებულ სურვილად მეჩვენა. მაგრამ ისიც აშკარად უნდა ვთქვა, რომ ეს საკითხი საკამათოდ არ მიმაჩნია. მწერალი უფლებამოსილია ამ შემთხვევაში სურვილისამებრ მოიქცეს. ალბათ გ. დოჩანაშვილს დომენიკო უფრო ჰარმონიულ და ჟღერად სახელად მიაჩნია, ვიდრე ღვთისავარ. თუ ასეა, იყოს ნება მისი.

თითქოსდა სამოსელი პირველის აზრის ამოცნობას წინ არაფერი ედგა, მაგრამ საქმე თავად ავტორმა გაართულა, როცა გვითხრა: „სამოსელი პირველია სიტყვა“. ამის წაკითხვისას, ნებით თუ უნებლიეთ, არ შეიძლება არ გაგახსენდეთ „პირველითგან იყო სიტყუაჲ, და სიტყუაჲ იგი იყრღმერთისა თანა, და ღმერთი იყო სიტყუაჲ. იგი.“

თუ პირველ სამოსელსა, სიტყვასა და ღმერთს

შორის პირდაპირი კავშირია, მაშინ როგორ გავიგოთ ეს სურათი?

„სოფლის განაპირას, კოშკში, სამოსელი პირველი ინახებოდა. ...ხის დაბალ ტახტზე უძვირფასესი კაბა იყო გაფენილი... სამოსელიდან უამრავი კაშკაშა სხივი ჟღერიალით იწელებოდა ბნელში. იისფრად ციაგებდა დიდი ამეთვისტო, მინანქრით მოჭედილ საყელოსთან მიბნეული, მწვანედ ლივლივებდნენ ზურმუხტები, მთელი კაბის სიგრძეზე მწყობრად დატანებულნი, ყოველ ზურმუხტს შორის ლურჯად კამკამებდნენ საფირონები, გვერდით კი ყოველ ქვას წყვილი მარგალიტი ებნია. მთელი კაბა ოქრომკედით იყო მოჭედილი, ცივი, ყინულოვანი ციმციმით თითქოს ერთმანეთში ხრაჭუნით იფშვნებოდა უამრავი ყვითელი ნამცეცი, სინათლე ლივლივებდა მთელს სამოსელზე და იქვე, ტახტის ფეხთან მიწყობილ ორ ხამლზე წყვილი ალმასი კაშკაშებდა, ხარის თვალის ოდენა. სამოსლის მინანქრით მოჭედილ ქამარზე ბეჭედი იდო, ყვითლად შემოჯარულ ოქროში ავად კიაფობდა თლილი ბრილიანტი.“

რატომ მიიღო სიტყვამ ამგვარი მატერიალური სახე?

როცა კი ამ კითხვას წაიკითხავს მკითხველი, შეიძლება გაიფიქროს — უკვე კირკიტით დაიწყოო მსჯელობა. არ არსებობს ნამდვილი მკითხველი (გაიხსენეთ გალაკტიონი — „არის მკითხველი მშვენიერ წიგნის და არის მხოლოდ გადამკითხველი“), რომელიც მხატვრული ნაწარმოების, რო-

გორც მთლიანი ისე ცალკეული ეპიზოდის, აზრის ნათლად ამოცნობას არ ცდილობდეს, არ ეძებდეს ლოგიკურ თანამიმდევრობას. ამბობენ, მხატვრულ ნაწარმოებში ზოგიერთი რამ ქვეცნობიერად არის დაწერილი და მისი ლოგიკური განმარტება ყოველთვის არ ხერხდება, ამიტომ ქვეცნობიერადვე უნდა აღიქვას. ჩიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ მართლაც ასეა, მაინც უნდა მოვძებნოთ ამოხსნა.

კარგად ცნობილია, რომ შემოქმედის სახელს! ორი ვინმე ატარებს — ღმერთი და მწერალი (საერთოდ ხელოვანი). თუმცა უნდა გულახდილად ვთქვა, რომ აქ აუცილებელია დიფერენციაცია. მწერალს, მხატვარს, კომპოზიტორს მართლაც შეიძლება შემოქმედის მაღალი სახელი ვუწოდოთ, რამეთუ ისინი არარსებულისა და ქმნიან ახალ მხატვრულ სამყაროს. რაც შეეხება მსახიობს, რეჟისორს, მუსიკოს-შემსრულებელს, მათ ნაკლები საბუთი აქვთ შემოქმედი ერქვათ, რადგან ისინი უკვე შექმნილის ინტერპრეტაციას ეწევიან. რეჟისორი დგამს უკვე დაწერილ პიესას, მსახიობი თამაშობს უკვე დაწერილ როლს, მუსიკოს-შემსრულებელი ასრულებს უკვე დაწერილ მუსიკალურ ნაწარმოებს. ამას იმიტომ მოგახსენებთ, რომ ყოველი რომანი ახალი მხატვრული სამყაროა. იგი არაფრით ჰგავს წინ არსებულ მხატვრულ სამყაროს და არ დაემსგავსება მის შემდეგ შექმნილს. მას საკუთარი შინაარსი და კანონზომიერება აქვს. ბუნებრივია, რომ მკითხველს ამ შინაარსის ამოცნობის და კანონზომიერების დადგენის სურვილი უჩნდება. ხომ

არის მოწადინებული ადამიანი ამოიცნოს გარემომცველი რეალური სამყაროს კანონზომიერება და აზრი, ასევე სურს მას ჩაწვდეს ილუზიურ სამყაროს, ანუ მხატვრულ ნაწარმოებს.

ნამდვილი მკითხველი აუცილებლად კირკიტაა. ამ კირკიტის გამართლება ის არის, რომ შეიძლებისდაგვარად გესურს მიეუახლოვდეთ სიმართლეს. ამას კი მაშინ მოვახერხებთ, როცა, თუ მთლიანად არა, ნაწილობრივ მაინც დავადგენთ რა აზრით, რა მიზნით არის შექმნილი „სამოსელი პირველის“ ილუზიური სამყარო, მისი პროტაგონისტები, ცალკეული სცენა თუ ეპიზოდი.

სამოსელ პირველს არა მარტო მკაფიოდ დასაწახი მატერიალური სახე აქვს, არამედ მისი გაყიდვაც შეიძლება. დომენიკოს მამამ პირველ სამოსელს თვლები დაადრო, გაყიდა და შვილს ექვსი ათასი დრაჰკანი მისცა. ჩვენ ვიცით ღმერთის ოცდაათ ვერცხლად გაყიდვის ლეგენდა, მაგრამ ექვსი ათასი დრაჰკანი კი მეტისმეტად დიდი ფულია. ამიტომ, როგორც ჩანს, ავტორი აქ სხვა რამეს გულისხმობს, რაც პირადად ჩემთვის ძნელი ამოსაცნობია. უნდა ვიფიქროთ, რომ, გაყიდვის თვალსაზრისით, სიტყვა-ღმერთი და სამოსელი პირველისიტყვა ერთმანეთს არ უკავშირდება.

სამოსელი პირველი შეიძლება დაიწვას კიდეც. მისი დაწვა აღწერილია რომანის ფინალში. თურმე პატიოსანი თვლები, რომლითაც მოოჭვილია კაბა, ადამიანთა სამშვინველია. დომენიკო ხედავდა, როგორ გიჟგიზებდნენ ცეცხლში ის ადამიანები,

რომელნიც მას ცხოვრების გზაზე შეხვდნენ. მაგრამ იწვოდნენ იმის შესაბამისად, ვისი სამშეინველი რით იყო სავსე — კეთილით თუ ბოროტით.

თუ გაყიდვისა და დაწვის აქტს ერთმანეთს შევადარებთ, ახალი კითხვა გაგვიჩნდება.

როგორც შევიტყვეთ, სამოსელი პირველის პატროსანი თვლები ადამიანთა სულები ყოფილან. ეს დაწვამ გამოავლინა. „ეს — დომენიკოს ნებსითა თუ უნებლიეთ თანამგზავრნი, ჰოი, რა მკვეთრად განსხვავებული ხალხი იწვოდა.“

ამასთანავე ისიც ვიცით, რომ დომენიკოს მამამ სამოსელი პირველის თვლები გაყიდა. „სამოსელი პირველი მთლიანად კი არა, თვლები დაადრო და ისინი გაყიდა.“

კი მაგრამ ვინ არის დომენიკოს მამა, ვისაც უფლება აქვს ადამიანის სამშეინველი გაყიდოს? ასე აღებული ფული შეიღს მისცეს, რომ ყმაწვილმა კაცმა ადამიანის დანიშნულება ეძიოს და ცხოვრების აზრის ამოცნობა სცადოს?

რომანის მიხედვით, მკითხველი ძალიან ზერელედ იცნობს დომენიკოს მამას, რომ ამ კითხვებს დამაჯერებლად უპასუხოს.

თუმცა გამოთქმულია აზრი, რომ დომენიკოს მამაში „მაღალ სოფელში მცხოვრები პატრიარქი მამის ცნების გარდა უზენაესი ქრისტიანული ღვთაების — მამა ღმერთის — მაღალი აზრია დაუწეხებული“ („კრიტიკა“, 1981 წ., № 12, გვ. 88). მართალია, გაბედული აზრია, მაგრამ მისი გაზიარება ძნელია.

ქრისტიანული კონცეფციის თანახმად, მამა-
ღმერთს ოდენ მხოლოდშობილი ძე ჰყავს — ქრის-
სტე. იგი მამა-ღმერთის ხილული, ხორცშესხმული
სახეა და მოვლენილია ქვეყნად, რათა აღიხენას
ცოდვანი სოფლისანი და აცხოვნოს სოფელი მის
მიერ (იოანე, 1, 29; 3, 17).

„სამოსელ პირველში“ კი დომენიკოს ჰყავს ძმა.
იგი არ არის ერთადერთი შვილი. უკვე ეს ფაქტი
პირწმინდად გამორიცხავს დომენიკოს მამაში ქრის-
ტიანული მამა-ღმერთის თუნდაც შორეულ მინი-
შნებას.

გარდა ამისა, ვისი ცოდვა აღიხენა დომენიკომ
ან ვით ძალუძს მას აცხოვნოს სოფელი? რომანის
მიხედვით, იგი ხომ ერთი მიაშიტი ახალგაზრდა
კაცია, რომელიც ცხოვრების აზრის მისაგნებად
დახეტილობს ამ ცოდვა-მადლით სავსე მიწა-
ზე?

ზემორე ციტირებული სტრიქონის ავტორს ორი
ერთმანეთის გამომრიცხავი დებულებაც აქვს გა-
მოთქმული.

პირველი: „მისი („სამოსელი პირველის“ —
ა. ბ.) სიუჟეტი შეცდომილი ძის იგავის მოტივზეა
აგებული“ (გვ. 87).

მეორე: „ამიერიდან დომენიკო მამის მიერ ქვეყ-
ნად მოვლინებული სიტყვაა“ (გვ. 89).

მამის მიერ ქვეყნად მოვლინებული სიტყვა
მხოლოდ ქრისტეა. მას ანალოგი არ ჰყავს, დავუშ-
ვათ გ. დოჩანაშვილმა სცადა დომენიკოს სახით
ქრისტეს ლიტერატურული ხატი შეექმნა, მაშინ

როგორღაა დომენიკო ძე-შეცდომილი? განა შესაძლებელია ქრისტესა და ძე-შეცდომილს შორის რაიმე მსგავსების პოვნა? ეს ხომ უღრმესი შეცდომაა. ქრისტიანული კონცეფციის მიხედვით, ქრისტე თავად არის ის, ვინც ყველა შეცდომილს ჭეშმარიტების გზაზე აყენებს, ვინც ეხმარება ცოდვის გამოსყიდვაში ცოდვილს. ყველა ძე-შეცდომილი ქრისტეში პოულობს ხსნას. „სისხლი იგი იესო ქრისტეს ძისა მისისაჲ ვანმწმედს ჩვენ ყოვლისაგან ცოდვისა“ (იოანეს ეპისტოლე პირველი, 1, 7).

რა საშუალებით შეუძლია დომენიკოს ერთი ციყოს და მეორეც?

ვინც ქრისტიანულ მოძღვრებას ოდნავ მაინც იცნობს, იცის, რომ ქრისტე, როგორც მამა-ღმერთის ემანაცია, ჭეშმარიტებაა, როგორც წარმავალი, ანუ მიწიერი, ისე წარუდინებელი, ანუ ზეციერი ჭეშმარიტება. ამიტომ მოიცავს ქრისტე ორ ჰიპოსტასს — კაცებრივსა და ღვთაებრივს. კაცებრივი ჰიპოსტასი გამოხატავს მიწიერ, ანუ წარმავალ ჭეშმარიტებას, ხოლო ღვთაებრივი ჰიპოსტასი — ზეციერს, ანუ წარუდინებელს. ადამიანის მოვალეობა კი მიწიერი ჭეშმარიტებიდან ზეციერ ჭეშმარიტებამდე ამაღლებაა.

თუ დომენიკო „მამის მიერ ქვეყნად მოვლენილი სიტყვაა“, მაშინ იგი ჭეშმარიტება, ცხოვრების აზრი ყოფილა და სრულიად გაუგებარია რაღას დაეძებს. რა, საკუთარი თავი, საკუთარი ჭეშმარიტება უარჰყო და ახლის პოვნას ცდილობს? ამის

მსგავსი არაფერი სწერია რომანში „სამოსელი პირველი“.

ეს გაუგებრობა რომანის ზოგიერთი ალეგორიის ბუნდოვანებამ გამოიწვია. შესაძლებელი გახდა ნებისმიერი ინტერპრეტაცია.

ჩემი ძირითადი შენიშვნაც ბუნდოვანებას ეხება. საერთოდ იგი გ. დოჩანაშვილის შემოქმედებისათვის უცხოა. მისი მოთხრობების პრობლემატიკა რთული და საინტერესოა, მაგრამ ყოველთვის ნათლად და მკაფიოდ არის გადმოცემული. ნურავინ იფიქრებს, რომ მწერალს სიმარტივისაკენ მოვუწოდებდე. აზრის სიმარტივე და აზრის მკაფიოობა ორი ძირეულად განსხვავებული ცნებაა. ეს ყველას კარგად ესმის. უბრალოდ არ უნდა დავივიწყოთ ის, რაც ასე ზუსტად თქვა სიმონ ჩიქოვანმა: „შემოქმედებას სირთულე უყვარს, ოღონდ გასაგებ ენით ნათქვამი“.

ასეა თუ ისე, რომანის ალეგორიული შინაარსის ამოსაცნობ საშუალებად მაინც ავტორის განმარტება უნდა მივიჩნიოთ: „სამოსელი პირველი სიტყვაა.“.

მაშინ სათაურში ჩამალული აზრი ჩემთვის ასე ყალიბდება: იგი, ვინც სამოსელი პირველით შეიმოსება, ეზიარება სულიერ ცხოვრებას, უპირატესობას მიანიჭებს მას და დაგმობს ხორციელი ცხოვრებით გამოწვეულ ყველა მანკიერებას. კეთილისა და ბოროტის ბრძოლაში კეთილის თანამოსაგრე იქნება. ამ დასკვნას ამაგრებს ისიც, რომ, როცა სამოსელი პირველის თვლები იწვოდა, ცე-

ცხლი არ მოეკიდა მხოლოდ დიდ ამეთვისტოს. „და მხოლოდ ერთ ქვას — დიდ ამეთვისტოს ვერ ეხებოდა მრისხანე როკვით შეპოტინებული ცეცხლი...“ „მხოლოდ იმ ერთს, ერთადერთს იმ ჭიუტად მოელვარე ქვას, მაინც რამდენი უწრიალა და, ველარ მოედო ვერასდიდებით ცეცხლი...“ დიდი ამეთვისტო კი ანა-მარიას სიმბოლოა. თავის მხრივ კი ანა-მარია გ. დოჩანაშვილს სულიერი ცხოვრების, სულიერების სახედ ჰყავს გამოყვანილი.

აქ არც ის უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ დომენიკოს უკვე ჰქონდა გაკვეთილი მიღებული — დედამიწას სიყვარული ატრიალებსო. დომენიკოსათვის კი ამ ყოვლისშემძლე ტრფიალის საგანი სწორედ ანა-მარია იყო. და ბოლოს, როცა სამოსელი პირველი დაიწვა, მამამ დომენიკოს „გულზე კანაფით ჩამოჰკიდა დიდი ამეთვისტო — ცეცხლმოუდები, მეუფიანი, ანა-მარიას მოციაგე ქვა.“

სამოსელი პირველი, დიდი ამეთვისტო, ანა-მარია დაახლოებით ერთი აზრობრივი შინაარსის სიმბოლოებია. ეს გვაგაღებულებს განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციოთ ანა-მარიას სახეს.

გ. დოჩანაშვილი დიდ აზრობრივ ფუნქციას ანიჭებს ანა-მარიას (მარტო ის რად ღირს, რომ სამოსელი პირველის ყველა პატიოსანი თვალი დაიწვა და გადარჩა მხოლოდ დიდი ამეთვისტო, ანა-მარიას ქვა), მაგრამ ფუნქციის შესაბამის ადგილს არ უთმობს რომანში. ამ ქალის შესახებ მკითხველმა ცოტა რამ იცის.

ანა-მარია ლამაზ-ქალაქში ცხოვრობდა. მამამი-

სი სამსიმიან მარტივ საკრავს ამზადებდა, სოფელში ყიდდა და ამით ცხოვრობდა. მამა-შვილი აგურის სახლში იყო დაბინადრებული. საღამოობით მათი ფანჯრიდან მუსიკის საამო ჰანგი იღვრებოდა. ოღონდ ლამაზ-ქალაქელებმა არ იცოდნენ ვინ უკრავდა — მამა თუ შვილი.

„ანა-მარია ქალი იყო, მაგრამ შველს ჰგავდა“, წერს აღტაცებული ავტორი (აღსანიშნავია, რომ ეს ფრაზა რამდენჯერმე მეორდება რომანში). აქ ისევ უნდა გადავუხვიო მსჯელობის ძირითად გეზს და ერთი საერთო ხასიათის შენიშვნა გავაკეთო. იგი ნაწილობრივ გ. დოჩანაშვილსაც ეხება. დღევანდელ ქართულ პროზაში პროზაიკოსები თავად უფრო არიან მოხიბლული საკუთარი პერსონაჟებით, ვიდრე მკითხველები. არის ძველთაძველი, ურყევი კანონი, რომლის თანახმად აღტაცება მკითხველის მოვალეობაა და არა ავტორის. ყველა დროის ყველა ნიჭიერმა მწერალმა იცის, რომ იგი ვალდებულია, რამდენადაც შესაძლებელია შეინარჩუნოს ობიექტურობა, სიმშვიდე და გულგრილობა საკუთარი პერსონაჟის მიმართ. მკითხველს მისცეს საშუალება, ვისით მოიხიბლოს და რატომ. როცა მწერალი თავს ვერ იკავებს და საკუთარი პერსონაჟით მომეტებულ აღტაცებას ამჟღავნებს, ეს უპირველესი ნიშანია ოსტატობის უკმარისობისა. ეს უკმარისობა არასასურველი დიდი დოზით ვლინდება დღევანდელ ქართულ პროზაში.

დომენიკოს თავდავიწყებით შეუყვარდა ანა-მარია და ცოლად შეირთო იგი. ახლად ჯვარდაწერი-

ლთა შორის პირველსავე დღეს გაჩნდა შინაგანი წინააღმდეგობა. დომენიკოს მოეჩვენა, რომ ვილაც თუ რაღაც მის ცოლს ქმარზე მეტად უყვარდა.

„დომენიკოს ეჭვები ღრღნიდა — ვილაც სხვას, სულ სხვას უღიმოდა იმისი ცოლი...“

დომენიკომ ანა-მარიას „გამამხნევებელი ღიმილით“ შეხედა თვალებში, შეკრთა — მაინც სხვისა იყო მასთან პირველად ღამენათევი ქალი, სუუულ სხვისა...“

მართალია, დომენიკოს „მტერი“ მუსიკა იყო, რომელსაც მთელი არსებით ეძლეოდა ანა-მარია, მაგრამ კონფლიქტი მაინც მწიფდებოდა.

„...ლოყაზე შემოაჭდობდა თითებს, თავს გადაუწევდა, თვალებში ჩახედავდა, მზერას არიდებდა ქალი, დომენიკო კი მაგრად, მაგრად შემოხვევდა ხელებს და ჩაიკრავდა გულში, თვალებში ჰკოცნიდა, გორგალი ებჯინებოდა ყელში სული სტკიოდა... თვალდახუჭული ჰკოცნიდა ყელზე და გრძნობდა, როგორ თბებოდა, მომლოდინე, მადლიერი ქალი, ისე მადლიერი, გაამაყებულ მგზავრს ცრემლმორეული თვალების დანახვა მოუწოდებოდა, რომ შეხედავდა, — აჰ, სხვისი იყო, მაინც სუულ სხვისი... სხვას ეკუთვნოდა.“

ამ კონფლიქტის განვითარების მოლოდინში მკითხველი იძაბება, მაგრამ, სამწუხაროდ, მოტყუებული რჩება. დომენიკომ ანა-მარიას „სამაგიერო“ იმით გადაუხადა, რომ საროსკიპოში გაიქცა და კახპა ლაურასთან ერთი ღამე გაათია. დღისით ამ საქციელის თავად შერცხვა მამაკაცს. იგი ყუ-

რეზიზანტიზმი, მხრებაწერილი და სინდისატკი-
ვებული დაბრუნდა შინ. ამით დამთავრდა ცოლ-
ქმრის კონფლიქტი. სხვა რამ ავტორს მკითხველი-
სათვის არ უცნობებია. დროც აღარ არის, რადგან
მალე ფეხმძიმე ანა-მარია მოკვდება ლამაზ-ქალა-
ქელი გიჟის უგოს ხელით.

ჩემი აზრით, სულის წინააღმდეგობა, რომე-
ლიც დომენიკოსა და ანა-მარიას შორის არსებობს,
შეუძლებელია ასე უბრალოდ და მარტივად დამ-
თავრდეს. მაგრამ რატომღაც გ. დოჩანაშვილმა თავი
აარიდა როგორც კონფლიქტის განვითარებას, ისე
მის მართალ დასასრულს. შეიძლება ვცდები, მაგ-
რამ ისეთი შთაბეჭდილება შემექმნა, რომ მწერალი
შეუშინდა კონფლიქტის განვითარებას და მის
მიერვე შემქმნილი წინააღმდეგობა იოლად „მოა-
გვარა“ ანა-მარიას სიკვდილით.

ის, რაც რომანში ანა-მარიას შესახებ არის ნათ-
ქვამი, ერთი დასკვნის უფლებას გვაძლევს: ეს ქა-
ლი გაცილებით უფრო ღრმა, რთული და დახვე-
წილი სამშვიინველის პატრონია, ვიდრე დომენიკო,
ყოველ შემთხვევაში მათი შეხვედრის პერიოდში.
მერე დომენიკო ცხოვრების რთულ გზას გაივლის
და ბევრის მხილველი გახდება. ბუნებრივია, რომ
ეს მის სამშვიინველს გაამდიდრებს და გაართულებს.
ორი სხვადასხვა ძალისა და სიღრმის სამშვიინველის
შეხვედრისას, მით უმეტეს, მათი ქორწინებით
გაერთიანების დროს, როგორც გარდაუვალი აუ-
ცილებლობა, იბადება შეურიგებელი შუღლი. მა-
რთალია, „სამოსელ პირველში“ ამ უთანხმოების

ჩანასახი არსებობს, მაგრამ გამოვლენილი არ არის მისი არსი. არსის გამოსავლენად საჭირო იყო ანა-მარიას უფრო გამოკვეთილად დახატვა. იგი, ავტორის ჩანაფიქრის მიხედვით, სულიერების ეტალონია, მაგრამ ეტალონობისათვის არ კმარა მართო მუსიკით გატაცება, თუნდაც იმგვარი, როგორსაც გ. დოჩანაშვილი აღწერს:

„ანა-მარია, რჩეული, უკრავდა... თავი უკან გადაეგდო, თვალები დაეხუჭა და ქუჩიდან შეჰყურებდა ფანჯარაზე აბობლებული, გამწარებული დოშენიკო. პირველად ხედავდა დაკვრისას ანა-მარიას სახეს, მოღალატე ცოლს შესცქეროდა განრისხებული მგზავრი — იმას მეუფე ეფერებოდა... თავზე უსვამდა უხილავ თითებს, ტუჩზე ჰკოცნიდა, უკრავდა ქალი... ნეტარებისაგან თვალდახუჭული, ნეტარებისაგან უხმოდ კვნესოდა, ანა-მარია, შუამავალი მეუფესა და საკრავებს შორის, იმ დიდი შრომის, დაკვრა რომ ერქვა, ჯილდოს იღებდა — თავად მეუფე ეფერებოდა, ნეტარებისგან კვნესოდა ქალი... თავგადაგდებულს, ყელზე ჰკოცნიდნენ, და თვითონ ქალიც ტუჩებს სიხარულით აწვდიდა მეუფეს...“

ხშირად პერსონაჟის რელიეფურად გამოკვეთისათვის კონკრეტული საქციელის დახატვა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე აღწერა, თუნდაც დაწვრილებითი. სანიმუშოდ შევადაროთ ზემორეცხტირებული აღწერა, როგორ უკრავდა ანა-მარია, კამორელი მეძავის როსას საქციელს.

კამორაში ყოფნის დროს გაწამებულ ღომენი-

კოს ქალი მოენატრა. ოთო-ეჭიმმა მოუყვანა როს-
კიპი როსა. დომენიკოს მხოლოდ ჟოხი დრაჰკანი
ჰქონდა. მხოლოდ ეს შეეძლო მიეცა გასამრჯე-
ლოდ ქალისათვის. უფრო ღატაკი, ღარიბი და სა-
ცოდავი იყო მეძავი. მას ორმოცი გროში ჰქონდა.
როსა მზად იყო ყველაფერი აეტანა, ოღონდ დო-
მენიკოსაგან ის ოთხი დრაჰკანი მიეღო. იგი შორ-
ჩილად გაშიშვლდა და დაწვა. სულგანებული
ელოდა მამაკაცს, დომენიკოს ქალის საცოდაობამ
თავზარი დასცა. იგი სათუთად, ნაზად ეალერსე-
ბოდა როსას. ქალმა პირველად თავის სიცოცხლე-
ში იგრძნო ადამიანური დამოკიდებულება. პირვე-
ლად დაინახა, რომ იგი არ იყო ოდენ სხვისი ვნე-
ბის დასაცხრობი ნივთი. როსას სამშვინველი მად-
ლიერების გრძნობით აივსო.

დილით, როცა დომენიკოს გაეღვიძა, ქალი ლო-
გინში აღარ იწვა. „...მაგრამ მაგიდაზე ოთხი დრაჰ-
კანი სხვაგვარად ეწყო — სიმალლეზე, ერთიმეორე-
ზე ელაგა, და უცებ, ელდანაცემი, სულ სხვა
რადაცას დაამტერდა — ოთხი დრაჰკანი ხომ იღო
და იღო... და იქვე, კიდევ, ორმოცი გროში“.

დომენიკოსა და როსას შეხვედრა პაწია ეპი-
ზოდია რომანში. მაგრამ კამორელი მეძავი, მისი
საქციელის გამო, არ დაგავიწყდებათ. ეს საქციელი
მკითხველს საშუალებას აძლევს როსას მთელი
ცხოვრება წარმოიდგინოს. დაინახოს ის ჰიდილი,
რომელიც როსკიპის სამშვინველში მიმდინარეობ-
და. მართალია, როსა ხორციტ გახრწნილი იყო, მაგ-
რამ სულით მას არ დაუკარგავს უბიწოება, თან იმა-

საც თუ გავიხსენებთ, რომ როსა კამორაში, ე. ი. ჯოჯოხეთში, ცხოვრობს, შეგვიძლია უმნიშვნელოვანესი დასკვნა გავაკეთოთ: ადამიანს ყოველგვარ პირობებში ძალუძს შეინარჩუნოს სულის სიწმინდე, თუ ეს მას სურს.

როგორც ხედავთ, კონკრეტული საქციელი არა მარტო პერსონაჟს ხატავს რელიეფურად, არამედ გზას უხსნის მკითხველის ფანტაზიასაც. აქტიურს ხდის მკითხველის გონებას. ამასთანავე ემოციური ელდა საქციელში ძლიერია. ლამაზად აქვს აღწერილი გ. დოჩანაშვილს, როგორ უკრავდა ანამარია. ავტორთან ერთად, მკითხველიც ნასიამოვნებია და კმაყოფილი ამ აღწერით, მაგრამ უფრო შორს არ მივდივართ. როსას საქციელით კი ელდანაცეში არა მარტო დომენიკო დარჩა, არამედ მკითხველიც, რამეთუ მან მოულოდნელად აღმოაჩინა როსკიპის სამშვეინველში სულიერება. ანა-მარიას სულიერებას ელდის დამცეში კონკრეტული საქციელი აკლია. რასაც ელდა აკლია, იმის მიმართ მკითხველი გულგრილია. ელდა დიდი ესთეტიკური ცნებაა და მას სერიოზული ყურადღების მიქცევა სჭირდება. აქვე უნდა ვთქვა, რომ საერთოდ ელდის პრობლემა ერთ-ერთი ძირითადი საკითხია დღევანდელი ქართული პროზისათვის. ჩვენს დღევანდელ პროზაში (თითო-ოროლა გამონაკლისს არ ვგულისხმობ) ამბავიც მდორედ, ერთფეროვნად მიედინება და პერსონაჟებიც თავისი უმოქმედობით ტყუპის ცალებივით ჰგევანან ერთმანეთს. მათ ელდის დამცეში თვისება არ გააჩნიათ.

ანა-მარიას მხრივ ელდის დამცემი საქციელის გამოვლენის აუცილებლობას ავტორიც კარგად გრძნობს. ამის თქმის საფუძველს იძლევა ანა-მარიას სიკვდილი. იგი მოულოდნელია და შემადრწუნებელიც. მკითხველს ბუნებრივად უჩნდება კითხვა — რატომ მოჰკლეს ანა-მარია? ამის პასუხად შეიძლება გვითხრან: განა ყველაფერს ახსნა სჭირდება? განა ცოტაა ცხოვრებაში შემთხვევითობა? გონებაარეულ უგოს აკვიატებული ჰქონდა ვიღაც მოეკლა. შემთხვევით იგი ანა-მარიას შეეჩეხა გზაზე და იგივე განუსჯელად ჩაიდინა ბოროტმოქმედება. ამგვარი პასუხი თითქოს ლოგიკურად გამოიყურება, მაგრამ ასე იოლად არ არის საქმე. უაზროდ და უმიზნოდ არც ცხოვრებაში კვდება ადამიანი და არც მხატვრულ ნაწარმოებში. ის სხვა საკითხია, რომ ცხოვრებაში კაცის სიკვდილის აზრსა და მიზანს ადამიანი ვერ წვდება, ვერ ხვდება და ვერ ამოუცნია. ეს აზრი და მიზანი უზენაესმა იცის. რაც ადამიანს უაზროდ და უმიზნოდ ეჩვენება, მას მკაფიო აზრი და მიზანი აქვს, ოღონდ, როგორც ითქვა, კაცთათვის მიუწვდომელი და შეუცნობელი. თუ ბუნებაში ასეა, მხატვრულ ნაწარმოებში ცოტა სხვანაირად არის. მხატვრულ ნაწარმოებში პერსონაჟის შემოქმედი მწერალია და მისი მკვლელიც მწერალია. ამიტომ ავტორმა უწყის, რა მიზნით და რა აზრით ცოცხლობს მისგან შექმნილი პროტაგონისტი და რა მიზნით და რა აზრით კვდება ან კლავენ მას. რაკი მწერალიცა და მკითხველიც ადამიანია, ეს აზრი და მიზანი საერთოდ

გასაგებია, ოღონდ ზოგჯერ პროცესი მკაფიოდ ვერ იხატება. ბუნდოვანება ხელს უშლის მკითხველს ყველაფერი ნათლად ამოიცნოს.

ცხადია, გ. დოჩანაშვილმა იცის, რატომ მოჰკლა უგომ ანა-მარია, თუმცა, გულწრფელად უნდა ვთქვა, ჩემთვის ეს გაუგებარია. რა თქმა უნდა, ანა-მარიას მარტო იმისათვის არ ჰკლავენ, რომ ამით მკითხველს ელდა დაეცეს. აუბანით ვგრძნობ, რომ ამ მკვლელობას უფრო ღრმა შინაარსი აქვს. ამას ის გარემოებაც მაფიქრებინებს, რომ როცა ქუჩაში ანა-მარიას სიკვდილი უახლოვდება, ხოლო შინდარჩენილ, აწრიალებულ დომენიკოს ავის მომასწავებელი გრძნობა აწამებს, ავტორი პარალელურად გვახსენებს რესასა და წინამძღოლის სიკვდილს. მაშასადამე, რესას, წინამძღოლის და ანა-მარიას სიკვდილთა შორის რაღაც კავშირია. ამიტომ გავიხსენოთ, როგორ დაიხოცნენ რესა და წინამძღოლი.

რესამ ნანდუს ცოლი აცდუნა. ნანდუმ დომენიკოს მამასთან იჩივლა და სამართალი ითხოვა. რესამ უარყო, არავითარი კავშირი ნანდუს ცოლთან არა მქონიაო. ნანდუს კი თავის სიმართლის დამტკიცება არ შეეძლო. მაშინ დომენიკოს მამამ რესას სთხოვა, სალამურზე დაგვიკარიო. გახარებულმა რესამ სალამური ჯიბიდან ამოიღო და დაკვრას შეუდგა. თან მღეროდა. უცბად რესამ სოხანზე ზღართანი მოადინა და სული განუტევა. გაოგნებული ნანდუ ირწმუნებოდა, არაფერ შუაში ვარო. დომენიკოს მამამ იგი დაამშვიდა და უთხრა, კვა-

რი აიღე და მკვდარს დახედეო. ნანდუმ კვარი მია-
ნათა მიცვალებულს და შეშინებულმა იყვირა —
იირკოლა ჩი!.. პაწია, შხაძიანი უხსენებელი სა-
ლამურში შემძვრალიყო და, როცა რესა უკრავდა,
ტუჩებში ეკბინა.

რესამ დაარღვია მცნება— „არა გული გითქმოდეს
ცოლისათვის მოყუასის შენისა“ და თან იცრუა.
იგი დამნაშავეა და თავად ბუნებამ მიუზღო სამა-
გიერო. თვით ავტორი ამბობს „ის (რესა — ა. ბ.)
დამნაშავე იყო.“

სწორუპოვარი მეომარი იყო წინამძღოლი,
უშიშარი და უდრეკი. მისი თავკაცობით სიმაგრე
აიღეს მხედრებმა და ეზოში ორი ბერიკაცი ნახეს.
ერთი სულ ილიმებოდა და გვერდით წყლით სავსე
ტიკი ედგა. მეორე პირქუშად გამოიყურებოდა და
სვავივით იბღვირებოდა. წინამძღოლი ჯიქურ მის-
ჩერებოდა მომღიმარ მოხუცს. შორიდან სიმღერა
მოისმა და წინამძღოლმა იქით მიიხედა. ბერიკაც-
მა ტიკი აიღო და წყლის სმა დაიწყო. კაციშვილ-
მა არ იცის, რა აზრმა გაუელვა თავში წინამძღოლს.
იგი ანაზღად შემოტრიალდა, ხმალი იშიშვლა და
მოხუცს თავი გააგდებინა. „ეს პირველი უდანაშაუ-
ლო კაცი იყო, — დასძენს ავტორი, — წინამძღო-
ლის ხელით მოკლული“.

წინამძღოლმა არ დაიცვა მცნება — „არა კაც
კლა.“ ეს შეცდომა მან გააცნობიერა და არსებითად
თავი მოიკლა. იგი ნილაბათარებული დაიღუპა
საკუთარ მეომრებთან ბრძოლაში. წინამძღოლიც

პცნების დარღვევისათვის იყო დამნაშავე. ეს მკაფიოდ არის ნათქვამი რომანში.

რაკი ავტორმა ეს ორი სიკვდილი გაგვახსენა ანა-მარიას მკვლელობის წინ, ბუნებრივად ჩნდება აურვილი მოინახოს ამ ქალის დანაშაულიც. მაგრამ იგი „სამოსელ პირველში“ არ არსებობს. პირიქით, თუ ვინმე უმწიკვლო და უდანაშაულოა, ეს ანა-მარიაა. მაშინ რატომ გვახსენებს მწერალი ანა-მარიას მკვლელობის პარალელურად რესასა და წინამძღოლის სიკვდილს? ამის პასუხი მე ვერ მოვძებნე.

ანა-მარიას მკვლელობის აზრის ამოკითხვა იმიტომაც მიმაჩნია აუცილებლად, რომ გავიგო და ამოვიცნო რას ვერ მიწვდა დომენიკო? რას განასახიერებდა ანა-მარია? მკითხველმა ხომ იცის, რომ მკვდარ ანა-მარიასაც ვერ ჩაწვდა დომენიკო. რომანში წერია: „როცა დომენიკომ მოკლულ ქალს დახედა, იგი გაშრა — სულ სხვისა იყო.“

რა ვერ გაითავისა დომენიკომ?

შევეცდები ამ კითხვას ჩემებურად ვუპასუხო. შეიძლება იგი ავტორმა გაიზიაროს, შეიძლება — არა, მაგრამ ეს პასუხი რომანის წაკითხვით დაიბადა და საგანგებოდ არ გამომიგონია.

ჩვენ ხშირად ვიმეორებთ იოანე მოციქულის სიტყვებს — „ღმერთი სიყვარული არს“ (ეპისტოლე პირველი, 4, 8). მაგრამ იშვიათად ვეკითხებით თავისთავს — როგორი სიყვარული. ქრისტიანული რელიგიის კონცეფციით, სიყვარული ორგვარია: სიყვარული-აგაპე და სიყვარული-ერო-

სი. სიყვარული-აგაპე გულისხმობს ზეციერ სიყვარულს, ხოლო სიყვარული-ეროსი — მიწიერს.

ადამიანს არავინ ართმევს ეროსი-სიყვარულის უფლებას, მაგრამ არსებობის მიზნის შესაგნობად ეს უკმარია. ადამიანი აუცილებლად უნდა მიწვდეს და ეზიაროს აგაპე-სიყვარულს.

ანა-მარიას უყვარდა დომენიკო (სიყვარული-ეროსი), მაგრამ მისი სამშვინველი სავსე იყო სიყვარული-აგაპეთიც. დომენიკო კი მხოლოდ ანა-მარიას სიყვარულს (სიყვარულ-ეროსს) ფლობდა. მისი სამშვინველი ჯერ არ იყო ნაზიარები სიყვარულ-აგაპეს. ამიტომ დომენიკოს სიყვარული ნაკლული იყო. ამიტომ ეჩვენებოდა მას ანა-მარია მაინც სხვისად. მხოლოდ ანა-მარიას სიკვდილის შემდეგ გააცნობიერა დომენიკომ, რა აკლდა, რით სჯობნიდა ქალი მას, როგორ შეიძლებოდა მისი სამშვინველი სულად გარდაქმნილიყო და ამაღლებულიყო.

როცა ამას ვამბობ, იმასაც ვფიქრობ — იქნებ დომენიკოს ცნობიერების გაღვიძებაა ანა-მარიას სიკვდილის აზრი? მოყვასის სიკვდილი უდიდესი და უმძიმესი ტანჯვაა. ტანჯვა კი აფხიზლებს ადამიანის დაძინებულ გონებას.

ამასთანავე მკითხველისათვის კარგად ცნობილია, რომ ანა-მარიას სიკვდილის მერე გადაწყვიტა დომენიკომ კამორაში ანუ ბოროტებისა და ტანჯვის ქალაქში წასვლა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ

გვემით სურს დომენიკოს განიწმინდოს სამშვიდობო-
ლი და შეიძინოს უნარი ეზიაროს ამაღლებულს.

ამ ამაღლებულის კონკრეტული შინაარსი გვაინ-
ტერესებს, რისი მიგნებაც, სამწუხაროდ, რომანში
ჭირს.

საერთოდ და ზოგადად შეიძლება გვეთქვას,
რომ ანა-მარია, ანუ მშვენიერება მოჰკლა ფილის-
ტერულმა საზოგადოებამ.

ლამაზ-ქალაქი, სადაც დომენიკო და ანა-მარია
შეხვდნენ ერთმანეთს, ფილისტერობის განსახიე-
რებაა. ფილისტერულ საზოგადოებაში კი ყველა-
ფერი ცრუ და არანამდვილია — სიყვარულიც, მე-
გობრობაც, მტრობაც, განათლებაც, კულტურაც...

რიოში და ყალბია კონჩეტინა, სიყვარულის
მაძიებელი ქალი, რომელიც ბოლოს დებილ კუმე-
ოს მისთხოვდა. კონჩეტინა უშუალოდ ტრფიალი
ყოფილა. ეს თვისება კი გონებასუსტ მამაკაცში
აღმოაჩინა.

რიოში და ყალბია მამიდა არიადნაც, რომელ-
საც ისეთ დახვეწილ ადამიანად მოაქვს თავი, რომ
ყოველგვარი წვრილმანის გამო გული უღონდება.
მთელი სიცოცხლე იგი ვიღაც ვასკოს მისტირის,
რომელიც მამაკაცურობის იდეალად წარმოუდგე-
ნია. მართალია, ეს ვასკო რომანში უშუალოდ არ
მოქმედებს, მას მხოლოდ არიადნას გახსენებებით
ვიცნობთ, მაგრამ „სამოსელ პირველში“ იგი იმდე-
ნად ცოცხლად იხატება, რომ მკითხველი ზედმიწე-
ვნით იცნობს მას. ჩანს, რომ ვასკოც ისეთივე დარ-
დაკი იყო, როგორიც კუმეოა.

რიოში და ყალბია არტურო, ვინც ვითომ სტუმართმოყვრულად შეიფარებს დომენიკოს, ნამდვილად კი ატყუებს და ტყავს აძრობს სოფლელ ბიჭს.

რიოში და ყალბია კეთილშობილი პიროვნების ნიღბის მატარებელი დუილიო, სულ მაღალ მატერიებზე რომ მსჯელობს და საჩუქრად იის კონები დააქვს. გულით კი იგი დიქტატურას ეთაყვანება და სხვათა დამონებაზე ოცნებობს.

რიოში და ყალბია ტულიო. იგი დრაჰკანების გამო მეგობრობს დომენიკოს. მის ხარჯზე ქეიფობს და ერთობა.

ერთი სიტყვით, ლამაზ-ქალაქი სიცრუით და თვალთმაქცობით სავსე სამყაროა. ამ ქალაქში ნამდვილი მხოლოდ დომენიკო, ანა-მარია, გიჟი უგო და ალექსანდროა (სხვათა შორის, თუ ამ სახელის ესპანურ ფორმას ვხმარობთ, მაშინ ალექსანდრო უნდა იყოს, თუ იტალიურს — ალესანდრო).

„სამოსელ პირველში“ სიცრუის, სიყალბის, თვალთმაქცობის დახვესებული ატმოსფერო დამაჯერებლად და მკაფიოდ არის დახატული. ამ გარემოში ვერაფერი ნამდვილი ვერ გაძლებს. ვერც გაძლო. ანა-მარია დაიღუპა. დომენიკომ ლამაზ-ქალაქი მიატოვა და კამორაში გაემგზავრა. უგო გიჟია და მისთვის სულერთია, სად დალევს სიცოცხლის დღეებს. ალექსანდრო კი წინასწარ გამიზნული მისიით ცხოვრობს ლამაზ-ქალაქში. მას ამ ფილისტერული საზოგადოების გარდაქმნა უნდა. მართალია, მკითხველმა არ იცის, რით დასრულდება ალექსანდროს საქმიანობა, მაგრამ, თუ

გავითვალისწინებთ ამ პერსონაჟისადმი ავტორის ირონიულ დამოკიდებულებას, უნდა ვიფიქროთ, რომ მისი მისია დასამარცხებლად არის განწირული.

რაკი დომენიკო ცხოვრების აზრისა და დანიშნულების შესაცნობად მოგზაურობდა, მან პირველი გაკვეთილი ლამაზ-ქალაქში ანუ ფილისტერულ საზოგადოებაში მიიღო. ამ გაკვეთილის თანახმად, ყველაფერი ამალღებული და მშვენიერი განწირულია დასაღუპავად (ანა-მარიას მკვლელობა). ხოლო ყველაფერი ფილისტერული, მეშჩანური და ობივატელური (არიადნა, კონჩეტინა, კუმეო, დუილიო), ტულიო, არტურო და სხვანი) არხეინად და თავისუფლად არსებობს, შესანიშნავად ეგუება და ეთვისება გარემოს. მას არაფერი ემუქრება.

დომენიკომ მეორე გაკვეთილიც უნდა მიიღოს. იგი ტოვებს ლამაზ-ქალაქს და ტანჯვის სამყაროში ანუ კამორაში მიემგზავრება.

კამორას არსს ყველაზე ნათლად გამოხატავს შიშველი მოანგარიშე ანისეტო. კამორაში არსებობის საფუძველი სრული უნდობლობაა, ანისეტომ დიქტატორ ბეტანკურის ფულები რომ არ მიითვისოს, თხემით ტერფამდე ტიტველი და თავგადაპარსული მუშაობს. ეს ძალიან რელიეფური და გამოკვეთილად ნათელი სახე-სიმბოლოა. ოღონდ, როგორც ჩანს, ავტორი არ ენდო მკითხველს და განმარტა, რატომ არის ანისეტო შიშველი: „ალბათ ისიც არ იცი, მოანგარიშე შიშვლად რადა დგას — ფული რომ არ ჩაიცუროს სადმე“. ეს განმარტება

არ არის საჭირო. უამისოდაც ყველაფერი ნათელია. საერთოდ, „სამოსელ პირველში“ განმარტებებს ხშირად წაიკითხავთ. გავიხსენოთ თუნდაც დონ დიეგოს თვითმკვლელობა. მას მერე, რაც დონ დიეგომ მარშალი ბეტანკური მოჰკლა, მისი თვითმკვლელობა შინაგან დამაჯერებელ მოტივს მოკლებულია. ამიტომ ავტორი გახმარტავს: „ეს თვითმკვლელობა არ იყო, ეს — ძმათა ხატრით სიკვდილი გახლდათ.“ ამგვარი განმარტებანი კი იმის საბუთია, რომ გ. დოჩანაშვილი ან მკითხველს არ ენდობა ბოლომდე ან თავისთავს. მწერალი კი ორივეს — თავისთავსაც და მკითხველსაც — უნდა გულლიად ენდოს. ისიც უნდა სჯეროდეს, რომ მან სურათი ზუსტად დახატა და ისიც, რომ ნათქვამი არ დარჩება მკითხველისათვის გაუგებარი. განმარტება პუბლიკუმსა და მხატვრულ ნაწარმოებს შორის ემოციურ კავშირს აცივებს, რამეთუ იგი მკითხველს ართმევს მხატვრული სახის ამოცნობის სიხარულს.

კამორა სამყაროა, სადაც ადამიანთა შორის ნდობა სრული უნდობლობით ვლინდება. მარტო ეს საკმაოა იმის წარმოსადგენად, როგორ ჯოჯოხეთში მოხვდა დომენიკო. მაგრამ მკითხველი დომენიკოს კამორაში ყოფნას შიშით არ უყურებს. მან წინასწარ იცის, რომ ბოროტების ქალაქში მას ალექსანდროს ძმა დაიცავს.

„სამოსელ პირველში“ გამოყვანილია ორი ძმა — ალექსანდრო და მიჩინიო. ორივე კეთილისათვის იბრძვის ალექსანდრო — ლამაზ-ქალაქში, მიჩინო

ნო — კამორაში. ალექსანდრო ქადაგებით ცდილობს ადამიანს მოყვასისადმი სიყვარული ჩაუნერგოს, მიჩინო კი კონკრეტული საქმით აპირებს დაეხმაროს გაჭირვებულს. ალექსანდროს ლამაზ-ქალაქი ირონიულად უყურებს. არავის სჯერა მისი. რა თქმა უნდა, ფილისტერული სამყარო სხვაგვარად ვერ შეხედავდა ალექსანდროს. მაგრამ აქ გარკვეული დოზით დარღვეულია წონასწორობა. ალექსანდროსადმი ავტორისა და ლამაზ-ქალაქის საზოგადოების დამოკიდებულება ერთნაირია. საქმე ის გახლავთ, რომ მკითხველი ჯერ გუმანით და მერე ერთადერთი საქციელით ხვდება ალექსანდროს განსხვავებას ლამაზ-ქალაქელთაგან. ამ საქციელს გამსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ალექსანდროს პიროვნების შესაცნობად. როცა დომენიკომ კამორაში წასვლა გადაწყვიტა, გადაჭრილ ხესთან, მიწაში დამალული ფული ალექსანდრომ მოუტანა მას.

„— აი, შენ დრაპკანები მოგიტანე...

— და თქვენ... იცოდით?

— რაღა თქმა უნდა.

— და არ აიღეთ?

— მგლოვიარედ რომ არ ვიყო, სილას გაგაწნავდი, — უთხრა ალექსანდრომ, — რანაირილა შეურაცხყოფა არ მიმიღია, მაგრამ ასეთი? არასოდეს, არა...”

დომენიკომ ვერც კი წარმოიდგინა პატიოსნება, რომელმაც იცოდა, სად იყო ფული გადამალული და არაფერი აიღო.

ამ საქციელით მქდავნდება ალექსანდროს უანგარო ბუნება. მაგრამ ავტორს ეს უანგარო კაცი ისეთივე ირონიით ჰყავს წარმოდგენილი, როგორც სხვანი, ვისაც არავითარი ღირსება არ გააჩნია. აუცილებელია ალექსანდროსადმი ავტორისა და ლამაზ-ქალაქელთა ცდამოკიდებულებების ნიუანსური განსხვავება. მთელი რომანი რომ ირონიულ ხასიათს ატარებდეს, მაშინ შეიძლება ეს განსხვავება აუცილებელი არ ყოფილიყო. მაგრამ ასე არ არის. რომანის ბევრი ადგილი პათეტიკური ინტონაციით არის დაწერილი. განსაკუთრებით ის ნაწილი, რომელიც ანა-მარიასა და კანუდოსელებს ეხება. თუ ავტორი არ არის ირონიული მშვენიერების (ე. ი. ანა-მარიას) და თავისუფლების (ე. ი. კანუდოსელების) მიმართ, რატომღა ავლენს ირონიას უანგარობისადმი (ალექსანდროსადმი)? განა უანგარობა ისეთივე მაღალი ნიჭი არ არის, როგორც მშვენიერება და თავისუფლება? ცხადია, ასეა და ამიტომ არის აუცილებელი წონასწორობის დაცვა.

რა თქმა უნდა, ირონია ყოველთვის არ გულისხმობს უარყოფით დამოკიდებულებას. პირიქით, ზოგჯერ ირონიით სიყვარული იხატება. მაგრამ ეს მაშინ ხდება, როცა ამა თუ იმ მხატვრული ნაწარმოების საერთო, მთლიანი განწყობილებაა ირონია. „სამოსელ პირველში“ კი განწყობილება ცვალებადია. ირონიას ენაცვლება სატირა, სატირას — პათეტიკა. ამგვარი ცვალებადი განწყობილების სიტუაციაში ირონია მხოლოდ უარყოფითი შინაარსით აღიქმება. ამიტომ ვამბობ, რომ ალექსანდრო-

სადმი დამოკიდებულებას მეტი ნიუანსირება სჭირდებოდა-მეთქი, თორემ, როცა „სიყვარულის კაქტუსზეა“ ლაპარაკი, მკაფიოდ ჩანს ორგვარი დამოკიდებულება — ირონიაც და სიმპატიაც ალექსანდროს მიმართ. მაგრამ ეს ცალკეული შემთხვევა ვერ აბათილებს საერთო შთაბეჭდილებას.

უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ თავად სიმბოლო — სიყვარულის კაქტუსი — ირონიული პროზისათვის კარგად მიგნებულ ხატად მიმაჩნია. მართალია, კაქტუსი თითქოს გონჯი და ეკლიანი მცენარეა, მაგრამ უწყვეტი და ულამაზესი ყვავილები აქვს. აყვავებული კაქტუსის ბალი უმშვენიერესი სანახაობაა.

ალექსანდროსადმი ნიუანსურად მრავალფეროვანი დამოკიდებულების აუცილებლობა სამი გარემოების გამოც არსებობს.

ჯერ ერთი, ალექსანდრო თვითონ ამბობს — „...საჭიროებისდა მიხედვით აყრანტალებული და დასაციანი ვარ — ასეა ამ ქალაქში საჭირო.“

რატომ?

მეორეც, როცა დომენიკო მშობლიური სოფლიდან ლამაზ-ქალაქში მიდიოდა, კოჭლმა მონამ გააცილა. განშორებისას გამცილებელმა სილა გააწნა და თან ბოდიში მოუხადა — „რა ვქნა, ჯერ არავისთვის გამირტყია მაგრამ... — მორცხვად თქვა თავდახრილმა კოჭლმა. — ასე მიბრძანა იმან“ (დომენიკოს მამამ — ა. ბ.). ლამაზ-ქალაქიდან კამორაში დომენიკო ალექსანდრომ გააცილა. ახლაც გამოთხოვებისას. ალექსანდრომ დომენიკოს ალიყუ-

რი აქამა და თან პატიება ითხოვა—„ასე იყო სა-
ჭირო... მაპატიე.“

რა კავშირია დომენკოს მამას, კოჰლ მონასა
და ალექსანდროს შორის?

პერსონაჟთა შორის ამგვარი საიდუმლო კავში-
რი სხვაგანაც არის რომანში მითითებული. მა-
გალითად, ლამაზ-ქალაქელი არიადნა გამუდმებით
ახსენებს ვიღაც ვასკოს, რომელიც ნამდვილ მა-
მაკაცად მიაჩნია. მერე კი კამორაში ჰოლკოვნიკი
სეზარი შესჩივლებს სუზუის გამო. დომენკოს:
„ქმრის შემდეგ შენს გარდა არავისთან ვყოფილ-
ვარო, მიმტკიცებს, მეფიცება... მაგრამ ეს როგორ
დავუჯერო, რადგან იმ დროს... ლოგინში, საწოლში
რაღა, ეშხში რომ შევა, სულ კენესა-კენესით გაი-
ძახის — ოჰოჰოო, ვასკო...“

არიადნასა და სუზუის შორის რა კავშირია?

ამ კავშირების ძიებას გვაძლულებს რომანის
ალეგორიული ხასიათი.

მესამეც, ვინ უფრო სწორად და მართლად ემ-
სახურება კეთილს—ალექსანდრო თუ მისი ძმა მიჩი-
ნო?

ამ კითხვების პასუხი ჭირს, რადგან ალექსან-
დროს სახის მრავალპლანიანობა სრულად და ბო-
ლომდე არ არის დახატული.

ალექსანდროს ძმამ მიჩინიომ ბავშვობაში
უნებლიეთ დანაშული ჩაიდინა. დედის დაცვის
დროს მამინაცვალი შემოაკვდა და თერთმეტი
წლის ბიჭი მკვლელის სახელით დაიდალა. მერე იგა,
დავაჟკაცებული, კამორაში ცხოვრობდა აქ, რაკი

კეთილის ქმნა აშკარად და ღიად არ შეეძლო, მოჩვენებითად ბოროტების სამსახურში იდგა. მიჩინოს უნდოდა ემოქმედა დევიზით — „თუკი სიკეთის მთესველი ვარ, ბოროტება უნდა მოვსპო“. ამას თავად ამბობს. ამის გამგონე მკითხველს პრინციპული კითხვა ებადება: შეუძლია კი ბოროტების სამსახურში მყოფ ადამიანს, თუნდაც უალრესად შენიღბულს, კეთილი საქმის კეთება? შეიძლება ჩემი პასუხი ერთობ სუბიექტურად მიჩინოთ, მაგრამ მტკიცედ მჯერა, რომ არ ძალუძს. ამიტომ მიჩინო დე. ყველა, ვინც მისებრ თვლის, რომ ბოროტის ნიღბით კეთილს გავაკეთებთო, თავის თავსაც ატყუებს და სხვასაც.

უფრო გამოწვლილვით შევხვით ამ პრობლემას.

ძნელად დასაჯერებელია, რომ კაცი, რომელიც უპირველესი და უსასტიკესი ჯალათის ნიღაბს ატარებს, შეინარჩუნებდა უნარს ეცხოვრა დევიზით — „დედამიწას სიყვარული ატრიალებს“ — და ამას პრაქტიკულადაც ახორციელებდეს.

პირველი, რაც ამ კაცმა უნდა გააკეთოს, არის ბატონის ნდობის დამსახურება. მიჩინოს უნდა დაემსახურებინა ბეტანკურის ნდობა. მაგრამ როდის და როგორ გენდობიან დიქტატურის დროს? ეს გარემო და პირობები ზუსტად და დამაჯერებლად არის აღწერილი „სამოსელ პირველში“.

გენდობიან მაშინ, თუ მოანგარიშე ანისეტოსაებრ შიშველ-ტიტველი ხარ. დარწმუნებული არიან, რომ ვერაფერს მოიპარავ.

გენდობიან მაშინ, თუ მონა ხარ და ლაქია მხატვარ გრეგ რიკიოსავით, ვისაც ბეტანკური როგორც მოისურვებს, ისე ამასხარავენს. მოუხდება ბეტანკურს და გრეგ რიკიო ხალხის თვალში გოროზი, ქედმაღალი, უნიჭიერესი შემოქმედი. ინებებს დიქტატორი და თხილის გულს გადაუგდებს, მუხლებზე დაჩოქილ გრეგ რიკიოს იატაკზე ახოხებს და ტახტის ქვეშ აძებნინებს. გენდობიან თუ გრეგ რიკიოსებრ მორჩილად შეასრულებ დიქტატორის ყველა ბრძანებას.

გენდობიან მაშინ, თუ ბოროტმოქმედი ხარ პოლკოვნიკ სეზარივით ან ზედამხედველ ნავოლესავით.

გენდობიან მაშინ, თუ ექვმიუტანლად გჯერა, „ექვსჯერ სამი შვილია“.

სხვაგვარად არავინ გენდობა და არც ვინმეს სჭირდება. ამგვარ სიტუაციაში როგორ მოახერხებდა მიჩინიო კეთილის სამსახურს? თუ იგი თავზე ლაფს არ დაისხამდა, ვერ ჩადგებოდა ბეტანკურის სამსახურში, ვერ მოიპოვებდა მის ნდობას. მაშასადამე, მას ჯერ ბოროტება უნდა ჩაედინა, ნდობით აღჭურვილიყო და ამის მერე ისევ დაეწყო კეთილის სამსახური. მაგრამ ვისლა გამოადგება, კეთილის თვალსაზრისით, ბოროტების ლაფში-ამოვლებული კაცი?

მართალია, მიჩინიომ დომენიკო გადაარჩინა, მაგრამ კანუდოსის საშველად ვერაფერი იღონა. პირიქით, თავი იმართლა, მანუელო კოსტას იმიტომ ვერ დავეხმარე, რომ მაშინ შენ ვერ გიხსნი-

დიო. რა გამოდის, ერთის მიმართ სიკეთე რომ ჩაედინა, მეორე უნდა გაეწირა. მაშასადამე, იწყება სიკეთით ვაჭრობა, რაც, ცხადია, კეთილთან ვერ იქნება დაკავშირებული.

ამიტომ, თუ მართალია და დამაჯერებელი დიქტატურის ატმოსფერო კამორაში, ძნელად სარწმუნოა მიჩინიოს სიკეთე.

მიჩინიო დიდი შეცდომის მსხვერპლია.

ვისაც კეთილის სამსახური სურს, იგი სრულად უნდა გაემიჯნოს ბოროტს და ისე მოიქცეს, როგორც ძველი სიბრძნე ამბობს: განყიდენ სამოსელი და იყიდენ მახუილი.

კითხვა, რომელიც მკითხველს აწუხებს, გაუჩნდა დომენიკოსაც: „სიკეთე თუ ხართ, იქ, იმ ქალაქში... რა გაძლებინებთ?“ ამის პასუხად მიჩინიომ დომენიკოს უამბო:

ფანჯრებდახშული ეტლით თვრამეტი ავაზაკი მგზავრობდა. ამ ეტლში იჯდა მიჩინიოც და კიდევ ერთი უცნობი მგზავრი. ალექსანდროს ძმამ გადაწყვიტა დაეხოცა ავაზაკები. იგი ჩუმად კოფოზე აცოცდა და მრავალცხენიანი ეტლი თავად წაიყვანა. მიჩინიო თავგამეტებული მიერეკებოდა ცხენებს. უნდოდა უფსკრულში გადაეჩეხა ეტლი ავაზაკებიანად. თავის თავზე აღარ ფიქრობდა. მაგრამ უეცრად გაახსენდა უცნობი მგზავრი, უდანაშაულო კაცი, რომელიც ავაზაკების გამო უნდა დაღუპულიყო. მაშინ მიჩინიომ დაასკვნა, უმჯობესია ეს ერთი უდანაშაულო კაცი გადარჩეს, ვიდრე დაიღუპოს იგი თვრამეტ ავაზაკთან ერთად. მან აღარ გა-

დაჩეხა ეტლი უფსკრულში. ასე იხსნა უნებლიეთ უცნობმა თვრამეტი ავაზაკი სიკვდილისაგან.

მართალია, საინტერესოა მიჩინიოს დამოკიდებულება კეთილისა და ბოროტისადმი, მაგრამ ის, რაც მან ღომენიკოს უამბო, ზემორე ციტირებული კითხვის პასუხი არ არის.

ღომენიკოს არ უკითხავს, რა სჯობს, თვრამეტი დამნაშავესთან ერთად ერთი უდანაშაულოც განადგურდეს თუ ერთ უდანაშაულოსთან ერთად თვრამეტი დამნაშავე გადარჩეს? ამის პასუხი დიდი ხანია არსებობს და მას იზიარებს კეთილშობილი კაცობრიობა. ძველი რომაული სამართალი სამართლიანობის ძირითად პრინციპად აღიარებდა: უკეთესია ათი დამნაშავე გაათავისუფლო, ვიდრე ერთი უდანაშაულო დასაჯო.

ღომენიკოს სხვა რამ აინტერესებს: სიკეთე როგორ ძლებს ბოროტების გარემოცვაში. ამის პასუხი კი მიჩინიომ ვერ მოძებნა. ვერც მოძებნიდა, რამეთუ კეთილის ქმნისათვის აუცილებელია თავისუფლება. სადაც არ არის თავისუფლება, არ არის კეთილიც. კამორაში განადგურებულია თავისუფლება, და, მაშასადამე, მომსპარია კეთილიც. არც მიჩინიოა თავისუფალი კაცი, რადგან იგი ნილბს ატარებს. ნილბი თავისუფლების დამონების ფორმაა და, ამდენად, ყოველი ნილბისმატარებელი ადამიანიც მონაა.

მიჩინიოც მონაა და, ბუნებრივია, მას არ შეეძლო კეთილის კეთება. ის, რომ მან ღომენიკო გადაარჩინა, კარგი საქმეა. მაგრამ კარგი საქმე და

კეთილი ერთი და იგივე არ არის. კარგი საქმე კონკრეტული შინაარსის მატარებელია, კეთილი კი ყოვლისმომცველი უნივერსალური მოვლენაა.

კეთილისათვის კანუდოსელები იბრძვიან. მათ იციან, თავისუფლებისა და კეთილის დასამკვიდრებლად აუცილებელია ბრძოლა, თავგანწირვა, მსხვერპლი. ისინი ასეც იქცევიან, მათი დამარცხება არ იწვევს სასოწარკვეთილებას. მთავარია ის, რომ ბოროტების წიაღში იზადება თავისუფლებისა და კეთილის სული, რომელიც უკვდავია და რომელიც სხვა თაობებს გადაეცემა. კანუდოსელთა ახალი თაობა მოიპოვებს იმას, რასაც ძველმა თაობამ ვერ მიაღწია.

მიჩინიოსგან განსხვავებით, დომენიკომ კანუდოსიც იხილა და კანუდოსელებთან ერთად იცხოვრა და იბრძოლა. მან ჯოჯოხეთიც განვლო, სალხინებელიც და სამოთხეც. ამიტომ მისი დასკვნა უფრო ღრმა უნდა იყოს, ვიდრე მიჩინიოსია. სწორია, დედამიწას სიყვარული ატრიალებს, მაგრამ ისიც უეჭველია, რომ მას დაცვა-პატრონობა სჭირდება. დაცვა და პატრონობა კი იმას ხელეწიფების, ვისაც არა მარტო კათარსისგავლილი სულის სიმბოლო — დიდი ამეთვისტო — ჰკიდია, არამედ ის მახვილიც, რომელსაც სამოსლის გაყიდვით შეიძენს კაცი. რატომღაც დომენიკოს ეს მახვილი არ უმშვენებს წელს. შესაძლებელია, ეს იმან გამოიწვია, რომ გ. დოჩანაშვილი მახვილის აუცილებლობის აზრს არ იზიარებს. თუმცა ვინც სამოსელს ჰყიდის, მან მახვილი უნდა იყიდოს. ამას ითხოვს

ლოგიკა, დომენიკომ სწორედ სამოსელის გაყიდვის გზით შეიძნო ცხოვრება.

გ. დოჩანაშვილი მართალია, როცა ფილისტერულ საზოგადოებას და დიქტატორულ სამყაროს წარმოგვიდგენს ერთფეროვნად, მოსაწყენად და თავმომბეზრებლად. ავტორი ლამაზ-ქალაქში და კამორაში არსებული ატმოსფეროს ზუსტი აღწერით დამაჯერებლად გვეუბნება, რომ დიქტატურისა და ფილისტერობის (მათ შორის კი ურლვევი კავშირია) უპირველესი საშინელება ის არის, რომ ადამიანში ჰკლავს მრავალფეროვნების, ნაირ-ნაირობის სიყვარულს. ყველაფერს აერთფეროვანებს და ადამიანს ამსგავსებს დასაქოქ თოჯინას, რომელიც წინასწარდამუშავებული პროგრამის შესაბამისად მოძრაობს და მოქმედებს. დიქტატურა ყველას პროკრუსტეს სარეცლით ათანასწორებს. ეს კი, თავისთავად ცხადია, იწვევს ადამიანში ადამიანურის სიკვდილს. აქ ავტორთან სადავო არაფერია. მაგრამ ზოგჯერ ერთფეროვანი ატმოსფეროს და ერთფეროვანი ადამიანების დასახატავად გამოყენებულია ერთფეროვანი ხერხები და საშუალებანი. ეს კი საკამათოა.

მაგალითად, ლამაზ-ქალაქელთა შორის ყველას რაღაც აქვს აკვიატებული.

კონჩეტინას ჰგონია, რომ იგი ვილაცას უყვარს („მე მგონი, ვინსენტეს ვუყვარვარ...“, „ანტონიოსაც ვუყვარვარ...“, „მე მგონი, იმ მდიდარ სულელსაც... ჰო, დომენიკოს... მგონი, იმასაც ვუყვარვარ...“).

მამიდა არიადნა წამდაუწუმ ნამდვილ მამაკაცს
ვასკოს იხსენებს.

დუილიო ხშირად იმეორებს — „წყაროდან კი-
ქას ნუ წამოიღებ.“

კუმეო ყველას ეჩიჩინება, მოდით ვიმეგობ-
როთო.

უგო გიეს კი ამოჩემებული აქვს — „დავკლავ,
დავკლავ კამორული დანით“...

და ასე შემდეგ.

კამორაში ბეტანკურს ქრთამს ასე აძლევენ:
ნაირნაირი ხელობის კაცნი მოდიან დიქტატორ-
თან და ეუბნებიან — „ჭალაში გახლდით, სწორუ-
პოვარო, თქვენს მაღალ თანამეცხედრეს ბეჭედი
რომ დაუკარგავს, ის ადგილები მოვიარე... და ვინც
ეძებს, მოგეხსენებათ, კპოვებს კიდევ და... ეს ხომ
არ არის?“ ბეტანკური აღმასისტველიან ბეჭედს
შეათამაშებს ხელში და დაუდასტურებს, ეს არისო.
ბეჭედი დიქტატორის სალაროში მიდის, ერთხელ
ამგვარი ხერხით ქრთამის მიცემა ეფექტურია და
შთაბეჭდილებას ახდენს. იმ პიროვნებასაც ეცნობა
მკითხველი, ვინც გასცა ქრთამი. მაგრამ, როცა
იგი მეორდება და მეორდება (დიღვაჭარი არტემიო,
ლამაზი გენერალი, ხორხე, მთავარი პროკურორი,
პორფირიო და სხვანი), მაშინ უკვე ტავტოლო-
გიურ ხასიათს იღებს, მხატვრული ხერხი უფე-
რულდება და კარგავს თავდაპირველ მოხდენილო-
ბას.

ტავტოლოგიურია პერსონაჟთა სამეტყველო ენა-
ში ეს ელემენტიც:

კონჩეტინა კუმეოს — „ცუნცულ, გიყვარვარ?“
სეზარი სუზანას — „რატომ, ჭუკიჭუკ?“

ცოლი ჟოაო აბადოს — „არ მოგენატრე, პა,
პუმპუტურიკა?“

„არისტოკრატი“ ქალი დომენიკოს — „არ მო-
გწონვარ, არა?... დაა, პინკურიკა?“.

როსკიპი დომენიკოს — „ძალიან გაგახარებ,
ცინცრიკ“.

რომელიმე ერთი პერსონაჟის სამეტყველო ენის
დასახასიათებლად ეს ხერხი მისაღებია და კარგი.
მაგრამ ამ საშუალებით არ მოხერხდება რამდენ-
იმე, თან სხვადასხვა მდგომარეობის და თვისების
ადამიანთა მეტყველების თავისებურების გამოვ-
ლენა.

ზოგჯერ ავტორის მეტყველებაშიც იჩენს თავს
ერთნაირობა. როცა როზინაზეა ლაპარაკი, რამდენ-
ჯერმე მეორდება — „აი, ის, ჭალაში რომ იყო“.
მართალია, გ. დოჩანაშვილი თავად შენიშნავს —
„არ გავუჭირვეთ საქმე ამ ერთ ჭალაში ყოფ-
ნით?“ — მაგრამ ეს შენიშვნა ვერ ამართლებს
ხერხს, რამეთუ იგი მარტო როზინას მიმართ არ
ჯამოიყენება. იგივე მეორდება მაშინაც, როცა
უსახელო პერსონაჟზე მიმდინარეობს საუბარი. ამ
პერსონაჟს ვიცნობთ კაცად, ვინც არ იცოდა გრა-
მატიკა. ეს ფრაზა, სხვადასხვა ვარიაციით, ბევრ-
ჯერ გვხვდება: „...წარმოთქვა გრამატიკის ცუდად
მცოდნემ...“ „...კაცი, რომელიც გრამატიკით ვერ
დაიკვებხნიდა“, „კაცმა, რომელმაც რიგიანად
ვერ იცოდა გრამატიკა...“

მართალია, ეს ავტორს ირონიული განწყობილების შესაქმნელად სჭირდება, მაგრამ ხერხი ყოველთვის სათანადო ეფექტურ შთაბეჭდილებას ვერ ახდენს. მით უმეტეს, რომ გ. დოჩანაშვილს ასეთ საშუალებათა გარეშეც ოსტატურად ეხერხება ირონიული ატმოსფეროს შექმნა, რასაც ნათლად ადასტურებს როგორც ლამაზ-ქალაქში, ისე კამორაში დახატული განწყობილება. ამასთანავე ავტორს გამეორება გამოყენებული აქვს როგორც ლაიტმოტივი. თუ ლამაზ-ქალაქში მეორდება — „ჩვენ ყველას გვაქვს ჩვენი ქალაქი...“ კანუდოსში განმეორდება — „ჩვენ ყველას გვაქვს ჩვენი მდინარე...“ ლაიტმოტივი გარკვეული აზრობრივი ფუნქციის მატარებელია, ტავტოლოგია კი — არა. ამიტომ მათი ერთად არსებობა და გაუმიჯნაობა ხელის შემშლელია მკითხველისათვის.

რაც ზემოთ მოგახსენეთ, თითქოს მეორეხარისხოვანი შენიშვნაა, მაგრამ ნურც ასე უბრალოდ მივიჩნევთ მას. საქმე ის გახლავთ, რომ ერთფეროვნება, რომელიც ლამაზ-ქალაქსა და კამორაში ზუსტ ატმოსფეროს ქმნის, კანუდოსშიც გადმოვიდა. ეს კი სასურველი არ არის. თავისუფლების ერთ-ერთი უპირველესი ღირებულება ისიც არის, რომ იგი იძლევა პიროვნული თუ საზოგადოებრივი მრავალფეროვნების გამოვლენას საშუალებას.

გ. დოჩანაშვილმა დამაჯერებლად დახატა, როგორ კარგავს ცნებები მნიშვნელობას და აზრს დიქტატურის პირობებში, როგორ შეიძლება უნ-

დობლობა პატიოსნებად მოინათლოს (შიშვე-
ლი ანისეტოს სახე), მონობა — თავისუფ-
ლად (მხატვარი გრეგ რიკიოს ხატი), რო-
გორ ეხმარება უნებლიეთ პატიოსნება არამზადო-
ბას (მწყემსი აველინო), უნებურად მამაცობა სი-
ლაჩრედ როგორ იქცევა (ზე მორეირა) და ასე
შემდეგ. თავისუფლება ყველა ღირებულების ნამ-
დვილ შინაარსს, ნამდვილ აზრს აღადგენს და ადა-
მიანი უნიტბო არსებობას იწყებს. ეს ცვლილება არ
არის დახატული კანუდოსში. მართალია, აქ ადა-
მიანები ავლენენ ერთგულებას, თავდადებას, თავ-
განწირვას, ვაჟკაცობას, მაგრამ ეს უკმარია. მამა-
ცობა და ვაჟკაცობა შეიძლება გამოიჩინოს სასო-
წარკვეთილმა ადამიანმაც და თავისუფალმაც. კანუ-
დოსელთა ბრძოლა და გმირობა სასოწარკვეთილთა
საქციელია. ამის საბუთია არა მარტო დიეგოს
თვითმკვლელობა, არამედ მენდეს მასიელის სიტ-
ყვაც.

მენდეს მასიელი ბრძოლას იწყებს თავისუფ-
ლებისათვის ისე, რომ დარწმუნებულია დამარ-
ცხებაში: „...ისიც იცოდეთ რომ დავმარცხდე-
ბით, მაგრამ სილადეს იგემებთ, ძმებო...“ როცა ამ-
გვარი რწმენით იწყება თავისუფლებისათვის ბრძო-
ლა, ეს აშკარა არგუმენტია იმისა, რომ თავისუფ-
ლება აუცილებლობად კი არ არის მიჩნეული, არა-
მედ თვითმიზნად. თავისუფლების თვითმიზნურო-
ბა კი თავად გ. დოჩანაშვილის კონცეფციას ეწი-
ნააღმდეგება, „სამოსელი პირველის“ აზრობრივი
შინაარსის თანახმად თავისუფლება აუცილებლო-

ბაა. თვინიერ თავისუფლებისა, კაცს ადამიანური არსი ეცლება. დიქტატურა კი ანტიბუნებრივი მოვლენაა. დააკვირდით ერთ ალეგორიას, რომელიც კაატინგას სახით არის წარმოდგენილი რომანში. კაატინგა რაღაც კაციჭამია მცენარეა. იგი კანუდოსელებს ეხმარება და კამორელებს ებრძვის. მაშასადამე, ბუნება თავისუფლების მომხრეა. პრუდენსიოს შეცდომა რომ არა, რომელმაც კაატინგას ბუჩქნარი კამორელთა გვამებით გააძლო, შეიძლება კანუდოსი არ დამარცხებულიყო, ისეთ გადაულახავ კედლად იყო აღმართული ბუნების სასწაული.

აქ ერთი წუთით შევჩერდეთ და ალეგორიულობაზე ვთქვათ ორიოდ სიტყვა. ალეგორიულობა ახლა მწერლობის მოდური გატაცებაა როგორც ჩვენში, ისე უცხოეთში. რა თქმა უნდა, საერთოდ ალეგორიულობის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს, ოღონდ ორი რამ კი აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ:

ა) თუ ნაწარმოებში არ არის რეალისტური პლანი, მაშინ ალეგორია თვითნებური ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, რაც მკითხველს აბნევს. რეალისტური პლანი ყოველთვის ალეგორიის გასაღებია, რადგან ისინი ერთმანეთს ავსებენ და ამდენად ინტერპრეტაციაც უფრო ზუსტი შეიძლება იყოს.

ბ) გარკვეულ პირობებში ალეგორია არაკეთილსინდისიერი მწერლების თავშესაფარია. ალეგორიით ისინი იოლად ატყუებენ მიამიტ მკითხვე-

ლებს. ბუნებითა და არსით რეაქციონერები თავს გაჩვენებენ რევოლუციონერებად. თავს იკატუნებენ, მეტის თქმის საშუალება არ იყო და რაც მოვახერხე, ალეგორიით შევძელიო. მათ ხელისუფლებაც კმაყოფილი ჰყავთ და ხალხიც. ამიტომ ალეგორიულ ენას პატიოსანი მწერალი ფრთხილად უნდა მოეკიდოს, რომ უნებლიეთ თვალთმაქცების ბანაკში არ აღმოჩნდეს.

მოგეხსენებათ, მწერლის ღვაწლი არა მარტო ტალანტით იზომება, არამედ პატიოსნებითაც. მკითხველთა სასიხარულოდ, „სამოსელი პირველის“ ალეგორია პატიოსანი ალეგორიაა.

ახლა კი ისევ ზემოთ შეწყვეტილი საუბარი განვაგრძოთ.

გ. დოჩანაშვილი კანუდოსის აღწერისას ცვლის რომანის საერთო ირონიულ ატმოსფეროს პათეტიკური განწყობილებით. ავტორი ამადლებული ინტონაციით იწყებს თხრობას. არის შემთხვევები, როცა თხრობის ინტონაცია პროზიდან ლექსში გადადის, მაგალითად, მენდეს მასიელის სიტყვა:

თავისუფლებას გაჩვენებთ, რაა,
ოღონდ დროებით,
იცოდეთ ესეც და ნუ შეკრთებით,
ჩადგან ისედაც დროებითა ვართ,
აქ, ამ მიწაზე...
და სიკვდილისაც ნუ გეშინიათ,
ნღრც — არყოფნისა.
ნუ გგონიათ, რომ უცხო ხილია —
დაბადებამდეც ხომ არ ვიყავით...
რ. არ მომხდარა ჩვენს გაჩენამდე,

დიდრონ ქალაქებს იღებდნენ ერთნი
და მეორენი თაყვანსა სცემდნენ...
ბნელში ტიროდა პატარა ბიჭი...
ზღვის პირას გრძელ ნავს უცდიდა ქალი...

ამას დავუმატოთ დიდი კანუდოსელების პათე-
თიკური სიკვდილი და მივიღებთ ავტორის თავი-
სუფლებისადმი დამოკიდებულების ნათელ სურათს.

სასოწარკვეთილებისგან შეიძლება დაიბადოს
თავგანწირვა, მაგრამ არა თავისუფლება. თავისუ-
ფლება შედეგია მტკიცე შინაგანი რწმენისა. იგი
შეუძლია განახორციელოს იმან, ვისაც ხელეწიფე-
ბის თავის-თავის მართვა. ეს უნარი „სამოსელ
პირველში“ უფრო მკაფიოდ უნდა გამოავლინონ
კანუდოსელებმა. ისინი უფრო მრავალფეროვანი
და მსუყე საღებავებით დახატული უნდა წარუდ-
გინოთ მკითხველს. თითოეული მათგანი თავისებუ-
რებითა და განუმეორებლობით ელდას უნდა სცე-
მდეს მკითხველს და მტკიცედ იბეჭდებოდეს მის
ცნობიერებაში.

და ბოლოს, მინდა აღვნიშნო ერთი გარემოება,
რომელიც დღეს ქართულ მწერლობაში შეიმჩნევა
და რაც დასაგმობად მიმაჩნია. თუ რომელიმე მხა-
ტვრულმა ნაწარმოებმა მოწონება დაიმსახურა, მის
მიმართ ჩნდება ნეკროლოგიური მადლიერების გან-
წყობილება. აღტაცებით ცრემლმორეული, ქუდ-
მოხდილი შეგვყურებთ მას და, თუ რაიმე დავწერეთ
ამ ნაწარმოებზე, მხოლოდ და მხოლოდ ხოტბა
უნდა ვთქვათ. როგორც ნეკროლოგში მიგვაჩნია
უხერხულად გარდაცვლილის ნაკლის აღნიშვნა,

აქაც გვიჭირს ხარვეზებზე ლაპარაკი. ის კი გვაფიქრებდა, რომ მხატვრული ნაწარმოები ცოცხალი ორგანიზმია და, როგორც ყოველ ცოცხალ არსებას აქვს თავისი ავ-კარგი. არც ის უნდა დაგვაფიქრებდეს, რომ ცოცხალ არსებაზე ნეკროლოგის დაწერა შეუძლებელია, დამცირებაა. ყურადღებამ უნდა მივაქციოთ იმასაც, რომ ბრმა აღტაცება და ბრმა გმობა ერთნაირ შედეგს იძლევა — აზრის უმოძრაობას. ეს კი მწერლობის უბოროტესი მტერია.

„სამოსელი პირველი“ ცოცხალი ლიტერატურული ქმნილებაა, რომელიც ნაირნაირ ფიქრს, განცდას და ემოციას აღუძრავს მკითხველს. ამიტომ ამ რომანზე ლაპარაკისას ყველაზე დიდი დანაშაული, რომელიც შეიძლება კრიტიკამ ჩაიდინოს, გახლავთ „სამოსელ პირველისადმი“ ნეკროლოგიური მადლიერების გამოთქმაცნება. ნეკროლოგიურ მადლიერებას უნიჭობა იმსახურებს. „სამოსელი პირველი“ დაკრძალულ ქეშმარიტებას არ ღალატებს და ამიტომ მასზე უნდა ვინსჯელოთ, ვიკამათოთ, ვიდავოთ.

კარგა ხანია დადგა დრო მოწითული აზროვნებისათვის დამახასიათებელი განსჯის უნარი შევიძინოთ და ინტანტილური კმაყოფილება და განცხრომა თავიდან მოვიცილოთ.

1980 წ.

დიდი ხნის წინათ „სურამის ციხე“ ბატონყმობის წინააღმდეგ დაწერილ თხზულებად მიიჩნიეს და მის ძირითად ღირსებადაც ეს აღიარეს. თუმცა როცა „სურამის ციხე“ გამოქვეყნდა (როგორც ცნობილია, იგი დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკრის“ 1859 წლის მე-12 და 1860 წლის პირველ ნომერში), რუსეთის იმპერიაში ბატონყმობის გაუქმების საკითხი გადაწყვეტილი იყო. ქართული საზოგადოებაც კარგად იცნობდა იმპერატორ ალექსანდრე მეორის სიტყვას, რომელიც 1858 წელს გაზეთ „კავკაზში“ დაიბეჭდა და სადაც აღიარებული იყო ამ რეფორმის ჩატარების აუცილებლობა. მთელ სახელმწიფოში უკვე შექმნილი იყო სათანადო კომიტეტები, რომელნიც რეფორმის შინაარსსა და ხასიათს საბოლოოდ ამუშავებდნენ. ეს დ. ჭონქაძემ შესანიშნავად იცოდა. მას თავად ჰყავს გამოყვანილი „სურამის ციხეში“ იმ ახალგაზრდათა შორის, რომელნიც, დათქმული პირობის თანახმად, რიყეზე იკრიბებოდნენ და სხვადასხვა ამბავს ყვებოდნენ, ლიბერალი თავადი ლ. დ., ვისაც „დიდი გულმოდგინებით სურდა ყმებელს განთავისუფლება“. ასე რომ, „სურამის ციხის“ დასტამბვა დ. ჭონქაძეს არ შეიძლება სამოქალაქო გმირობად ჩაეთვალოს. ობიექტურნი თუ ვიქნებით, ეს უფრო იმდროინდელი კონიუნქტურა იყო. თუ მწერალს მაინც უპირებდნენ კუკიის ხიდიდან გადაგდებამან ცემას, ეს ქართველი თავადაზნაურობის ერთი

ნაწილის გონებაჩლუნგობას მოწმობს და არა „სურამის ციხის“ ავტორის გამბედაობას. დ. ჭონქაძემ, უბრალოდ, კარგად აუღო ალღო დროის მოთხოვნილებას, კარგად დაინახა ისტორიული პროცესი. რა თქმა უნდა, ეს მწერლის აზროვნების პროგრესულობის დასტურია, მაგრამ არა უფრო მეტი. როცა გასული საუკუნის 50-იანი წლების ბოლოს „სურამის ციხისადმი“ დამოკიდებულებას დღევანდელი თვალით ვუყურებთ, ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილის უსაშველო ჩამორჩენილობამ უფრო უნდა გაგვაკვიროს, ვიდრე დ. ჭონქაძის მოქალაქეობრივმა სიმამაცემ. თუ „სურამის ციხეს“ მივიჩნევდით მხოლოდ ბატონყმობის წინააღმდეგ მიმართულ პროტესტად, მაშინ უნდა გამოვტყდეთ და ვაღიაროთ, რომ იგი მეტად დაგვიანებული პროტესტია. „სურამის ციხის“, როგორც მხატვრული ნაწარმოების, ღირსება სხვა რამ არის და არა ოდენ ბატონყმობის მხილება. თუმცა ფილიპე მახარაძით დაწყებული დღემდე მიწყივ ამას ვიმეორებთ და მეტი არაფრის დანახავა გვინდა. მართალია, ეს პროტესტი მოთხრობაში მძლავრად ჟღერს, მაგრამ, ვიმეორებ, ეს მაინც არ არის „სურამის ციხის“ აზრობრივი შინაარსი.

ძირითადი აზრობრივი შინაარსის ამოცნობის მიზნით, თვალი გავადევნოთ „სურამის ციხის“ პერსონაჟთა ცხოვრებას.

მოთხრობის პერსონაჟებიდან ყველაზე მწარედ და მწვავედ ნოღარმა, ანუ ოსმან-ალამ, განიცადა ბატონყმური უსამართლობის სისასტიკე. იგი გა-

ყიდეს, დედა უღელში პირუტყვივით შებმული მოუკლეს, მისი საცოლე კი აიძულეს თავი დაეხრჩო.

ოსმან-ალა დაუნდობლად განიკითხავს ბატონ-ყმურ უსამართლობას, ბატონებს, მათ გულჭვაობას.

„იმათ (ბატონებს — ა. ბ.) ჰგონიათ, რო ჩვენ კაცნი არ ვიყვნეთ, ჩვენ არ შეგვეძლოს სიყვარული და სიძულე, იმათ ჰგონიათ, რო ჩვენ არა გვქონდეს გული და არ გვქონდეს სჯა“.

„ო, რა საზარელი იყო ის სიცილი დედაჩემის მწუხარებასთან! მე დარწმუნებული ვარ, რომ მასში არ იცინოდა კაცი, კაცში იცინოდა ეშმაკი: იმისთანა დროს მხოლოდ ეშმაკს შეუძლიან გაცინება.“

„...ეძებდა ჩემში ერთგულებას და დარწმუნებული იყო, რო მე ვიყავ იმისი ერთგული; ხა! ხა! ხა! ერთგულებას ეძებდა იმაში, რომელსაც დედა მოუკლა უღელში... საკვირველი არიან, შენმა გაზრდამ ეგ ხალხნი!“

მიუხედავად ბატონყმობის ამ მოურიდებელი მხილებისა, ოსმან-ალა ყმის ყიდვა-გაყიდვის წინააღმდეგი არსებითად არ არის. როცა ოსმან-ალამ გადაწყვიტა დურმიშხანისათვის მისი ნათლული მიეთხოვებინა, მაშინ იგი საპატარძლოს მშობლებს ყმა-მამულის ყიდვას დაჰპირდა.

„— აზნაური სხვა რამ არის, ჩემო ნათლია. ერთი გოგო-ბიჭი მაინც ეყოლება მოსამსახურეთ, წყალს მაინც თითონ არ მოიტანს, პურს მაინც თითონ არ გამოაცხობს.

— განა იმისი ცოლი კი გამოაცხობს პურს? განა იმას კი არ შეუძლიან, რო იყოლიოს გოგო-ბიჭი?

— რატომ, მაგრამ იმან ფული უნდა აძლიოს, აზნაურს თავისი ეყოლება.

— თუ აგრეა, ხვალვე უყიდი ყმებს!
(ხაზი ჩემია— ა. ბ.).

— უყიდე, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს!“

განა ის ყმები, რომელთაც ოსმან-ალა იყიდის, ისევე არ დაიჩაგრებიან, დაიტანჯებიან, ეწამებიან, როგორც ნოდარი, როცა იგი ბატონმა კახეთიდან ჩამოსულ მღვდელს მიჰყიდა? აშკარაა ოსმან-ალა ისეთსავე დანაშაულს სჩადის, როგორიც მისმა ბატონმა ჩაიდინა, მაგრამ ამის შეგნება ყოფილ ყმას არა აქვს. ამიტომ მცდარია აზრი, გამოთქმული ჩვენს ლიტერატურისმცოდნეობაში, თითქოს ნოდარი, ანუ ოსმან-ალა, ქართულ ლიტერატურაში ბატონყმობის წინააღმდეგ პირველი მებრძოლი პროტაგონისტი იყოს. ოსმან-ალა მხოლოდ შურისმგებელია და არა მებრძოლი. ნოდარმა დედის მკვლელობაც კი აპატია ბატონს. თავგასულ არაგველ ბატონს, ნოდარის ნანდაური ნატოც რომ არ გაეუბედურებინა, შურისძიება არ ემუქრებოდა. ყმა, ტკივილითა და ტანჯვით, მაინც შეეგუა ბატონთან ცხოვრებას. ვინ უწყის, ნოდარს ნატოს შერთვის ნებართვა რომ მიეღო, ცხოვრება ყმობაში უდრტვინველად დაემთავრებინა. მხოლოდ უზომო უსამართლობამ და ბოროტებამ დააკარგვინა ნოდარს წონასწორობა და ამოაწყვეტინა ბატონის ოჯახი. ამ დროს ჩაიდინა გონებადაბნელებულმა ყმამ ცოდვა — მოჰკლა უდანაშაულო ბავშვი, შვილი ბატონისა.

„— ნოდარჯან, მე მომკალ ჩემ გიგოს¹ ნუ მომიკლამ, არა დაუშავები რა შენთვის: — ბოთხა: ქალბატონმა ხვეწნით. — მე ნუ მომკლამ, შენთვის არა დამიშავებია რა, — გაიმეორა ყმაწვილმა.“

ეს ცოდვა ნოდარს ყველგან თან დასდევს და სულსა და გულს უფორიაქებს.

დურმიშხანთან პირველი შესვედრისთანავე უდანაშაულოდ მოკლული ბავშვი გაახსენდა.

„ღმერთო, ის ბავშვი არ მაძლევს მე მოსვენებას, დღე და ღამე მიდგას თვალწინ და არ ვიცი, საით გავიქცე... ერთხელ მეც ვიყავ ბედნიერი, ერთხელ მეც შემეძლო შემეხედნა წმინდა სინდისით ცისათვის, მაგრამ ეხლ... კაცის მკვლელი, ქრისტეს ორგული, რა ცა შემირიგებს მე!“

ასე ტანჯავს და აწამებს ოსმან-აღას ჩადენილი ცოდვა.

„მოკვლა უბრალო ყმაწვილისა, და უმეტესად განდგომა ქრისტიანობისა (ამ სიტყვებს დააკვირდით — ა. ბ.), არ მაძლევდნენ მე მოსვენებას და არც ეხლა მასვენებენ. მხიარულებაში, ძილში, ომში, ან თუ საცა გინდა, ყველგან სისხლში შესვრილი ყმაწვილი მიდგა წინ და მეუბნება სალმობით:

— მე რა დაგიშავე, რათ მომკალ?
რამტენჯერ მე ვეძიე ომში სიკვდილი, რამტენ-

1 ამ ადგილას „სურამის ციხის“ ზოგიერთ გამოცემაში გოგო წერია, ზოგიერთში — გიგო.

ჯერ გიჟივით გადავარდი გახშირებულ ომში, რო ჩქარა გავსწორებულიყავ ცხოვრებას, მაგრამ მტრის ტყვია არა მპოულობდა მე, და სიკვდილის მაგიერ გამივარდა მამაცობის და გულადობის ხმა და იმან მაშოვნინა ასისტავობა. მაგრამ ამის შემდეგაც არ დამშვიდდა ჩემი სვინდისი, შემდეგ იმ ფიქრით რო გავიქარვო ეს აზრები, დავიწყე ვაჭრობა. ვაჭრობაში მოვიგე ფული, მაგრამ ჩემი სვინდისი არ დამშვიდდა.

— ღმერთო, მომეტეგება როდისმე მე ჩემი შეცოდებანი? — სთქო ჩუმად ჩაფიქრებულმა და თითონვე დაატანა; — საიღუმლო ხმა მეუბნება, რო არაო.

— ღმერთი მრავალ-მოწყალეა, — უთხრა ღურმიშხანმა, — მე გამიგონია, რო არ არის ცოდვა, რომელიც არ მიეტევოსო, თუ წმინდა გულით მოინანიებს.

— არა, ჩემთვის არ არის მოტეგება, — ჩაფიქრებით სთქო ოსმან-ალამ, — არა სჩანს მოტეგება.“

ცოდვის გამოსყიდვის მიზნით მისცა ოსმან-ალამ ღურმიშხან წამალაძეს ქონების ნახევარი.

„...— მე ვიცი რითაც, მე მივსცემ ჩემი ქონების ნახევარს.

— რათა?

— ის მე ვიცო! აკი გეუბნები, რო უნდა შეუდგე ღმერთსა: იქნება კიდევ მეღირსოს მოტეგება.“

ცოდვის მონანიებისათვის დაუბრუნდა ოსმან-

აღა ისევ ქრისტიანობას და ახალი ტანჯვა-გვემისათვის გასწირა თავი.

„რო მივიდნენ სტამბოლში, ოსმან-აღამ ნახევარი ქონება თავისი მართლა მისცა ღურმიშხანს, მეორე ნახევარი კი შესწირა ეკლესიას, თვითონ კი შემდგომ დალოცვისა პატრიარხიდგან, ცხადად აღიარა ქრისტე. მოგეხსენებათ რა წვალეობას მიიღებდა ის მაჰმადიანთაგან? იმ აზრით, რომ როგორმე მიექციათ ისევ მაჰმადიანთა სჯულზე, ოსმალთ მოღებმა და სხვათა იხმარეს ყოველი შესაძლო მათგან ცბიერება, მაგრამ, რომ სიკეთით ვერ შეძლეს იმისი მიქცევა, მემრე იხმარეს ძალა და ამისათვის მოღალეს დეზაზე სხვადასხვა ტანჯვანი, მაგრამ იმითაც რომ ვერა გახდნენ რა, შემდგომ კრეს შაჟა, ესე იგი, გასკრეს შუაზე.“

მკაფიოდ ვხედავთ, რომ ოსმან-აღას სამშეინველის მოძრაობა მთლიანად განპირობებულია ცოდვით. მისი გამოსყიდვის დაუძლეველი სურვილი წარმართავს მის მოქმედებას.

სოციალურმა უსამართლობამ ჩაადენინა ოსმან-აღას ცოდვა. იგი არასოდეს გახდებოდა ცოდვილი, მისი ბატონი მხეცურად რომ არ მოქცეულიყო. მის პიროვნებაში თავს იყრის, ერთიანდება სოციალური და ზნეობრივი დანაშაულის შედეგი. ოსმან-აღა, ერთი მხრივ, მსხვერპლია ბატონის ბოროტმოქმედების და, მეორე მხრივ, — საკუთარი დანაშაულის. ამიტომ დაიშალა მისი პიროვნება, რაც მისი ფიზიკური დაღუპვით დამთავრდა.

ზნეობრივი დანაშაულის მთელი სიმძაფრე გან-

საკუთრებით ნათლად ჩანს ღურმიშხანის თავგადასავალში.

ღურმიშხანიც ბატონყმური უსამართლობით იყო დაჩაგრული, მაგრამ, როცა მან გულისვარდი მოატყუა, მაშინ მისი საქციელი მხოლოდ პიროვნული უზნეობით იყო განპირობებული და სოციალური უსამართლობა აქ არავითარ როლს არ ასრულებდა.

ღურმიშხან წამალადის მშენიერი მდგომარეობა უფრო მრავალპლანიანია, ვიდრე ოსმან-ალასი. იგი წერეთლის უხსნიერი შვილია. მოახლე გოგო აცდუნა ახალგაზრდა ბატონისა და ამის შედეგად გაჩნდა ღურმიშხანი. ბავშვობისას მას განსაკუთრებული ტანჯვა არ განუცდია და ბატონის სახლში შედარებით ნებიერად იზრდებოდა. მაგრამ ერთ დღეს მისი „კეთილდღეობა“ დაირღვა. წერეთელთან სტუმრად მოსულ მუხრანბატონს მოეწონა ღურმიშხანი და ბიჭიც სასწრაფოდ აჩუქეს მას. ამან ღურმიშხანის დედას თავზარი დასცა. „საწყალი დედაჩემი რანაირად იკლამდა თავს, უნდა გენახა, გულოჯან, მთელი ქვეყანა ზედ დაედო, მაგრამ ვერ დააყენეს“, არავის მიუქცევია მისი მწუხარებისათვის ყურადღება. საცოდავი ქალი გადაჰყვა შვილის დარდს. ღურმიშხანი ახალი ბატონის ოჯახში მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილა. „ვინც რასმეს დააშავებდა, ყველა ჩემი ბრალი იყო; ვინ რა მოიპარა? იმერელმა. ვინ რა გატეხა? იმერელმა. ვის დასცინიან? იმერლის ბიჭს. ვის სცემენ გაჯავრებულ გულზე? იმერლის ბიჭს... მე, ვარდო!“

ბევრჯელ მიგმია ღმერთი ჩემი გაჩენისათვის, ბევრჯელ მიტირნია მწარე ცრემლითა, მაგრამ ვინ იყო ჩემი ნუგეშისმცემელი? არავინ.“

მართალია, ღურმიშხანი ბატონყმური ყოფის მკიზე სურათს ხატავს, მაგრამ მკითხველს უფლება აქვს მის გულწრფელობაში დაეკვდეს. ამის საფუძველს იძლევა ღურმიშხანის რეალური მდგომარეობა და მისი პიროვნება.

როგორც კი გულისვარდმა სთხოვა თავის ქალბატონს ღურმიშხანის ყმობისაგან განთავისუფლება, წამალაძე მაშინვე გაააზატეს. ყურადღება მისაქცევია ისიც, რომ ქალბატონის სახელია და გვარი — მარიამ წერეთელი — მოხსენიებულია მოთხრობაში. ეს ქალი ღვთისნიერი, კეთილი და მოწყალე პიროვნებაა. იგი სრულებით არ ჰგავს ოსმან-აღას ურჯუკ ბატონს. აბა, შეადარეთ: ბატონმა ოსმან-აღას ცოლის თხოვნის ნება არ მისცა, მერე კი ნატოს გაუპატიურებაც მოინდომა. ღურმიშხანი კი პირველი თხოვნისთანავე გაათავისუფლეს ყმობისაგან. ასევე დაუყოვნებლივ გაააზატა მარიამ წერეთელმა გულისვარდიც, როგორც კი ეს ითხოვა პირისფარეშმა.

„— რათა, გოგო, განა შეგძულდი? — ჰკითხა ქალბატონმა.

— არა, ქალბატონო, ღმერთმანი, არა, — უპასუხა ვარდომ არევით.

— მითხარი... რათ გინდა განთავისუფლება?

— იქნება უფრო კარგმა კაცმა შემირთოს...

— ჰო, თუ აგრეა, ხვალვე თავისუფალი იქნები, მაგისათვის რასა სტირი, ტუტუცო? ამაღამ ბატონი მოვა, ვეტყვი და ხვალვე წიგნს დაგიწერინებ!“

მარიამი არ უშლის ხელს თავის ყმას ეწიოს ოჯახსა და ბედნიერებას. მკითხველმა იცის, რომ ვარდოს ტყუილი ქალბატონმა არ უწყოდა.

როგორც ვხედავთ, დ. კონჭაძეს ორი სრულიად სხვადასხვაგვარი ბატონის ტიპი ჰყავს მიათხრობაში: ოსმან-ალას ბატონი — დაუნდობელი და მხეცი; მარიამ წერეთელი — მზრუნველი, ყურადღებიანი და შემბრალებელი.

დააკვირდით იმასაც, რომ უკვე ყმობისაგან თავისუფალი ღურმიშხანი ვარდოს ეუბნება: „ღმერთი მომიმართავს ხელს, ჩემო ვარდო, წიგნი ვიცი, ენები და რამდენიმე ხელობა“. სად ისწავლა ესენი დაჩაგრულმა ყმამ? ცხადია, მუხრანბატონის სახლში, რაკი იგი სხვაგან არსად ყოფილა. მაშასადამე, ამ სახლში მას მარტო არ დასცინოდნენ, აბუჩად არ იგდებდნენ, — ასწავლიდნენ კიდეც, რაკი წერა-კითხვას დაუფლებია, ენებიც აუთვისებია და რამდენიმე ხელობაც შეუსწავლია.

როცა ყმობისაგან თავისუფალი ღურმიშხან წაშალაძე ბედის საძებნელად გზას დაადგა, დ. კონჭაძემ ასე აგვიწერა იგი: „მეორე დღეს ღურმიშხანი ლამაზათ მორთული, ვერცხლის ყაწიმებით, შევერცხლილი იარაღით შეკაზმული, კარგი შავი ცხენით გავიდა ქალაქითგან“. რალაც არ ჰგავს ეს დაჩაგრული ყმის პორტრეტს. ამიტომ, ღურმიშხანის წუწუნი გულისგარდთან უფრო თვალთმაქცო-

ბის შთაბეჭდილებას ტოვებს, ვიდრე მისი რეალური მდგომარეობის ობიექტურ აღწერას. ღურმიშხანი რომ მაშინ ვარდოსთან თვალთმაქცობდა, ამას ადასტურებს მისი ფიქრიც, რომელიც მერე უკვე გამდიდრებულსა : და გაზულუქებულს უტრიალებს თავში: „რო ის არა ყოფილიყო, ხომ არ განმათავისუფლებდა ბატონი. რა კარგად მოვიქეცე, რანაირად ვაჩვენე თავი, რო მითომ მიყვარდა, მაგრამ, ღმერთმანი, ღირდა სასიყვარულოთ, რამტენი ვატყუე საწყალი, რო შოვალ-მეთქი.“

მკაფიოდ ჩანს, რომ მზაკვრობა წინასწარ დაგეგმა ღურმიშხანმა. იგი სპეკულაციას ეწევა საკუთარი თავგადასავალით და მას ვარდოს დასაშინებლად იყენებს. მან შესანიშნავად იცის, რა დასცემს ქალს ყველაზე მეტად თავზარს და ამ გარემოება-განწყობილებით ოსტატურად სარგებლობს.

„— მემრე წავა დრო, გაგვიჩნდება შენსავით ლამაზი ბიჭი; შენ გაზრდი დიდი ამბით. განა გეყვარება ჩვენი შვილი, გულო?

— ძრიელ, ძრიელ! — საჩქაროდ სთქო ვარდომ.

— წარმოვიდგინოთ, რო ერთხელ მოვიდა ვინმე ჩვენს ბატონთან და სთხოვა ჩვენი შვილი, რა იქნება მაშინ?

ამ კითხვამ შეაკრთომა გულისვარდი: საწყალს არასოდეს არ წარმოედგინა, რომ შესაძლებელი იყო წაერთოთ იმისათვის შვილი.

— ეგ არ შეიძლება! ქალბატონი სადა მყავს,

განა ჩემი ქალბატონი ისე დამივიწყებს? არა, ეგ არ იქნება! — რ. მდენსამე ჩანს შემდეგ სთქო ვარდომ ჩაფიქრებით.

— წარმოვიდგინოთ, რო შენი ქალბატონი იმ ღრომდინ მოკვდა, იმის ფეხს სულ არ უყვარხარ მაშინ?

— ოი! ეგ არ შეიძლება, ღურმიშხან, არა! უწინ ღლე დამელოოს.“

ასე უნერგავს ღურმიშხახი ვარდოს შიშს მოსალოდნელი ბედის წინაშე. იგი ყველა ხერხს ხმარობს, რომ ვარდომ არ დაზოგოს ენერგია და მიადწიოს ღურმიშხანის ყმობისაგან განთავისუფლებას.

ვარდოს დახმარებით, ღურმიშხან წამალაძემ აზატობა მიიღო. მას უკვე აღარ სჭირდება ეს ქალი. ამიტომ, სრულიად უმტკივნეულოდ დაივიწყა იგი. ამით არ კმაყოფილდება დ. ჭონქაძე და თანდათანობით ავლენს ღურმიშხანის ბუნებას.

ღურმიშხანმა არა მარტო შეგნებულად მოატყუა და მიატოვა ვარდო, არამედ შეპირებული თანხაც არ გაუგზავნა, იმდენად ხარბი და გაუმადლარი აღმოჩნდა იგი. „მართლა, ფული, რო. დავპირდი უკანასკნელ წიგნში, რატომ არ გაუგზავნე? ეჰ, რათ უნდა ფული, ჩემთვის უფრო საჭიროა.“ ამის მეტად ღურმიშხანს თავი აღარ შეუწუხებია ვარდოს ბედით. ამ ქალზე ფიქრი დამცინავი სიტყვებით მოიცვალა: „ვინ იცის, როგორ დაბერდა, როგორ გაფუჭდა! ნეტა მომიგონებს ხოლმე კიდევ? მომიგონებს კი არა და მგონია ერთმა ბიჭმა ვინმემ

ხანდაზმული ოსმან-ალა, როგორც ახალგაზრდა ნოდარი გაიმეტა ბატონმა. ღურმიშხანმა ბატონზე მეტი დანაშაულიც ჩაიდინა. მან არ დამარხა ნაწამები ოსმან-ალას გვამი. „ღურმიშხანი კი იმ დროს, როდესაც იმას აწვალებდნენ და შემდეგ ისე საშინლად მოჰკლეს, არა ფიქრობდა არც ერთსა ღონისძიებას იმის შველისათვის და შემდეგ სიკვდილისა იმტენი ვერ შეიძლო, რო გამოეთხოვნა სტამბოლის მართებულობისათვის იმისი დამარხვის ნება.“ ამ უსულგულობისათვის ღურმიშხანს სინდისი არ აწუხებს და სამშვინველი არ სტკივა. ხანდახან თუ გაიფიქრებს თავის საქციელზე, თავს ლიტონი სიტყვებით იწუგებს: „საწალი ოსმან-ალა, აბა თუ ერთი ვაწირვინე იმისათვის, აბა თუ ერთი სანთელი აუნთე! სირცხვილი შენთვის, ჩემო თავო! იმ საწყალმა ნახევარი თავის ქონება მოგცა, იმისი წყალობით ხარ ასე ბედნიერი!.. რა ვქნა, ღმერთმანი, ფულები კი არ მშურს, მაგრამ მოცლა არ არის. რა უყო.“

ღურმიშხანი თავის თავსაც ატყუებს, როცა ამბობს, ფულები არ მშურსო. ფული გახდა მისი კერპი და სალოცავი. ფულმა ამოაცალა სული და გული. ფულის გამო განუდგა მოყვასს. როცა ცოლმა უთხრა, ბავშვი ჩვენიანთ გოგიას მოვანათვლინოთო, კინალამ გაცოფდა: „გოგია კი არა, მოგია არ გინდა! უთხარი, რო თავადიშვილს უნდა მოვანათვლინო-თქო“. გასოვდაგრებულმა ყმამ დაგმო საკუთარი კლასიცი.

ასე გამოიყვეთა ღურმიშხანის უზნეო ბუნება. იგი ყალბი და ცრუ პიროვნებაა.

ღურმიშხანის ბუნებით განპირობებული ტყუილი და ღალატი უშედეგოდ არ დარჩენილა. ამ საქციელის რეზულტატად წარმოიშვა გულისვარდის შურისძიება.

ბევრჯერ გააფრთხილა მკითხავმა ვარდო: „შურისძიება ცოდვა არის, შვილო, ღმერთზედ მიანდე, ღმერთი ილოცე, რო იმან გადაუხადოს მაგიერი“, მაგრამ მოტყუებულმა ქალმა თავისი მაინც არ დაიშალა. მთელი წელიწადი არ ასწავლიდა მარჩიელი თავის ხელობას ვარდოს. ცდილობდა ცოდვა აეცილებინა გაუბედურებული ქალისათვის, მაგრამ ამჟამად: გულისვარდი მაინც გახდა მკითხავი. როცა ვარდოს შურისგების ზარმა დარეკა, თავზარდამცემი რჩევა-დარიგება მისცა ვეზირს: თუ გსურს, სურამის ციხე აშენდეს, ღურმიშხან წამალაძის დედისერთა ვაჟი ზურაბი ჩაატანეთო კედელში ცოცხლად.

ღურმიშხანის ზნეობრივმა დანაშაულმა დაშალა და დაარღვია ვარდოს პიროვნება. შურისგებაზე ოცნებამ და მისმა მოლოდინმა დააჰკნო, დააბერა და გადაავარა გულისვარდი. შურისძიებას შეეწირა ზურაბი. იმსხვერპლა დედამისი. შვილის შემზარავი ბედის შემყურე, იგი ვაგიჟდა. ქონებრივად მდიდარი, მაგრამ მშვინვიერად ღატაკი ღურმიშხანი ვარდოს სატყუროთ განიგმირა.

• ცოდვას ბადებს როგორც სოციალური უსამართლობა, ისე ზნეობრივი დანაშაული. • თუ დედის

უღელში მოკვლამ და საცოლის თვითმკვლელობამ აიძულა ოსმან-აღა მოეკლა უსუსური ბავშვი, ღურმიშხანის ღალატმა და ტყუილმა დააყენა ვარდო შურისძიების გზაზე და ცოცხლად დასამარხად გაამეტებინა უმწიკვლო ზურაბი. ცოდვა იწვევს არა მარტო უდანაშულო მსხვერპლს, არამედ ზოროტ-მოქმედებათა მთელ ჯაჭვს. არღვევსა და შლის შურისმგებლის პიროვნებას.

ახლა უკვე დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „სურამის ციხის“ პრობლემა ცოდვის პრობლემაა.

არ შეიძლება ყურად არ ვიღოთ „სურამის ციხეში“ ორი პარალელური ამბის არსებობა: ოსმან-აღას თავგადასავალი და ღურმიშხანის თავგადასავალი. თითქოს ორივე თავგადასავალში ბატონყმური უსამართლობაა მხრლებული, მაგრამ ეს პარალელიზმი აჩენს კითხვას — ნუთუ ბატონყმობის სამხილებლად არ კმაროდა ნოდარის, ანუ ოსმან-აღას, ცხოვრება? რა თქმა უნდა, საკმარისიც არის და ბევრად უფრო მძაფრი და შთამბეჭდავია, ვიდრე ღურმიშხანის ბედი. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ბატონყმური უსამართლობის ორ მსხვერპლს შორის არსებითი სხვაობაა. თუ ნოდარი მართლაც მსხვერპლია, ღურმიშხანი არ არის ასეთი.

ღურმიშხანი ეშმაკი და გაიძვერაა. მას ჩინებულად ესმის ბატონყმობის მჩაგვრელი და პიროვნების შემბოჰავი თვისება. იგი მართალს ეუბნება გულჩინად: „სანამ ჩვენ ბატონის ყმანი ვართ,

ჩვენში ბედნიერება არ შეიძლება“. ანდა „სანამ ჩვენ ჩვენი იმდენი არ გვექნება საცხოვრებელი, რო სხვის თავდაუკერელად ვიცხოვროთ, მანამ ჩვენი განთავისუფლება არ არის“. მაგრამ საკითხავია, რა მიზანს ემსახურება ეს სიმართლე? რა მიზნით სურს ღურმიშხანს თავისუფლება? მისმა ცხოვრებამ ამ კითხვის მკაფიო პასუხი მოგვცა: მხოლოდ პირადი კეთილდღეობისათვის, მხოლოდ ეგოიზმის დასაკმაყოფილებლად. მაშასადამე, სიმართლე და თავისუფლება ყოველთვის არ ყოფილა კეთილის გამოვლენა. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, ზნეობრივად როგორმა ადამიანმა მოიპოვა თავისუფლება. ამორალური ადამიანის თავისუფლება შესაძლებელია გახდეს სხვათა დამონების საფუძველი და უფრო მეტად ბოროტი დაამკვიდროს, ვიდრე კეთილი. ასეც მოხდა „სურამის ციხეში“: განთავისუფლებული ყმა ღურმიშხან წამალაძე თავად იქცა ბოროტებად.

შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ღურმიშხანის პიროვნება დაამახინჯა ბატონყმურმა სინამდვილემ (ამგვარი აზრი გამოთქმულია ლიტერატურისმცოდნეობაში), მაგრამ რატომ ვერ მოერია იგივე პირობები ოსმან-ალას? როგორ შეინარჩუნა მან ზნეობრივი ღირსება? ეს დამოკიდებულია პიროვნების ბუნებასა და მშვინვიერ სიმტკიცეზე. ეს თვისება აქვს ოსმან-ალას. დააკვირდით დ. ჭონქაძის შემდეგ ნაამბობს: ნოდარის უბედურების საბაბი ორჯერ იყო მღვდელი. ერთხელ, როცა იგი კახეთიდან ჩამოსულმა ხუცესმა იყიდა და მეორედ, როცა ქა-

ლაქს თავშეფარებული დედა-შვილი გასცა და დაასმინა თბილელმა მოძღვარმა. ამ ფაქტებს ქრისტიანული ზნეობისადმი ნოდარის რწმენა უნდა შეერყია, მაგრამ ასე არ მოხდა. პირიქით, ოსმან-აღა მწვავედ განიცდის ქრისტიანობისაგან განდგომას. ბოლოს იგი უბრუნდება ქრისტიანობის წიაღს, რაც მას სიცოცხლის ფასად უჯდება. ეს ამბავი ნათლად მეტყველებს, ერთი მხრივ, ნოდარის შინაგან უდრეკობას და, მეორე მხრივ, შეგნებულობას. იგი შეუმცდარად ხედავს განსხვავებას ქრისტიანულ ეთიკასა და მღვდლების ზნედაცემულობას შორის.

..ადამიანისა და სოციალური სინამდვილის ურთიერთობა მძიმე და სასტიკი ბრძოლაა, მაგრამ პიროვნების მოვალეობაა დაიცვას საკუთარი ზნეობრივი ღირსება და არ გახდეს სათამაშო ტიკინა გარემოების ხელში. ამისათვის სჭირდება ადამიანს სულიერი სიმტკიცე. ადამიანს ყოველგვარ პირობებში შეუძლია იყოს კეთილი, მოწყალე, ღვთისნიერი და კაცთმოყვარე. შეიძლება ებრძოლოს ბოროტს, მაგრამ ეს რომ გააკეთოს. ამისათვის აუცილებელია ცხოვრობდეს და მოქმედებდეს სუფთა სინდისით. ოსმან-აღა ცხოვრობს სინდისით. ამიტომ განიცდის იგი მთელი სიცოცხლე უდანაშუალო ბავშვის მოკვლას. ცდილობს კეთილი საქმით გამოისყიდოს უნებლიეთ ჩადენილი ცოდვა. ღურმიშხანი ცხოვრობს უნამუსოდ და ამიტომ არ აწუხებს არც ერთი ბოროტმოქმედება, ჩადენილი სრული შეგნებით.

ასე ძირეულად გახსნავდება ეს ორი პროტაგონისტი ერთმანეთისაგან.

ასევე განსხვავდებიან მარიამ წერეთელი და ოსმან-ალას ბატონი, თუმცა ერთი-ც ფეოდალია და მეორეც. მაგრამ პირველი ცხოვრობს ზნეობის, მეორე — უზნეობის კანონით.

გამოვლინდა „სურამის ციხის“ მეორე პრობლემაც — პ ი რ ო ვ ნ ე ბ ი ს პ ა ს უ ხ ი ს მ გ ე ბ ლ ო ბ ი ს ს ა კ ი თ ხ ი. როცა ადამიანი ცდილობს თავიდან მოიხსნას პასუხისმგებლობა და ყველაფერი სოციალურ სინამდვილეს, გარემო პირობებს დააბრალოს, იგი ან თვალთმაქცი და არამზადაა ან მშვინვიერი ლაჩარი. ასეთი თვალთმაქცისა და მშვინვიერი ლაჩრის გამოკვეთილი ტიპია დახატული „სურამის ციხეში“ დურმიშხანის სახით.

მკაფიოა სურამის ციხის ლეგენდის ალეგორიული შინაარსიც. ყოველი სოციალური სინამდვილე სისხლსა და ცრემლზეა აგებული, თუ მას მაღალი ზნეობა არ უდევს საძირკვლად. ცოდვიანი სინდისით ვერც თავისუფლებას მოიპოვებ და ვერც ბედნიერებას ეღირსები.

ეს არის „სურამის ციხის“ აზრობრივი შინაარსი. ბატონყმური უსამართლობის მხილება, ზნეობრივი დანაშაულის გამოაშკარავება კი ძირითადი აზრობრივი შინაარსის ცალკეული მოტივებია. ამიტომ არ არის სწორი და მართალი ცალკეულ მოტივებზე ყურადღების გამახვილება და მოთხრობის ძირითადი აზრობრივი შინაარსის მთლიანობა-ერთიანობის მიფუჩეჩება.

სწორედ ამ აზრობრივ შინაარსს ენდა მივაქციოთ ყურადღება, თორემ დღეს არც ყმაწვილს და არც ხანდაზმულს ბატონყმური უსამართლობის დიდი ხნის წინათ მკვდარი პრობლემა აღარ აინტერესებს. „სურამის ციხის“ ღირსეია მარტო ბატონყმობის მხილება რომ იყოს, იგი ქართველ მკითხველს კარგა ხნის დავიწყებული ექნებოდა. მაგრამ, თუ ჩვენი საზოგადოება სათუთად ინახავს ამ პაწია მოთხრობას, ეს იმიტომ, რომ მასში ხედავს ცოდვილი ადამიანის სამშვირველის ტკივილის მარადიულ პრობლემას.

1980 წ.

გელდი ჭართლისა და აკაკი წერეთელი

უკვე სამოცდარვა წელს მიღწეული და სიკვდილის შიშით გულგატეხილი აკაკი წერეთელი სკეპტიკური ლექსით გამოეთხოვა სამშობლოს:

მეც მიედივარ, შენც მიდიხარ;
ჯვთხოვები, საქართველო! —
მეც ვსკვნები და შენცა სკვნები,
ზოგორც ზამთრის პირად მდელა.“

(„ჩაფიქრება“)

ეს ლექსი არ ყოფილა წამიერი განწყობილების ნაყოფი. საქართველოს სიკვდილის შიში მას მთელი სიცოცხლე აწამებდა. მაშინაც, როცა სამოც-

დაშვიდი წლის მოხუცი სამგლოვიარო სიტყვით მიმართავდა მუხანათურად მოკლულ ილიას ცხედარს — „თუ საქართველოს სიკვდილი არ უწერია, მაშინ იმასთან ერთად შენც უკვდავი იქნები და თუ სასიკვდილოა, როგორც ზოგიერთებს სურთ და ჰგონიათ, მაშინ ნეტავაშენ, რომ მაგ შენი სიკვდილით წინა-უსწარ მის სიკვდილს და თვალით ვეღარ ნახავ!“ და მაშინაც, როცა ოცდასამი წლის ყმაწვილი იმედიანად ყიჟინებდა: „მაგრამ აწ კი დრო მოგიდის, გაცოცხლდები, საქართველო!..“ („სიმღერა“).

იმედსა და უგინცობას! შორის მერყეობა გამოწვეული იყო იმდროინდელი საქართველოს მდგომარეობით. თავად აკაკიმ შეადარა ჩვენი ქვეყანა წაქცეულ კაცს, რომელსაც ადგომა არ სურს და „გდია, ვით მკედარი“, ვინც დამცემს არ ჭებრძვის და „მტერს პირუტყვებზე ემორჩილება“. ამ სურათის წარმოდგენამ მას უმწარესი სიტყვები ათქმევინა — „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველო!“ („ვედრება“).

როცა აკაკი წერეთელმა ღრმად ჩაიხედა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, ყველაფერი შეისწავლა, გაანალიზა და ასწონ-დასწონა, მან ცხადლივ დაინახა ს ნ ე უ ლ ი ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო და შექმნა კიდევ მისი მხატვრული სახე.

ეს იყო თავისუფლებადკარგული, ეროვნულად დამონებული ქვეყნის ავადმყოფობა.

1 გინცი — იმედი („ძველი ქართული ენის ლექსიკონი“).
9. ა. ბაქრაძე

ბუნებრივად იბადება კითხვა — როგორი იყო ყოფიერება, რომელმაც განსაზღვრა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველის ცნობიერება?

საქართველო, როგორც პოლიტიკური ერთეული, აღარ არსებობდა. მის მაგიერ ორი გუბერნია გაჩენილიყო — თბილისისა და ქუთაისის. ქართული ეკლესია გაუქმებულია. აღარც სამეფო კარი იყო და აღარც კათალიკოსატი. მათ მაგიერ მეფის ნაცვალნი ან მთავარმართებელნი და ეგზარქოსნი ისხდნენ. ქართული ენა განდევნილია ეკლესიიდან და სასწავლებლიდან. მას პატუა-ენის ფუნქციად აქვს შერჩენილი. მხოლოდ რამდენიმე თავგადაღებული მოღვაწე ცდილობს შეინარჩუნოს ქართული გაზეთი ან ჟურნალი. სიტუაცია იმდენად მძიმეა, რომ ბევრს ნებისყოფამ უღალატა და სასოწარკვეთილმა იკითხა — იქნებ აღარ ღირს მცირე ერების არსებობა? იქნებ უმჯობესია შევერწყათ დიდ ერებს და ამით ავიცილოთ უსასრულო ტანჯვა და დამცირება? ძნელი იყო ეროვნული თვითმკვლელობის ჩადენა. [ნუთუ დავით აღმაშენებელი 16 წლიდან დაწყებული სიკვდილის დღემდე ხმაღს იმიტომ იქნევდა, რომ ერთ უბედურ დღეს ქართველს აღარ სცოდნოდა მისი ვინაობა, მისი რწმენა, მისი საქართველო, მისი „გალობანი სინანულისანი“, მისი გელათი? ნუთუ „ვეფხისტყაოსანი“ იმიტომ იწერებოდა, რომ მოსულიყო დღე, როცა ქართველს მისი წაკითხვა აღარ შეეძლებოდა? ნუთუ ანისის თაკარა მზის ქვეშ, შიშველ-ტიტველი, ტანზე თაფლწასმული და ბუზებდახვეული ცოტნე,

დადიანი მოედანზე იმისთვის ეგდო, რომ მომავალში აღარავის გახსენებოდა ერისა და მოყვასისათვის ეს შემადრწუნებელი თავგამეტება? ნუთუ ქეთევან დედოფალს იმისათვის აგლეჯდნენ, უშანთავდნენ და უწვავდნენ სხეულს, რომ ქართველს მხოლოდღა ეკატერინე მეორის ცხოვრება გაეზეპირებინა? ნუთუ დიდგორში, შამქორსა და ბასიანში, მარტყოფსა თუ მარაბდაში, ხრესილსა თუ კრწანისში ათასობით უცნობი ვაჟკაცი იმიტომ ჩაწვა მიწაში, რომ შთამომავლობისათვის მათი ხსონა ნიორწყლად ქცეულიყო? ჯდამიანს წარსულის მიმართ მეტი პასუხისმგებლობა აკისრია, ვიდრე აწმყოს წინაშე. აწმყო წარსულის ძვლებსა და სისხლზეა აგებული. არავითარი უფლება არა აქვს არავის, უნიათობისა და სულმოკლეობის გამო, მას უღალატოს. ამიტომ ყოველი ქართველი მოვალე იყო გამოენახა თავდახსნის გზა, მაგრამ როგორ?

მომავლისათვის ბრძოლა წარმატებით მაშინ მოხერხდება, როცა მკაფიოდ გაქვს აწმყო შესწავლილი, კარგად იცნობ თანამედროვე ადამიანს. აკაკი წერეთელი, ერთი მხრივ, ხედავდა უნუგეშო სინამდვილეს და, მეორე მხრივ — მის ნაყოფს, მის შედეგს, იმდროინდელ ქართველ კაცს. რა თქმა უნდა, მაშინდელი ქართველი საზოგადოება ერთფეროვანი არ ყოფილა. კარგი და ცუდი გვერდიგვერდ სახლობდა. აუცილებელი იყო გამორჩევა — კეთილს მხარდაჭერა სჭირდებოდა, ბოროტს — დაუნდობელი უარყოფა. აკაკი წერეთელმა ზუსტად განჭვრიტა და დახატა მანკიერი ქარ-

თველის მშვიინვიერი პორტრეტი. „თავი ქონით გაქვს სავსე და ტვინით კი — ფეხები“... უთხრა პოეტმა იმ ქართველს და ყოველი გონიერი ადამიანისათვის საცნაური გახდა, ვინ უნდა მოეკვეთა ჩვენს საზოგადოებას, თუ სურდა გადარჩენა.)

აკაკი წერეთელი არ დაკმაყოფილებულა მანკიერების საერთო განსაზღვრით. მან ქონით სავსე თავისა და ტვინით გატენილი ფეხების პატრონი ქართველის ცალკეული ნიშნებიც ნათლად გამოკვეთა.

ნ ი შ ა ნ ი პ ი რ ვ ე ლ ი: მისთვის დამახასიათებელია ცრუ ცოდნით მანჭვაგრება და მშობლიური ენის უარყოფა.

თუ რუსული არ იცი, ახლოს `ნუ ეკარები,
მუსაიფი არ უყვარს, ქართულში ზარმაცია;
უსწავლელებთან, თურმე, მოსდის ზაფრის ქარები;
რა ჰქნას? არ გავამტყუნებ: ის სწავლული კაცია!..

(„აპელაციის მცოდნე“)

ნ ი შ ა ნ ი მ ე ო რ ე: მას არ აწუხებს სამშობლოს ბედ-იღბალი.

მომწონს კალინა, მალინა,
მძულს ვარდები და იაო!
სამშობლო რასა მიქვიან,
მეწყერსაც წაუღიო!

(„ერთი ქალისას ამბობდნენ...“)

ნ ი შ ა ნ ი მ ე ს ა მ ე: სრულიად დაკარგული აქვს საზოგადოებრივი ინტერესი! და მთლიანად

შეპყრობილია ეგოიზმით. პირადულს ანაცვალებს ყველაფერს.

მეც ის მინდა!.. მეც იქ შევალ, —
სადაც ტბილა, სადაც თბილა!
თორემ, თუ მე არ ვიქნები,
ქვა ქვაზედაც ნუ ყოფილა!

(„დიდი ვინმე“)

თვალ-ტანადად ქართველი ხარ,
მაგრამ გულით კი სხვა სჯულის;
ღმერთად არ გწამს არავინ სხვა,
გარდა კუქის, გარდა ფულის!..

(„თანამედროვე გმირი“)

ნ ი შ ა ნ ი მ ე ო თ ხ ე: რაკი სულიერად გამო-
ფიტულა და ყოველგვარი ამალღებული მისთვის
უცხოა და უცნობი, ატარებს ნიღაბს. ცდილობს
არავის ეჩვენოს ნამდვილი სახით და მტერ-მოყვა-
რეს ნაცარი შეაყაროს თვალში.

უმეცრებამ სძლია ცოდნას,
დაიმონა კუქმა გული
ფარისევის ლოცვად გახდა
„სამშობლო“ და „სიყვარული“.

(„ბოღვა“)

ნ ი შ ა ნ ი მ ე ხ უ თ ე: მისთვის გაუქმებულია
ყველა მცნება, რომელიც ადამიანს ავალებს მო-
ყვასის სიყვარულს, კეთილის ქმნას, ბოროტებას-
თან ბრძოლას.

იქ სისხლ-ხორცობა, ძმობა, მოყვრობა,
სიყვარული და ამხანაგობა
იციან მარტო სხვის საჩვენებლად, —
ნამდვილ — კი მხოლოდ არს ვერაგობა!

(„გ ა მ ო ს ა ლ მ ე ბ ა“).

ნ ი შ ა ნ ი მ ე ე ქ ვ ს ე: ემართება გონებრივი
დაქვეითების უცნაური სენი. იმის მაგიერ, რომ
ერისა და ქვეყნის თავისუფლებისათვის იბრძო-
ლოს, ღვიძლ ხალხსა და სამშობლოს ამუნათებს:

თუ გსურთ, რომ დავრჩე ქართულად,
ვიხილდე მშობლურ ვალებსა,
ნუ გამომიღვეთ ღვინოსა,
ცხელ მწვადს და ლამაზ ქალებსა!

(„ქართული პატრიოტობა“)

მის ცნობიერებაში სამშობლო და ეროვნულო-
ბა უთანაბრდება ღვინოს, ცხელ მწვადს და ლამაზ
ქალს.

ნ ი შ ა ნ ი მ ე შ ვ ი დ ე: საკუთარს გმობს და ემ-
სახურება, აღიღებს და ეთაყვანება უცხოს.

მამის სული გაუშვიათ,
პაპისას — კი იგონებენ;
დედას დედინაცვალებად
სცვლიან და თავს იწონებენ!

(„მ ზ რ უ ნ ე ე ლ ე ბ ს“)

ეროვნული სნეულების ეს ნიშნები აღმოაჩნდე-
ბა ყველა ხალხს, ვისაც დამოუკიდებლობა და თავისუფლება დაუქარგავს. ავადმყოფობას მანამდე
ვერავითარი საშუალება ვერ განკურნავს, სანამ

ერი ისევ არ მოიპოვებს დამოუკიდებლობასა და თავისუფლებას.

ამგვარ თვისებათა თავმოყრა და გაბატონება ხრწნის არა მარტო პიროვნებას, არამედ მთელ საზოგადოებას, მთელ ერს. ამის გამო საქართველო მივიდა მდგომარეობამდე, როცა

...მონება ჰკუა არის,
ორპირობა — სიბრძნე დიდი,
და მას რჩება მოედანი,
ვინც კი არის მეტად ფლიდის
ცოტა მაღლა ასასვლელად
ძმა ძმას იხდის კიბე-ხიდად,
მშობელს შვილი, შვილს მშობელი,
ჰმარს ცოლი ჰსურს გასასყიდად.

(„ახალი გზა“)

ასე ხდება ყოველთვის, როცა ცნობიერება მთლიანად მორჩილდება ყოფიერების გამსაზღვრელ ძალას. იშლება საზოგადოება. იგი შინაგანად აღარ არის ერთიანი. თუმცა შესაძლებელია გარეგნულად ცდილობდეს კიდევ თავი ერთიანად და მტკიცედ მოგაჩვენოს. ილუზია საქმეს ვერ უშველის. ნამდვილი არსი გამოვლინდება და აღმოჩნდება, რომ პიროვნებაც გამქრალა.

ეპ, ქართველო, აბა მითხარ, ვინა ხარ?
მოწინავეს ჩამორჩი, უკანაზედ წინა ხარ,
უცხო კაცად არ ვარგიხარ, აღარცარა შინა ხარ,
ორთა შუა აგდიხარ, სანაგველას ფინა ხარ!

(„ეპ, ქართველო...“)

ასეთია აკაკი წერეთლის მიერ დახატული სნე-
ული საქართველოს პორტრეტი. მაგრამ ერთია ავა-
დმყოფობის დანახვა და მეორეა მისი გამომწვევი
მიზეზის მიგნება. თუ არ იქნება მიგნებული მი-
ზეზი, შეუძლებელი გახდება განკუთრება. თუ აკაკი
წერეთელი განკუთრებას ვერ შეძლებდა, ის მაინც
უნდა ეთქვა, როგორია ავადმყოფობისაგან თავდალ-
წევის გზა. ყველა მანკიერების საფუძვლად მან
მიიჩნია ეროვნული თავისუფლების დაკარგვა. ხო-
ლო გადარჩენა კი შეეძლო, მისი აზრით, დამოუ-
კიდებლობის მოპოვებას.

ეროვნებაჲ ღეთის ნიჭი ხარ,
არც საპოვნი, ვერც სასყიდი,
და მხოლოდ თვითარსებობა
არის შენი გზა და ხიდი!

(„საქართველოს დღეიანდელი სახე“)

მართალია, არსებული მდგომარეობაც ზუსტად-
იყო დანახული, ავადმყოფობის მიზეზი მიგნებული
და მიზანიც დასახული, მაგრამ მდგომარეობისაგან
თავის დაღწევა მაშინ გახდებოდა შესაძლებელი,
თუ ქართველ ხალხს ეყოლებოდა ზნეობრივად სპე-
ტაკი და ამაღლებული ადამიანები. არსებობის უპი-
რველესი და ძირითადი ამოცანა ის არის, რომ
ცნობიერება ბრმად არ დამორჩილდეს ყოფიერებას
პირიქით. ცნობიერებამ უნდა მოახდინოს ზემოქ-
მედება ყოფიერებაზე, გარდაქმნას, შეცვალოს იგი.
მაგრამ ამის გაკეთება მხოლოდ ზნეობრივად
მტკიცე ადამიანებს შეუძლიათ. სხვაგვარად არც
პიროვნების ამაღლება მოხერხდება, არც საზო-

გადოების წინსვლა და არც ერის განთავისუფლება. ამიტომ აკაკი წერეთელსაც უნდა ჩამოეყალიბებინა ის ზნეობრივი იდეალი, რომელიც ქართველ ხალხს ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლაში გამოადგებოდა. ასეთი იდეალის სიმბოლურ გამოხატულებად მან სამი ქალი მიიჩნია — ნინო, თამარი და ქეთევანი.

თამარს, ქეთევანს და ნინოს
თაყვანს-ვცემ, როგორც იდეალს...

დიდება ერთის მზეობას!
მეორის მოთმინებას!
მესამის სარწმუნოებას!..
და მათსა მოვლინებას!..

(„ჩემი ლოცვა“)

წმიდა ნინოში აკაკი წერეთელი ხედავდა ქართველი ხალხის სარწმუნოებრივ მთლიანობას, გამოვლენილს ქრისტიანობის სახით. მაღალი ეროვნული მიზნის მისაღწევად ყოველ ხალხს სჭირდება სულიერი მთლიანობა. ამ მთლიანობის შექმნა კი მხოლოდ სარწმუნოებას შეუძლია. ამიტომ შემთხვევითი არ იყო, რომ ქრისტეს აღდგომას აკაკი წერეთელი საქართველოს აღდგომასთან აკავშირებდა. ეს ორი მხატვრულ-აზრობრივი სახე მას ერთმთლიანობად ჰქონდა წარმოდგენილი.

არიან ჩვენშიც თომასთანები,
რომ არ სწამთ ქვეყნის მათ მომავალი;
დღევანდელ ჯვარცმით გულგატეხილები,
საშორმხედველთ არ უპრისთ თვალი.

მანამდე-კი ჩვენ ვიტყვიო და ვამბობო,
(თუმც დასაჯერი ჯერ-კი ძნელია),
რომ სდგება ქრისტე! ის, ვინც სიკვდილით
სიკვდილისავე დამთრგუნელია.

(„თომა მოციქული“)

აღორძინებული ღმერთი და აღორძინებული
ქვეყანა ერთმანეთს სრულიად ბუნებრივად დაუ-
კავშირდა, რამეთუ აკაკი წერეთლისათვის საქარ-
თველო მიჯაჭვული ამირანიც იყო.

კავკასიის მაღალ ქედზე
მიჯაჭვული ამირანი
არის მთელი საქართველო
და მტრები — კი ყვავ-ყორანი.

(„ამირანი“)

მიჯაჭვული პრომეთე, მიჯაჭვული ამირანი და
ჯვარცმული ქრისტე ერთი და იმავე იდეის სხვა-
დასხვა ვარიაციაა. ეს არის კეთილის გვემისა და
მისი აღორძინების, მისი მარადიული სიცოცხლის
და უკვდავების იდეა. თუ ამ იდეას ბერძნული და
ებრაული გენია ქმნიდა, ერთი ვარიანტი ქართუ-
ლი გენიის ნაყოფიც არის. აქაც აკაკი წერეთელი
ეროვნულ ნიადაგზე იდგა. იგი კარგად ხედავდა იმ
გენეტიკურ ურღვევ კავშირს, რომელიც პრომე-
თეს, ამირანსა და ქრისტეს შორის არსებობს. რა
ვუყვით მერე, თუ აღორძინებული ღმერთის იდეა
ქრისტიანობამ უკეთ და სრულყოფილად გამოხატა.
ქრისტიანობა ქართველი ხალხისათვისაც ეროვნუ-

ლი სარწმუნოება იყო, ამ სარწმუნოების მქადაგებელი კაბადოკიელი ასული კი — ქართველი ხალხის სულიერი მთლიანობისა და ერთიანობის სიმბოლო.

მწამს! და შენც მწამხარ წინამორბედად
იმ აღდგომისაც, რომ ველი მეცა!..
როდესაც, ქვეყნად ტანჯულ სიმართლეს
მკვდრეთით აღადგენს კურთხევით ზეცა.

(„ქრისტე აღსდგა“)

თუმცა გულახდილად უნდა ითქვას, რომ საქართველოს სულიერი ერთიანობისათვის ეს არ კმაროდა. უკვე რამდენიმე საუკუნე იყო გასული, რაც საქართველო სულიერად ორ ნაწილად — ქრისტიანულად და მაჰმადიანურად — იყოფოდა. უნდა გამოეძეებნათ სულიერი ერთიანობის ისეთი მოძღვრება, რომელიც ორივე ნაწილს კვლავ შეადუღებდა ეროვნული მთლიანობის ურყევი რწმენით. სამწუხაროდ, მე-19 საუკუნის ქართულმა მწერლობამ ეს პრობლემა ვერ გადაჭრა და გადასაწყვეტად მომავალ თაობას უანდერძა.

საქართველოს ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ძლიერების ხატად კი აკაკი წერეთელმა თამარი მიიჩნია.

ყოველი ერის ისტორიაში არის პერიოდი, როცა ესა თუ ის ხალხი მაქსიმალურად გამოავლენს თავის ეროვნულ ენერგიას. ჩვენი ხალხის ისტორიაში ასეთია თამარის ეპოქა. ამიტომ წარმოიდგინა იგი აკაკი წერეთელმა ქართული ძალმოსილების

სიმბოლოდ. ამასთანავე დაქსაქსული და დაფან-
ტული ერი ვერასოდეს მოახერხებს დამოუკიდე-
ბლობისა და თავისუფლების მოპოვებას. თამარის
დროს ქართველ ხალხს ის ეროვნული ერთიანობა
ჰქონდა, რომელიც ყოველგვარი გამარჯვების სა-
წინდარია.

აკაკი წერეთელმა, ავადმყოფი ერისა და მიჯაჭ-
ვული ამირანის გვერდით, საქართველოს მესამე
ხატიც შექმნა. ეს არის საქართველო-ჩონგური.
ჩონგური მან ქართველი ტომების ერთიანობის სა-
ხედ წარმოგვიდგინა.

ჩონგური საქართველოა,
სიმები ჩვენ ვართ ყველაო,
სხვადასხვა კუთხის მცხოვრები,
„ოდელა-დელა-დელაო!..“

ერთობა ჩვენთვის ტახტია,
მტრებისთვის სახრჩოებლაო!..
მტრებს „ვაი დედა“ ვაძახოთ
და ჩვენ ვთქვათ: „დელა-დელაო“.

(„ნათელა“)

და თუ ოდესმე საქართველო აწყობილ ჩონ-
გურს ჰგავდა, ეს იყო თამარის ეპოქაში. აკაკის
იდეალი თავისუფალი ქვეყნისა თამარის საქართ-
ველომ გამოხატა და ამიტომ პოეტის საოცნებო
სამეების მეორე ჰიპოსტასი თამარია.

აკაკი წერეთელს კარგად ჰქონდა გაცნობიერე-
ბული, რომ ვერც ეროვნული ძალმოსილება, ვერც
ზნესრულობა ხორცს ვერ შეისხამს, ოცნებიდან სი-

ნამდვილედ ვერ იქცევა, თუ არა არიან ადამიანები,
ვისაც ძალუძს ამისათვის თავგანწირვა, ვინაც სა-
კუთარი ხორცისა და სულის გვემით შეიძლებს
გოლგოთაზე აზიდოს ჯვარი. ასეთი პიროვნება იყო
ქეთევან დედოფალი. ამდენად იგი აკაკის სამების
შესამე ჰიპოსტასია.

ვინც სულს არ სწირავს სამშობლოს,
არ ეთქმის ქვეყნის შვილიო.

(„თემურ-ლენგის ტყვე“)

ამ სამ მანდილოსანს აკაკი წერეთელი ყოველ-
თვის ერთად იხსენიებს. პოეტს არ ეუცხოება ის,
რომ ისინი სხვადასხვა დროს ცხოვრობდნენ და მო-
ღვაწეობდნენ. ეს არ უშლის ხელს მათ სიმბოლოდ
წარმოდგენას და აზრობრივად გაერთიანებას. მკით-
ხველსაც მათი ერთად წარმოსახვა სრულიად ბუ-
ნებრივად მიაჩნია.

აქ ნინო, თამარ, ქეთევან
სამარადისოდ ქებულან,
დედათ გვირგვინად ზეგარდმო
კურთხევით გაბრწყინებულან.

(„ბოღვა“)

როცა ჰაბუკი გამოუცდელი
მას თავყანს-ვემდი თავდადებულად,
ვხედავდი ნინოს, თამარს, ქეთევანს,
იმათში შენათხზ-შეერთებულად...

(„ქებათა-ქება“)

„ქეთევან მისთვის ეწამა
და ნინო მოუვლინდაო;

თამარსა მისი გულისთვის
სულ სისხლის ცრემლი სდინდაო...

(„ხოლერა“)

აკაკი წერეთლის პოეზიაში ერთ მხარეს არის მწარე სინამდვილე და მეორე მხარეს — ტკბილი ოცნება. მათი დაპირისპირების ნიადაგზე აღმოცენდა პოეტის სკეპტიციზმი, რომელიც დროგამოშვებით, ამა თუ იმ სიტუაციასთან დაკავშირებით, თავს იჩენდა. როცა აკაკი წერეთელმა გამოღვიძებული ხალხი დაინახა, იმედით აივსო.

მოდის... მოდის სხვა თაობა,
ჩვენ რომ გვინდა იმისთანა!
ღუგალობით მას „მზე-შინა“
და ძეგლებს — კი ვუთხრათ „ნანა“,

(„მოხუცის აღსარება“)

მაგრამ მაშინვე გული გაუტყდა, როგორც კი შეამჩნია, რომ ახალი თაობის ზოგიერთ წარმომადგენელს ეროვნული პრობლემა არ აწუხებდა და საქართველოს ბედით დაინტერესებული არ იყო.

„მტერი იძახის: ვინ გაიგონა
ახლანდელ დროში ეროვნებაო?

(„ჩემი კმუნვა“)

აკაკი წერეთელი მთელი არსებით ეტრფოდა პიროვნების, შრომის, სიტყვის თავისუფლებას. ამისათვის ბრძოლას შეაღია მთელი ცხოვრება. ამიტომ შეხვდა იგი 1905 წლის რევოლუციას აღტაცებული.

გამოიღვიძა ხალხმა მძინარმა,
რომ მოიპოვოს თავისუფლება
სიტყვის, მწერლობის, კრება-ერთობის
და აასრულოს საერთო ნება!..

მადლობა უფალს! მოვიდა წარყვნა,
რომ წაილეკოს უსამართლობა
და დაემკვიდროს ამიერიდან
შეება, თანხმობა, ძმობა ერთობა!..

(„ნატვრა“)

მაგრამ აკაკისათვის თავისუფლების ყველა
გამოვლენა, იქნებოდა იგი პიროვნების, სიტყვის
თუ შრომის, დაკავშირებული იყო ეროვნულ თა-
ვისუფლებასთან და უიმისოდ არ არსებობდა.

„უველაზე პირველ მე ქართველი ვარ,
მერე, თუ გინდა, სხვა გვარი ისტი.
სხვისი თვალითაც არ ვიყურები,
არ გადამკვრია ჩემსაზე ბისტი.“

(„გამოტეხილი სიტყვა“)

ვისაც არ უყვარს მშობელი დედა,
ის მის მაგიერ ვის შეიყვარებს?
ვისაც სძულს თავის სახლი და კარი,
ვინდა გაუღებს სამოყვროდ კარებს?

(„თერთმეტი ენკენისთვე“)

პოეტი მართალი იყო. ყოველგვარი თავისუფ-
ლება, თვინიერ ეროვნული თავისუფლებისა, ფიქ-
ციაა. როგორ შეიძლება მიიჩნიო პიროვნება თავი-
სუფლად, თუ იგი მოკლებულია უფლებას მშობე-
ლი ერის ინტერესების შესაბამისად ემსახუროს

ჯაცობრიობას? როგორ გამოვლინდება სიტყვის თავისუფლება, თუ ვერ ილაპარაკებ ეროვნულ ტკივილსა და გაჭირვებაზე? როგორ იქნება შრომა თავისუფალი, თუ მოქალაქე იმ საქმეს ვერ აკეთებს, რომელიც მისი ხალხისათვის არის აუცილებელი და გადაუდებელი? ამიტომ, თუ ერის სულში არ ჩამქრალა საკუთარი ღირსების გრძნობა, მაგრად უნდა იბრძოდეს თავისუფლებისათვის. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამა თუ იმ მიზეზთა გამო, ზოგჯერ ერის ენერგია ამოიწურება, მას ძალა და ნებისყოფა აღარ აქვს და აღარც თავისუფლებისათვის ბრძოლა ძალუძს. მაშინ იგი დაცემის გზას დაადგება. აკაკიმ დაურიდებლად და პირუთვნელად უთხრა ამგვარ მდგომარეობაში მყოფ ერს:

მაგრამ იცი, მე რას გირჩევ,
ვით სნეულს და ავადმყოფს?
თუ ორს ჭირში ერთს აირჩევ, —
გარყვნას ისევ სიკვდილი სჯობს!..

(„სიყვარული“)

მაგრამ აკაკი წერეთლის შემოქმედების ოპტიმისტური ხიბლი ის არის, რომ, მიუხედავად უამიდან უამზე გამოვლენილი უგინცობისა, მის გულში საბოლოოდ მაინც არასოდეს გამქრალა ეროვნული თავისუფლების იმედი. არც მაშინ, როცა დადარდიანებული ჩიოდა — „და ჩვენს ეროვნულ ფიცარზე „ქართველი“ აღარ სწერია“ და არც მაშინ, როცა რწმენით ანთებული ყველას არწმუნებდა. — „მოვა დრო და თავს აიშვებს, იმ ჯაჭვს გაწყვეტს

გმირთა იგმირი, სიხარულით შეეცვლება ამდენი
ხნის გასაქირი!..“

ამ იმედის საფუძველი კი ქართველი ხალხის
ეროვნული ენერგია იყო.

-

1980 წ.

სევდა ისტორიისა

ჩემი აზრით, ისტორიულ თემას, როგორც მხატვრული ნაწარმოების მასალას, ორ შემთხვევაში მიმართავს მწერალი. პირველად მაშინ, როცა სურს ამა თუ იმ ხალხის ისტორიის სული გადმოსცეს, ხოლო მეორედ მაშინ, როცა ისტორიული მასალა გამოადგება იმისათვის, რომ ალეგორიის მოშველიებით გამოთქვას აზრი. თუ კონკრეტული ნიმუშების დასახელებაა საჭირო, შეიძლება გავიხსენოთ ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობები „მრისხანე ბატონი“, „უამთა სიავე“, „რაინდები“ და კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენა“. მართალია, ნიკო ლორთქიფანიძე ყოველთვის შენიშნავს, რომ მის მოთხრობებში „არაისტორიული ამბავია“ აღწერილი, მაგრამ ეს ხელს არ უშლის მწერალს ზუსტად გადმოსცეს საქართველოს ისტორიის სული. „დიდოსტატის მარჯვენა“ კი ძირითადად ალეგორიული რომანია. ამის საბუთად თავად კ. გამსახურდიას ნათქვამიც კმარა: ამ რომანით ჩემი პოეტური მრწამსი გადმოვეციო.

ამ წერილში ნ. ლორთქიფანიძის ზემოხსენებულ სამ მოთხრობაზე იქნება საუბარი. მაგრამ ვიდრე უშუალოდ მათ შევეხებოდეთ, ჯერ ყურადღება მივაპყროთ რამდენიმე კონცეფციას, გატარებულს „ქართლის ცხოვრებაში“, ხოლო მერე კი ვნახოთ, რა გადაიტანა მატიანიდან თავის მოთხრობებში მწერალმა.

ყველას კარგად მოეხსენება ერთი ამბავი, რომელსაც ლეონტი მროველი მოგვითხრობს.

როცა ალექსანდრე მაკედონელს საქართველო დაუბყრია, ქვეყნის მმართველად აზონი დაუსვამს. ალექსანდრეს მოუკლავს მცხეთის მამასახლისი სამარიც და მისი ძმაც. სამარის სამი წლის ძმისწული ფარნავაზი დედას კავკასიის მთებში გაუხიზნავს. ამით გადაურჩენია დედას შვილი სიკვდილისაგან. როცა ფარნავაზი დავაჟეკაცებულა, შეუკრებიან ყოველნი ქართველნი, შებრძოლებია აზონს, დაუმარცხებია იგი და თავად გამხდარა საქართველოს მეფე. და ბოლოს ლეონტი მროველი დასძენს: „ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განავრცო ენა ქართული, და არღარა, იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თუინიერ ქართულისა. და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“.

ბუნებრივია, რომ ამის წაკითხვის შემდეგ გაგიჩნდება კითხვა — რატომ დააკავშირა მემატიანემ ქართული ენის გავრცელებისა და ქართული მწიგნობრობის შექმნა ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობისა და ბერძენთა მიერ ხელმწიფედ დასმუ-

ლი კაცის აზონისაგან -თავდახსნის პერიოდთან? კითხვას რომ ვუპასუხოთ, უნდა გავიხსენოთ — რას ჩაუყარა საფუძველი ალექსანდრე მაკედონელ-მა და რა ხდებოდა ელინიზმის დროს. აი, რას ამ-ბობს ინგლისელი ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი რობინ ჯორჯ კოლინგვუდი:

„იმ დროს ჩვეულებრივი გახდა ბარბაროსთა ელინად მოქცევა. ბარბაროსთა გრეციზაცია ბერ-ძნულად იწოდება ელინიზმად (სიტყვა „ელლენიძე-ინ“ ნიშნავს ბერძნულად ლაპარაკს, უფრო ფართო აზრით, ბერძნული ზნე-ჩვეულების მიღებას), ხოლო ელინური პერიოდი არის პერიოდი, როცა ბარბა-როსებმა აითვისეს ბერძნული ზნე-ჩვეულებანი. ასე რომ, ბერძნული ისტორიული შეგნება, თუ ადრე პეროდოტესათვის უპირველესად იყო ბერძნებისა და ბარბაროსთა შორის მტრობის შეგნება (ომები სპარსეთში), ახლა იგი ყალიბდება ბერძნებისა და ბა-რბაროსთა შორის თანამშრომლობის შეგნებად, მაგრამ თანამშრომლობის ისეთ შეგნებად, როცა ბერძნები ხელმძღვანელობენ, ბარბაროსები კი ემო-რჩილებიან მათ ხელმძღვანელობას, ხდებიან ბერ-ძნები, ბერძნული კულტურის მემკვიდრეები და ამით ბერძნული ისტორიული შეგნების მემკვიდრეე-ბიც“ („ისტორიის იდეა“, 1980 წ., გვ. 33).

ახლა შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ელინიზმის გაბატონებულ ტენდენციას — ბერძნული ენის ათ-ვისების გზით, ბარბაროსების, ანუ არაბერძენი ხა-ლხების, გაბერძნების ტენდენციას — ფარნავაზი უპირისპირებს ქართული ენის გავრცელებას და

ქართული მწიგნობრობის შექმნას. ამით ინარჩუნებს ის ეროვნულ სახესა და სულს. ასე მიმდინარეობს ბრძოლა ეროვნული თავისთავადობისათვის.

ეს არის მთავარი და არსებითი ლეონტი მროველის ცნობაში.

უთუოდ აღსანიშნავია ისიც, რომ თავდაცვისათვის ბრძოლა პასიური არ არის. პირიქით, აქტიურია. ეს გამოხატულია იმით, რომ იდევნება მრავალენიანობა. აღარ იზრახება სომხური, ხაზარული, ასურული, ებრაული და ბერძნული. ქართული ხდება გაბატონებულ ენად. გარდა ამისა, მუშავდება კავკასიის ხალხთა ძმობის თეორია. ლეონტი გვაუწყებს. რომ ქართველთა, სომეხთა, რანთა, მოვაკნელთა, ჰერთა, ლეკთა, და კავკასიანთა ერთი მამა ჰყავდათო თარგამოსი. არ მიმაჩნია საეჭვოდ, რომ კავკასიის ხალხთა ძმობის ეს თეორიაც ფარნავაზის დროს არის შექმნილი, რამეთუ ესეც ელინიზმის ტენდენციის საპირისპიროა. თუ ელინიზმი ცდილობს ალექსანდრე მაკედონელის იმპერიაში, ბერძნული ენის მეშვეობით, სხვადასხვა ხალხთა ერთიანობა შექმნას, ქართველი მეფე იბრძვის ამ იმპერიას დაუპირისპირდეს კავკასიის ხალხთა ძმობა ერთიანობის სახელით. ამ ძმობის დუღაბად კი ქართველი ენა გამოიყენოს. აქ არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ეს აზრი ახლად აღორძინდება მე-11—12 საუკუნეებში, როცა საქართველოს ხელისუფლება ფაქტიურად მთელი კავკასიის მმართველი ხდება. ქართლოსიანთა დინასტიის თავკაცის ჩანაფიქრის განხორციელებას ამჯერად ბაგრატიონები ცდი-

ლობენ, მაგრამ ეს ცდაც მარცხით დამთავრდება მონღოლთა შემოსევის გამო.

როგორც ვხედავთ, ფარნაეაზის დროს თავდაცვის კონცეფცია სრულიად მკაფიოა.

დიდი დრო გავა და ქართული ენის, კავკასიის ხალხთა ძმობის გვერდით ქვეყნის სიმტკიცის ახალი ბოძი გაჩნდება — ქრისტიანული სარწმუნოება. ქართველი იდეოლოგი ახალ ფორმულას შეიმუშავებს: „ქართულად ფრიადი ქვეყანაი აღირიცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“ (სხვათა შორის, სიტყვამ მოიტანა და უნდა ითქვას, რომ *lingua franca*-ს როლს კავკასიაში ქართული ენა მე-19 საუკუნის ბოლომდე ასრულებდა. ამის საბუთია 1881 წელს თბილისში რუსულად გამოცემული წიგნი, რომლის სათაურია — „ქართული ენის სახელმძღვანელო-თვითმასწავლებელი, შედგენილი თბილისის რეალური სასწავლებლის ქართული ენის მასწავლებლის გაბრიელ ტერ-გაბრიელიანცის მიერ“. ამის მერე წერია; „აუცილებელი წიგნი ყველასათვის, ვინც ამიერ-კავკასიაში ცხოვრობს“ (ყურადღება მიაქციეთ ამ შენიშვნას).

ამრიგად, ქართული ეროვნული თავდაცვა სამ ძალას ეყრდნობა — ქართული ენა, კავკასიის ხალხთა ძმობა, ქრისტიანობა. მაგრამ ასე იქნება მონღოლთა შემოსევამდე. მათი გაბატონების შემდეგ მდგომარეობა არსებითად შეიცვლება. დაიწყება თავდაცვის პასიური იარაღის გამოყენება — ქვეყნის გადარჩენის მიზნით ზვარაკად თავის დაღება.

ეს პასიური კონცეფცია მთლიანად შეცვლის ძველ აქტიურ კონცეფციას. ქვეყნისა და ერის საკუთრებულზე მიტანილი ტარიგია ცოტნე დადიანი, დემეტრე მეორე, ქეთევან დედოფალი, ლუარსაბ მეორე, შალვა, ბიძინა და ელიზბარი... ეს მსხვერპლის გაღების კონცეფციაა. თანდათანობით კნინდება და კნინდება ჩვენი ქვეყანა. ამგვარი ცვლილება საფუძველი გახდა არა მარტო პოლიტიკური დაცემისა, არამედ კულტურული დაქვეითებისაც. დაქვეითების პროცესი ბუნებრივია, რამეთუ ერი აღარ აქტიურობს. ხალხი პასიურად ელის გმირს, რომელიც კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში მხსნელად მოეწვინება ქვეყანას.

იმ დროს, როცა ზრუნავდნენ ქართული ენის გავრცელებისათვის, კავკასიის ხალხთა ძმობის პროპაგანდისათვის, ქრისტიანობის ქადაგებისათვის, აქტიური და მოქმედი იყო მთელი ქართველი ხალხი. ეს ერის მისია იყო და იმიტომ. ცალკეული ადამიანები, რარიგ ნიჭიერიც უნდა ყოფილიყვნენ ისინი, ამ ამოცანის განხორციელებას ვერ შეძლებდნენ. ხალხის აქტიურობა ყველაფერში ვლინდება — პოლიტიკურ, კულტურულ, სამეურნეო, რელიგიურ ცხოვრებაში. ამის საბუთია იმდროინდელი მწერლობა, რელიგიურ-ფილოსოფიური ლიტერატურა, ხუროთმოძღვრება, პოლიტიკური და სამეურნეო ძლიერება.

იმ დროს კი, როცა ქვეყნის ხსნა მსხვერპლს, ზვარაკს დაევალა, ხალხი პასიური გახდა. როგორც იტყვა, დაიწყო მოლოდინი იმ კაცისა, რომელიც

მარტოდმარტო იკისრებს ტარიგის მოვალეობას და ამით დროებით შეანელებს, შეარბილებს მტრის მრისხანებას. მოქმედების ნაცვლად ხალხის თვისებად ხდება მოლოდინი. მოლოდინი პასიური ბუნების არის და ამის შედეგია, რომ, მონღოლთა ბატონობის შემდეგ, დაცემულია ქართველი ხალხის პოლიტიკური, კულტურული, სამეურნეო, რელიგიური ცხოვრება. პოლიტიკური თვალსაზრისით, ქვეყანა იშლება ცალკეულ სამეფო-სამთავროებად, მეურნეობრივად ღარიბდება, რამდენიმე საუკუნის მანძილზე არ ჩანს ჩვენში დაწერილი წიგნი. ისეთი შთაბეჭდილებაა, თითქოს ხალხმა დაივიწყა წერა-კითხვა. დაეცა რელიგიური ცხოვრებაც.

ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში პოლიტიკური, კულტურული, სამეურნეო და რელიგიური გამოფხიზლების ახალი პერიოდი იწყება მაშინ, როცა ერის მხსნელი ზვარაკის კონცეფცია შეიცვალა ახლით — თავშესაფრის ძებნის კონცეფციით. მართალია, არსებითად ესეც პასიური კონცეფციაა, მაგრამ გარკვეულ აქტიურობას მაინც შეიცავს. მისი განხორციელება დამოკიდებული არ არის მხოლოდ ცალკეულ პირებზე. აქაც აუცილებელია ხალხის მონაწილეობა და მხარდაჭერა. მოლოდინის მაგიერ მაინც მოქმედებაა საჭირო. ხალხის ამოქმედებას ბუნებრივად მოჰყვა ცხოვრების ყველა სფეროს გამოცოცხლება. განახლდა მწერლობა (თეიმურაზ I, არჩილი, სულხან-საბა ორბელიანი, ვახტანგ VI და სხვანი), რელიგიური მოღვაწეობა (დავით გარეჯის სკოლა, ანტონ პირველი და სხვანი),

პოლიტიკური საქმიანობა (ორიენტაციის აქტიური ძიება, ქართლისა და კახეთის სამეფოების გაერთიანება და ა. შ.).

თუ არ ვცდები, მე-19 საუკუნემდე ამ სამი კონცეფციით არის გამოვლენილი ძირითადად საქართველოს ისტორიის სული. ახლა იმიტომ გავიხსენებ ისინი, რომ მკაფიოდ დავინახოთ, რომელია გამომჟღავნებული ნიკო ლორთქიფანიძის უკვე მოხსენიებულ სამ მოთხრობაში. ამის დადგენაში მოგვეხმარება ის საერთო სევდიანი განწყობილება, რომლითაც გაჟღენთილია მოთხრობები. რა იწვევს სევდას?

სევდას იწვევს უაზრო შინამტრობა. ვისღა ახსოვს მთელი კავკასიის ხალხთა ძმობა და ერთობა. ერთმანეთს მტრად მოჰყიდებიან კუთხეები და გვარები. „რაინდებში“ ერთმანეთს ებრძვიან იმერეთი, ოდიში, აფხაზეთი. თან არც იციან რატომ, რისთვის და რა მიზნით. დიდი-დიდი რამდენიმე ყმა და მიწის ნაკერი წაგლიჯონ ერთმანეთს.

ოდიშის მთავარს ეწყინა იმერეთის მეფე რომ მცირე ჯარით მოვიდა დასახმარებლად. სამეგრელოს დედოფალი აბუზღუნდა:

„— აი დახმარება, თუ გინდა სიძე-ბატონისაგან, ამას ჰქვია!.. თითქოს სანადიროდ მოსულიყოს! სასაცილოდ აგვიგდო!.. თუ გავიმარჯვეთ, სახელი მისია, თუ დავმარცხდით — ჩვენ აგვიანცებენ...

მოთმინებიდან გამოსულმა მეფემ მოკლედ მოსკრა:

— ცოტაა თუ ბევრი ჩემი ჯარი, გამარჯვება

ჩემს კისერზე იყოს... თქვენი ჯარი სრულიად ნუ გამოვა! თუ გაწყრა ღმერთი და დამამარცხეს, ჩემი სამეფო თქვენთვის დამითმია — მოგახმაროთ ღმერთმა!..“

დააკვირდით მეფის პასუხს: ჩემი სამეფო თქვენთვის დამითმიაო. რა გულუხვია და ხელგაშლილი იგი. რატომ? იმიტომ, რომ მტერს კი არ ებრძვის, შინაურს ეომება. თუ დამარცხდება, იმერეთის ტახტი ან დადიანს დარჩება ან შარვაშიძეს. ამას მეფისათვის პირადი პატივმოყვარეობის მნიშვნელობა აქვს და არა ქვეყნის ბედის გადაწყვეტისა. რა მნიშვნელობა აქვს ხალხისათვის — ქუთაისში ვინ დაჯდება ტახტზე — ბაგრატიონი, დადიანი თუ შარვაშიძე? ასე გამხდარა ეროვნული საქმე ამა თუ იმ ფეოდალური გვარის პატივმოყვარეობის საგნად.

მართალია, ერთმანეთს ებრძვიან, მაგრამ უგულოდ და უხალისოდ. არჩილს, — წერს ნიკო ლორთქიფანიძე, — „ორი-სამი შეტაკების შემდეგ რაღაც გული აუვარდა და მხოლოდ მეფის ხატრით ვერ ტოვებდა ბრძოლის ველს“. ასე იმიტომ დამართა, რომ ქვეცნობიერად მიხვდა, რასაც აკეთებდა, უაზრო და უმიზნო სისხლისღვრა იყო.

არჩილის მსგავს მდგომარეობაშია ასტამურ ინალიპაც, ანუ ინალიშვილი. იგი „აბუჯანდზე ცერებით შედგებოდა და მიმოიხედავდა. ვინც შეუტევდა, უგულოდ გზას უთმობდა და მეომრებიც შორდებოდნენ — ზოგს შუა კაცი ეგონა, ზოგს მგლოვიარე“. როცა ასტამურ ინალიპას ერთი ჯარისკაცი არ მოეშვა, თოფი გულზე მიაბჯინა და უთხრა —

„წადი, ძმაო, სხვა მონახე — შენთვის არ მცალია...“ ინალიშვილს ბრძოლა არ უნდა და თუ ვინმეს შეერკინება, ეს აგიაშვილია, რადგან მასთან პირადი მტრობა აქვს. ისინი შეხვდებიან ერთმანეთს ბრძოლის ველზე. აგიაშვილი სასიკვდილოდ დაჭრის ინალიპას. მაგრამ ეს არ გახარებია აგიაშვილს. „ამ გამარჯვებით ცოტა არ იყოს დანაღვლიანებული აგიაშვილი მივარდა ვიღაც აფხაზს და უთხრა: ინალიპა ძლიერ დაჭრილია, აი იქ... მიეშველეთ“. სინდისატკივებულმა გიორგი აგიაშვილმა ვერ მოითმინა და ისევ ასტამურ ინალიპასთან მიბრუნდა. თურმე ეს ომი და მტრობა არც ინალიშვილს მოსწონს. ასტამური გიორგის ეუბნება:

„ახია ჩემზე, რაც მომივიდა: არ მომწონს დაუსრულებელ ომი ოდიშთან და იმერლებთან... არ მიყვარს მთავარი და მისი ოჯახი. შემეშინა მოლაღატეთ არ გამოვსულიყავ პატრონის წინაშე, არაჲ ვის ეფიქრა, რომ შიშმა ამიტაცა და ბრძოლის ველი დამატოვებია... გუშინ ცხარე სიტყვიერი შეტაკების შემდეგ, კიდევ დავტოვე ბანაკი, მაგრამ დავბრუნდი. მცნდოდა მოვალეობა შემესრულებია, გესლიანი ენისთვის კლიტე დამედვა და წავსულიყავ... თქვენ აგირჩიეთ — გვარიშვილობით ერთი ვართ და თქვენთან შებრძოლებაც სასახელოა. თანაც თქვენ ჩემი ძმის სისხლი გმართებდათ. გადაეცით მეფეს, რომ მისი გამარჯვება მახარებს...“

რა შეიძლება იყოს უფრო მეტად სევდის მომგვრელი, ვიდრე იმის შეცნობა — როგორ იღუპება მშვენიერი და მამაცი ვაჟკაცი ცრუმოვალეობის

შესრულების გამო? რა შეიძლება იყოს უფრო დიდი უაზრობა, ვიდრე სისხლისღვრა იმისათვის, რომ ვინმე ენაწაგდებულმა ლაჩრობა არ დაგწამოს? მაგრამ ყველაზე ტრაგიკული და ტკივილის აღმძვრელი ის არის, რომ ასტამურ ინალიპას სიკვდილი „მტრებს“ — იმერლებს და ოდიშარებს არ გაუხარდებათ, მაგრამ ესიამოვნება და სიხარულს მოგვრის „მოყვრებს“ — აფხაზეთის მთავრის ოჯახს.

„— ვაი საწყალო! რაც იარაღს არ უქნია, იმას საწამლავი დამართებს, — ჩაილაპარაკა იქვე მდგომმა ჩიჩუამ.

— როგორ?

— მაგი არის ინალიშვილების ერთი ბუდის ერთადერთი ვაჟი-მემკვიდრე; ქალი კი მთავრის შვილს ჰყავს და დიდი ხანია უთვალთვალებს მემკვიდრეობას.

— დანარჩენი ინალიშვილები, ნათესაობა რას იტყვის?

— ჰო, ვინ იცის... იქნება მთავრის ოჯახს იმელები გაუცრუვდეს. მაგრამ ცდას არ დააკლებენ... მორიგდებიან ნათესაებთან... ბევრი რამ მაინც დარჩებათ“.

დაკარგულა ეროვნული მასშტაბით აზროვნება. იგი შეცვლილა პიროვნული ინტერესით. გამქრალა სახელმწიფო აზროვნება. იგი დაუკავებია ოჯახურ აზროვნებას. გლეხი, თავადი, მთავარი, მეფე მხოლოდ საკუთარი ოჯახის კეთილდღეობაზე ფიქრობს, წუხს, ზრუნავს. სახელმწიფო ყველას დავიწყებია. იმის შეგნების უნარიც აღარ აქვთ, რომ თუ სახელ-

მწიფო მოუწყობელია, არეულ-დარეული და ქაოსით მოცული, შეუძლებელია ოჯახური და პირადი ბედნიერების მოგვარება.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი შეგნება დაკარგა არა მარტო მმართველმა ფენამ, არამედ მთელმა ხალხმაც. ამან მშრომელი გლეხი მაროდiorად გადააქცია. ლაზიკა, ექვთიმე, თეიმურაზი („რაინდები“) ბრძოლის ველზე დაძვრებიან და დახოცილებს ძარცვავენ.

„— თვალებში რომ ჩამჩერებიხართ, რა მზეთუნახავი იშოკეთ — გავიდოდით, მოვიარდით ამ ეელს, ერთი მარჩილის საღირალს მაინც ვიშოვიდით...“

— ვინ დაგიწყობს ახლა მინდორში ოქროვერცხლს.

— შე ვირისთავო, ოქრო და ვერცხლი მამაშენს არ ქონდა და დედაშენს და ერთ გაწყვეტილ აღვირს ან აბუანდს ქე ნახავს კაცი... ნალს მაინც ააბრობდი მკვდარ ცხენს!..

— ნალი არა, ბიჭო, და მართლა ერთი ცხენი მაინც გავატყავოთ — ქალაბნად გამოგვადგება.

— ჰო და... — დაუკრა კვერი ლაზიკამ.

წავიდნენ, საღამომდის არ დაბრუნებულან.

— რა იშოვეთ?

ორივემ გაიკრიჭა.

— კაცო, ვერცხლის მოყვითლული ბუნუკი.

— ხომ გითხარი, თქვე სულელებო!..

— ნალიც ვიშოვეთ სამი — ორ ცხენს მეტი არ ქონდა და ის ცხენებიც გავატყავეთ.

— ბარაქალა...“

ვერცხლის ბუნუკი, სამი ნალი და ორი ცხენის ტყავი — აი, ალაფი და დავლა, რომელიც „გამარჯებულმა“ მეომრებმა იშოვნეს. ჯერ ეს „დავლა“ ჯაღირებულებას წარმოადგენს და იმასაც თუ არ დავივიწყებთ, რომ იგი მეზობლების, ახლობლების, მოყვრების გაუუფვის გზით მოინადირეს, უნდა გულახდილად ვთქვათ, რომ გადაგვარებისა და დაკნინების უფრო მძაფრი სურათი ძნელად წარმოსადგენია. ბუნებრივია, რომ სევდა და ტკივილი ავსებს მკითხველის გულს.

ნამუსი დიდხანია აღარავის ახსოვს. მთავარია გამორჩენა, თუნდაც ღირსების დაკარგვის ხარჯზე.

ნადიმის დროს იულონს ერთი გლეხის გოგო მოეწონა („ქამთა სიავე“). მასთან ღამის გატარება გადაწყვიტა. მოურავი შეშინდა და ბატონი გააფრთხილა — „ახლავე არ შეიძლება, იმ გოგოს ძმები და მამა ახლავს“. არ დაიშალა იულონმა თავისი. მოურავი იძულებული გახდა გოგოსთან მიპარულიყო ბატონის ხვაშიადის გასამედავნებლად. თურმე გოგოს მამასა და ძმებს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ იულონის სურვილი. აღშფოთებისა და პატიოსნების დაცვის მაგიერ, ქალს ასწავლიან — „არ დაგავიწყდეს, რაც გასწავლე: ყველაფერში დაეთანხმე და ხვალაც არ გაგიწყრეს ღმერთი, არაფერი სთხოვო. ისე აჩვენე მხოლოდ თავი, რომ ჩვენი გეშინია და ღამით დაბრუნდი უკანვე, რომ ჯეჟეყანამ ვერაფერი შეგნიშნოს...“

ასე უბიძგებენ მამა შვილს და ძმები დას მრუშო-

ბისაქენ, რომ ბატონის მცირე საჩუქარი მოიპოვონ.

სევდას იწვევს ისიც, რომ დაიკარგა ნათესაობა, ნდობა, პატივისცემა.

ვახტანგი ძმისწულია ლევანის („მრისხანე ბატონი“), მაგრამ თავდავიწყებით სძულთ და მტრობენ ერთმანეთს. შუღლი დაბადა სურვილმა მიითვისონ ერთმანეთის ქონება.

„არ გეყო, რომ მამაჩემს, შენს ძმას, რისხვა მეფისა თავს მოავლინე. მეფის ბრძანებით ჩაჰყალი და ეხლაც უცნობ ადგილს გდია. დედა ზაფრაზე გარდამეცვალა. რაც მოძრავი, თეთრი თუ სამკაული მქონდა, წაიღე. თუ შეგარგებს, შეგარგოს ღმერთმა. ახლა კი იმ სამის სოფლიდანაც მიპირობ განდევნას, რომელიც დამრჩა“, — სწერს ვახტანგი ბიძას.

ლევანი მართლაც ცდილობს საერთო ენა გამო-ნახოს აფხაზეთის მთავრის შვილთან, ოდიშელ პაატა ბატონიშვილთან, რომ საბოლოოდ მოსპოს ძმისწული. ეს შეთანხმება არ გამოვიდა, მაგრამ შემთხვევის წყალობით ვახტანგი მაინც ჩაუვარდა ხელში ლევანს და ბიძამ ძმისწული საზარელი სიკვდილით დასაჯა.

მართალია, იულონი არჩილისა და გაიანეს მაღული და არაკანონიერი ურთიერთობის შედეგად გაჩნდა („უამთა სიავე“), მაგრამ მამა მამაა და არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, იყო თუ არა ეკლესიის მიერ ნაკურთხი დედაკაცისა და მამაკაცის სიყვარული. მამა-შვილობას ხელი არ შეუშლია არ-

ჩილისათვის მოტყუებით მიეგვარა იულონი მეფისათვის დასასჯელად. იულონს ბრალად დასდეს შეთქმულებაში მონაწილეობა და თვალები დასთხარეს. ამ სურათს უყურებდა არჩილი, მაგრამ მისი ჯული და გული არ შეძრწუნებულა ამით.

ტყისპირელები უზომოდ შეაწუხა ლევანის თავნებობამ და სიმკაცრემ („მრისხანე ბატონი“). მოციქულები გაგზავნეს ოდიშის მთავართან თხოვნით — შეგვიფარეთ და გვიხსენით ლევანის ბატონობისაგან. ჯერ ეამა და გაუხარდა ეს მთავარს. აპირებდა კიდევ ტყისპირელების მფარველობას, მაგრამ აზრი პაატა ბატონიშვილმა შეაცვლევინა. ურჩია — რა სარგებელს მოგცემს ცხენისწყლის გაღმა ერთი სოფელი. უკეთესია მოციქულები შევიპყრათ, ლევანს გავუგზავნოთ, როგორც მოღალატენი და ამით მისი ნდობა და მეგობრობა მოვიპოვოთ. საქმისათვის ეს აჯობებსო. მთავარი მაშინვე დაეთანხმა ცბიერსა და ვერაგ პაატას. ტყისპირელთა მოციქულები შეიპყრეს და ლევანს გაუგზავნეს.

როცა ოდიშის მთავრის ბადრაგს დატყვევებული მოციქულები ლევანთან მიჰყავდა, გზაში ვახტანგი და მისი მხლებლები შეეყარათ. ვახტანგი მიხვდა, რაც იყო მომხდარი და უდანაშაულო ტყვეების განთავისუფლება გადაწყვიტა. გაათავისუფლა კიდევ. გადარჩენილები შინ დაბრუნდნენ. ვახტანგიც ისტუმრეს. „ყოფილი ტყვეების დედები, ცოლები მფარველ ანგელოზს უძახდნენ ვახტანგს. ვაჟები მორჩილებას უცხადებდნენ. პატივსაცემლად დიდი ნადიმი გადაიხადეს“. ყველაფერი თვალთმაქ-

ცობა გამოდგა. როცა პირველმა სიხარულმა გაიარა, კითხვა დაეხდათ — რა ვქნათ ახლა? ლევანი შეიტყობს ჩვენს ღალატს, მისგან განდგომა და ოდიშის მთავართან თავშეფარება რომ გვინდოდა და არ შეგვარჩენს ამას. მდგომარეობიდან გამოსავალი ვახტანგის ღალატში იპოვნეს. სოფლის თავკაცებმა დაასკვნეს — ვახტანგი დავიჭიროთ, ლევანს მივგვაროთ და მრისხანე ბატონი ორგულობას გვაპატიებსო. ასეც მოიქცნენ. მათი კეთილისმყოფელი და გადამრჩენელი ვახტანგი დაატუსაღეს და სისხლისმსმელ ბიძას მიუყვანეს. სინდისის წინაშე კი თავი იმით იმართლეს, რომ ამ საქციელით სოფელი გადავარჩინეთო დარბევას.

გაიანესა და არჩილის გარდა, არავინ უწყის, რომ იულონი ბუშია („ჟამთა სიავე“). დედა თითქოს უფრთხილდება შვილის ღირსებას, მაგრამ საკმარისია იულონმა აწყენინოს არჩილს, რომ გაიანემ წონასწორობა დაჰკარგოს და ყველაფერი იკადროს.

მოხდა ისე, რომ იულონმა ციხე-სიმაგრეში არ შეუშვა არჩილი. სტუმრად მოსული უკან გააბრუნა. გაიანეს მოთმინების ძაფი გაწყდა.

„— როგორ გავჩუმდე?.. იმიტომ ვიტანდი ყოველივეს, ვითმენდი საზიზღარ ლეზვს მამიშენისას, რომ ბოლოს ჩემმიერ ფეხზე დაყენებულ ოჯახში ჩემს საყვარელ არსებას არ გაეველებოდეს?..

— გაჩუმდი, ვინმე ყურს მოკრავს.

— ყურიც მოკრან და თავიც...

— ნუ მკჭრი თავს, ნუ მარცხვენ ქვეყანაში!

— რა მენადვლება, თავი მოგეპრება თუ არა, თუ ჩემი ურგები იქნება სახელიც და პატივიც?..

— გაკმინდე ხმა თუ არა... — ველარ მოითმინა იულონმა და ქადილით წინ წაიწია.

— აი, შე ბუშო, შენ! — მიაქაქანა ქალმა და უეცრათ აღვირს სტაცა ხელი და მთელი ძალ-ღონით გადაჰკრა“.

ასეა, ბიძა არ ინდობს ძმისწულს, მამა—შვილს, თავადი — გლეხს, გლეხი — თავადს, დედა—შვილს, შვილი—დედას. გადარჩენის საშუალებად მხოლოდ ღალატი, გაყიდვა, დასმენა, დაუნდობლობა, ორგულობა მიაჩნიათ.

ამგვარ ატმოსფეროში, ცხადია, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მასშტაბით აზროვნება დანაშაულია. დანაშაულია იმიტომ, რომ წინ ელობება დაკნინებულ ადამიანთა სურვილების განხორციელებას, მათ ციდამტკავლურ გეგმებს.

მოხუცი მწიგნობარი ოტია ერთიან, ძლიერ, განუყოფელ საქართველოზე ოცნებობს („ყამთა სიავე“). ამ ერთიანობის აზრს უქადაგებს იგი იულონსაც.

„— აი, რა, შვილო, საქართველო ირგვლივ მტრებითაა გარემოცული... ოსმალო, სპარსი, ლეკი. ახლა სხვებიც ძლიერდებიან. ცალ-ცალკე ქართლი, კახეთი, გურია, ოდიში ვერ გაუძლებს მოზღვავებულ მტერს... ნელ-ნელა გვწეწენ, ჯვანიავენ... ხომ უყურებ როგორ თართდება საქართველოს საუკეთესო ნაწილი სამცხე,

მესხეთი — სამშობლო პეტრიწისა, ნიადაგი ოპი-
ზისა. მაგრამ თუ ერთად ვიქენით, თუ შინაური
შფოთი მოისპო, მეფე თუ გვეყოლა ძლიერი და
დიდებულთაგან დამოუკიდებელი, არაფერი გვი-
ჭირს. დრო თამარისა და დავით აღმაშენებლისა
ისევ განანათლებს ღვთისმშობლის ხვედრ ქვეყა-
ნას. საქართველოს მესამედი ოსმალეთს უპყრია;
დიდი ნაწილი სპარსეთმა დაიუფლა; თავისუფალი
ჩვენი პატარა იმერეთი-და დარჩა... და ჩვენ უნდა
გადავუხადოთ წინათ ჩვენზე გაწეული ამაგი საქა-
რთველოს დანარჩენ კუთხეებს...

— და მერე ვინ უნდა გააერთიანოს?

— მე, შენ, ყველა ჩვენგანმა...”

მოხუცის სიტყვებით შთაგონებული იულონი
იწყებს ფიქრს და მოქმედებას დიდი მიზნის განსა-
ხორციელებლად. მაგრამ იულონს მსტოვარნი და
ქვეგამხედვარნი მეფესთან, „იმერეთის მასხარა მე-
ფესთან“, როგორც მას მწიგნობარი ოტია უწო-
დებს, დაასმენენ. მერე მოტყუებით შეიპყრობენ
და თვალებს ამოსწვავენ, თუმცა არავინ იცის და-
ნამდვილებით დამნაშავეა თუ არა იულონი.

„რას ერჩით, კაცო, ვინაა მოწმე, რომ მართლა
დამნაშავეა... იქნებ უდანაშულოა... კაცის ცოდვაში
ნუ ჩავიდგამთ ფეხს... — მკრთალად გაისმა აქა-იქ-
ხმა იგი საერთო სურვილის წინააღმდეგი — ქრე-
ბოდა ღრიანცელში....“

რა საჭიროა სპქმის გამოძიება, გამოკვლევა, რო-
ცა უბრალო სურვილიც კი ქვეყნის ერთიანობისა
და ძლიერებისა დანაშაულია, რადგან ვმუქრება იმე-

რეთის მეფის, წერეთლების, აბაშიძეების, აგია-
შვილების და სხვა ბობოლა თავადების პირად კე-
თილდღეობას. ემუქრება მათ თავაშეებულ პარ-
პაშს, თავნებობას, თავხედობას, თავგასულებას.
ამღვრეულ წყალში ისინი თევზს თავისუფლად და
იოლად იჭერენ. მტერია ყველა, ვინც წყლის დაწ-
მენდას, ქვეყნის დაწყნარებას, კანონ-სამართალს
მოითხოვს და უნდა განადგურდეს. ჯერ ძალა მათ
ხელშია და ამიტომ დრო არ უნდა დაჰკარგონ. უნდა
მოსპონ ყველა, ვინც საეჭვოა და მაშინ დამშვიდდე-
ბიან. ისინი დაამხობენ იულონს. მწიგნობარ ოტიას
მოკვლაც სურდათ, მაგრამ კოვზი ნაცარში ჩაუ-
ვარდათ. ჰკვიანო მოხუცი შინიდან გაიპარა და ტყეს
შეაფარა თავი. მეფის ჩაფრები პირში ჩალაგამოვ-
ლებული დარჩნენ. როცა ოტია გაექცათ, ყველა
დროისა და ყოველი ჯურის ავაზაკის დემაგოგიური
ლოგიკა მოიშველიეს — „რათ უნდა გაპარული-
ყო, თუ დამნაშავეთ არ გრძნობდა თავს?“ ასეა, ჯა-
ლათებს გული ეთუთქებათ. როცა ვინმე ჰკუთ
აჯობებს და მიამიტობით ამართლებენ საკუთარ
ქცებუდანობას.

რა თქმა უნდა, სევდის აღმძვრელია ყოფა, რო-
მელიც ქვეყნის მთლიანობაზე, ერთიანობაზე, სიძ-
ლიერეზე მზრუნველს მიიჩნევს შეთქმულად და
მოღალატედ, ხოლო მის მოსამართლედ და გამსჯე-
ლად დასვამს უნიათო, უგუნურ, ღვარძლითა და
ვერაგობით სავსე ადამიანებს. როცა ამგვარი ატ-
მოსფერო გაბატონდება, კეთილშობილება ადამიან-
ის ზნეობის შინაარსი კი არ არის, არამედ — ნილა-

ბი, რომელიც მალავს მზაკვრულსა და ცბიერ საქციელს.

დაპატიმრებული იულონი რომ ქუთაისში ჩამოიყვანეს, მას მეფე შეხვდა („ჟამთა სიავე“). იგი მიეგება ქვეშევრდომს და მიუსამძიმრა: „თქვენ ღრმად პატივცემული დედის გარდაცვალებამ დიდათ დამადონა. განსვენებული ჩვენი ქვეყნის მშვენება იყო, როგორც ძველი ქართველი ქალი, ოჯახის პატრონი და ოჯახისთვის მზრუნავი. საუკუნოთ იყოს ხსენება მისი და განისვენოს იქ, სადაც მართალნი განისვენებენ; თქვენ კი იობის მოთმინება მოგცესთ ღმერთმა, რომ გადაიტანოთ ასეთი დედის დაკარგვა...“

ამ სამძიმარმა იულონი ცრუ იმედით გაამხნევა. იფიქრა, ასეთი შეხვედრის შემდეგ მეფის სასჯელი მეტისმეტად მკაცრი არ იქნებაო. ყალბი გამოდგა იულონის ვარაუდი. ამ ცბიერებით და ვერაგობით სავსე სიტყვების შემდეგ, დიდ ღროს არ გაუვლია, რომ იულონი, მეფის თანხმობით, თვალების დათხრით დასაჯეს. კეთილშობილება ნილაბი აღმოჩნდა, მომარჯვებული ნამდვილი მზაკვრული განზრახვის დასამალავად.

აფხაზთა ლაშქრიდან ვილაც მხედარი გამოვიდა და იმერლები ორთაბრძოლაში გაიწვია („რაინდები“). გავიდა ავალიანი, უცნობმა მაშინვე ჩამოაგდო ცხენიდან. გავიდა აბაშიძე, ისიც თვალის დახამხამებაში ფანგმირა უცნობმა. „ე, რავე უცადო, სანამ ყველას გაწყვეტს!“ — გაბრაზდა არჩილი და

უცნობთან საბრძოლველად გაემართა. მაგრამ აქ უცნაური ამბავი მოხდა.

„უცნობი არჩილის დანახვაზე ცხენიდან გადახტა და საყელოს ღილი გაიხსნა.

— ვინა ხარ? — დაეკითხა უცნობს უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ბატონიშვილი.

— ალანელი, თქვენი ძიძიშვილი.

— მოდი აქ.

ალანელი ეახლა. არჩილი ცხენიდან გადმოიხარა — და ალანელმა გულზე აკოცა, არჩილმა — თავზე“.

ძიძიშვილობის კეთილშობილ ტრაფიციას იკავებენ. მაგრამ ამას უკვე ფასი აღარ აქვს. ძმათა მკვლელობი ომი იმერლებს, მეგრელებს და აფხაზებს შორის დასაშვებად და მისაღებად მიაჩნიათ. ამგვარ შეგნების ადამიანებისათვის რაღა მნიშვნელობა აქვს ძუძუმტეობის ტრადიციას? არაფერი, ოღონდ მექანიკურად ასრულებენ ერთხელ შთაგონებულს. მისი აზრი და ღირებულება კი გაუგებარია.

ბრძოლის დროს იმერეთის მეფე და აფხაზეთის მთავრის შვილი ერთმანეთს შეხვდნენ, მაგრამ აფხაზმა ხმალი არ მოუქნია იმერელს („რაინდები“). რატომ? მოისმინეთ აფხაზეთის მთავრის შვილის პასუხი: „მირონცხეებულის მეფე ჩემზე ხნითაც უფროსია და გვარიშვილობითაც უმაღლესი. პირველად მას უნდა ენებებია ხმლის მოქნევა“. არც მეფეს შემოუკრავს მოწინააღმდეგისათვის მახვილი. ეს რატომღა მოხდა? ახლა მეფის პასუხს დაუგდეთ ყური: „როგორც კი პირ-

ველად შევხედე, გავიფიქრე: ასეთი ვაჟკაცის გაფუჭებას ღმერთი არ შეუწდობს კაცს-თქო და ჩაუარე გვერდი...”

თითოეული მათგანის საქციელი შეიძლება კეთილშობილების სახელმძღვანელოში შეიტანოთ სანიმუშოდ. მაგრამ ერთი კითხვა მაინც აწვალებს მკითხველს: თუ ასეთ პატივს სცემენ ერთმანეთს, რაღად ომობენ, რაღად ღვრიან უმიზნოდ უდანაშაულო ადამიანების სისხლს? რაღად აჩანაგებენ და აქცევენ საკუთარ მიწა-წყალს, სახლ-კარსა და მამულს? ამას მხოლოდ ერთი პასუხი აქვს — უგუნურების გამო. როცა დაკარგულია ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მიზანი და იდეალი, როცა ერს აღარ აქვს ისტორიული მისიის შეგნება, მაშინ, როგორც მთელი ხალხის, ისე მისი საუკეთესო შვილების ენერგია, უნარი, ნიჭი ფუჭად იხარჯება. უფრო ბოროტების სამსახურში დგება, ვიდრე კეთილის. ამგვარი უაზრობისა და ბოროტების მონაწილენი არიან „რაინდების“ პერსონაჟებიც და ამიტომ მათ კეთილშობილებას ღირებულება არ აქვს. იგი უმიზნო ქმედების ნიღაბია და ამ ადამიანთა სულიერ გამოფიტულობას მეტყველებს.

თავზარდამცემი, მწარე ირონიით იმსჯვალეებით, როცა კითხულობთ. როგორ სხედან დილანდელი მტრები სალამოთი ნადიმზე და ერთმანეთს ამკობენ და ადიდებენ.

„როცა არჩილის სადღეგრძელოს სვამდა, აფხაზეთის მთავრის შვილმა ხოტბასა და ქებას ღიმილით დაუმატა:

— შემარცხენე, ბატონიშვილო არჩილ, ტყვედ ქმნილს, დღეს უარაარაოს ისეთი საჩუქარი მიბოძე, რო ვერ გადაგიხდი.

— თქვენ ბრძანე, ბატონიშვილო, და გადამხდელი მე ვიყო...

— ვაკოცოთ ერთმანეთს!.. — სთქვა არჩილმა და ფეხზე წამოიწია, მაგრამ სანამ მთლად ადგებოდა, მის წინ გაჩნდა ახალგაზრდა აფხაზი და უპირებდა გულზე კოცნას; არჩილი არ დანებდა, ერთმანეთს ლოყები დაუკოცნეს“.

როგოც ვხედავთ, არაფერი ჰქონიათ გასაყოფი. პირიქით, ერთმანეთი ჰყვარებიათ. მაგრამ ამას მაშინ მიხვდნენ, როცა ვნება დაცხრა, ენერგია დაიხარჯა და გონება გამოფხიზლდა. მანამდე კი უმიზნო და უაზრო სისხლი ღვარეს. ასე რომ არ მოხდეს, მათ საერთო მიზანსა და იდეალს უნდა მიაგნონ, უნდა მიხვდნენ, სად არის მტერი და სად — მოყვარე. ენერგია, მამაცობა და ნიჭი ტყუილად კი არ უნდა ფლანგონ, არამედ საერთო იდეალის სამსახურში დახარჯონ. ამის გაუგებრობა და შეუგნებლობა აწუხებს ნიკო ლორთქიფანიძეს. ამით არის გამოწვეული სევდა, რომელსაც მოთხრობის ყოველ სტრიქონში გრძნობთ. ამას აღნიშნავს და მიაწერს ის სტრიქონებიც, რომელიც ეპიგრაფად აქვს წამდგარებული „რაინდებს“.

„ვისაც გამოუცდია დიდი ავადმყოფობა, ახსოვს ბოდვა, ტკივილების დროს ჩანგი თუ არა. ზღაპარი მაინც მოუსმენია, — იგი გაიგებს ჩემს სულის

კვეთებას და სასიამოდ დარჩება არეული ისტორიის, დავიწყებული ზეპირგადმოცემების და დაღლილი ოცნების ხლართი, მწარე ღამეებში ნაღვლიანი ფიქრების გასათანტავად შეკონილი“.

ახლა ამ სტატიის დასაწყისში დასმულ კითხვას თუ მივუბრუნდები, უნდა დავასკვნა, რომ ნიკოლორთქიფანიძეს ამ მოთხრობებში გადმოცემული აქვს საქართველოს ისტორიის იმ პეროდის სული, როცა დაიკარგა კავკასიის ხალხთა ძმობის იდეა, ქართველი ხალხის მთლიანობისა და საქართველოს ისტორიული მისიის შეგნება. ამის შედეგად ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი აზროვნება გაღატაკდა და იგი გვაროვნულს, ოჯახურს, პირადულს ველარ გასცდა, მასში ჩაიკეტა. აქედან დაიბადა ყველა ზნეობრივი მანკიერებაც. ამის შედეგად მივიღეთ ეროვნული ყოფის სურათი, რომელიც ნიკოლორთქიფანიძის მიერ ასეა აღწერილი:

„ვინც კი მოდის ჩვენში უცხოელი, ფარჩა და აბრეშუმი აცვია, ვერცხლსა და ოქროში არის ჩამჯდარი, ფული აქვს და საქონელი... ჩვენ კი გაძვალტყავებული, განაწამები ველით სიკვდილის დღეს... სხვაგან თურმე ცხოველსაც არ სტოვებენ უაქიმოთ, უწამლოთ, ჩვენში კი დიდებულნი ვერ ღირსებიან ქინაქინას. მეფისათვის ვერ აგვიშენებია ხეირიანი სასახლე და იქ თურმე უბრალო მოქალაქეთაც კი ორ-სამ სართულიანი სახლები აქვთ.

წერა და კითხვა არ ვიცი, ღმერთს ვერ შევკე-

დრებივართ წესიერად!.. სხვაგან მდაბიონიც მეც-
ნიერები ხდებიან, ჩვენში დიდებულები ხელის მო-
წერის მაგიერ საბუთზე ჯვარს ძლივს სვამენ...

სწავლა გვაკლია, ერთობა და მშვიდობიანი ცხო-
ვრება; ესაა ჩვენი უბედურება... ქალაქში ნახშირი
ვერ წაუღია კაცს, რომ გზაზე ორი მარჩილისათვის
კაცი არ გამოკუჭონ სააღდგომო გოკივით“ („უამთა
სიავე“).

ამ მდგომარეობიდან თავდახსნა შეიძლება უკვე
მომხდარის გაცნობიერებით, მისი დარღვევა-დაშ-
ლით და ახლის აღორძინებით. ნიკო ლორთქიფანი-
ძის აზრით, ახალი აღორძინდება მაშინ, როცა მოხ-
დება ცოდვის მონანიება, ანუ ყოველი კაცი შეიც-
ნობს საკუთარ დანაშაულს და გამოისყიდის
მას.

როგორც მკითხველს ახსოვს, ისეთი მხეციე
კი, როგორიც ლევანია („მრისხანე ბატონი“), ჩა-
წვდება თავის დანაშაულს და ბერად აღიკვეცება.
იგი სათნოების განსახიერებად გადაიქცევა. „და-
ყუდებული ბერი ყველას მორჩილებით, მორიდე-
ბით ეპყრობოდა. ჩიტები თამამად ჯდებოდნენ მის
თავზე და ნისკარტს იწმენდნენ თმაზე. შველი
წყალზე ჩამოსული ხელიდან ართმევდა ჭადის ნა-
ტეხს. მოხუცი კი ლოცულობდა ხატის წინ. განუ-
წყვეტლივ კითხულობდა სახარებას; უფალს შენ-
დობას ევედრებოდა ბალახის გადათელვისათვის,
მზის სხივის შეურაცხყოფისათვის, ორიოდე ლუკმი-
სათვის, რომელსაც შორი ახლოს უტოვებდნენ
მცხოვრებნი“.

ასევე დღედაღამ ცოდვის გამოსყიდვაზე ფიქრობს იულონიც („ჟამთა სიყვე“), რომელსაც დედა შემოაკვდა. მან იცის, რომ ამ დანაშაულს ხალხი არ აპატიებს. ამიტომ უნდა მონახოს გზა, რომელიც დაეხმარება მონანიებაში და შეუმსუბუქეჲს სასჯელს.

მაგრამ ცოდვის მონანიება ორგვარია — პასიური და აქტიური. ლევანი პასიურად ინანიებს ცოდვას. იგი განდგეილობით ცდილობს დაადგეს კეთილის გზას. იულონი კი აქტიური საქმიანობის, ქვეყნის კეთილდღეობისათვის ბრძოლის გზით აპირებს ჩადენილი დანაშაულის მონანიებას. „...თავს დავდებ მთელი საქართველოსათვის და მხოლოდ შემდეგ წავალ მონასტერში“. იულონი იწყებს საქმიანობას საერთო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მიზნისათვის. თუ მოხერხდება საქართველოს გაერთიანება, ეროვნული მთლიანობის აღდგენა, „მაშინ დაიბადება მეორე შოთა და აშენდება გელათი და სვეტიცხოველი“. მოხდება არა მარტო პოლიტიკური, არამედ კულტურული აღორძინებაც. ამისათვის თავის გადადება მაღლია, რომელიც წარხოცავს ცოდვას.

ასეთი აქტიური მონანიების მომხრეა ნიკო ლორთქიფანიძე. იგი ქვეყნისა და ხალხის სამსახურს გულისხმობს და იმიტომ. აქ ღვივდება ოპტიმიზმისა და ისტორიული პერსპექტივის ნაპერწკალი. მაგრამ ნაპერწკალი ცეცხლად მაშინ აგიზგიზდება, როცა ერი არსებულს გააცნობიერებს და მკაფიოდ ჩამოაყალიბებს თავის ისტორიულ ვალსა და მისიას

კაცობრიობის წინაშე: აქტიურად იბრძოლებს მის განსახორციელებლად; წარსული ისტორიაც სევედის აომძვრელი კი აღარ იქნება, არამედ — შემოქმედებითი ენერგიისა.

1981 წ.

არსებობის უიზი

როცა გვიანი შემოდგომა ბუნებას გააშიშვლებს, სხივდაღლილი მზე გაკრეფილ ვენახებს, აჩალულ ყანებს, ფოთოლგაცვივრულ ტყეებს გააშუქებს, მოახლოებული ზამთრის ქარი ყვითელ ფოთლებს პაერში ააფრიალებს, ხოლო კაცის გულს სევდა და კაეშანი შემოაწვება, იმერეთის ორლობებში ყველაზე დუხჭირი ფანტაზიის მქონე ადამიანიც კი დაინახავს ფერდებჩაცვივრულ, ჯაგლაგ ცხენზე ამხედრებულ პლატონ სამანიშვილს და მასთან მოსაუბრე ადვოკატ ივანე გვერდევანიძეს...

სოფელ-სოფელ ჯორით მოჯირითე სოლომან მორბელაძეს...

უკვე აღებულ ყანაში მოფუსფუსე ეფროსინე ჭამუშაძეს, აქა-იქ შემორჩენილ ტაროებს — რომ დაეძებს...

თავის დაქცეულ ქოხის წინ, ჯირკზე ჩამომჯდარ, დამუნჯებულსა და დაჩაჩანაკებულ ლევან ჭამუშაძეს...

წმინდანის უყურადღებობითა და უსულგულობით გაოცებულ და გაოგნებულ კაცია საგუნაშვილს...

ხორციელად ლამაზსა და მოხდენილ, მაგრამ სი-
ღარიბით დაბეჩავებულ და ცხოვრების ხალის-
წართმეულ კაროენა ქარსიძეს...

ღობესთან გაქვავებულ, დაღლილ-დაქანცულ,
გაფითრებულ და პირგამეხებულ ფეფენას, რძალსა
და აზნაურ დავით კარუგდელაძეს რომ მისჩერე-
ბია...

მოწნულ კარავთან მდგომარე უცნაურ ბერიკაცს
მიქელა გიორგაძეს, სწეულ შვილიშვილს გრძელ
ჯოხზე ჩამოცმული ქოთნით რომ აწოდებს საზრ-
დელს...

საიჭიოდან დაბრუნებულ ვასილ კარიკაძეს,
რომელიც პირდაბჩენილ მეზობლებს უამბობს იმ-
ქვეყნად ხილულსა და გაგონილს...

ჯორზე გადამჯდარ მხიარულ ხუცესს, ვისაც
უკვე დავიწყებია, სად არის თეთრი ზღვა თუ პეკ-
ჩორის ლავრა და გვარის იმედად, ათი-თერთმეტი
წლის ბიჭი რომ მიჰყავს სასულიერო სასწავლე-
ბელში...

ეკლესიის ეზოში თავმოყრილ მრევლს, სინა-
ნულითა და საყვედურით სავსე სიტყვებით რომ
ამუნათებს მღვდელი...

„— ერთობ უცნაური ხასიათის ვართ... ბუზს არ
გადავიფრენთ ხან-და-ხან თავზედ... გულის-წყრო-
მას ხომ საზღვარი არა აქვს ხშირად... თუ რამ და-
ვიჯერეთ, იმის გადათქმას სიკვდილს ვარჩევთ, თუნ-
დაც რომ მტყუანიც ვიყვეთ... უთუოდ ჩვენს ნება-
ზედ უნდა იქნეს ყოველისფერი და თუ ისე არ
იქნა, საშუალებასაც აღარ გავარჩევთ, ოღონდ-კი

სურვილი ავისრულოთ... დათმენა რა არის — ხშირად არც-კი გვინდა ვიცოდეთ. და აი, სადამდის მივეყვართ ამნაირ ჩვენს ხასიათს... თვით ღმერთსაც-კი ვებრძვით... კაცი წმინდანს ებრძვის, რატომ ღმეს ნებაზედ არ გაიძარცვს, რატომ ღმე ნება არ აასრულებო... ამაზედ მეტი შეიძლება?! აი, სადამდის მივეყვართ ჩვენს გულფიცხოვას... აი, სადამდინ მიდის ჩვენი უგუნური გულის-წყრომა!.. დამშვიდდით, შვილებო, ისწავლეთ მოთმინება... რომ გულფიცხოვაში ჩადენილი საქციელი შესანანებლად ისევ თქვენვე არ დაგიჩივებ...“ („შერისწვა“).

რამ გამოიწვია ეს საყვედური? რა დანაშაულს მოჰყვა იგი?

ერთი საყანე ადგილი კაცია საგუნაშვილმა შესასვენებლად გაუშვა. მიწა მოღალუღი იყო და მოსავალს აღარ იძლეოდა. ამ შემთხვევით ისარგებლეს სოფლელებმა და შესვენებული ადგილი გზად გადააქციეს. თავდაპირველად კაცია საგუნაშვილს ამისათვის ყურადღება არ მიუქცევია, მაგრამ მერე, როცა გადაწყვიტა შესვენებული ადგილის ისევ ყანად დამუშავება, სოფელმა თემშარა აღარ დათმო. არც კაცია იხევდა უკან და არც სოფელი. საქმე სასამართლომდეც მივიდა, მაგრამ წაგებული კაცია დარჩა. სოფელმა თავისი გაიტანა. ამან კაცია საშინლად გააბოროტა. განსაკუთრებით შეიძულა მეზობელი ანდრია ჭურაშვილი. დაბოლმილი კაცია ყველა აკაცობას ანდრიას აბრალებდა. რაკი სამართალი ადამიანთა შორის ვერ ჰპოვია, საშველად კაცია საგუნაშვილმა წმინდა გიორგის ხატს მიმართა.

ანდრია ჭურაშვილი დასწყევლა და ხატზე გადასცა. ასე ფიქრობდა: წმინდანი მიუკერძოებლად გაარჩევდა მტყუანსა და მართალს და ანდრია ჭურაშვილს უთუოდ დასჯიდა.

მიდიოდა დრო და წმ. გიორგის აზრად არ მოსწოდოდა ანდრიას დასჯა. ჭურაშვილი ჩინებულად გრძნობდა თავს და მალე დაივიწყა ხატზე გადაცემაც და საგუნაშვილის მტრობაც.

ერთ დღეს, როცა წმ. გიორგის ხატი ეკლესიის ეზოში გამოასვენეს და მღვდელმა ვედრებით მიმართა, კაცია საგუნაშვილი ხატთან მიიჭრა და ჰგმო წმ. გიორგი:

„ესმის ახლა ვითომ მაგას რამე?.. ძალღი თუ ვიყავი მე, ჩემი რომ არაფერი შეისმინა მაგან?!“

კაციას მკრეხელობამ თავზარი დასცა ხალხს. არც კაციასათვის დარჩენილა უშედეგოდ წმინდანის გმობა. ბერიკაცი თანდათან დასნეულდა, დაუბოლოვდა, განმარტოვდა და შეშლილს დაემსგავსა.

როცა კაცია საგუნაშვილი მოკვდა, სოფელმა იგი სასაფლაომდე არ მიაცილა. „ვერ ვიტირებთ, ღმერთს ვაწყენიებთ, რომ მისი მგმობელი ვიტირეთ“.

კაცია საგუნაშვილის ამ გულზვიადობამ გამოიწვია მღვდლის გულისტკივილი.

„შერისხვაში“ მკათიოდ ჩანს დავით კლდიაშვილის შემოქმედების ძირითადი თემაც და პრობლემაც—ამპარტავნება, გულზვიადობა, ცრუმორწმუნეობა.]

როცა მწერალი გალატაკებული აზნაურების

ცხოვრებას გვიამბობს, ‘კაცებრივ ამპარტავნებას
ემატება კლასობრივი გულზვიადობაც.

მართალია, მშრომელი და მუშაკაცია ოტია ქამუ-
შაძე, მაგრამ ძალიან ეთაკილება, თოხი რომ
უჭირავს აზნაურს ხელში („ქამუშაძის გაჭირვება“).

ერთ დღეს ყანას ხნავდა ოტია. დედამ სადი-
ლით მიაკითხა. ეს ჩვეულებრივი ამბავი იყო, მაგ-
რამ ოტია სირცხვილით დაიწვა, როცა, ეკვირინეს
გვერდით, ცოლიც დაინახა, იგი არ ელოდა სონიას
მოსვლას. არ უნდოდა ცოლს ენახა აზნაური ოტია
ქამუშაძე ყანაში გლეხივით გუთანსმოკიდებული.
სონია ახალშერთული ჰყავდა და ქალმა ჯერ კიდევ
არ იცოდა კარგად ქამუშაძეების გასაჭირის სიღრ-
მე-სიდიდე.

„შენ რამ ჩამოგიყვანა?! — ღიმილით უთხრა
მან ცოლს, რომლის მიჩერებულ თვალების ქვეშაც
უხერხულად გრძნობდა იგი თავის თავს; ოტიას
სცხვენოდა, რომ სონია ხედავდა მას პერანგისა და
მის ამხანაგის ამარა, ტიტველი წვივები ტალახით
აზელილ მიწით შეთითხნილი, ხელებ მოსვრილი“.

სონიასაც თავზარი დასცა ქმრის ამ მდგომა-
რეობაში ნახვამ. ვერც ქალის ამპარტავნება შეგუე-
ბოდა და შეჩვეოდა აზნაურის გლეხივით მუშაო-
ბას:

„როგორც იგი თავის თვალთ ხედავდა, ამ წამ-
ში, ამ ხანად მისი ქმარი, სახელად ოტია, გვარად
ქამუშაძე, წოდებით აზნაური, იყო ნამდვილი
გლეხი, მუშა გლეხი, ყოვლის მხრით ისეთივე გლე-
ხი, როგორიც აი გადაღმა ყანაში რომ მუშაობდა,

მათი მეზობელი პეტრია ღინარაძე, სრული მსგავსი მისი, გარდა ამისა, რომ აზნაურიშვილად იწოდებოდა, აზნაურობისათვის სასაცილო ხასიათი ეძლეოდა და თითქმის უფრო ამცირებდა ოტიას ამ გარემოებაში. ამას ხედავდა, ამას გრძნობდა სონია და შელახული მისი თავმოყვარეობა უცნაურად ამუშავებდა მის გონებას“.

სონია ჭინჭარაძე-ქამუშაძე კინალამ გაგიჟდა, როცა დედამთილმა უთხრა — ბავშვი გლახ სამადაძეს უნდა მოვანათლინოთ.

„ამათ უყურე, ამათ უყურე!.. შენი ჭირიმე!.. ეს-ლა მაკლდა, რომ ყაზახს მოვაკიდინო ხელი შვილისათვის?! ღმერთო ჩემო, რას მოვესწარამას, რას, რას?! დედა, უთხარი რამე, ნუ გვარცხვენენ, ნუ ოხრობენ... საბოლოოდ ნუ მუდრეგდებიან!.. მიშველე, შენ გენაცვალე!“

ამპარტავნება არც პელაგია ჭინჭარაძეს აკლია, მაგრამ იმის უნარი კიდევ შერჩენოდა, დაენახა ამ გარიგების სარგებლობა ქამუშაძეების ოჯახისათვის. შვილი დააშოშმინა და დაითანხმა, ყოფილიყო სამადაძე პაწია ქამუშაძის ნათლია. ხოლო ლაზღანდარა და შარახვეტია პორფირი ბიაშვილი ცინიკურად ხითხითებდა — „ნეტავი მეც მომნათლავდეს ის ოჯახ-დაქცეული, თუ-კი მართლა მდიდარია! ცოტა რამეს მაინც გამორჩებოდა კაცი!“

ნათლობის დღეს, როცა ღვინომ ყველას წაართვა განსჯისა და მორიდების უნარი, გლახი სამადაძე და აზნაური ბესარიონ ქამუშაძე წაეჩხუბნენ ერთმანეთს, აქაც ამპარტავნებამ იჩინა თავი.

„— გაწყინა პატივისცემამ, ყაზახო?! — შეუბღვირა მან და მისკენ გამოწეულ სამადაძეს ისე ღონივრად წაჰკრა ბლიქვი გულ-მოსულმა, რომ ეს კაცი საცოდავად დაენარცხა მიწაზე. —

დაცემული უცბად წამოაყენეს, ამან იგი თითქო გამოათხიზლათ, ათრთოლებული, გაბრაზებული, იგი მთელი სხეულით ცახცახებდა და თავდაპირველში სიტყვის წარმოთქმა არ ეხერხებოდა.

— ყაზახი ვარ! — შეჰყვირა მან, წელში გამართულმა, — ყაზახი ვარ, მარა შენისთანა შემოდგომის აზნოუშვილს კიდევ ვკობივარ!.. თუ ძალაზედაა, მობრძანდი, ახლა მობრძანდი, ისე დაგბუზნო, რომ ღობემდისაც ვერ მიგყვეს შენი დამშეული სული!.. შენისთანა აზნოუშვილების რა მცოდნია?!“

ატყდა ჩხუბი, ცემა-ტყეპა...

ასე გამომზეურდა, ერთი მხრივ, გვარიშვილობით გამოწვეული ამპარტავნება და, მეორე მხრივ, სიმდიდრით, ქონებრივი შეძლებით დაბადებული გულზვიადობა.

ეს ამპარტავნება-გულზვიადობა უშლის ხელს მათ დაამყარონ ერთმანეთში ადამიანური სათნოება და სიყვარული.

აზნაურს ფეხით სიარული არ შეშვენის და პლატონ სამანიშვილი მზად არის, მტრის თვალის მოსატყუებლად, ჯაგლაგი ცხენით იჩანჩალოს („სამანიშვილის დედინაცვალი“).

„— ამაზე შეჯდომა რავე შეგიძლია? — უთხრა მელანომ.

პლატონმა რომ ცხენს უნაგირი შეადგა, ცხენმა სულ კანკალი დაიწყო.

— აბა, ფეხით ვის მივადგე, შე ქალო?!

— კი, მარა სულ არ მოგჯება ამ საცოდავს ზურგი?

— ფეხ-ფეხა მივყევი, ბატონო, ფეხ-ფეხა მივყევი!.. სირცხვილისათვის მიმყავს, თვარა რა!..“

მართლაც ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა უკან პლატონი თავის „ბედაურს“, რომ გზად ადვოკატი ივანე გვერდევანიძე წამოეწია და იძულებული გახდა ამხედრებულიყო. მთელი ეს სურათი ნათლად ავლენს, კლასობრივი ამპარტავნების გამო, როგორი ვაინაჩრობით ცდილობენ შეინარჩუნონ აზნაურობის პეწი. თუმცა იგი დიდი ხანია გახუნდა და მისგან აღარაფერი დარჩა.

ჯიმშერ სალობერიძის ოჯახში სტუმრობდენ. ღვინით გამტყვრალმა კირილე მიმინაშვილმა გასცა პლატონ სამანიშვილის მოგზაურობის მიზანი.

„— ერთ უშვილო დედაბერს დეეძებს სადენინაცვლოდ და მითხარით, ჩემგან რა შეწუხება მიჰყენებია... დავსდევ უკან მეძებარევით!.. ეგებ, ბიძია, გეგულებოდეს სადმე უშვილო დედაბერი და ამ ყმაწვილს ეგებ გული დაუშოშმინო!..“

პლატონი გაშრა, სირცხვილისაგან ცოცხლებში აღარ ერია“.

დავით კლდიაშვილის პერსონაჟებისათვის მნიშვნელობა და ფასი ნამდვილს კი არა აქვს, არამედ — მოჩვენებითს. მთავარია მოჩვენებითი მხარე იქნეს შენარჩუნებული. თუ ეს ილუზია დაირღვა და

სინამდვილე გაშიშვლდა, მაშინ მორბელაძეების, სამანიშვილების, ქამუშაძეების, ქარსიძეების ამპარტავნება და პატივმოყვარეობა შეურაცხყოფილი და დამცირებულია. ამის ატანა კი მათთვის მეტისმეტად ძნელია. მათი სული ბორგავს, ვერ ისვენებს. მწუხარება, დარდი, კაეშანი გარდაუვალი ხდება. თითოეული მათგანი საკუთარი ამპარტავნების მსხვერპლად იქცევა. ზოგჯერ ეს სასაცილოდ გამოიყურება, ზოგჯერ — შეძაძრწუნებელ უბედურებად. მაგრამ ამას არავინ უწევს ანგარიშს. ამაზე არავინ ფიქრობს. კუდაბზიკობა ამარცხებს სიმართლეს.

სოლომან მორბელაძეს შინ ერთი ქოთანის ლობიოც არა აქვს, მაგრამ, როგორც გულუხვი და დარდიმანდი მასპინძელი, კალთას ახევს სტუმარს, ვახშმად დარჩიო („სოლომან მორბელაძე“).

„შენ არ მომიკვდე, მე შენ არ გაგიშვა!.. ბიჭო! — დაიძახა სოლომანმა: — პლატონის ცხენს უნაგირი მოხადე!

დაგაწვენ, დაგხურავ, დაგაძინებ... დილით ადრე აღგები და წახვალ, შე კაცო!.. — არ ეშვებოდა სოლომანი“.

სტუმარი არ დარჩა. შინშებრუნებულ სოლომანს ცოლი საყვედურით შეხვდა:

„აბა, რომ ეპატიებოდით იმ კაცს, რა გეგულე-ბოდა სახლში მისატანად?! ნეტავი შენ კუდა-ბზიკობა არ გჭირდეს და სხვა არა მინდა რა!.. რომ დარჩენილიყო, რას აპირებდით?!“

თვითდაცინვით და ირონიით არის სავსე სო-
ლომანის პასუხი:

„ერთი, ორი შეპატიჟებით რავეა დარჩებოდა,
შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არი, ჩვენებურ-
ჩვეულება არ იცოდეს... შევეპატიჟე, ვალი მოვი-
ხადე... ისე ხომ ვერ გავუშობდი...“

თურმე ორივე მხარემ კარგად იცის, რას ნიშ-
ნავს ეს თავაზიანობა, სტუმართმოყვარეობა და
ხელგაშლილობა. მოჩვენებითია ყველაფერი. თავიც
ამის შესაბამისად უჭირავთ. ორივე მხარე ზუსტად
თამაშობს. მოხდენილად ატარებს ნილაბს. არაფერი
ეშლებათ. მაგრამ ამპარტავნებით გამოლრდნილ მათ
სულს თანდათანობით ემუქრება სრული დაშლა.
ამპარტავნება აიძულებს მათ ჯერ იცრუონ, ტყუი-
ლი ილაპარაკონ, მერე კი თავმოყვარეობა დაკარ-
გონ.

არაფერი გააჩნია დარისპან ქარსიძეს, მაგრამ
პელავია საბელაშვილს მაინც ატყუებს („დარისპა-
ნის გასაჭირი“):

„თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სწორედ კაი
ოჯახები ივაქეს გვარში... თუ ყველას არა... ზო-
გიერთებს მაინც... ჩემს თავზედ მოგახსენებთ —
რომ მობრძანდეთ ჩემს ოჯახში, თამამად შემოძლია
ვთქვა, რომ ვერაფერს დამიწუნებთ, თქვენ არ მო-
მიკვდეთ!.. ერთობ იაწყობილი ოჯახი მაქვს!..“

ეკვირინე ქამუშაძეც ტყუილით ცდილობს ანუ-
გეშოს რძალი. გაპარტახებული ოჯახი დოვლათითა
და ბარაქით სავსედ წარმოუდგინოს („ქამუშაძის
გაჭირვება“):

„აქანაი, შვილო, ჭურები გვაქვს... იცოცხლე, ამ ჭურებში შარშან ღვინოები ჩაისხა!.. საპანე რატომ ოცი მანეთიც არ ღირდა, ისეთი რამ შვენიერება იყო!.. აძლიეს კიდეც თექვსმეტი მანეთი, ჭეტსაც მისცემდნენ, მარა არ შეელია!.. ძნელი შესალევია, შვილო — კაი ღვინო ოჯახის დამამშვენებელია... წრეულსაც, იმედია, ღმერთი კიდეც უკეთესს მოგვცემს!.. ღვთის მადლით, ვენახი კარგი გვაქვს, თუ არა შენი ლამაზი თვალებით ნახავ ეხლავე!.. ისეთი ტევნები ასხია, თითოსაგან რატომ ბოთლი ღვინო არ გამოიწურება!..“

ასევე უქებს დედამთილი რძალს ბალ-ბოსტანს, სასიმიინდეს, ეზო-კარს, მაგრამ სონია კარგად ხედავდა, რომ ეკვირინე ატყუებდა მას. ეს არ ყოფილა წინასწარ განზრახული სიცრუე, უბრალოდ მოხუცი ცდილობდა რძლისათვის რწმენა ჩაენერგა იმედი მიეცა, დაღონების საფუძველი მოესპო. მაგრამ ეკვირინე ქამუშაძეს ერთი რამ ეშლებოდა: სიცრუის საძირკველზე იმედის სასახლე არ აშენდება. არც სოლომან მორბელაძემ იცის ეს. ისიც სიცრუით ცდილობს ცოლის გამხნევებას:

„იმის შეგეშინდა, რომ არაფერი გვაქვს?! თუ არ გვაქვს — გვექნება, გვექნება!.. იმისთანა ტყიცინა, წითელ-წითელ თუმნიანებს მოგიტან, რომ თვალები აგიჟრელოს... ექვსს ერთად... როგორც კაცი!.. შენ დარდი ნუ გაქვს, გული არ გაიტეხო, მხიარულად იყავი... ჯერ ხომ არაფერი წამიხდენია?..“

კაცებრივი და კლასობრივი ამპარტავნება წარ-

მოშობს ტყუილს. ტყუილი კი სპობს თავმოყვარეობას. როცა ამ პროცესს ადევნებთ თვალს, მკაფიოდ ხედავთ, როგორ იკვეთება დავით კლდიაშვილის შემოქმედების ერთ-ერთი ძირითადი პერსონაჟი — თავმოყვარეობადაკარგული ამპარტავნი კაცი.

პირველად შეიძლება მოგეჩვენოთ, რომ შეუძლებელია ერთ ადამიანში ერთდროულად არსებობდეს ეს ორი, ერთმანეთის გამომრიცხავი, თვისება, მაგრამ მწერლის ყოვლისმხილველი თვალი წვდება ადამიანის ყოფის საიდუმლოს და ეს უცნაური მოვლენა დღის სინათლეზე გამოაქვს. დ. კლდიაშვილს არ ეპარება ადამიანის სულის მოძრაობის არც ერთი ნიუანსი. ზუსტად გადმოგვცემს მას და მკითხველს ეჭვის საფუძველი აღარა რჩება.¹

ამპარტავნება და უთავმოყვარეობა სწრაფად ენაცვლებიან ერთმანეთს. საკმარისია ტყუილის კოშკი დაინგრეს, რომ ისინი სასოწარკვეთილებას შეიქცენ. ნისლივით ქრება ორივე — ამპარტავნებაც და თავმოყვარეობაც.

როცა სოლომან მორბელაძე გააცუცურაკეს და სამაშვლო არც ბესარიონ საქარაძემ მისცა და არც ქაიხოსრო ქათამაძემ, სვეგამწარებული მაჭანკალი სიძეს მივარდა და შეპირებული თანხა მოსთხოვა. ნიკო ქათამაძეც ჯიბეგამოფხეკილი იყო და სოლომანის დამშვიდება ტკბილი სიტყვით სცადა.

„— სოლომან, ენდე ჩემს ყმაწვილ-კაცობას, არ დაგიკარგავ შენს გასამრჯელოს... ერთ დღეს იქ-

ნება, გაგისწორდები... მედვას ვალად ეგ შენი სა-
მსახური!

— ვალად გედვას? კუჭი მიხმება, ყმაწვილო, კუჭი მიხმება! ახლა მინდა საკმელი... ვალად გედვას?.. მაგის იმედი რას მომეშველება, როცა ეს არი ვკედები კაცი?! მიბოძე, თუ რამე გაქვს მაგ პორტმანეში!..“

ნიკომ საფულე მოჩხრიკა და შიგ ექესი მანეთი და ორი აბაზი აღმოჩნდა. სოლომანმა მაშინვე გამოსტაცა ეს ფული და მადლობაც არ უთქვამს, ისე განშორდა ყმაწვილ კაცს.

სადღა არის გულზვიადი, ამპარტავენი აზნაური, რომელიც ტკიცინა თუმნიანებით ტრაბახობდა. საცოდავი, მშიერი, შესაბრაალისი კაცილა დარჩა.

უნამუსოდ და ურცხვად მოიქცა ბეგლარ ჯინჯარაძე. ჯერ დისწულის ნათლობაში ყველას დასანახად დანიშნა ნინო ქველიძე, მერე კი, როცა გაიგო ფულად მზითევს იმდენს არ მისცემდნენ, რასაც ითხოვდა, დაუყონებლივ მიატოვა ქალი („ქამუშაძის გაჭირვება“). არ შეუწუხებია იგი არც ქალის ბედს და არც საკუთარ სინდისს. არც ნინო ქველიძის საჯარო შეურაცხყოფა უდარდია და არც ღვიძლი დის ოჯახის უხერხულ მდგომარეობაში ჩაგდება.

ბეგლარის საქციელი არ უნდა გვიკვირდეს. უნამუსობა ამპარტავენების მედლის უკანა მხარეა.,

აღბათ პლატონ სამანიშვილის აზნაურული ღირსება ვერასოდეს წარმოიდგენდა, რომ ფეხმძიმე ქალს საცემრად გაიმეტებდა, მაგრამ, როცა ძმის

გაჩენა მის ქონებრივ მდგომარეობას დაემუქრა, დედინაცვალი სასიკვდილოდ გასწირა. მართალია, მოკვლით ვერ მოკლა, მაგრამ, მამის გარდაცვალების მერე, დედინაცვალსაც და პატარა ძმასაც ცხოვრება გაუმწარა.

ეს დაუნდობლობაც თავმოყვარეობის დაკარგვის შედეგი იყო.

რამ შექმნა და ჩამოაყალიბა თავმოყვარეობადაკარგული ამპარტავენი კაცი? სოციალურად — უკიდურესმა ქონებრივმა სიღატაკემ, ზნეობრივად — ნამდვილი რწმენის შეცვლამ ცრუმორწმუნეობით.

სიღარიბის შემზარავი და უნუგეშო სურათია დახატული „მრევლშიც“ და „ქამუშაძის გაჭირვებაშიც“.

„ეს წყვედიადი, რომელიც ამ სახლში დამყარებულიყო და რომელიც ისე უსიამოვნოდ მოხვდა გულზე პირველი ფეხის შემოდგმისთანავე, ეს სიღარიბე, ეს სიღატაკე, ამ სახლის ყოველი კუთხიდან რომ გამოსჰვივოდა, ეს საწყალი ავადმყოფები, რომელთა უსაშუალობაც თვალებში ეჩხირებოდა, ეს მუმიასავით შეფუთვნილი მოხუცებული დედაკაცი, ჩუმად რომ ცრემლებს ღვრიდა, თავისი უღონობა ამათი შეწევნისათვის, — ყოველივე ეს კიდევ უფრო ნალველს უმატებდა მის ისედაც დანადვლიანებულ გულს, მწუხარებას უმწვავებდა, უნუგეშობაში აგდებდა, ამ ცხოვრებას ყოველსავე სინათლეს აკლებდა და ყოველსავე სასოწარკვეთილებას უკვეთავდა. სევდით მოცული გული, ამღვრეული სული, შემოწოლილი გრძნობა გამოთქმას

ითხოვდა, იწვევდა საღალადებლად, ხმა-მაღლა წარმოსათქმელად თავის უნუგეშობისას, თავის სევდიანობისას“.

ანუსიას ოჯახის ხილვით მარტო ზოსიმე მღვდელი კი არ არის თავზარდაცემული, არამედ — მკითხველიც.

„ჩვენ რომ გვიყურო, ამას იტყვი, კაცის მკამელს უნდა შეეცოდოსო და შვილმა მიგივიწყოს?! ა. ვარჩევ გამხმარ სიმიწდს ყანაში თითო ტარობით და მომაქვს, დავკაკლავ და ეგება ვინმემ სამოწყალოდ წამილოს ეს ერთი კალათა წისქვილში დასაფქვავად. მრცხვენია, თავი მოვაწყინე ყველას დაფქულის თხოვნით... ჩვენთვის, შვილო, არც საჭმელია, არც სასმელი, არც წყალი, არც შეშა... ცხელ საჭამადს ეგებ ორ-სამ დღეში ერთხელ ველირსოთ, თუ არა და ცივ ჭადზე ვაგდივართ, ჩემო შვილო!“ — შესტირის ეფროსინე ქამუშაძე სონიას.

ოდესღაც თავმომწონე აზნაური როსტომ მანველაძე მარტოდმარტოა მიტოვებული. შვილებსაც აღარა სცალიათ ბერიკაცისათვის. ისინი სხვათა კარზე დახეტილობენ. „თავათაც ღროს ატარებენ და სხვებსაც ეხმარებიან ღროს ტარებაში“. თუ ხანდახან შინ შემოიხედავენ, შეკრებენ, შეაგროვებენ შემორჩენილს და სასწრაფოდ ისევ ქალაქის გზას დაადგებიან. მოსამსახურე დათიას ამარად არის დაგდებული როსტომ მანველაძე და ზანტ მთქნარებაში ჰკლავს წუთისოფლის უკანასკნელ დღეებს. იგი სულიერად უკვე კარგა ხანია მკვდარია. ამიტომაც „აღარც სახლთ-უხუცესის ჯავრი აქვს. აღარც

მარშლების, აღარც ბანკისა, აღარც ოჯახისა, აღარც ცოლის ამბავს კითხულობს, აღარც შვილებისას, — კარგად არიან, ავად არიან, სად არიან, ვისთან არიან? თხოვდებიან თუ ისევ ქალიშვილობაშივე ბერდებიან“ („როსტომ მანველაძე“).

თუ დარისპან ქარსიძე ასულის გასათხოვრად მაინც დაწანწალებს, როსტომ მანველაძეს ამისი თავიც აღარ აქვს. იგი სრული უმოქმედობა და აპათიაა.

თუ ხორცის უმოქმედობა წარმოშობს ქონებრივ სიღარიბეს, სულის უმოქმედობა შობს გონებრივ სიღატაკეს. დ. კლდიაშვილი თანაბარი ძალით აღწერს ქონებრივი და სულიერი სიღუბნების თავზარდამცემ შედეგს.

რადაც სახადმა გაანადგურა მიქელა გიორგაძის ოჯახი („მიქელა“). აღარც უფროსი შვილიშვილი სპიდონა შეარჩინა განგებამ. იგიც დასნეულდა. გულგახეთქილმა მაიამ, მიქელას რძალმა, შვილი, პატარა ნესტორა, დედულეთს გახიზნა. იქნებ იგი მაინც გადარჩენილიყო და სამუდამოდ არ ჩამქრალიყო მიქელას კერა.

თავგზადაკარგულ მიქელას სახლის გაწმენდა ურჩიეს: შეიძლება რაიმე მავნე შეგეპარათ სახლში და შიგ იყოსო დაბუდებული. ამ რჩევამ გამოაცოცხლა ბერიკაცი. სასწრაფოდ შეუდგა საქმეს. კარავი დაწნა, ეზოს კუთხეში დადგა და სნეული სპიდონა იქ გადაიყვანა. აღარა უნდოდა გაწმენდილ სახლში ავადმყოფი დაეტოვებინა. აღარც სპიდონას მორჩენის იმედი ჰქონდა. მით უმეტეს,

რომ ერთ დილით, ავადმყოფმა თავად განაცხადა — საიქიოში ვიყავი, ერთი წლის ვადით გამომაბრუნეს. ერთი წლის მერე კი ისევ საიქიოში მიხმობენო. იყო მიტოვებული სნეული სპიდონა, მხოლოდ საჭრდელს თუ მიაწოდებდნენ ხანდახან.

ერთ ღამეს საშინელი ლესტერი¹ დაატყდა თავს სოფელს. ყველაფერი წალეკა ნიაღვარმა. დილით სპიდონა ქვა-ღორღში არეული იპოვნა ბაბუამისმა. როცა მიქელამ რძალს უთხრა, სპიდონა მომკვდარაო, საშინლად გაიოცა მაიამ — „მომკვდარა?! წელიწადი რომ არ შესრულებულა?“ მიქელამ დაამშვიდა ქალი — „ალბათ შემცდარი იყო... კარგად ვერ გაუგია, რა ვადა დაუნიშნეს“.

როცა ამ სიტყვებს კითხულობთ, სული გეყინებათ: სადამდე შეიძლება იყოს ცრუმორწმუნეობით დაბნელებული ადამიანის გონება. რა საშინელი დაზაჟული შეიძლება ჩაიდინოს მიამიტობამ და უმეცრებამ. ბუნებით კეთილი და სათნო ბერიკაცი არაცნობიერად მკვლედი გახდა და ეს ჩაიდინა „კეთილი მიზნით“ — ჯიშის, მოდგმის გადარჩენის სახელით.

მთელ სოფელს სჯერა, რომ ფეფენა კუდიანია („მსხვერპლი“). ყველას ეშინია მისი. ფეფენა კი ნამდვილად ერთი იგაჭირვებული, გაუხარელი ქალია. იგი წუთისოფლის სიმძიმემ უკმეზ და პირქუშ ადამიანად აქცია. ასაკით და ცხოვრებით მოტეხილ ფეფენას ვერ აუტანია ახალგაზრდა რძლის მარინე

¹ ლესტერი — დიდი წვიმა, თავსხმა.

ხმელაძის სიხალისე, სილალე, მხიარულება. დედ-
ბერს ეშინია ლამაზი და ცქრილა მარინე ვინმემ
არ აცდუნოს და ოჯახს თავი არ მოეჭრას. ეს შიში
მას მერე გაუძლიერდა განსაკუთრებით, რაც აზნაურ
დავით კარუგდელაძისა და რძლის მეგობრულ
ურთიერთობა შენიშნა.

სამკვდრო-სასიცოცხლოდ გადაეკიდა რძალ-დე-
დამთილი ერთმანეთს. ფეფენამ სძლია მარინეს.
სიცოცხლით სავსე ყმაწვილი ქალი ჩამოხმა, ჩამო-
რა, გაყვითლდა და დაჰკნა. მძიმე სნეულს დაემსგავ-
სა. სოფელში კი ხმა დაირხა, კუდიანმა დედამთი-
ლმა მარინეც კუდიანი გახადაო. მაშინ მარკოზა
ხმელაძემ შვილის შინ წაყვანა გადაწყვიტა. მაგრამ
მარინე იმდენად იყო დამფრთხალი და დაძაბუნე-
ბული, რომ მამას ემუდარებოდა: „გამიშვი, შენი
ჭირიმე, ჩემო მამა... მომკლავენ, მამა!...“ სულიერ-
მა ტერორმა სრულიად უნებისყოფო გახადა
იგი.

მარკოზა ხმელაძეს მტკიცედ ჰქონდა გადაწყ-
ვეტილი „ეხსნა“ შვილი კუდიანობისაგან. „საი-
ქიოში ნამყოფმა“ ვასილა კარიკაძემ „გამოტეხა“ მა-
რინე და ათქმევინა — ჩემმა დედამთილმა შემაც-
დინა და დამაჰერინაო კავშირი ეშმაკთან.

შვილის უბედურებით გადარეულმა მარკოზა
ხმელაძემ გავარვარებული ნალით დადალა ფეფენა.
ნაწამებმა, ღონემიხდილმა და დაოსებულმა მარი-
ნემ ვერ გაუძლო ამდენ საშინელებას და დედის
ხელებში დალია სული.

შემზარავია მარინე ხმელაძის ბედი, მაგრამ

უფრო შემადრწუნებელია სოფლის კმაყოფილება მარინეს ეშმაკისაგან „განთავისუფლებით“:

„გამოტეხილს რაღა აცოცხლებს?... არ გამოეტეხათ, უარესი ცოდვა იქნებოდა... იცოცხლებდა-კი, მარა რაღა სიცოცხლე იქნებოდა მისი... ბოლოს ხომ წაწყმედილი იქნებოდა მაინც...“

დიდად მადლიერი იყო ხალხი მარკოზასიც: კარგი მამობა გაუწიაო შვილს. „სვინდისიერი კაცი ბრძანებულხართ... შვილის კაი პატრონი... ღმერთმა გიწინამძღვროს!“

ვასილა კარიკაძით ხომ ყველა აღტაცებული დარჩა და დარჩა:

„— ძალიან საქმე ქნა იმ დალოცვილმა ადამიანმა!

— ღვთის კაცია, შე დალოცვილო... ვიგინდარა ღვინვე ხომ არ არი!“

მართლაც არ არის კარიკაძე ვიგინდარა. მას გულწრფელად სჯერა იმისი, რასაც აკეთებს. ვასილამ დიდსულოვნად თქვა უარი ფულზე, რომელიც მარინეს „განკურნებისათვის“ შეაძლიეს. „ღმერთს ჩემთვის ეს ძალა ფულის საბოჭავათ კი არ მოუნიჭებია, შე კაცო!“ — უთხრა მან მარკოზას.

საშინელი და თავზარდამცემია სწორედ ის, რომ ბოროტებას სჩადიან გულწრფელი, მართალი და პატიოსანი ადამიანები, რამეთუ უმეცრების, სიბნელის, ცრუმორწმუნეობის გამო არ უწყიან, რას აკეთებენ. ბოროტების აქტი აღესრულება კეთილის სახელით. დ. კლდიაშვილი ხატავს სამყაროს, სადაც, საუბედუროდ, თავდაყირაა დაყენებული

რწმენა, თავმოყვარეობა, მოყვასის სიყვარული. ამ სამყაროში რწმენად ცრუმორწმუნეობაა მიღებული, თავმოყვარეობად — ამპარტავენება, მოყვასის სიყვარულად — მოყვასის მოტყუება-გაცუცურაჲება. ადამიანის ღირსება ხურდავდება ლუკმაჲურად.

ომან ჭამუშაძეს უყვარს ძმა, მაგრამ ცრუმორწმუნეობის გამო მასაც, სოფელთან ერთად, სჯერა, რომ მისი რძალი, ლევან ჭამუშაძის ცოლი ეფროსინე კუდიანია. ომანი შვილის — კოწიას—ავადმყოფობას ეფროსინეს აბრალებს. კეტით მოსაკლავადაც მიუვარდება ომანი ძმასა და რძალს: „რე ვუქენით საამისო მაგ არა-წმინდას, ასე კბილი რომ ჩაასვა საწყალ ბავშვს!.. მოვკლავ, მოვკლავ, ამ წუთში მოვკლავ, ჩემს ცოდვაში ფეხს ნუ იდგამს!..“ ვინ იცის, რა ცოდვას დაატრიალებდა ომანი, ოტიჲ ჭამუშაძეს რომ არ ეყოჩაღა და ბიძისთვის კეტი არ წაერთმია.

სოფელიც შეღალადებს ეფროსინეს:

„— გაანებე თავი, ეფროსინე... თუ მართლა შენგან არის, შენი მიზეზითაა ეს ბავშვი, მიუტოვე, აპატივე, ნუ ჩადგამ ფეხს ცოდვაში.

— ოუშვი, ეფროსინე, თუ რამე შენგანაა! ნუ შერები მაგას!..“

ამ უსამართლო და უნიადაგო ბრალდებით გაოგნებული ეფროსინე დაბნეული უაზროდ ლულ-ლულდება:

„შენ მოჰკითხე, შენ მოჰკითხე, ჩემო გამჩენო, პასუხი, შენ მოჰკითხე პასუხი, ვინც მე ათასნაირ

უბედურებას და უცნაურობას მახვევდეს და მიგონებდეს....“

გამოიკვეთა და ჩამოყალიბდა დავით კლდიაშვილის მეორე ძირითადი პერსონაჟი — ~~სილარიბი~~ და ~~ცრუმორწმუნეობით დაბეჩავებული~~ კაცი.

როცა დავით კლდიაშვილის პროტაგონისტების თავგადასავალს ვკითხულობთ, ზოგჯერ მათი ამპარტავნება ღიმილს გვგვრის და სიცილის გუნებაზე გვაყენებს, მაგრამ მათი სილარიბე, სიბეჩავე, ცრუმორწმუნეობა და საცოდავობა ყოველგვარი ხალისის სურვილს გეართმევს და იწვევს სიბრაულულს, თანაგრძნობას, თანალმობას. ღიმილი პირზე გვაშრება, როგორც კი მივხვდებით ორ ჭეშმარიტებას: პირველი ის, რომ გაჭირვებული ადამიანი, შეუძლებელია იყოს დაცინვის საგანი და მეორეც ის, რომ როგორც არიან ადამიანები, ისეთია ქვეყანაც. თავის სამშობლოს სიბეჩავესა და გაჭირვებას კი არავინ დასცინის ამქვეყნად. ქართველი კაცის ჭაპანწყვეტას დ. კლდიაშვილი გამკილავი თვალით კი არ უყურებდა, არამედ — თანაგრძნობით, თანალმობითა და სიყვარულით სავსე გულით. და თუ ხანდახან მწერლის ჭკვიან და კაეშნიან სახეს სევდიანი ღიმილი გაანათებს, ეს იმედია, ჩანერგილი იმათგან, ვინც, როგორც თავად ბრძანებს, გული სიყვარულით გაუთბო, ასწავლა ადამიანის პატივისცემა და ნდობა.

ბუნების კანონზომიერება და უკვდავების მაძიებელი კაცი

ქართულ პოეზიაში არის ორი ლექსი. ისინი შინაარსით ჰგვანან ერთმანეთს, ოღონდ სრულად განსხვავებულია მათი დასკვნა. ერთი გახლავთ ვაჟა-ფშაველას „მოგონება“, ხოლო მეორე — გალაქტიონ ტაბიძის „მესაფლავე“.

ვაჟას ლექსში ქალი ფიცს აძლევს ნანდაურს —

თუ შენ არ გხედავ ცოცხალსა,
არც მე ვარ ცოცხლად დამრჩომი,
ცოცხალი თან ჩამოგყვები,
საფლავში დაგეტანები...

მოხდა უბედურება: ვაჟი გარდაიცვალა. გლოვამ მოიცვა სოფელი. ქალიც მღუღარედ ატირდა. როცა ვაჟის კუბო საფლავში ჩაუშვეს, ქალს ფიცა გაახსენეს:

— რა უყავ ფიცი, გოგონავ,
ჩაჰყევ, ვის მეელოდები?
— სად გავყვე, ძმაო, რას ვარგებ,
მკვდარს რა უშველო ამითა.
არა, მე სიცოცხლე მინდა,
უნდა ვიცოცხოლო ჭირითა...

მართალია, ფიცი გატყდა, მაგრამ ქალი თავს იმით იმართლებს, რომ ვაჟის ხსოვნას მოუვლის და შეინახავს. მართლაც, ერთი წელიწადი თავს დასტრიალებდა ქალი ვაჟის საფლავს, იგლოვდა, სატელს უნთებდა. მაგრამ, მიდიოდა დრო და თანდა-

თან იცვლებოდა ჰირისუფლის გუნება-განწყობი-
ლება.

1
გოგოს სწადია იპოვნოს
პირველის მსგავსი გვამია;
მსგავსი პირველის მიჯნურის
თვალითა, ტანადობითა...

გამოაშვარავდა ქალის პირუმტკიცობა. თითქოს
ამბის განვითარების ლოგიკა ითხოვს სასოწარკვე-
თილ დასკვნას. მოხდა ლალატი, არ უერთგულა ქა-
ლმა ვაჟს. თითქოს ლექსში უნდა იყოს მამხილე-
ბელი პათოსი, მაგრამ სხვა დასკვნას აკეთებს ვაჟა.
იგი აღტაცებულია ბუნების კანონზომიერებით, რო-
მელიც სიცოცხლის აუცილებელ გამარჯვებას გუ-
ლისხმობს.

1
ღმერთმა გიშველოს, სიკვდილო,
სიცოცხლე შევნობს შენითა,
და შენც, სიკვდილო, ფასი გქე
სიცოცხლის ნაწყენობითა.
სიცოცხლე სიყვარულითა
და სიყვარული სიცოცხლით,
უერთურთისოდ ვერც ერთსა
ვერ ვიცნობთ, ვერც როს ვიცნობდით.

ქალის საქციელი ვაჟას მიაჩნია არა ფიცის გა-
ტეხვად, არამედ სიცოცხლის სიყვარულის გამოვ-
ლენად, სიცოცხლის უძლეველობის გამომჟღავნე-
ბად. იქ, სადაც უგუნურება ქალის ორგულობას ხე-
დავს, ნამდვილად ბუნების დიდი კანონზომიერება
სუფევს. ეს იწვევს ვაჟას აღტაცებას. ცოცხალი რომ
ნიცვალებულს ემსხვერპლოს, ეს ერთგულება კი

არ იქნება, არამედ სიკვდილის გამარჯვება და ამდენად ბოროტების ზეიმიც.

ახლა გალაკტიონის „მესაფლავეს“ დავაკვირდეთ.

ქალმა სამარეს მიაბარა მიჯნური. უსაზღვრო მისი მწუხარება, უნუგეშოა მისი გლოვა. ვაჟის საფლავზე ფიცს დებს:

გავქრე ისე, როგორც ნისლი, როგორც ღამის მოჩვენება.

არ მელირსოს კვალარეულს სიმშვიდე და მოსვენება.

შენი სახე გულს კაწრავდეს, როგორც ვიყო, სადაც ვიყო, თუ როდისმე არ მახსოვდე, თუ როდისმე დაგივიწყო.

ყმაწვილმა კაცმა დაასაფლავა სატრფო. ისიც სასოწარკვეთილი ტირის. ისიც იძლევა არდავიწყების ფიცს. მესაფლავეს არც ქალის სჯერა და არც ვაჟის. იგი ღრმად არის დარწმუნებული, რომ ორივე დაარღვევს ფიცს. ამიტომ მესაფლავე უნდოდ და ცინიკურად არის განწყობილი. პოეტს არ სჯერა მესაფლავესი. იგი ჯერ რწმენით აცხადებს:

როცა ფიცით აცილებენ მიცვალებულს სამარემდე,
ფიცს არ სტეხენ... ფიცს არ სტეხენ უკანასკნელ ყოფნის
დღემდე.

მაგრამ გამტყუნდა პოეტი. გამართლდა მესაფლავის სიტყვა- ქალ-ვაჟს ერთმანეთი შეუყვარდა. დაავიწყდათ გარდაცვლილნი.

...დავივიწყოთ ის წარსული, სატირალი, სავალალო,
და ახალი შევექმნათ ყოფნა, გამომყევი ცოლად ქალო...

თანახმა ვარ. ერთადერთი მომავალი მასულდგმულებს...
ჩვენ ერთი გვაქვს მწუხარება, ნუ ვიგონებთ დროს უბედურს,
მე შენი ვარ სამუდამოდ... წამიყვანე, სადაცა გსურს...

როგორც ვხედავთ, ამბავი აქაც ისე ვითარდება, როგორც ვაჟას ლექსშია. ბუნების კანონზომიერებამ გაიმარჯვა. მაგრამ ეს არ ახარებს „მესაფლავის“ ავტორს. იგი გულდაწყვეტილი და გულგატეხილი ამორჩილად ამბობს:

მესაფლავე, ეხლა კი გაქვს ნება, რაც გსურს კვლავ იგი ოქვა...
სამუდამოდ ასამარებს კაცთა ხსოვნას სამარის ქვა.

განისვენეთ, განისვენეთ, დავიწყებულ არსთა ძეგლებო,
თქვენს ყოფნაში მე ბევრი მაქვს, მწუხარე ჟამს საოცნებო.

ეს სევდა აღძრულია იმით, რომ ადამიანის საქციელის უკან გალაკტიონს არ სურს აღმოაჩინოს ბუნების კანონზომიერება. უფრო სწორად, მიიღოს, იწამოს ეს კანონზომიერება. დამორჩილდეს მას. ერთ ლექსში გალაკტიონი შეუპოვრად მოითხოვს:

კვდომა ბუნების წესია,
მაგრამ ჩემს გულში ასეა:
ნუ კვდება, რაც უბრძნესია,
ნუ კვდება, რაც ლამაზია.

(***იმ სივრცეს, პაეროვანი...)

ვაჟა-ფშაველას აზრს იზიარებს ლეო ქიაჩელიც მოთხრობაში „მუხა და ტირიფი“.

...მთის კალთაზე ახალგაზრდა მუხა იდგა. ცოტა მოშორებით, მდინარესთან ნაზი ტირიფი ამოსულიყო. მათ უყვარდათ ერთმანეთი და დიდი იყო მათი ბედნიერება. ერთ დღეს საზარდული გრიგალი ამოვარდა. ცა და მიწა შეაზანზარა. დამფრთხალი ტირიფი შიშით მიწას იგეკრა. მუხა კი აღიმართა, ტოტები გაშალა და ყოვლისწამლევად გრიგალს

ეკვეთა. ქუხდა და ელავდა. ელვის ენები ისრებრ
ერჭობოდა მიწას. ერთი მუხას დაეცა და ავარდა
ალი. როცა გრიგალი ჩადგა, ყველაფერი დაწყნარ-
და და მზემ ისევ გამოანათა, ტირიფი წამოდგა და
მიმოიხედა. იქ, სადაც წინათ დიდი ჭყონი იდგა,
მხოლოდ დამწვარ-გარუჯული ტოტები ეყარა. სად
არის? — იკითხა წნორმა შიშითა და ცახცახით. მა-
გრამ ტირიფისათვის გარემოს არ ეცალა. პირდაბა-
ნილი მზე საზეიმოდ იწვევდა ქვეყანას.

ლ. ქიაჩელის დასკვნა: „ყველამ იცოდა, რომ
ბედნიერებას ყოველთვის დიდი მსხვერპლი ეწი-
რებოდა. ასეთი იყო ბუნების წესი. ხოლო ისიც
იცოდა ყველამ, რომ ბუნების იგივე წესი მოითხო-
ვდა მსხვერპლის დავიწყებას ყველაზე უფრო
ქუდიდესი ბედნიერებისათვის, რომელიც იყო სი-
ცოცხლე“.

თუ ვაჟა ბუნების კანონზომიერებაში სამართ-
ლიანობასა და ჰარმონიას ხედავს, გალაკტიონი
უსამართლობასა და უკანონობას ჰკრეტს. ამიტომ
თუ ეს კანონზომიერება ვაჟაში იმედიან, ოპტიმის-
ტურ განწყობილებას წარმოშობს („ღმერთმა გიშ-
ველოს, სიკვდილო, სიცოცხლე შეენობს შენითა“),
გალაკტიონში სევდასა და პროტესტის სურვილს
ბადებს („ნუ კვდება, რაც უბრძნესია, ნუ კვდება,
რაც ლამაზია“).

აღამიანი ამა თუ იმ სახით, ამა თუ იმ ფორმით
ხშირად უმხედრდება ბუნების კანონზომიერებას.
ცდილობს დაარღვიოს იგი. თავს მოახვიოს ბუნე-
ბას კაცებრივი სურვილები. ამგვარი კონფლიქტი

ბუნებასა და ადამიანს შორის ტრაგედიის საფუძველი ხდება. ადამიანს არ ძალუძს სძლიოს ბუნების კანონზომიერებას და იგი მარცხდება. დამარცხება კი იწვევს სკეპსის, დარდს, სასოწარკვეთილებას. გვინდა თუ არ გვინდა, ვეგუებით თუ ვერ ვეგუებით, კვდება ულამაზესიც და კვდება უბრძნესიც. ულამაზესის სიკვდილი აღწერილია ოსკარ უაილდის „დორიან გრეის პორტრეტში“, უბრძნესის სიკვდილია დახატული ვაჟა-ფშაველას „გველის მკამელში“, ორივე ნაწარმოების პრობლემაა ბუნების კანონზომიერების წინააღმდეგ ამბოხების პრობლემა.

დაბერება, ახალგაზრდობის დაჰქნობა ბუნების კანონზომიერებაა. რარიგ არასასურველიც უნდა იყოს იგი, სულერთია, ადამიანი მაინც ვერსად გაექცევა-მიუხედავად ამ აუცილებლობისა, ადამიანი მაინც ებრძვის მას. თუ რეალურად ვერ ახორციელებს ამ სურვილს, ცდილობს ოცნებით მაინც იხილოს იგი. დორიან გრეი ამგვარი ოცნების მსხვერპლია.

როცა ბეზილ ჰოლუორდმა დორიან გრეის პორტრეტი დახატა, სურათმა კიდევ უფრო ნათელი და მკაფიო გახადა ამ ყმაწვილი კაცის ხორციელი სილამაზე. თავად დორიანმაც მთელი სიღრმით შეიყნოს საკუთარი მშენიერების ფასი. მაშინ დაებადება მას სურვილი (გიჟურს უწოდებს ამ სურვილს ოსკარ უაილდი): მის მაგიერ დაბერებულიყო პორტრეტი, თვითონ კი დარჩენილიყო მარად ჯაბუკი. დორიან გრეის აღარ უნდოდა ცხოვრების მდინარებას კვალი დაეჩინა მის სილამაზეზე, გაეცრიცა და გაეფერმკრთალებინა იგი. მარტო თავად არ

წუხდა მომავალი სიბერის გამო. ამ ყმაწვილის ყოველი მხილველი გულში ნანობდა, რომ დადგება დღე, როცა დორიანის მშვენიერი სახე დაჰკნება და ნოჰებით დაიღარება. წლები წაიღებს ოქროცურვილ თმებს, ალისფერი ბაგეების ხიბლს. მოიხრება და მოიკაკვება მისი შოლტივით ტანი. ჩაქრება და ჩაინაცრება თვალების ცეცხლი. იგი გახდება გონჯი, საცოდავი და ჩაჩანაკი.

, დრო და ცხოვრება, რომელნიც მის სამშვინველს ჩამოაყალიბებენ, დაშლიან მის სხეულს.

ამ საშინელ მომავალს რომ თავი დააღწიოს, დორიან გრეი ნატრობს — თუ სიბერისა და ბიწიერების დაღის დასმა გარდაუვალია, მაშინ დააჩნდეს იგი პორტრეტს და არა ცოცხალ მოდელს. მის ნატვრას თითქოს უსმინა ღმერთმა. მიდის დრო და იგი არ ბერდება. მისი სილამაზე ხელუხლებელია. პორტრეტი კი თანდათან ბერდება. სურათზე აისახება ყველა ბიწიერება, რომელსაც, ნებით თუ უნებლიეთ, სჩადის დორიან გრეი.

მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნების აუხდენელ სურვილს ჩაჰიდებული დორიან გრეი თანდათანობით ბოროტმოქმედი ხდება. მისი გამოიწოებით იკლავს თავს მსახიობი ქალი სიბილა ვეინ. თვითონ კლავს მისი პორტრეტის ავტორს მხატვარ ბეზილ ჰოლუორდს. უნებლიეთ შემოაკვდება სიბილა ვეინის ძმა ჯეიმსი.

ერთი სიტყვით. დორიან გრეი ყველგან და ყოველთვის ბოროტს თესავს.

მართალია, თვითონ უცვლელი და უბერებელი

რჩება, მაგრამ ყველა ავკაცობა, რასაც იგი აკეთებს, აისახება და აღიბეჭდება პორტრეტზე. სურათი შემზარავ სანახაობად იქცევა. დორიან გრეი ველარ უძლებს სურათის ყურებას. პორტრეტი მისი ჭუჭყიანი სინდისისა და დაბერებული, ბიწიერი სულის სარკეა.

დორიან გრეის აღარ სურს მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნება. იგი მტკიცედ და გადაწყვეტილად ეუბნება ლორდ ჰენრი უოტონს — უკეთესი მინდა გააჩნდეთ. უბერებელი კი არა, უკეთესი. ეს უაღრესად მნიშვნელოვანი დასკვნაა, მაგრამ უკვე დაგვიანებულია. აღარაფრის შეცვლა შეიძლება.

დორიან გრეი უკეთესად გახდომას მაშინ მოახერხებს, თუ მოიცილებს თავიდან პორტრეტს, რომელიც მისი სინდისის ყივილად იქცა. ამიტომ გადაწყვეტს იგი პორტრეტის „მოკვლას“. დორიანი აიღებს იმ დანას, რომლითაც მან მხატვარი ბეზილ ჰოლუორდი მოკლა, და სურათს გამეტებით ჩასცემს.

როცა მსახურებმა კარი შეამტვრიეს და ოთახში შეეკვივნენ, თვალწინ საოცარი სანახაობა წარმოუდგათ: კედელზე ეკიდა მათი პატრონის პორტრეტი, სავსე მომაჯადოებელი მშვენიერებით და ახალგაზრდობით. იატაკზე კი ეგდო გულში დანაგარჯობილი ბერიკაცი, რომლის დაღრეჯილი, დამჟკნარდაღარული მახინჯი სახე იწვევდა ზიზლს.

სიმბოლიკის აზრი ცხადი და ნათელია. ადამიანმა სცადა წინაღობა მოეწინააღმდეგა ბუნების კანონზომიერე-

ბას. მის საპარისპიროდ შეენარჩუნებინა მარადიული ახალგაზრდობა. ამ სურვილმა დორიან გრეი ეგოიზმის უკიდურესი ფორმით ნარცისიზმით დაა-
ავადა. ამან იგი ბოროტმოქმედად გადააქცია. შექმ-
ნილი მდგომარეობიდან თავის დაღწევა კი მხოლოდ
თვითმკვლელობით შეიძლებოდა.

დორიან გრეის სურვილი — არ დაბერდეს, შეი-
ნარჩუნოს მარადიული ახალგაზრდობა — გვახსე-
ნებს ქართულ ზღაპარს „მიწა თავისას მოითხოვს“.
ეს ზღაპარი ბუნებასა და ადამიანს შორის არსე-
ბულ კონფლიქტის არსის ამოცნობაში გვეხმარება.

ხელმწიფეს ერთი ვაჟი ჰყავდა. ისე ზრდიდა,
არ უნდოდა სკოლნოდა — რა არის სიბერე და სი-
კვდილი. ერთხელ, უკვე დავაუკაცებულმა, შემ-
თხვევით ბერიკაცი დაინახა. გაოცებულმა იკითხა—
ვინ არისო? იძულებული გახდნენ აეხსნათ: მოხუ-
ცია, ოდესღაც თქვენებრ ახალგაზრდა იყო. ახლა
დაბერდა, ალბათ მალე მოკვდება და მიწას მიაბა-
რებენო. არ ისურვა უფლისწულმა არც სიბერე და
არც სიკვდილი. გადაწყვიტა, ისეთი ქვეყანა მოე-
ძებნა, სადაც არც ერთი იცოდნენ და არც მეორე.
იარა უფლისწულმა, ცხრა მთა და ცხრა ზღვა გადა-
იარა, მაგრამ ვერც იმ ქვეყანას მიაგნო, სადაც სი-
ბერე და სიკვდილი უცნობი იყო და ვერც ისეთი
კაცი იპოვნა, ვინც ასეთ ქვეყანას მიასწავლიდა. ბო-
ლოს, ძეხნით დაღლილ-დაქანცულმა ხის ქვეშ ნინ-
ველი ქალი დაინახა. ვაჟსაც მოეწონა ქალი და
ასულსაც — ვაჟი. ქალმა დედას სთხოვა — გაიგუ-
ეგ ყმაწვილი ვინ არის ან რა გასჭირვებიაო? ქალის

დედამ უფლისწული იხმო და ჰკითხა — რას დაე-
ძებო. მეფის ძემ უპასუხა — ისეთი ქვეყანა მინდა
ვიპოვნო, სადაც არ უწყიან, რა არისო სიბერე და
სიკვდილი. ამის გამგონე ქალი დედას შეეხვეწა: აქ-
ციე ეს ჰაბუკი ანგელოსად და აღარ მოკვდებო.
დედა ჯერ უარზე იდგა — შეუძლებელია, მიწა თა-
ვისას მოითხოვს და მაგასაც სიკვდილი მოენატრე-
ბო. არ მოეშვა ქალიშვილი. მაშინ ქალის დედამ
უფლისწული გააფრთხილა — თუ შენი მიწა-წყალი
არ მოგენატრება, გაქცეე ანგელოსად და აღარც
დაბერდები და აღარც მოკვდებიო. ბიჭი დათანხმ-
და და უკვდავება მოიპოვა.

გამოხდა ხანი. უფლისწულს სამშობლო მოენატ-
რა. გადაწყვიტა, მამის სამეფო ენახა. ბევრი უშა-
ლეს დედა-შვილმა, მაგრამ უფლისწულმა მაინც არ
დათმო სურვილი და მამულის სანახავად წავიდა.
ქალის დედამ სამი ვაშლი გაატანა და თან დაარიგა:
თუ სამივე ვაშლს უკან მოიტან, ისევ ახალგაზრდა
დაბრუნდებიო. წავიდა უფლისწული და მამის სა-
მეფოში მივიდა. სადღა იყო სამეფო. დროს ყველა-
ფერი გაენადგურებინა. აღარც ხალხი იყო დარჩენი-
ლი და აღარც ცხოველ-ფრინველი. გულდაკოდილი
უფლისწული უკან გამობრუნდა. დასევდიანებულ-
სა და დადარდიანებულს გზაში ეშმაკი დაეწია და
ერთი ვაშლი სთხოვა. მეფის ძემ ვერ გაუძლო ხვეწ-
ნას და მისცა ერთი ვაშლი. იგი უცბად დაბერდა.
ცოტა ხნის მერე მეორე ვაშლიც გამოსტყუა ეშმაკ-
მა. სულ დაჩაჩანაკდა უფლისწული. ასე მიხრწნილ-
მა ბებერმა მიადწია ქალის სამფლობელოს. ცოლმა

ვერც იცნო და გაკვირვებულმა იკითხა — ეს ბერი-
კაცი ვინ არისო. დედამ მიუგო: აკი გითხარი, მიწა
თავისას მოითხოვს და მას ვერავინ გაუსხლტება-
მეთქი. მერე სიძეს მიუბრუნდა და მესამე ვაშლი
მოიკითხა. სიტყვის უთქმელად გაუწოდა მესამე
ვაშლი უფლისწულმა სიდედრს. ქალის დედამ ვაშ-
ლი გამოართვა და მეფის ძემ იქვე დალია სული.

თუ ზღაპრის ატრიბუტებს ჩამოვაცილებთ, და-
ვინახავთ, რომ აქაც აუხდენელი სურვილია გამომ-
ქლავებული — არ დაბერდეს და არ მოკვდეს კა-
ცი. ზღაპარშიც ბუნების საწინააღმდეგო სურვილად
არის ეს მიჩნეული. ამიტომ უფლისწული მარცხ-
დება. მიწა, ანუ ბუნება თავის კანონზომიერებას არ
არღვევს.

ოსკარ უაილდის რომანსა და ქართულ ზღაპარს
საერთო წყარო უნდა ჰქონდეს — „სიბრძნე ბალა-
ჰვარისი“. როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლე-
თის ქრისტიანი ხალხების ლიტერატურაში ბალავა-
რიანი დიდად პოპულარული თხზულება იყო.

მეფე აბენესმა შვილი იოდასაფი აღსაზრდელად
მიაბარა ზანდანს. თან დააველა, რომ „ბერი კაცი,
გინა სნეული არა ყოვლად უჩვენოს და არცა სიკვ-
დილი უხსენოს“. უნდოდა უფლისწული შვებით
და სიხარულით გაზრდილიყო და არ განეცადა მწუ-
ხარება სიბერის, უძლურების თუ სიკვდილის გამო.
მართლაც, ისე გახდა სრულწლოვანი იოდასაფი,
რომ არ იცოდა, რა იყო სიბერე, უძლურება და სი-
კვდილი. დავაუკაცებულმა მეფის ძემ, ქვეყნის გა-
ცნობის მიზნით, გადაწყვიტა ქალაქგარეთ წასვლა.

მამის ნებართვა მიიღო და, ზანდან გამზრდელთან ერთად, ქვეყნის გაცნობას შეუდგა. ამაო გამოდგა აბენესის ზრუნვა. იოდასაფმა ნახა და შეიცნო სიბერეც, უძლურებაც და სიკვდილიც. ამან მწარედ დააფიქრა ყმაწვილი და იკითხა — არსებობს თუ არა ქვეყანა, სადაც არ იციან, რა არის ტანჯვა, უძლურება, სიბერე, სიკვდილი. ზანდანმა უპასუხა — არ არსებობსო ასეთი ქვეყანა. იოდასაფმა მოისურვა გაეგო — „რაი იქმნებიან კაცნი შემდგომად სიკვდილისა“. ვერც ამ კითხვას უპასუხა გამზრდელმა, ოღონდ უთხრა: „მამის შენისა ფილოსოფოსნი ზოგნი მოკვდავად იტყვიან სულსა და ზოგნი უკვდავად“. იოდასაფმა შესთხოვა ღმერთს — მომივლინე კაცი, ვინც ქეშმარიტების გზას მასწავლისო. მაშინ ეახლა უფლისწულს ვაჟრად გადაცმული ბალაჰვარი და დაიწყო შეგონება.

ბალაჰვარის წყალობით, იოდასაფმა ქეშმარიტების გზა ქრისტიანობაში ჰპოვა.

როცა ოსკარ უაილდი დორიან გრეის ათქმევინებს — კეთილი მინდა ვქმნაო — ნაწილობრივ უახლოვდება ბალაჰვარიანის კონცეფციას, რაც ნ. ბარათაშვილმა ასე გამოთქვა — „თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს“. მაგრამ უაილდის საერთო დასკვნა მაინც განსხვავებულია. იგი უკვდავად ხელოვნების მშვენიერს მიიჩნევს.

„ბალაჰვარის სიბრძნისა“ და ქართული ზღაპრის საფუძველზეა დაწერილი კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველა „მშვენიერება“. ამ ნოველის შინაარსიც გავიხსენოთ.

დედოფალ მაგდანას ერთადერთი შვილი ჰყავს — მზეჭაბუკი. არ უნდა დედოფალს უფლისწულმა იცოდეს, რა არის სიბერე და სიკვდილი, ისე გაიზარდა მზეჭაბუკი, არც ბებერი უნახავს და არც მიცვალებული. ერთ დღეს ნაღვლიანობა შეამჩნიეს უფლისწულს. დაინტერესდნენ და გაიგეს ნაღვლიანობის მიზეზი. უმამობას დარდობდა მზეჭაბუკი. დედა იძულებული გახდა ეთქვა შვილისათვის — მოკვდაო მამაშენი. მაგრამ უფლისწულმა ვერ გაიგო სიტყვა „მოკვდას“ აზრი. მაშინ დედამ განუმარტა: „სიკვდილი მოგვდგამსო ყველას. მტვრად ვიქცევითო ერთხელაც იქნება, რადგან მიწის ვალი მართებსო სულიერთაგან ყოველს“. დააფიქრა უფლისწული ამან და ისეთი ქვეყნის მოძებნა მოინდომა, სადაც არ ეცოდინებოდათ სიკვდილი. დატოვა თავისი საბრძანისი და უკვდავების საპოვნელად გაემგზავრა.

იარა უფლისწულმა. ვერ გაუძლო ამდენ სიარულს მისმა ცხენმა და გზაში მოკვდა. ცხოველის თვალეში დაინახა მზეჭაბუკმა სიკვდილი.

ისევ იარა. ქანცგაწყვეტილმა ხის ქვეშ შეისვენა. ბინულის წყალი დალია. წყაროში დაინახა, გასთეთრებოდა თმა-წვერი. და შეიცნო მზეჭაბუკმა სიბერე.

მაინც ჭიუტად დაეძებდა უკვდავების ქვეყანას. ბოლოს სამყაროს კიდეს მიაღწა. ციდან ჩამოშვებული ოქროს ჯაჭვი შეამჩნია. აჰყვა მას. სპილოსძვლის სასახლეში შევიდა. მზეთუნახავი იჯდა ტახტზე. გაუდიმა ქალმა უფლისწულს და უთხრა —

„შენ თუ უკვდავებას ეძებდი, ჰაბუკო, ეს მე ვარო, — მშვენიერებაა ჩემი სახელი, რადგან ყველა ფერს, ყველა ხმას, ყოველივეს, ჩემს გარდა, წარხოცავს ჟამი“. შენც მოგანიჭებდიო უკვდავებას, მჭერამ ოდესმე სანატრელი გაგიხდებოო სიკვდილი. განცვიფრდა უფლისწული — როგორ მომენატრებოო სიკვდილი. მზეთუნახავმა განუმარტა: „სხეული შენი თიხისაგანაა შექმნილი და ამიტომაც ვალი გაწევსო დედამიწისა.“ მაინც ისურვა უკვდავება უფლისწულმა და დარჩა მშვენიერებასთან.

ათასი წელი გავიდა. მოენატრა მზეჭაბუკს მიწა და მამის ქვეყანა. სთხოვა მშვენიერებას გაშვება. მზეთუნახავმა გაიცინა და უთხრა: „მე ხომ მცოდნია, რა ძალა აქვს მიწას. წა, შე საცოდავო და ეწიე ყოველი კაცისა და ყოველი არსის უცილო ხვედრს“. თან ორი ყვავილი მისცა — წითელი და თეთრი. ასწავლა — თუ შენს საბრძანებელში მისულს კვლავ მოგინდეს სიცოცხლე, უსუნე წითელს, თუ სიკვდილი მოგესურვოს, დაყნოსე თეთრი.

მობრუნდა უფლისწული სამშობლო ქვეყანაში, მაგრამ აღარაფერი დახვდა მისი ბავშვობისა და ყმაწვილკაცობის დროინდელი. შეცვლილიყო და გადასხვაფერებულიყო ყველაფერი. ენაც სხვანაირი გამხდარიყო და არავის ესმოდა, რას ამბობდა იგი. შეიცნო მზეჭაბუკმა ჟამის მუხანათობა და ცხოვრების ამოება. ამოიოხრა, დაყნოსა თეთრი ყვავილი და განუტევა სული.

ღოსკარ უაილდის რომანს, ქართულ ზღაპარს და კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველას ერთი საერ-

თო ლაიტმოტივი აქვს — უბერებლობის სურვილი, მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნების წყურვილი.

სამივეს დასკვნაც ერთნაირი აქვს: ამგვარი სურვილი ბუნების კანონზომიერების საწინააღმდეგაა და მარცხისათვის არის განწირული. მართალია, „დორიან გრეის პორტრეტში“ აშკარად არ წერია — ადამიანს მიწის ვალი მართებს და უკან უნდა დაუბრუნოსო — როგორც ეს ქართულ ზღაპარსა და „მშვენიერებაშია“ პირდაპირ ნათქვამი, მაგრამ ბუნებრივად და თავისთავად იგულისხმება ეს მოტივი ინგლისელი მწერლის რომანში.

ოსკარ უაილდი და კონსტანტინე გამსახურდია ერთნაირად მიიჩნევენ, რომ უბერებელი და უკვდავი მხოლოდ მშვენიერებაა. ეს აზრიც ძველია. ლათინური ანდაზა ამბობს — *Ars longa, vita brevis* (გალაკტიონს ლექსიც აქვს ამ სათაურით). ამ აზრით რჩება დორიან გრეის პორტრეტი მარად მშვენიერი. ყველა სურათზე ადამიანის ცხოვრების რომელიღაც გაქვავებული წამია ფიქსირებული. რაკი იგი უმოძრაოა, ბუნებრივია, რომ უცვლელი რჩება. კ. გამსახურდიას სპილოსძვლის კოშკი და შიგ დასახლებული მზეთუნახავიც ხელოვნების მშვენიარია (ეს მოტივი ზღაპარში არ არის). ესეც უმოძრაობაა და გაქვავებაა. ასეთი უმოძრაობა-უცვლელობა ან სპილოსძვლის მურყვამში ყოფნა ადამიანს არ ძალუძს. იგი ემორჩილება ცვლილებისა და მოძრაობის კანონზომიერებას. ამდენად ამაოა უბერებლობისა და უკვდავებისათვის ბრძოლა. მაშინ რა-

ტომ არის ზალხურ ზღაპარ-თქმულებებში და პროფესიულ მწერლობაში უკვდავებისა თუ უბერებლობისათვის მებრძოლი ადამიანი ასახული? ვიდრე ამ კითხვას ვუპასუხებდე, ბუნების კანონზომიერების დარღვევის კიდევ ერთი სახეობა გავიხსენოთ. ეს გახლავთ არაბუნებრივი ცოდნის, ყველაფრის წვდომის პრობლემა.

ბუნების კანონზომიერების ამგვარი სახით დარღვევა ვაუას „გველის მკამელშია“ აღწერილი.

ყველას ჩინებულად ახსოვს, როგორ შექამა მინდიამ გველის ხორცი და შეიძინა ღვთაებრივი უნარი ჩაწვდეს ყველასა და ყველაფრიც გულის-თქმას.

რაც კი რამ დაუბადია
უფალს სულიერ-უსულო,
ყველასაც თურმე ენა აქვს,
არა ყოფილა ურჯულო.

მართალია, მინდიამ გველის ხორცი ჭამა, მაგრამ მის გულში ბოროტმა ფეხი ვერ მოიკიდა. ეს მოხდა იმიტომ, რომ სიბრძნე აჩვენეს გველად. ქაჯებთან ტყვედმყოფ მინდიას სიკვდილი უნდოდა. ამ მიზნით შექამა გველი, მაგრამ გამოვიდა სხვაგვარად. იგი ყოვლისმხილველი და ყოვლისმწვდომელი ბრძენი გახდა. მინდია მხოლოდ კეთილით ავლენს თავის არსს. ამ მხრივ მინდია სრულიად განსხვავდება დორიან გრეისა, ქართული ზღაპრის პერსონაჟისა და კ. გამსახურდიას მზეჭაბუკისაგან. თუ დორიან გრეი აბსოლუტური ბოროტია (ზღაპრის პერსონაჟი და

მზეჭაბუკი ბოროტებას არ ავლენენ, მაგრამ არც კეთილს ამჟღავნებენ), მინდია ანსოლუტური სიკეთეა. შეუძლია თუნდაც შუაზე გაკვეთილი განკურნოს. იცის, რომელი ყვავილი რისი წამალია. ესმის და გაეგება მცენარეების, ცხოველების, ფრინველების. იქცევა ისე, როგორც ამას მისი ცოდნა კარნახობს. მიუხედავად მხოლოდ კეთილისა, მინდიასი ბევრს მაინც არ სჯერა. საზოგადოებას არ სურს იმ წესით ცხოვრება, რასაც იგი ითხოვს.

მაგრამ ნაგრძნობსა გულითა
გონებით ჰშველენ ვერასა:
ბალახსაც სთიბენ, ნადირს ჰკვლენ,
შეშით ანთებენ კერასა...
ქათმის ხორცს რა შეაძულებს,
თქვენვე მითხარით, მელასა?
ვინ ჩამოჯდება ღველფზედა,
თუ ზედ არ ჰხედვენ ძელასა?..

მინდიას ოჯახშიც კონფლიქტი აქვს. მზია ითხოვს ცხოვრებისათვის აუცილებელს — შეშას, ხორცს. მინდია ვეღარ უძლებს ოჯახისა და საზოგადოების მოთხოვნას და თანდათანობით ლალატობს თავის მრწამსს. მოჭრა ჭადარი, მოკლა ჭიხვი. ეს უშედეგოდ არ რჩება. ნელ-ნელა კარგავს ღვთაებრივ ცოდნას, რაც სასოწარკვეთილებაში აგდებს. გამწარებული მინდია ოჯახს ამუწანებებს: თქვენს გამო დავკარგეო „უფლისგან. მომადლებული დიდი ცოდნა და ძალია“. მინდიასაგან სიბრძნის დაკარგვა საბოლოოდ მაშინ გამჟღავნდა, როცა ლაშქარს უგუნური რჩევა მისცა — მტერს მოწამლულს ხე-

ვაში დავუხვდეთო. ყველა მიხვდა, რომ ეს გადაწყვეტილება საბედისწერო იყო, მაგრამ ფიცი მაინც არ გატეხეს და მინდიას დამორჩილდნენ. ცუდად წარიმართა ომის საქმე. დამარცხდნენ. დანაშაულის გამოსყიდვას მინდია თავგანწირული ბრძოლით ცდილობდა, მაგრამ ტყუილად. იგი თანამოღაშქრეებმა ბრძოლის ველს განარიდეს და მყუდრო ადგილას ხელფეხშეკრული დატოვეს. მაინც მოახერხა მინდიამ თავის განთავისუფლება და, როცა სოფელში ცეცხლი დაინახა, რაც დამარცხების მაუწყებელი იყო, თავი მოიკლა.

როგორც დორიან გრეი არის არაბუნებრივი სურვილის მსხვერპლი, ასევეა მინდია არაბუნებრივი ცოდნის ტარიგი. ამას კარგად ადასტურებს მინდიას ცოლის მზიას სიზმარი. ქალმა სიზმარში ნახა, მგნდია წყალს მიჰქონდა. ცოლს ემუდარებოდა, ბაღებს მიმიხედო. მერე წყალმა მზიაც წაიღო ბავშვებითურთ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მითოლოგიაში წყალი სიბრძნის სიმბოლოა, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ ამ ძილიშორისით ქარაგმულად გაცხადებულია, როგორ გახდნენ მინდიაც, მზიაც და მათი შვილებიც, მერე მთელი სოფელი, აბსოლუტური ცოდნის ზვარაკი. მინდიამ ვერ გადალახა ის წინააღმდეგობა, რაც მის აბსოლუტურ ცოდნასა და სინამდვილეს შორის არსებობდა. დაარღვია ბუნების კანონზომიერება, მაგრამ ვერ შექმნა ახალი კანონზომიერება, რომელიც სხვებისთვისაც მისაღები აღქმებოდა. ვაჟა ბრძანებს: „ნაგრძნობს გულითა, გონებით ჰშველენ ვერასა“. საზოგადოება მინდიას სი-

ბრძნეს მაშინ მიწვდებოდა გონებით, თუ ისიც აბსოლუტური ცოდნის მქონე გახდებოდა. მაგრამ გველისმჭამელი ერთი იყო და სხვებისათვის ამ საიდუმლოს კლიტე ედო. ამიტომ ურთიერთგაგები ყველა საფუძველი გამორიცხული იყო. მინდიანს ტრაგედია მაშინ კი არ დაიწყო, როცა ცოდნა დაკარგა, არამედ მაშინ, როცა ცოდნა შეიძინა, რამეთუ მისი ცოდნა არაბუნებრივი თვისებისა იყო.

გველისმჭამელი კაცის, ანუ აბსოლუტური ცოდნის მფლობელი ადამიანის, ამბის ვარიაციაა კონსტანტინე გამსახურდიას „ხოგაის მინდია“.

ტილები ესეოდა ხოგაის მინდიას და საშინლად იტანჯებოდა. სანადიროდ წასულ ხოგაის მინდიას, ერთხელ ღამით, ქვაბში ნადირთ ხელმწიფე ოჩონპინტე გამოეცხადა. ნადირთ ხელმწიფე ადამიანს საზღვარზე გადაყვანას და ტილებისაგან განთავისუფლებას დაჰპირდა. აუსრულა კიდეც. გუგულების ქვეყანაში მიიყვანა მინდია. თეთრი გველები აჭამეს იქ ხოგაის ძეს. ტილები დასცვივდა, ლანდიც დაჰკარგა და არაბუნებრივი სიბრძნეც შეიძინა (ლანდის დაკარგვა უკვდავებას ნიშნავს. ეს მოტივი ვაჟას არა აქვს, მაგრამ იგი იგულისხმება, რაკი მინდიას შუაზე გაკვეთილის განკურნებაც შეუძლია). შინმობრუნებულ მინდიას ყველასა და ყველაფრის ენა ესმოდა. მას არ უნდოდა არავის სიკვდილი. ჰიანჭველის მოკვლას გაურბოდა და კაცს როგორ გაიმეტებდა. მაგრამ დედა ტრადიციისამებრ მამის სისხლის აღებას ითხოვდა. ხოგაის მინდიაც ვერა აღუდგა წინ საზოგადოების კანონს. ჯიხვიც მოკლა

და ქისტების წინააღმდეგ ამხედრებულ თანასოფ-
ლელებსაც გაჰყვა. თუმცა კი უნდოდა უსისხლოდ
მოეგვარებინა საქმე. თანამებრძოლებს სთხოვა:
რარი კაცი გამაყოლეთ, აღდიძეს მოვიმხრობ და
დილით დოლაის ციხეს ავიღებთო. აღდიძე მინდიას
ძმადნაფიცი იყო ქისტეთში. თან მისი ქალი მზის-
ფერი ხაღიშათ უყვარდა ხოგაის ძეს. ქისტურ სო-
ფელში მისულ სამ ხევსურს, თოვლიან ღამით, აღ-
დიძის კოშკი შეეშალათ და დოლაის მურყვამს მია-
დგნენ. სტუმრები დოლაის ქალმა აღაზამ მიიღო.
აღაზამ იცნო ისინი. კოშკის ზედა თვალში აიყვანა.
ჯერ აქ მოისვენეთ და აღდიძეც მალე მოვაო, მოა-
ტყუა ქალმა ხევსურები. ოთახიდან გავიდა და კარე-
ბი გარედან გადაკეტა. მაშინ მიხვდნენ შეცდომას
ხოგაის მინდია და მისი მსლებლები. დოლაის ციხი-
დან გაპარვა ჯერ დათვიამ სცადა, მერე — კიირიკემ.
კვირიკე მოკლეს, დეკრილმა დათვიამ მაიხც მიაღ-
წია სოფლის გარეთ ჩასაფრებულ ხევსურებამდე
და ამცნო ყოველივე. დაიწყო ხევსურთა შეტევა.

ციხეში დარჩენილმა ხოგაის მინდიამ ბჭე შიგნი-
დან გადარაზა. დიდხანს ვერ შეამტვრიეს კარები
ქისტებმა. ბოლოს მაინც შელევწეს და ოთახში შე-
ცვივდნენ. პირველად შემოვარდნილ ქისტს ტყვიან
შეაგება მინდიამ. როცა მოკლულს მუზარადი მოე-
ხადა, ხოგაის ძემ იცნო მზისფერი ხაღიშათ. იგი
უკუიქცა და, როცა საკუთარ ლანდს მოჰკრა თვა-
ლი, სატევარი მარცხენა ძუძუში დოცა.

„ხოგაის მინდიაში“ „გველის მკაძელისაგან“ ბე-
ვრი განსხვავებული მოტივი და ეპიზოდია, მაგრამ

ერთნაირია ძირითადი ლაიტმოტივი — გველის ჰამით აბსოლუტური ცოდნის შეძენა, ანუ ბუნების კანონზომიერების დარღვევა. ამის გამო კონფლიქტი საზოგადოებასა და ოჯახთან. წინააღმდეგობა მოუგვარებლობა და მრწამსის ღალატი, რის გამოც პროტაგონისტი თავს იკლავს.

„დორიან გრეის პორტრეტისა“ და „გველის მჭამელის“ შედარებისას სამი გარემოება იპყრობს ყურადღებას. 1

პირველი: თუ დორიან გრეის სურვილი შეგნებული ამბოხებაა ბუნების კანონზომიერების წინააღმდეგ, მინდიას ჯანყი უნებლიეა (მან ხომ თავის მოკვლის მიზნით ჰამა გველის ხორცი). მაგრამ მათი ცხოვრების დასასრული ერთნაირია. ორივე თვითმკვლელობით ამთავრებს არსებობას.

მეორე: თუ დორიან გრეი ნარცისიზმით არის დაავადებული, მინდია ალტრუისტია, მხოლოდ სხვათა ბედნიერებისთვის მზრუნველი. მაგრამ, მიუხედავად ამ ძირეული განსხვავებისა, ორივეს ცხოვრება მარცხით მთავრდება.

მესამე: როგორც დორიან გრეი, ისე მინდია ეთიშება საზოგადოებას. ვერც ერთი ვერ ახერხებს მოყვასთან პარმონიული კავშირის დამყარებას, თუმცა ერთი ბოროტს ემსახურება, მეორე — კეთილს. ისიც უნდა ითქვას, რომ მინდიას თვითგაუცხოება, თანამედროვე ცნებით თუ ვიტყვით, მიმდინარეობს შესაბამისად ფორმულისა — „სოფელსა შინა იყო და სოფელმან იგი ვერ იცნა“ (იოანეს სახარება, 1, 10). მაგრამ ამ ფორმულის ძირითადი

ნაწილი — „სოფელი მის მიერ შეიქმნა“ — მინდიას არ ეხება, რამეთუ ვაჟა-ფშაველა ხატავს არა ღმერთს, არამედ უზენაესს ზიარებულ ადამიანს. ეს მოტივი ოსკარ უაილდს არ აქვს.

როგორც უკვე აღვნიშნე, ამაო ყოფილა უბერებლობისა და უკვდავებისათვის ბრძოლა. აღმოჩნდა, რომ ასეთივე ამაოებაა აბსოლუტური ცოდნის მიღწევაც. მაგრამ ადამიანი მაინც არ იშლის თავისას და მაინც იბრძვის ორივესათვის — უკვდავებისათვისაც და აბსოლუტური ცოდნისათვისაც. თუმცა საბოლოო ანგარიშით ორივე წადილი ერთი და იგივეა. თუ ადამიანი უკვდავებას მიაღწევს, აბსოლუტური ცოდნის მფლობელიც გახდება და პირიქით — თუ აბსოლუტურ ცოდნას დაეპატრონება, უკვდავებასაც მოიპოვებს. ასე რომ, მიუხედავად ნარცისიზმისა, ღორიან გრეიში არის მინდია, და, მიუხედავად ალტრუიზმისა, მინდიაში ზის ღორიან გრეი. მათი ცხოვრების შედეგის ერთნაირობა უპირველესად ამით არის გამოწვეული.

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ყველა თავს იკლავს — ღორიან გრეიც, „მშვენიერების“ პროტაგონისტიც, მინდიაც, ხოგაის ძეც და ქართული ზღაპრის პერსონაჟიც (მართალია, ეს აშკარად არ არის ნათქვამი, მაგრამ, როცა იგი უსიტყვოდ მისცემს მესამე ვაშლს ქალის დედას, ეს სიკვდილის ნებით მიღებაა). ამ მოვლენის აზრობრივი შინაარსის ამოცნობა რომ შევძლოთ, უნდა გავიხსენოთ, რომ უკვდავებისათვის ბრძოლამ, მისი მიღწევის სურვილმა წარმოშვა აღდგომის მითი, კვდომადი და

აღორძინებადი ღმერთის იდეა (დიონისე, ოზირისი, ქრისტე). აქედან მომდინარეობს ქართული სიტყვით — გარდაცვალება — გამოხატული აზრიც, სიკვდილის გააზრება არა როგორც გაქრობა-არარსება, არამედ, როგორც ყოფნის სახეცვლილება. ამდენად სიბერის ან სიკვდილის წინააღმდეგ ამხედრება არა მარტო ბუნების კანონზომიერების დარღვევაა, არამედ აღდგომის იდეის უარყოფაც. რამეთუ უკედავება კედომა-აღორძინებისაგან შედგება. ნებაყოფლობით სიკვდილის მოტივი ქრისტეს მითშიც არის. როცა იესო ჯვარს გააჯრეს, ირგვლივ თავშეყრილი ბრბო დასცინოდა — თუ ქრისტეა, ღმერთის რჩეული, და სხვების ცხონება შეუძლია, გადაირჩინოს თავი. მაგრამ იესომ ყურად არ იღო ბრბოს მოთხოვნა. მან მხოლოდ უფალს მიმართა თხოვნით — გამიხსენე, როცა შენი სუფევით მოხვალ — და სიკვდილი ნებით მიიღო. ეს აუცილებელი იყო. აღსრულდა ფორმულა — სიკვდილისა სიკვდილითა დამთრგუნველი.

ამიტომ, როცა დორიან გრეი, მზეჭაბუკი, მიწადა, ხოგაის ძე და ქართული ზღაპრის პერსონაჟი თვითმკვლელობით ამთავრებენ ცხოვრებას, ისინი ბუნების კანონზომიერებასაც აღიარებენ და აღდგომის იდეასაც. ეგუებიან დამარცხებას და უბრუნდებათ იმ სამყაროს, რომელსაც გაურბოდნენ. ისინი ამით მორჩილებას აცხადებენ, მაგრამ მკითხველი მაინც არის მათით მოხიბლული და მაინც მოსწონს მათი ჯანყი. არც მომავალში შეწყდება ამგვარი ამბოხება და ბუნების კანონზომიერების დარ-

დღევანდელი. ამიტომ არის ეს საკითხი მწერლობის მუდმივი პრობლემა. მაგრამ სად პოულობს დამარცხებული ადამიანი ხელახალი ბრძოლისათვის ძალას? საკუთარ თვისება-ბუნებაში.

როცა ბიბლიური თქმულება გვიამბობს, რომ ღმერთმა ადამიანი თიხისაგან (მიწისაგან) გამოძერწაო, აქ იგავური ენით მეცნიერული ცოდნის გარკვეული დონეა გამოვლენილი. მართლაც, დღეს მეცნიერება უდავოდ აღიარებს, რომ ადამიანის სხეულში არის ქანგბადი, ნახშირბადი, წყალბადი, აზოტი, კალიუმი, ფოსფორი, გოგირდი, ნატრიუმი, მაგნიუმი, რკინა, იოდი, ქლორი, მარგანეცი და ა. შ. ეს ის ელემენტებია, რომელიც მიწაში მოიპოვება. გამოდის, რომ მართლაც ადამიანი მიწისაგან არის მოზედილი (დააკვირდით თქმას — მიწა ხარ და მიწად იქეც). ამიტომ ისიც ბუნებრივია, რომ მიწა ადამიანს ვალს სთხოვს და კაციც ვერ გაქცევია მას. მაგრამ ბიბლიურ თქმულებაში, ისევ იგავური ენით, მეცნიერული ცოდნის სხვა დონეც არის გამოძღვნიებული. მიწისაგან გამოძერწილ ადამიანს ღმერთმა ზეციერი სული შეთაბერა. დღევანდელი მეცნიერება ამასაც ადასტურებს (მართალია, არაერთხმად, მაგრამ ბევრი აღიარებს), რომ ადამიანის ცნობიერება სცილდება მეცნიერების საზღვრებს და შეუძლებელია მისი ახსნა ფიზიკო-ქიმიური პროცესებით. მაშასადამე, ადამიანში არის ორი საწყისი — ბუნებისეული და მეტაბუნებისეული. ადამიანის მეტაბუნებისეული საწყისია ის, რაც ბუნებისეულ კანონზომიერებას ებრძვის. ამიტომ გვხიბლავს ჩვენ

მინდიასა თუ ღორიან გრეის მეტაბუნებისეული სა-
წყისი, რომელიც ერკინება ბუნების კანონზომიერე-
ბას. თუმცა მათი ბრძოლა არა მარტო გარემომ-
ცველ სამყაროსთან მიმდინარეობს, არამედ საკუთ-
თარ გაორებულ მე-სთანაც. თუ საზოგადოებაჲ ასე
თუ ისე წვდება ბუნების კანონზომიერებას, მისთვის
სრულიად უცნობია მეტაბუნების კანონზომიერება.
ამიტომ ვერ უგებს საზოგადოება იმ ადამიანს, ვინც
თუნდაც გუმანით იგრძნო მეტაბუნების კანონზო-
მიერება. როცა დადგება დრო და საზოგადოება მე-
ტაბუნების კანონზომიერების ცოდნას მეტნაკლე-
ბად შეიძენს, მაშინ მინდიას, ღორიან გრეის და მათ
მსგავსთა ცხოვრება მარცხით აღარ დამთავრდება.
ისიც უნდა ვიფიქროთ, რომ, თუ ბუნების კანონ-
ზომიერების შეცნობა და მიღება ადამიანს იმედით
აღავესებს (ვაჟას — „ღმერთმა გიშველოს სიკვდი-
ლო...“). კიდევ მეტი ოპტიმიზმის საფუძველი გა-
ხდება მეტაბუნების კანონზომიერების შეცნობა-
მიღება და გალაკტიონის შეძახილი — „ნუ კვდება,
რაც უბრძნესია, ნუ კვდება, რაც ლამაზია“ — აღარ
იქნება სასოწარკვეთილი ადამიანის აუხდენელი
ოცნება.

არსებობის მარადისობის რღვევა, ანუ შვილის მკვლელი მამა

დანაშაული მოხდა.

პატიოსნებას გულისთქმამ სძლია და საფარ-
ბეგმა („გამზრდელი“) ძიძიშვილის ცოლი გააუპა-
ტიურა. ♣

სიყვარულის თავდავიწყებამ წაიღო და ონისემ
(„ხევისბერი გოჩა“) გუშაგის მოვალეობა დაივიწყა.
მტერი შემოეპარა.

უცხო ტომის ქალი შეუყვარდა და ანდრი („ტა-
რას ბულბა“) დუშმანის მხარეს გადავიდა. ესეც არ
იკმარა: თავისიანებს მედგარი ბრძოლა გაუმართა.

ბავშვურ სულწასულებას ვერ მოერია და ფორ-
ტუნატომ („მატეო ფალკონე“) ბანდიტი ჯანეტო
სანჰიერო გასცა.

არც ხევისბერმა გოჩამ, არც ტარას ბულბამ,
არც მატეო ფალკონემ შვილებს დანაშაული არ
შეუნდეს და სიკვდილით დასაჯეს. მხოლოდ ჰაჯი-
უსუბი („გამზრდელი“) მოიქცა სხვანაირად: საფარ-
ბეგის დანაშაული თავად ზღო — თავი მოიკლა. ♣

თითოეულმა მათგანმა — საფარ-ბეგმა, ონისემ,
ანდრიმ, ფორტუნატომ — მძიმე დანაშაული ჩაი-
დინა, მაგრამ მკითხველი მაინც არ არის მათ მი-
მართ უარყოფითად განწყობილი, ებრალება ისინი
და მათდამი თანაგრძნობის ნაპერწკალიც უღვივის-
გულში. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ისინი ბუნებით
პატიოსანი, კეთილი, გულწრფელი ადამიანები
არიან. ისინი მზად არიან სიცოცხლის დათმობით

გამოისყიდონ დანაშაული./მხოლოდ პატარა ფორტუნატო შედრკება სიკვდილის წინ. მამას შეევედრება, ნუ მომკლავო, მაგრამ ეს სრულიად გასაგებია — ფორტუნატო ათი წლის ბიჭი იყო.

საფარ-ბეგი, როგორც კი გონს მოეგო, მაშინვე მიხვდა დანაშაულის მთელ სისაძაგლეს. როცა დილით მძინარე საფარ-ბეგი ბათუმ გაადვიდა, პირველი, რამაც ბოროტმოქმედს გაუელვა თავში, იყო:

არ უთქვამს ქალს, რაც შევცოდე,
ჩანს, ნამუსი შეუნახვს.
ჩემს საქციელს სამარცხვინოს,
ვინ გაიგებს, ვინ დამძრახვს?

ნაადრევი გამოდგა საფარ-ბეგის ცოდვილი სიხარული. ბათუმ ყველაფერი იცოდა. თუმცა ძუძუმტე სასიკვდილოდ არ გაიმეტა:

— არა! შენ ვერ შეგეხება
სასიკვდილოდ ჩემი ტყვია,
დედიჩემის გაზრდილი ხარ,
მისი ძუძუ გიწოვია...

ერთი შეხედვით, უმაღლესი ზნეობით აღჭურვილმა ბათუმ დაჯაბნა საფარ-ბეგი, მორალურად გაანადგურა იგი. მაგრამ აკაკი წერეთელი გვიამბობს არა სინდისიანისა და უნამუსოს ბრძოლაზე, არამედ ადამიანში აღორძინებული პატიოსნების ტრაგედიას. საფარ-ბეგი ტოლს არ უდებს ბათუს:

...მართალი ხარ!
აღარა მაქვს მე სათქმელი!..
შემაცდინა თვით ეშმაკმა
და დამრია ცოდვის ხელი!..

შენი ტყვე ვარ!.. პა, ხომ ხედავ,
იარალი დამიყრია..
სასიკვდილოდ ჩემი ნებით
შენ წინ თავი დამიხრია...
ჩემ სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობს,
მომკალ... ტანჯულს რამ მიშველე,
მაზღვევინე, რაც შეგცოდნე,
სინდისი გამიმთელე!

აქ ერთმანეთის პირისპირ ორი თანაბარი მშვი-
ნვიერი ღირსების კაცი დგას, თუმცა ერთს დანაშაუ-
ლი აქვს ჩადენილი და მეორეს — არა. საფარ-ბეგმა
გააცნობიერა თავისი დანაშაული და თავადვე გა-
მოუტანა საკუთარ თავს განაჩენი: მან არა მარტო
ბათუს წინაშე დახარა თავი მორჩილად, არამედ —
გამზრდელისაც. საფარმა პაჯი-უსუბს ალაღად უამ-
ბო ყველაფერი, დაუმალავად და შეუღამაზებლად.

მორჩილებით გულ-შეერდს უშვერს
საფარ, მისი გამოზრდილი...]

ასევე თავად აღიარა ონისემაც დანაშაული თე-
მის სასამართლოს წინაშე. თუ ონისე გაჩუმდებო-
და, სიმართლეს არ იტყოდა, დაისჯებოდა უდანა-
შაულო გუგუა. ამით კიდევ უფრო ცოდვილი გახ-
დებოდა ონისეს სინდისი. იგი გამოუტყდა როგორც
მამას, ისე საზოგადოებას.

„— შესდევ, ხევისბერო. გუგუა მართალია! —
დაიძახა ონისემ...“

— სთქვი, რას ამბობდი?

— გუგუა მართალია-მეთქი, ტყუილად ნუ დას-

ჯით... გუგუას და მე მიზეზი გვაქვს ერთმანეთის მოსისხლენი შევექმნილიყავით... ეგ მთიდგან რომ მოდიოდა, ბილიკებზედ იმად დაეშვა, რომ მე მოვეკალ... მაგრამ გზაში მტერს შეხვდა და მოლაღობას ტყუილად სწამობთ.. მოძმეთ ცოდო მე მაქვს კისერზედა, ჩემი ბრალია მათი გაწყვეტა...”

ონისემ იცის, რაც ელის დანაშაულისათვის, მაგრამ მისთვის ჭეშმარიტება უფრო ძვირფასია, ვიდრე საკუთარი სიცოცხლე.

არსებითად განსხვავდება ანდრი ბულბას საქციელი საფარ-ბეგისა და ონისეს ქმედებისაგან.

ანდრი ბულბა ბრძოლის დროს შეიპყრო მამამ. ანდრი პოლონელ ჰუსართა პოლკში იყო და კაზაკებს ებრძოდა. როცა ტარასმა შეამჩნია იგი, თავისიანებს სთხოვა, ტყეში შემოიტყუეთო. კაზაკმა გოლოკოპიტენკომ შეასრულა ტარასის დავალება. ის-ის იყო ანდრი გოლოკოპიტენკოს უნდა დასწეოდა, რომ ცხენის აღვირში უტაცა მამამ შვილს ხელი და გააჩერა. მამის დანახვაზე ანდრი გაფითრდა და აცახცახდა. ტარასმა ცხენიდან ჩამოსვლა უბრძანა. როგორც ბავშვი, მორჩილად ჩამოხტა იგი ცხენიდან და მკვდარ-ცოცხალი გაჩერდა ტარასის წინ. „იდექ, არ გაინძრე. მე გშობე, მევე უნდა მოგკლა!“ — თქვა ტარასმა, გადადგა ერთი ნაბიჯი უკან და მხრიდან თოფი გადმოიღო. ანდრის ნაცურისფერი დასდებოდა, ეტყობოდა, ჩუმად ტუჩებს ამოძრავებდა, ვილაცის სახელს ახსენებდა, მაგრამ არ იყო იგი არც სამშობლოს, არც დედის, არც ძმების სახელი — არამედ ტურფა პოლონელი ქალისა.

დასცალა თოფი ტარასმა“ (ა. და ი. ახალშენიშვილების თარგმანი).

ანდრიმ უდრტკინველად მიიღო სასჯელი, მაგრამ არ განუცდია ღალატის გამო სინდისის ქენჯნა. დანაშაულის გაცნობიერება არ მომხდარა. ისევე როგორც ანდრის პოლონელი ქალი, ონისესაც თავდავიწყებით უყვარდა ძიძია. მაგრამ ხევისბერის შვილმა მაინც მოახერხა სიყვარულის ბანგისაგან განთავისუფლება. ანდრიმ ეს ვერ შეძლო. სიკვდილის წინ იგი მაინც მიჯნურობის მონა იყო.

ასამივე პროტაგონისტი — საფარ-ბეგი, ონისე, ანდრი — პატიოსანი ადამიანია, მაგრამ ეს პატიოსნება სხვადასხვაგვარია. ✕

საფარ-ბეგისა და ონისეს პატიოსნებას, მართალია, დანაშაულის თავიდან აცილება არ შეუძლია, მაგრამ სამაგიეროდ ძალუძს დანაშაულის გაცნობიერება, მონანიება და სასჯელის მიღებაც, თუნდ იგი სიკვდილიც იყოს. ✕

ანდრი ბულბას პატიოსნება სხვაგვარად ფიქრობს: სიყვარულის ერთგულება უფრო მაღალ მოვალეობად მიაჩნია, ვიდრე — თანამოძმეებისა და თანამემამულეებისა. ანდრი არ ინანიებს თავის დანაშაულს. არც სასჯელს იღებს ნებაყოფლობით. ანდრი ბულბასთვის მამის სასჯელი გარდაუვალი აუცილებლობაა, რომლისგან თავის დაღწევა გამორიცხებულია.

როცა აკაკი წერეთლის, ალექსანდრე ყაზბეგის, გოგოლისა და პროსპერ მერიმეს პერსონაჟებს ვაკვირდებით, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ დანაშაული

არ უნდა მომხდარიყო, რამეთუ არც ერთს არ აკ-
ლია არც პატიოსნება, არც ნებისყოფა, არც ვაჟკა-
ცობა. მაგრამ ეს პირველი შთაბეჭდილებაა. მათი
ხასიათის ღრმად შეცნობის დროს თანდათან გამოი-
კვეთება და გამომჟღავნდება მათი სულიერი სამყა-
როს ხარვეზი. ეს გახლავთ მორჩილება ვნებისადმი.
საფარ-ბეგიც, ონისეც, ანდრიც ვნების მორჩილნი
არიან, ფორტუნატო კი ბავშვური სიხარბის, უფრო
სწორედ, სულწასულობის მსხვერპლია.

დაკაკი წერეთელი მაშინვე მიუთითებს და აღნი-
შნავს საფარ-ბეგის ხასიათის სუსტ მხარეს. საფარ-
ბეგი მოსვლისთანავე ატყობინებს ბათუს, რა მიზ-
ნით ეწვია ძიძიშვილს სტუმრად და რატომ გადა-
წყვიტა მოიპაროს აღმასხიტ ინალიფას ცხენი. სა-
ფარ-ბეგს მზეთუნახავი ზია-ხანუმი შეჰყვარებია.
მართალია, საფარი იცნობს ამ ქალის მზაკვარ ბუ-
ნებას, მაგრამ მის სილამაზეს ვერსად გაქცევია. სა-
ფარ-ბეგი ნანობს კიდევ ზია-ხანუმთან ურთიერთო-
ბას, მაგრამ სინანულს უკვე აღარ აქვს მნიშვნე-
ლობა, რადგან ვაჟი მთლიანად ემორჩილება ქალის
ნება-სურვილს.

მეც მომხიბლა ჯადოსანმა,
დამამარცხა, დამიმონა!..
და, თუ ქალი მაჯობებდა,
არ ვფიქრობდი, არ შეგონა...

ამ შემთხვევაში საფარი მთლად მართალს არ
ამბობს. შეიძლება ეს გამოწვეულია იმით, რომ მან
ზუსტად და მტკიცედ არ იცის, მართლა უყვარს თუ

არა ზია-ხანუმი. საფარ-ბეგი საერთოდ ვერ არის გულგრილი ქალის მშვენიერებისადმი, ამიტომ ვნება და სიყვარული ვერ განუსხვავებია ერთმანეთისაგან. სრულიად საკმარისი აღმოჩნდა მარტო დარჩენილიყო ნაზიბროლასთან, რომ დავიწყებოდა სიყვარულიცა და მორღუობის ადათიც. ვნებით დაბრმავებულმა და ცნობაწართმეულმა არ დაინდო ძიძიშვილის ცოლი და ნამუსი ახადა მას.

საფარ-ბეგის საქციელს წარმართავს დაუოკებელი ვნება და არა სიყვარული.] •

ონისესა და ანდრის საქციელს კი აპირობებს სიყვარული, თუმცა ტრფობისადმი მათი დამოკიდებულება სხვადასხვაგვარია.

ონისემ კარგად იცის, რომ არა აქვს ძიძიას სიყვარულის უფლება. ჯერ ერთი, ძიძია სხვისი ცოლია და, მეორეც, ონისე გუგუას ხელისმომკიდეა. ონისე ებრძვის გულში დაბუდებულ ტრფობას, ცდილობს გაექცეს, დაემალოს მას, მაგრამ ამაოდ. იგი ვერ ამართლებს მამის დარიგებასაც — „გახსოვდეს, ვისი გორისა ხარ და კაცი კი ტანჯვისთვის არის გაჩენილი... ვინძლო ქვეყანა არ გააცინო...“

ძიძიას სიყვარული ყველაფერზე ძლიერი აღმოჩნდა და ონისემ დანაშაული ჩაიდინა.

ასეთივე ყოვლისმომცველი და ძლიერია ანდრის სიყვარულიც. მასაც თავდავიწყებით უყვარს პოლონელი ვოევოდას ასული. როცა ანდრი ალყაშემორტყმულ ღუბნოში შეიპარა და საყვარელი ქალის ოჯახს საზრდელი მიუტანა, უარი თქვა, უკან, კაზაკთა ბანაკში დაბრუნებულიყო. „სამშობლო ის

არის, რასაც სული დაეძებს, რაც ყველაზე მეტად შეგყვარებია. ჩემი სამშობლო შენ ხარ“, — უთხრა ანდრიმ ნანდაურს. საერთოდ, რომანის კონცეფციით, სიყვარული უძლეველ ძალად არის მიჩნეული. ერთ-ერთი პერსონაჟი, ებრაელი იანკელი, ტარას ბულბას ეუბნება — როცა კაცს ქალი შეუყვარდება, იგი დაემსგავსება წყალში დამბალ ლანჩას, როგორც გინდა ისე მოლუნავ. ანდრის დანაშაულის ამით არის გამოწვეული.

თუ ამ სამ პროტაგონისტს ერთმანეთს შევადარებთ, მკაფიოდ დავინახავთ, რომ მათ შორის ყველაზე ტრაგიკულია ონისე.

იგი საფარ-ბეგზე უფრო ღრმა პიროვნებაა იმით, რომ მას გულწრფელად და ალაღად უყვარს ძიძია. ონისეს სიყვარული ნამდვილია. ამიტომაც ვერ დააღწია თავი ამ ტრფობას.

საფარ-ბეგს კი ბრმა ვნება წარმართავდა მაშინ, როცა ნაზიბროლა გააუპატიურა.

ონისე ანდრი ბულბაზე ღრმა პიროვნებაა იმით, რომ მოვალეობას უფრო მეტად აფასებს, ვიდრე პირად გრძნობას. თანამემამულეთა მიმართ ჩადენილ დანაშაულს მძაფრად განიცდის და მზად არის ყოველგვარი სასჯელის მისაღებად. ანდრი ბულბა კი პირად გრძნობას ამჯობინებს სამშობლოს. სრულიად არ განიცდის თანამემამულეთა წინაშე ჩადენილ დანაშაულს. თუ, ბოლოს და ბოლოს, ონისეში მოყვასის სიყვარული იმარჯვებს, ანდრი სიკვდილამდეს სიყვარულით გამოწვეული. ეგოიზმის ერთგული რჩება.

რა თქმა უნდა, პატარა ფორტუნატო ვნებათა ამ სიმძაფრემდე ვერ მიდის. იგი ბავშვური სულწასულობის მსხვერპლი ხდება. როცა მას სერჟანტი გამბა საათის ჩუქებას შეჰპირდა — თუ იგი იტყოდა, სკდ იმალებოდა ჯანეტო — ბიჭმა ცდუნებას ვერ გაუძლო და თივის ბულულში დამალული ბანდიტი გაყიდა. ამ დანაშაულის საფუძველი სიხარბეა. ფორტუნატოს სიხარბე გაუცნობიერებელია და, ამდენად, მისი დანაშაულიც უნებლიეა. საზოგადოებრივად არ არის „გამზრდელში“. ზია-ხანუმის სიხარბე გაცნობიერებულია. იგი გადამდებია და შეიძლება სხვასაც უბიძგოს ბოროტებისაკენ. ასე დაემართა საფარ-ბეგს. აღმასხიტ ინალიფას ცხენის მოპარვა ნაკარნახევია ზია-ხანუმის სიხარბით. ქალის სიხარბეს საფარმა ვერაფერი დაუპირისპირა. პირიქით, მან ზია-ხანუმის გულის მოგება სცადა არა ქალის სიხარბის უარყოფით, არამედ მისი დაკმაყოფილებით. გაჩნდა დანაშაული. ჯერ შედარებით უბრალო — ცხენის მოპარვა და შემდეგ უკვე უპატივბელი — ძუძუმტის ცოლის გაბაჩება.]

სიხარბეა „ხევისბერ გოჩაშიც“ ბოროტმოქმედების საფუძველი. ამჯერად ფეოდალის გაუმაძღრობით ვლინდება იგი. ნუგზარ ერისთავს არ ჰყოფნის უკიდვრანო მამული და თავისუფალი ხევის დაპყრობაც სურს. მზად არის ძმა ძმას გადაჰკიდოს და მეზობელს მეზობლის სისხლი აღვრევინოს, რათა სიხარბე დაიკმაყოფილოს, მტერ-მოყვარე დააშინოს და ყველა დაიმორჩილოს. მართალია, ნუგზარ ჭრისთავის მასშტაბისა არ არის, მაგრამ ზია-ხანუმ-

საც ძალაუფლების მოყვარეობა აწამებს. ამ ქალს იმიტომ არ მოსწონს ალმასხიტ ინალიფა, რომ იცის, „სხვებსავეთ ის იმას ვერ იმსახურებს“. რაკი ალმასხიტი არ გახდება ზია-ხანუმის სიხარბის მსახური, ამიტომ ქალი სხვებს აქეზებს მის წინააღმდეგ. ცხადად ჩანს, რომ ზია-ხანუმის სიხარბე ადამიანთა ურთიერთობებს იმ სახეობას ცნობს, რომელსაც მორჩილება ეწოდება. ასევეა ნუგზარ ერისთავიც. ოღონდ მისი სიხარბე გაცილებით დიდია და ვრცელი. მას ვერ დააკმაყოფილებს ცალკეულ პირთა მორჩილება. ნუგზარის მაღა მთელი ხალხის მორჩილებას ითხოვს.

ნუგზარის უსაზღვრო სიხარბემ გამოიწვია ძმათამკვლელი ომი. ომმა კი გაამჟღავნა ყველა დამალული ტკივილი.

„ტარას ბულბაშიც“ სიხარბე ამოქმედებს კაზაკთა სპასაც. „აქ მუდამ ჰპოვებდნენ საქმეს ომის, ოქროს თასების, ძვირფასი ფარჩების, ბაჯალლო ოქროებისა და სხვა დიდების მოყვარულნი, — ყველა, გარდა ქალის თაყვანისმცემლებისა, რადგანაც ქალი სეჩის გარეუბანშიც კი ვერ გაბედავდა გამოჩენას“, — წერს გოგოლი. მართალია, ნათქვამია ისიც, რომ მართლმადიდებლობას იცავდნენ, ურჯულოებს — თურქებსა და თათრებს — ებრძოდნენო, მაგრამ ეს რომანში რიტორიკული განცხადებაა. საქმით კი ომის დამწყები კაზაკები არიან, ტარას ბულბას თავკაცობით.

მშვიდობიანობაა, კაზაკებს არავინ ემუქრება. ასე არ მოსწონდა ტარასს. „ამიტომაც მუდამ იმისა

ფიქრში იყო, როგორმე სეჩი სალაშქროდ აღეძრა, სადაც ყველას შეეძლებოდა თავისი რაინდობა დაემტკიცებინა, საომარი ნიჭი გამოეჩინა. ბოლოს, ერთ დღეს მივიდა ტარასი კოშევიოსთან და უთხრა პირდაპირ:

— რაო, კოშევიო, განა დრო არ არის, გაინავადონ საითმე ზაპოროჟიელებმა?

— საით მერე? — მიუგო კოშევიომ, პირიდან პატარა ჩიბუხი გამოიღო და გვერდზე გააფურთხა.

— როგორ თუ საით? შეიძლება თურქებზე ან თათრებზე გავილაშქროთ.

— არ შეიძლება არც თურქებზე, არც თათრებზე, — უპასუხა კოშევიომ და ისევ გულგრილად ჩაიღო პირში ჩიბუხი.

— როგორ თუ არ შეიძლება?

— ისე, სულთანს მშვიდობიანობის პირობა მივუცით.

— მერე ის ხომ ბუსურმანია: ღმერთიც და საღმრთო წერილიც გვიბრძანებს მათ ამოწყვეტას.

— უფლება არა გვაქვს. სარწმუნოებაზე რომ არ შეგვეფიცა, იქნებ კიდევ მოხერხდებოდა, მაგრამ ახლა არ შეიძლება.

— როგორ თუ არ შეიძლება? როგორ ამბობ, უფლება არა გვაქვსო? აი, მე ორი შვილი მყავს, ორივე ახალგაზრდა. არც ერთი ჯერ ომში არ ყოფილა. შენ კი ამბობ: ვერსად წავალთ ზაპოროჟიელებიო.

— ჰოდა, ასე, არ შეიძლება.

— მაშ აგრე უქმად უნდა იყოს კაზაკის ძალ-ღო-

ნე მინებებული, რომ ძალღივით გადიღრძოს კაცი და ერთი კეთილი საქმე არ გააკეთოს, სამშობლოსა და საქრისტიანოს არაფერი სარგებლობა არ მოუტანოს? (რბევა-აწიოკება ჰგონია ტარას ბუღბას სამშობლოსა და ქრისტიანობის სამსახური — ა. ბ.). მაშ, თუ აგრეა, მითხარე, რაღადა ვცოცხლობთ, სიცოცხლეს რა ეშმაკად ვაქნევთ?“

ამ კითხვას კოშევიმ არ უპასუხა, მაგრამ ომის გაჩაღებაზე კი მტკიცე უარი მოახსენა. გაბოროტებულმა ტარასმა კაზაკები წააქეზა — ძველი კოშევი გადაეყენოთ და ახალი დავსვათო. ასეც გააკეთეს.

„მეორე დღეს ტარას ბუღბა უკვე მოელაპარაკა ახლადამორჩეულ კოშევი, ზაპოროჟიელნი როგორ უნდა ამხედრებულიყვნენ და ვის წინააღმდეგ. კოშევი კკვიანი და ეშმაკი კაზაკი იყო, მასთან ზაპოროჟიელთა ზნე-ხასიათის მეტად კარგად მცოდნე. „არა, ფიცის დარღვევა არ შეიძლებაო“, უპასუხა პირველად ბუღბას, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ დასძინა: „არა უშავს რა, ვინძლო ფიცს არ დავარღვევთ, ისე რასმე მოვიმიზეზებთ; ოღონდ ხალხი შეიკრიბოს, მაგრამ ჩემი ბრძანებით კი არა, თავისით, — ეს თქვენ უკეთ იცით, როგორ მოახერხოთ, — მაშინ ჩვენც სტარშინებთან ერთად უცბათ, იქ გავჩნდებით მოედანზე, ვითომ არა ვიცით რა“.

კაზაკობა მოედანზე შეიკრიბა. დაიწყო სჯაბაასი. მზაკვრულად ხლართავდა საქმის ვითარება კოშევი. თან ხალხს მშვიდობისაკენ მოუწოდებდა, თან ომისაკენ აქეზებდა. ამ დროს ტანსაცმელშემო-

ფლეთილ კაზაკთა ერთი ჯგუფი გამოჩნდა. ამბავი მოიტანეს — შავ ღლეში ჩაცვივდნენო გეტმანში-ნაში კაზაკები.

თურმე ურიებს იჯარით აუღიათ საყდრები და ზეჟ წინასწარ ქრისტიანი ფულს არ გადაიხდის, წირვა-ლოცვას ვერ ჩაატარებს.

თურმე, თუ ურია პასქას ნიშანს არ დაასუამს, მისი კურთხევა არ შეიძლება.

თურმე ქსენძები ტარატაიკებით დადიან უკრაინაში და, ცხენების მაგიერ, შიგ მართლმადიდებელ ქრისტიანებს აბამენ.

თურმე ურიის ქალები ქვედა კაბებს მღვდლის ფელონებისაგან იკერავენ.

თურმე გეტმანი სპილენძის ქვაბში მოუხრაკაჲ და პოლკოვნიკებს მისი ხელ-ფეხი ბაზრობაზე დააქვთ.

ეს მტკნარი სიცრუია ბრბოს ასაღელვებლად გამოგონილი. მაგრამ რაც ეშმაკურად მოიფიქრეს, ეშმაკურად განახორციელეს. კაზაკთა სპა ქალაქ ღუბნოს შეესია.

როგორც ვხედავთ, თუ „ხევისბერ გოჩაში“ მოხევეები თავს იცავენ მოძალადისაგან, „ტარას ბუღაში“ კაზაკები თავად პირველნი ესხმიან თავს მშვიდობიან ქალაქს.

თუ ნუგზარ ერისთავის სიხარბე სამფლობელოს გაფართოების სურვილით ვლინდება, ტარას ბუღასა და მისი ამხანაგების სიხარბე დავლის, ალაფის ზოვნით გამოიხატება, რაც გარეგნულად ვაჟკაცობის სახელით არის შენიღბული.

როგორც ცნობილია, სიხარბე მხოლოდ ადამიანის თვისებაა. ბუნება ამ გრძნობას არ იცნობს, მან იცის მხოლოდ აუცილებელი. ადამიანი კი ყოველთვის ცდილობს აუცილებელს შიუმატოს სიხარბე და სწორედ აქ ჩნდება დანაშაული.

ყოველი ადამიანის მშენიერი სამყაროში არსებობს კონფლიქტი აუცილებელსა და სიხარბეს შორის. თუ ადამიანმა მოახერხა და სძლია სიხარბეს, დაკმაყოფილდა აუცილებელით, მაშინ იგი იძენს სულიერ წონასწორობას, ერწყმის ბუნების ჰარმონიას და მონოლითურად მთლიანია. მან ამ გზით უკვე მოკვეთა ბოროტი და, ბუნებრივია, გაემიჯნა დანაშაულს. თუ აუცილებელისა და სიხარბის კონფლიქტის დროს ადამიანმა დაუთმო სიხარბეს, ვერ დაჯაბნა იგი, მაშინ ბოროტი იმარჯვებს და დანაშაულიც გარდაუვალია.

აკაკის „გამზრდელის“ პერსონაჟს ბათუს იმიტომ აქვს შენდობის დიდი უნარი, რომ თავისუფალია სიხარბისა და ამაოების გრძნობისაგან. აკაკი წერეთელი ასე ახასიათებს მას:

ერთი ვინმე ახალგაზრდა
აფხაზია, ამ მთის შვილი,
რთულ ცხოვრების უარმყოფი,
მცირედითაც კმაყოფილი.
კარგი თოფი, კარგი ხმალი,
კარგი ცხენი და ნაბადი!..
რას ინატრებს სხვას, ამის მეტს,
კაცი მისებრ დანაბადი?

როცა შინმობრუნებულმა ბათუმ შერცხვენილი
და გაბახებული ცოლი ნახა, თავზარი დაეცა, მაგ-
რამ ეყო სულის სიმტკიცე, ნუგეში ეცა გაუბედუ-
რებული ქალისათვის:

ყოველგვარი მოსავალი
კაცი თაეზე უნებური,
ღვთის რისხვაა და ტყვილად ბედა
რას უჩივი, რათ ემდური?
გადააგდე გულიდან ეგ
ცრუ ზღაპარი და სიზმარი..
მე და შენი სიყვარული
წმინდა არის, ვით ლამპარი.

შეიძლება ვინმემ გაიფიქროს (ყოველგვარი ზნე-
ობის კაცი არსებობს ამქვეყნად), რომ ბათუ წინ-
დაუხედავად მოიქცა, როცა მარტო დატოვა ნაზი-
ბროლა და საფარ-ბეგი. ეს ფიქრი უსამართლო შე-
ურაცხყოფა იქნება ბათუსი. ბათუმ აღამიანის უკე-
თილშობილესი თვისება გამოამჟღავნა — ნდობა.
აქ უპრიანი იქნება გავიხსენოთ თქმულება, რომე-
ლიც სწორედ იმ კუთხეშია — შექმნილი, საიდანაც
ნაზიბროლა იყო. ✂

ერთ ჭაბუკს ბედაური ჰყოლია. მეორეს შესშუ-
რებია ეს და დაუკვირებია — ცხენი ჩემი იქნებაო.
რანაირად — გაოცებულან ტრაბახის გამგონენი —
იმ ბედაურს ვერც იყიდი და ვერც მოპარვას მოა-
ხერხებო. მაშინ შურიანს ხრიკი მოუგონია. შემოუ-
ხევია ტანზე, დაუხოკავს სახე, ნაცემ-ნაგვემის გა-
მომეტყველება მიუღია და იმ გზაზე გაწოლილა,
სადაც ცხენის პატრონს უნდა გაეგლო. მართლაც

გამოუვლია ჭაბუკს. დაუნახავს უბედურ დღეში ჩავარდნილი კაცი და მისაშველებლად გადმოშტარა ცხენიდან. შურიანს მოუსაწყლებია თავი: ვიგინდარები დამესხნენ, გამძარცვეს, მცემეს, ძლივს გადავრჩი. ვაგდივარ ასე უპატრონოდ, მშიერ-მწყურფალი, იქნებ მიშველო და მახლობელ სოფელში მიმიყვანო. აუყვანია ყმაწვილს, მატყუარა ცხენზე შეუსვამს და თავად ფეხით გაძლოლია წინ. სწორედ ეს უნდოდა ცრუსაც. ჰკრა თურმე ცხენს დეზი და გაქუსლა. თან ნიშნის მოგებით შემოჰყივლა თურმე ჭაბუკს — ხომ წაგართვით ცხენი. გაოგნებული ყმაწვილი ერთხანს ჩუმად მდგარა და მერე მატყუარასთვის უთხოვნია — გემუდარები, არავის უამბო, როგორ მომტაცე ცხენი, თორემ ადამიანი ნდობას დაკარგავს. ყველა ყველას ეჭვის თვალით შეხედავს და უნდობლობა ქვეყანას დააქცევსო.

ადამიანთა ურთიერთობა ნდობის თვინიერ წარმოუდგენელია. თუ ადამიანი ძუძუმტესაც არ ენდო, როგორღა იცხოვროს მან? ან საზოგადოება როგორღა იარსებებს უნდობლად? ნდობის თვინიერადამიანთა საზოგადოება ბაკში შერეკილ ჯოგს დაემსგავსება და თუ არ იფანტება, მხოლოდ იმიტომ, რომ ქალტა მაღალი მესრით არის შემორავული.

ლამპარივით წმინდა სიყვარულმა და სიხარბისაგან თავისუფლებამ დაბადა ბათუს დიდბუნებოვანი საქციელი, მისი სულდიდობა, ალ. ყაზბეგის ელგუჯასაც ლამპარივით წმინდა სიყვარული შველის შეუნდოს მზალოს „დანაშაული“. მზალომ ვერაფრით დაიხსნა თავი „ნაჩალნიკისაგან“. უფროს-

მა სწლია უღონო ქალს და ნამუსი ახადა. როცა გან-
კურნებული ელგუჯა ისევ შეხვდა მზალოს, ქალის
პირველი სიტყვები იყო:

„ — დამნაშავე ვარ... თავი უნდა მომეკლა, მაგ-
რამ შენი ნახვის სურვილმა შემიშალა ხელი...

ამ სიტყვებზე ელგუჯა ხანჯალს მისწვდა, მაგ-
რამ თავი შეიკავა, ისევ დაიკრიფა გულ-ხელი და
ისე შეკმუხვნილი უყურებდა.

— მითხარ, რაი ამბავია?

მზალო მოუყვა თავის გაწბილების ამბავს, რო-
მელზედაც ლაპარაკი მთელ სიცოცხლედ უღირდა.

— ეხლაც არ დარწმუნდები, რომ შენი ღირსი
აღარა ვარ?

— ბარემ, ბარემ მინდოდა, აგრე მეთქვა, მაგრამ
რაი ვქნა, რომ მიყვარხარ, ჩემ თავზედ მეტად... მი-
ყვარხარ... — ელგუჯამ ძალზედ მიიკრა გულზედ
მზალო და დაუწყო გაშმაგებით კოცნა“.

[ბათუსა და ელგუჯას საქციელი თანაბრად დიდ-
სულოვანია. მაგრამ ყოველთვის არ ძალუძს მამა-
კაცს ამგვარი დამოკიდებულების გამოჩენა. უფრო
ხშირად მას ექვი აწამებს და ამჟღავნებს მშეინ-
ვიერ სილატაკეს.] ამგვარი სულიერი სიღუხჭირის
გამოვლენა აქვს აღწერილი ალექსანდრე კუპრინს
მოთხრობაში „ზღვის ავადმყოფობა“.

არც ელენე ტრავინა ყოფილა დამნაშავე. ისიც
მოტყუებითა და ძალდატანებით დაამცირეს.

ელენე ტრავინა ოდესიდან იალტაში მიდიოდა
გემით. ქალი ზღვის სენმა შეაწუხა. მგზავრებით
გაჰედოილ გემში მყუდრო ადგილისა და საწოლის

შოვნა ვერაფრით მოახერხა. იძულებული გახდა გემბანზე, სკამზე ჩამომჯდარს გაეტარებინა რამდენიმე საათი. როცა ეს შეამჩნია კაპიტნის თანაშემწემ, სულგრძელად შესთავაზა თავისი კაიუტა. კაპიტნის თანაშემწე იმ ღამეს მორიგე იყო და კაიუტა არ სჭირდებოდა. ელენეს არ უნდოდა იქ შესე-
ლა, მაგრამ იმდენად უჭირდა ზღვის ავადმყოფობას-
თან ბრძოლა, რომ დასთანხმდა. კაპიტნის თანაშემ-
წეს მზაკვრული განზრახვა ედო თურმე გულში:
როგორც კი ზღვის ავადმყოფობითა და მგზავრო-
ბით დაღლილ-დაქანცული ქალი კაიუტაში დაიგუ-
ლა, შეუვარდა და გააუპატიურა.

უსაშველოდ აწამებდა ქალს მომხდარი ამბავი. შინდაბრუნებულმა არ იცოდა, როგორ მოქცეული-
ყო, ეთქვა თუ არა ქმრისათვის ყველაფერი. ბო-
ლოს მაინც თქმა ამჯობინა და სერგეის უამბო, რაც
შეემთხვა.

ქმარმა მშვიდად მოისმინა ნაამბობი. ცოლს მო-
უალერსა, ტკბილი სიტყვით ანუგეშა და გაუქარ-
წყლა შიში და ტკივილი. მაგრამ სერგეის სიმშვი-
დე ცრუ და მოჩვენებითი აღმოჩნდა. იგი იტანჯე-
ბოდა. მთელი ღამე არ უძინია. უცბად ლოგინიდან
წამოხტა და წამოიძახა: ბავშვი, ბავშვი რომ გაჩნ-
დეს, ელენე? იქნებ ის მეზღვაური სნეულია? ალ-
კოპოლიზმი, სიფილისი? და კაცმა მოსვენება და-
კარგა. იგი ეხეწებოდა ცოლს ეთქვა, რომ ყველა-
ფერი ტყუილია, მოგონილია, მსგავსი ატაფერი მო-
მხდარა, რომ ამ ნაამბობით ქმრის გამოცდა ეწადა.
ელენე მიხვდა, რომ სერგეის არ ეყოფოდა მხნეო-

ბა, სამშენველის სიმტკიცე, სულდილობა, მიეტევე-
ბინა ცოლისათვის უბედურება, რომელიც თავს
დაატყდა.

დილით ელენე ტრავინა სახლიდან გაიპარა.
სერგეის დაუტოვა წერილი, რომლითაც ატყობი-
ნებდა ქმარს: ჩვენი ერთად ცხოვრება შეუძლებე-
ლია. თუმცა შენ ერთადერთი მაშკაცი ხარ, რომე-
ლიც მიყვარდა. ნუ დამიწყებ ძებნას, ნუ შეეცდები
შერიგებას. შენ იცი, რომ მე გადაწყვეტილებას არ
შევცვლი. ხოლო წუხელ რაც გიამბე, ის სიცრუეა,
მე გამოვიგონე.

ლევ ტოლსტოის უთქვამს: „ადამიანი იტანს მი-
წისძვრებს, ეპიდემიებს, ავადმყოფობათა საშინე-
ლებებს და ყოველგვარ სულიერ წამებათ, მაგრამ
ყოველ ხანაში მისთვის ყველაზე უმწვავესი ტრა-
გედია იყო, არის და იქნება — საწოლი ოთახის
ტრაგედია“. (ვისაც ძალუძს ამ ტრაგედიას შეგნე-
ბულად შეხედოს, ემოციას არ აჰყვეს და რუასით¹
განსაჯოს, მას აქვს პატიების ღვთაებრივი უნარი.
ეს უნარი გამოავლინა ბათუმ ნაზიბროლას მიმართ,
ელგუჯამ — მზალოსადმი. სერგეის კი იგი არ აღ-
მოაჩნდა.

[ნაზიბროლა მსხვერპლი იყო და ამდენად, თით-
ქოს, ბათუს შედარებით იოლად შეეძლო მისი გა-
გებაც და პატიებაც.] მაგრამ ეს რომ ადვილი არ
არის, მკაფიოდ ჩანს ელენე ტრავინასა და სერგეის
მაგალითით. ელენეც მსხვერპლი იყო, მაგრამ მის
ქმარს ამის მიხედვრის ნიჭი არ გააჩნდა. [ამიტომ ბა-

¹ რუასი — გონი, ჰეკუა.

თუ ს ადამიანური ბუნების სიღრმე განსაკუთრებით დასაფასებელია. ეს სიღრმე მოჩვენებითი და ცრუ კი არ არის, არამედ ხაზდვილი, რადგან ბათუმ საფარ-ბეგის დანაშაულიც ასევე ბოლომდე შეიცნო. ბათუმ გამოძებნა სულიერი ძალა და არც საფარ-ბეგი დასაჯა, რაკი დაინახა, რომ დამნაშავე ალაღად ნანობს დანაშაულს და ესმის მისი საქციელის არსი. საყურადღებოა ის, რომ ბათუ დანაშაულს არ ურიგდება. მას შეუძლია დააფასოს დამნაშავეს მონანიება, შეუძლია შეუხდოს, რაკი იგი თავად მიხვდა, რაც გააკეთა. დანაშაულთან შეურიგებლობამ გამოიწვია ის, რომ ბათუმ საფარ-ბეგი გამზრდელთან გაგზავნა.

დანაშაული შეგნებულია. შენდობის აქტიც აღსრულებულია, მაგრამ საფარ-ბეგის ბედი მაინც არ არის გადაწყვეტილი. იგი მოვალეა, ეახლოს გამზრდელს და შეულამაზებლად უამბოს ყველაფერი. ასეც მოიქცა საფარ-ბეგი.

როცა ჰაჯი-უსუბმა ნამბობი მოისმინა, მან ნათლად დაინახა, რომ დაირღვა მოყვასის მოყვასისადმი სიყვარულის ჰარმონია. იგი ისევ რომ აღდგეს, აუცილებელია სასჯელი, რაც დაუვიწყარ გაკვეთილად დარჩება არა მარტო საფარ-ბეგს, არამედ ყოველ ადამიანს. ამიტომ სასჯელი სამაგიეროს მიზღვა კი არ უნდა იყოს, არამედ ზნეობრიობის დემონსტრაცია. ცხადია, ჰაჯი-უსუბს შეეძლო დაესაჯა საფარი, მოეკლა იგი, მაგრამ ეს იქნებოდა მხოლოდ სამაგიეროს გადახდა, ერთი დანაშაულის შეცვლა მეორეთი, ზოროტების მოკვეთა ბოროტებით. სას-

ჯელი მაშინ გახდებოდა ზნეობრივი აქტი, როცა იგი გამოიხატებოდა არა ახალი დანაშაულით, არა ძალდატანებით, არა ბოროტებით, არამედ იმის მაგალითის ჩვენებით, როგორი უნდა იყოს პატიოსანი ადამიანის დამოკიდებულება დანაშაულისადმი. ჭეშმარიტად პატიოსანია მხოლოდ ის ადამიანი, ვისაც მიაჩნია, რომ თავადაც აგებს პასუხს სხვისგან ჩადენილი ბოროტმოქმედების გამო.

ჩვეულებრივ, როცა ერთი ადამიანი სჩადის სიკეთეს, მას სხვებიც ეტმასნებიან და ყოველგვარად ცდილობენ ამა თუ იმ დოზით იყენენ მისი თანაზიარი. კეთილის თანაზიარობაზე არავინ ამბობს უარს, დიდი თუ პატარა, მოხუცი თუ ახალგაზრდა, ქალი თუ კაცი კეთილის ქმედებას წარმოიდგენს კოლექტიურად, ერთიან საზოგადოებრივ აქტად. ბოროტის, დანაშაულის მიმართ ეს გრძნობა არ არსებობს. ბოროტი და დანაშაული ყოველთვის გვინდა წარმოვიდგინოთ, როგორც ინდივიდუალური ქმედება, გავემიჯნოთ მას. ჩავთვალოთ, რომ დანაშაულს სჩადის ერთი, ინდივიდი, სხვა ყველა კი უმწიკველ ვართ. მთლად ასე არ არის. როგორც კეთილს ვერ მოიმოქმედებს ადამიანი მარტოდმარტო და მას მოყვასის თანადგომა სჭირდება, ასევეა ბოროტიც. ვერც მას ჩაიდენს ინდივიდი მარტოდმარტო. მასაც სხვათა მზარდაჰერა სჭირდება. ამიტომ ბოროტების ქმედების თანაზიარი ყოველთვის არის საზოგადოება. მართალია, იურიდიულად სამართლის წინაშე ბოროტმოქმედი მარტო დგას, მაგრამ ზნეობრივი გასამართლების დროს, ინდივიდის გვერდით, საზო-

გადოებაც იგულისხმება. მაგრამ ნურავინ იფიქრებს, რომ ეს პიროვნების პასუხისმგებლობას ამცირებს და შელავათს აძლევს. მართალია კონსტანტინე გამსახურდია, როცა ამბობს — „არის რაღაც საშინელი მოირა იმ გარემოებაში, რომ ათასების ტკივილი ერთმა უნდა გადაიტანოს, ათასების მაგივრად ერთია მლოცველი და ჯვარზე გამსვლელი, ათასების ვარაში ერთმა უნდა აგრძნოს, ასეთი იყო მოსკი, ასეთი იყო ბუდა, ასეთი იყო ქრისტე“ (გაზ. „ლომისი“, 1922 წ., № 3).¹ რა თქმა უნდა, ყოველ პიროვნებას არ ძალუძს მოსკის, ბუდას ან ქრისტეს ძალა შეიძინოს, მაგრამ მათი ცეცხლის პაწია ნაპერწკალი მაინც უნდა უღვივოდეს სულში. სხვაგვარად პიროვნება ვერ იქნება.² ვერ ზიდავს ზნეობრივი პასუხისმგებლობის ტვირთს. ამის შეგნება კი ყოველ ინდივიდს უნდა ჰქონდეს.

ესაფარ-ბეგის მონანიების დროს ჰაჯი-უსუბმა თავის თავი გაზრდილის დანაშაულის თანამონაწილედ მიიჩნია და, ერთი შეხედვით, უცნაური და მოულოდნელი განაჩენი გამოიტანა:

შენ სიკვდილის რა ღირსი ხარ?!
სასიკვდილო მე ვარ მხოლოდ,
რომ კაცად ვერ გამიზრდისარ!

და ჰაჯი-უსუბმა თავი მოიკლა. როგორც კი გავითვალისწინებთ, რომ ჰაჯი-უსუბს გამოჰქონდა არა იურიდიული, არამედ ზნეობრივი განაჩენი, გასაგებები გახდება. მისი საქციელის სიმართლე და სისწორე. როგორც ვნახეთ, საფარ-ბეგის დანაშაულის

საფუძველი ჰაჭი-უსუბმა თავის თავში მოძებნა. ეს განაპირობა არა მარტო იმან, რომ ჰაჭი-უსუბი საფარის გამზრდელი იყო, არამედ უფრო მეტად იმის შეგნებამ, რომ ადამიანები მისტიკური ერთიანობით არიან ერთმანეთზე გადაჯაჭვულნი. ერთის კეთილი მეორის კეთილიც არის და ერთის ბოროტი მეორის ბოროტიც არის.

ამრიგად, ჰაჭი-უსუბის პატიოსნება არის პატიოსნება, რომელსაც უნარი აქვს სხვისი დანაშაულის საფუძველი თავისთავში იპოვოს და თავად აგოს პასუხი. ✕

არც ხევისბერ გოჩას, არც ტარას ბულბას, არც მატეო ფალკონეს ეს უნარი არ გააჩნია.

ხევისბერმა დააყვედრა კიდეც შვილს — „მაშეგრე გაიგონე ჩემი ღარიგება? წყეულიმც იყავ, ყველასაგან მოძულეებული, დედმამის საფლავიდგან მომგდებო!...“ ვერც თემის თხოვნამ — „შენს შვილს ხევი არ გაუყიდია. მხოლოდ ყმაწვილკაცობას გაუტაცნია და თავდავიწყებაში ჩაუგდია...“ — შეანელა გოჩას მძვინვარება. მამამ შვილი სატყეურით განგმირა.

სრულიად გულგრილად, ისე, რომ ხელიც არ აკანკალებია, მოკლა შვილი ტარას ბულბამ. იგი დაჰყურებს მკვდარ ანდრის და ამბობს: „რით არ იქნებოდა კაზაკი?.. ტანი მაღალი, შავი წარბები, სახე ნაზი, კეთილშობილი, მკლავი მაგარი ბრძოლაში — და დაიღუპა! ძაღლივით უსახელოდ დაიღუპა!...“ ასე შვილზე კი არა, მტერზეც ვერ ილაპარაკებ. როცა ოსტაპმა ანდრის დამარხვა სთხოვა მა-

მას, ტარასმა უპასუხა: „უჩვენოდაც დამარხავენ. კირისუფლები და ნუგეშისმცემელნი გამოუჩნდებიან!..“ მართალია, მერე ორიოდ წუთით კი დაფიქრდა — დაემარხა თუ არა შვილი, მაგრამ გადაწყვეტილების მიღება ვეღარ მოასწრო, რადგან მტერი უტევდა და იძულებული გახდა გაქცეულიყო. როცა ანდრის ვადანაშაულებთ, ერთი რამ უთუოდ უნდა გავითვალისწინოთ: იგი შეაძრწუნა და შესძრა კაზაკების მიერ ალყაშემორტყმულ დუბნოში ნახულმა სურათმა.

„ანდრის სუსტი კვნესა შემოესმა თითქოს. მიმოავლო თვალი და შეამჩნია, რომ მოედნის მეორე მხარეს ორი თუ სამი ადამიანი იწვა მიწაზე, თითქმის სრულებით უძრავად. უფრო მიაშტერა თვალი ანდრიმ და ყურადღებით დაუწყო ცქერა, რათა გაერჩია, ეძინათ თუ მკვდრები იყვნენ, რომ ამ დროს რაღაც რბილს ფეხი წამოჰკრა. ეს იყო ალბათ: ურიის ქალის გვამი. ეტყობოდა, ახალგაზრდა უნდა ყოფილიყო, თუმცა დაუძლურებულ და განაწამებ სახეზე ეს აღარ ემჩნეოდა. თავზე წითელი აბრეშუმის თავშალი ჰქონდა მოხვეული, ყურსაფარზე ორ რიგად უბრალო მძივი თუ მარგალიტი ჰქონდა შემოვლებული. ორი-სამი გრძელი ჩაწნული კულუღი გამხმარ, ძარღვებდაჭიმულ ყელზე გადმოშლოდა. გვერდით ეწვა ბავშვი, რომელსაც გამშრალ და გამხმარ ძუძუსათვის წაეელო ხელი და უნებური ბრაზით მთლად მოეგრინა თითები, რახან რძე ვერ ეპოვნა. ბავშვი ახლა აღარ ტიროდა, აღარც ყვიროდა, მხოლოდ ოდნავ მფეთქავ მუცელ-

ზელა შეატყობდა ადამიანი, რომ ჯერ კიდევ არ მომკვდარიყო. სულსა ლევდა. ქუჩებში რომ შეუხვიეს, აქ უცებ ვილაც შეშლილი დახვდათ, რომელმაც დაინახა თუ არა ძვირფასი ტვირთი, სტაცა გაშმაგებულმა ხელი და შეჰყვირა „პურიო“. მაგრამ ძალა აღარ ჰქონდა. ჰკრა ხელი ანდრიმ და შეშლილი მიწაზე გაიშხლართა. შეებრაღა ანდრის გიჟი და ერთი პური გადაუგდო, რომელსაც იგი მაშინვე ცოფიანი ძაღლივით ეცა. დაღრღნა, დაკბინა პური გიჟმა და დაკრუნჩხულმა საშინელი ტანჯვით იქვე ქუჩაში დალია სული, რადგანაც საკმელს უკვე გადაჩვეული იყო. თითქმის ყოველ ნაბიჯზე შიმშილის უბედურ მსხვერპლთ ზედებოდნენ. თითქოს ტანჯვა სახლში ვეღარ აუტანიათო, ბევრი ქუჩაში გამოსულიყო: იქნება მასაზრდოებელი რამ ჰანერმა მაინც მოგვივლინოსო. ერთი სახლის კართან ბებერი დედაკაცი მიმჯდარიყო, მაგრამ ვერავენ შეატყობდა — ეძინა, მომკვდარიყო თუ თავდავიწყებას მისცემოდა; სმენით სრულიად აღარა ესმოდა რა და ვეღარას ხედავდა. ჩაეკიდა თავი და იჯდა უძრავად. მეორე სახლის ჩარდახიდან თოკი იყო ჩამოშვებული და ზედ ჩამომხრჩვალ კაცის ჩამომჰკნარი გვაში ეკიდა: საბრალოს შიმშილით ტანჯვა ვეღარ აეტანა და თვითმკვლელობა ემჯობინებინა. შიმშილობის ასეთი საზარლობა რომ ნახა, ვეღარ მოითმინა ანდრიმ და დაეკითხა თათრის ქალს:

— ნუთუ ვეღარაფრით მოახერხეთ თავის გატანა? კაცს რომ მეტისმეტად გაუჭირდება, ყველაფერი უნდა ჰკამოს, რასაც წინათ იზიზღებდა, —

შეუძლია სჯულით აკრძალული ცხოველებიც კი ჰკამოს; ერთი სიტყვით, ყველაფერი გამოიყენოს საზრდოდ.

— ყველაფერი შევჭამეთ, — უპასუხა თათრის ქალმა, — ვერაფერ ცხოველს, ვერც ცხენს, ვერც ძაღლს, ვერც თაგვს აქ ველარ იპოვით“.

ასეთსავე საზარელ მდგომარეობაშია ანდრის სატრფოს ოჯახიც.

ერთი მხრივ, ამ მძიმე მდგომარეობამ და მეორე მხრივ, პოლონელი ქალის სიყვარულმა ანდრი დააზნა. თავგზადაკარგულმა ქაბუქმა საბედისწერო ნაბიჯი გადადგა: თავისიანების წინააღმდეგ აღმართა მახვილი.

ტარას ბუღბას კი არაფრის მხედველობაში მიღება არ სურს — არც იმის, რომ კაზაკები თავად იყვნენ თავდამსხმელნი, არც იმის, რომ ქალაქი საშიშორლოდ გაწირეს და იქ ჯოჯოხეთური პირობები შექმნეს, არც იმისა, რომ ანდრიმ დამშეული ადამიანები იხსნა.

ანდრი თავისი საქციელით უფრო კეთილშობილია, ვიდრე ტარასი. ტარასისათვის სრულიად უცნობია ადამიანის სამშვინველის რთული მოძრაობა. იგი კაზაკების ბრმა ერთგულია და სხვისგანაც ამას მოითხოვს. ტარასის სჯერა, რომ, ვინც ამ ერთგულებას უღალატებს, იგი სიკვდილის ღირსია. შეილსაც ამიტომ კლავს.

არც მათეო ფალკონე უწევს ანგარიშს გარემოებას. მისთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, რომ ფორტუნატო ბავშვია, რომ ბალდი იოლ

ლად გააბრიყვა გამოცდილმა და გაქნილმა ჟანდარ-
მმა. არც შვილის ვედრებამ იმოქმედა მატეო ფალ-
კონეზე. მან სრულიად მშვიდად მოკლა ფორტუნა-
ტო და ასევე აუღელვებლად უთხრა ცოლს —
„ახლავე დავასაფლავებ, მოკვდა, როგორც ქრის-
ტიანი, მღვდელს ვაწირვინებ. ჩვენს სიძეს ტო-
დორო ბინკის უნდა შევუთვალოთ, ჩვენთან გადმო-
ვიდეს საცხოვრებლად“ (გ. ქიქოძის თარგმანი).

შვილის მოკვლა მამის მიერ, რა პირობებშიც
უნდა მოხდეს ეს, ანტიბუნებრივი მოვლენაა. ამ-
გვარი პათოლოგიური შემთხვევა აღწერეს გო-
გოლმა, პროსპერ მერიმემ, ალ. ყაზბეგმა. თუმცა
ყაზბეგი უფრო დამაჯერებლად ხატავს მამის მიერ
შვილის მკვლელობის სურათს. ჯერ ერთი, ხევის-
ბერი აფექტის დროს კლავს ონისეს. ე. ი. გოჩას საქ-
ციელი არაცნობიერია. ტარას ბულბასა და მატეო
ფალკონეს ქმედება კი ცნობიერია. ისინი ამას წი-
ნასწარმოფიქრებულად აკეთებენ. მეორეც, რო-
გორც კი ხევისბერმა გააცნობიერა, რაც ჩაიდინა,
იგი გაგიჟდა. ბუნებრივია, ჩადენილი აქტის სივე-
ლურე თავზარდამცემია და ვერც ერთი ნორმალუ-
რი გონება ვერ გაუძლებს მას.

თუ ზნეობრიობის თვალსაზრისით შევხედავთ
ალ. ყაზბეგის, გოგოლის, პროსპერ მერიმეს აღწე-
რილ შემთხვევებს. უნდა ვთქვათ, რომ არ არსე-
ბობს უფრო დიდი უზნეობა, ვიდრე მამის მიერ
შვილის მოკვლა (ან შვილის მიერ მამის მოკვლა).
მაგრამ ხევისბერმა გოჩამ ზღო ეს დანაშაული, გა-
მოწვეული ელდის დაცემით. მან გონება დაკარგა,

თავადვე შეიქმნა თავისივე საქციელის მსხვერპლი. ტარას ბულბასა და მატეო ფალკონეს სულიერ სამყაროში შვილებისადმი თანაგრძნობის მისხალიც კი არ აღმოჩნდა.

ძველი აღთქმის დაბადების წიგნში (თავი 22) ნაამბობია: აბრაამს გამოეცხადა ღმერთი და უთხრა—წაიყვანე შვილი შენი ისააკი მალალ ქვეყანას და შესწირე მსხვერპლად უფალს. ადგა ადრე დილით აბრაამი, დააპო შეშა, შეკაზმა სახედარი, იახლა ორი მონა და, ისააკთან ერთად, გაემართა ღმერთის მითითებულ ადგილისაკენ. მესამე დღეს დაინახა აბრაამმა ადგილი, რომელიც უჩვენეს. იქვე დატოვა მონები და ვირი. დაუბარა მათ: წავალთ მე და ისააკი, თაყვანს ვცემთ და დავბრუნდებით. წაიღეს შეშა, ცეცხლი და დანა. ბიჭმა იკითხა -- გვაქვს შეშა და ცეცხლი, მაგრამ სად არის სამსხვერპლო ცხვარი? მამამ უპასუხა: ღმერთმა¹ თავად უწყის რომელია ტარიგი. მივიდნენ მინიშნებულ ადგილას. აბრაამმა გააყეთა საკურთხეველი, დააწყო ზედ შეშა, შეკრა ისააკი და დააწვინა სამსხვერპლოდ. აღმართა დანა შვილის დასაკლავად, მაგრამ უფლის ანგელოსმა მოუწოდა აბრაამს — ნუ მოკლავ ჭაბუკს. ვხედავ, როგორ გშინებია ღმერთის, რაკი არ შეიბრალე ერთადერთი ძეც. აღაპყრო თვალნი აბრაამმა და უკან დაინახა ვერძი, ჯაგნარში რქებით გაბმული. დაიჭირა იგი, შესწირა ღმერთს შვილის მაგიერ და უწოდა იმ ადგილს იეჰოვა-ირე, რაც ნიშნავს „უფალმა იხილა“.

ანდა ბერძნულ მითს დავაკვირდეთ.

ამბავი მაშინ მოხდა, როცა ბერძნები ტროაში მიდიოდნენ საომრად. ელინთა სარდალმა აგამემნონმა შეელს ისარი ესროლა. შევლი თურმე ქალღმერთ არტემიდეს ეკუთვნოდა. ატრევსის ძის თავზედობამ განარისხა ქალღმერთი. მან პირქარი მოუვლინა ბერძენთა ზომალდებსა და ტროასკენ წასვლის საშუალება მოუსპო. აგამემნონი იძულებული გახდა შევედრებოდა არტემიდეს და საშინელი ფიცი მიეცა. აუ ზურგქარს მოგვივლენ და ომშიაც დაგვეხმარები, ღვიძლ ქალიშვილს იფიგენიას შემოგწირავო ზვარაკად. მამამ ავლიდში ჩამოიტყუა შვილი დაპირებით — აქილევსს უნდა გაგაყოლოო ცოლად. გათხოვების მაგიერ, აგამემნონმა არტემიდეს ბაგინზე გაგზავნა შვილი მსხვერპლად, მაგრამ ქალღმერთის შეებრალა უმანკო ასული და საკურთხეველზე შევლით შეცვალა იგი. პერე იფიგენია ტავრიდში წაიყვანა ქალღმერთმა და ქურუმმა გახადა.

სხვათა შორის, პომპეიში არსებობდა ანტიკური ფრესკო (ამჟამად ნეაპოლის ეროვნულ მუზეუმშია გადატანილი), რომელზეც ასახულია იფიგენიას ზვარაკად მიყვანა. იფიგენია ორ მონას უჭირავს ხელში და ბაგინისაკენ მიჰყავთ. მოშორებით, შვილისაკენ ზურგშექცეული დგას აგამემნონი. მას ხელი აქვს თვალზე აფარებული და სახე არ უჩანს. სპეციალისტები ამბობენ, რომ აგამემნონის ამგვარი გამოსახვა მხატვრის დიდ ნიჭიერებას მეტყველებსო. არავის ძალუძს გვიჩვენოს დამაჯერებლად მამის ტანჯვა, როცა იგი შვილის სიკვდილს უყურებს

(მით უმეტეს, მკვლელობას). ამიტომ როგორც უნდა დაეხატა მხატვარს აგამემნონის სახე, მაინც უკმარობის გრძნობას დაუტოვებდაო მაყურებელს. ახლა კი, როცა მის სახესა და თვალებს მნახველი ვერ ხედავს, თავად შეძლებისამებრ შეუძლია წაღწა მოიდგინოს მამის ტანჯვა.

აღბათ, ამიტომ არის, რომ ყაზბეგმაც, გოგოლმაც, მერიმემაც მამების საქციელი აღწერეს, მაგრამ არ გადმოუციათ მათი სულის მოძრაობა შვილების მკვლელობის დროს. არც ერთი მათგანი არ შეეჭიდა შეუძლებელს.

დღესავით ნათელია ორივე მითის აზრი: მამის მიერ შვილის მოკვლა ღმერთისათვის არასასურველი საქციელია. არაფერს ცვლის ის გარემოება, რომ ისააკი და იფიგენია უდანაშაულონი იყვნენ. მართალია, ეს თითქმის აძლიერებს მამების უღმობელობას, მაგრამ ახლა ხომ იმის გამო არ ემსჯეწობთ — რომელი მამა უფრო შეუბრალებელია, ის, ვინც უდანაშაულო შვილს იმეტებს მსხვერპლად, თუ ის, ვინც დამნაშავე შვილს ჰკლავს. უმთავრესად ის მიმაჩნია, რომ შვილის მოკვლით მამა არსებითად თვითმკვლელობას სჩადის, რამეთუ ანადგურებს საკუთარ მომავალს. ეს ნათლად იხატება ალ. ყაზბეგის მოთხრობაში, როცა ონისეს მოკვლის შემდეგ გოჩა გიჟდება. მართალია, „ტარას ბულობასა“ და „მატეო ფალკონეში“ მომავლის განადგურების მოტივი უშუალოდ არ ვლინდება, მაგრამ თავისთავად იგულისხმება. ტარას ბულობა მტრებს რომ არ დაეწვათ, სულერთია მაინც ძირ-

ამოგდებული, უმომავლო კაცია. იგი ქვეცნობიერად გრძნობს ამას, როცა ყველა ღონეს ხმარობს იხსნას მეორე შვილი. ასევეა დაქცეული მატეო ფალკონეს მომავალი. იგი იძულებულია სხვას მოუხმოს, ოჯახი რომ ჩააბაროს.

ამრიგად, მამამ, რომელმაც შვილი მოკლა, არსებითად ჩაიდინა თვითმკვლელობა (ე. ი. გაიმეორა ჰაჯი-უსუბის საქციელი), მოისპო მომავალი, დაარღვია ბუნების კანონი (მამა უნდა მოკვდეს, შვილი დარჩეს) და გაწყვიტა დროთა კავშირი.

❖ ლიტერატურაში ამ პრობლემას ეწოდება ანტი-დაბადება ან არსებობის მარადისობის დარღვევა. 4

საქაქი წერეთლის გამზრდელ სჯის დანაშაულს, მაგრამ არ არღვევს არსებობის მარადისობის კანონს. წარსულის სახელით არ ჰკლავს მომავალს.

თუ შვილების მიმართ ასე დაუნდობელი არიან ტარას ბულბა და მატეო ფალკონე, როგორიღა იქნება მათი დამოკიდებულება საერთოდ მოყვასისადმი?

მათ ქმედებას შეუბრალებლობა და დაუნდობლობა წარმართავს და არა სიყვარული. ორივე სრული უარყოფაა ზნეობრივი პრინციპისა — „უკეთუ არა მიუტევნეთ კაცთა შეცოდებანი მათნი, არცა მამამან თქუენმა მოგიტევნეს თქუენ შეცოდებანი თქუენნი“. უცოდველი კაცი კი ამქვეყნად არ არსებობს. გაიხსენეთ სახარების იგავი. ხალხს ერთი დედაკაცი შეეპყრო. ამ ქალს მრუშება ედებოდა ბრალად. იგი იესოს მიჰგვარეს და უთხრეს: მოძღვარო, ეს ქალი მეძავია. მოსეს სჯულის თანახმად

იგი ქვეით უნდა ჩაიქოლოს. რას იტყვით? იესომ თავი ჩაქინდრა. იგი თითოთ მიწაზე რაღაცას წერდა და ღუძღდა. მერე თავი ასწია და ხალხს უთხრა: თქვენს შორის ვინც უცოდველია, პირველად მან ესროლოს ამ ღედაკაცს ქვა. და ისევ ჩაღუწა თავი. არავინ აღმოჩნდა უცოდველი. ყველა ჩუმად გაიპარა. დარჩნენ მარტონი ქრისტე და ქალი იგი. როცა იესომ ისევ ასწია თავი, მიმოიხედა და ვერავინ იხილა, ჰკითხა მან მეძავს: სადა არიან შემასმენელნი შენნი? არავინ განგიკითხა შენ? ღედაკაცმა მიუგო: არავინ, უფალო. მაშინ იესომ ეს თქვა: არც მე განგიკითხავ შენ. წარვედ და ამიერიდან ნულარა სცოდავ (იოანე, VIII, 3—11).

★ თუ უფალიც კი ცდილობს არ განიკითხოს ცოდვილი, კაცს ვინ მისცა ამის უფლება? მაგრამ უსაზღვროა ადამიანის ამპარტავნება და მუდამ ცდილობს სხვათა მსაჯულის როლი იკისროს. ეს უკ ხშირად ხდება დანაშაულის საფუძველი. ✠

✠ როგორც ონისეს მოკვლა არის ზევისბერის დასჯაც, ასევე იქნებოდა ჰაჯი-უსუბის დასჯაც საფარბეგის მოკვლა. ამიტომაც ამჯობინა გამზრდელმა თვითმკვლელობა. ✠ ჰაჯი წერეთელი აქ ქრისტიანული მითის მოდელს იმეორებს. ადამიანთა ცოდვის გამო-სყიდვის მიზნით ძე ღმერთმა თავი გაწირა — ჯვარს ეცვა. საკუთარი სისხლითა და ხორციით ზღო სხვათა დანაშაული. ასევე საკუთარი სიცოცხლით გამოისყიდა ჰაჯი-უსუბმა საფარ-ბეგის დანაშაული. შეცდომა იქნება თუ ვიფიქრებთ, რომ ჰაჯი-უსუბის თვითმკვლელობა აორკეცებს საფარ-ბეგის დანა-

შაულს. ეს თვითმკვლელობა საფარ-ბეგის სამშენ-
ველის განწყენდას იწვევს. კაცი, რომელსაც დანა-
შაულის გაცნობიერება შეუძლია, ვერ დარჩება
გულგრილი ჰაჯი-უსუბის საქციელისადმი. საფარ-
ბეგს კი დანაშაულის გაცნობიერება ძალუძს. ამას
მოწმობს ისიც, რომ იგი სასიკვდილოდ გამზადე-
ბული, თავდახრილი იდგა ბათუს წინაშე და ისიც,
რომ გამოცხადდა გამზრდელთან და თავად უამბო
ყველაფერი. ასეთი ადამიანი ჰაჯი-უსუბის სიკვდი-
ლის მერე სხვანაირად და სხვა ზნეობით იცხოვ-
რებს. ჰაჯი-უსუბი მარტო სიცოცხლეში კი არ იყო
საფარ-ბეგის მოძღვარი, არამედ — სიკვდილშიაც.
მან სიკვდილით გაცილებით მეტი ასწავლა საფარ-
ბეგს, ვიდრე ალბათ ცხოვრებით. წარსულმა (ჰაჯი-
უსუბმა) მომავალს (საფარ-ბეგს) პატიოსანი არსე-
ბობის უკვდავი გაკვეთილი მისცა.

ამ მოდელს დიდი მნიშვნელობა აქვს. აქ კლინ-
დება, რა პრინციპით ცხოვრობს ადამიანი — და-
ნაშაულის გამოსყიდვისა თუ შურისგების? ცალ-
კეული პიროვნება იქნება თუ მთელი საზოგადოება
არ შეიძლება. ცხოვრობდეს შურისგების პრინცი-
პით. ასეთი პიროვნება და საზოგადოება უმო-
მავლოა. დანაშაულის შენდობა-პატიებისა და
გამოსყიდვის პრინციპი კი მეტყველებს მოყვასის
სიყვარულზე. სიყვარულით შედუღებებული საზო-
გადოება კი მტკიცეა და მომავალიანი.

„გამზრდელის“ პერსონაჟებისათვის პრინციპია
შენდობა და დანაშაულის გამოსყიდვა. აკაკის აზრით,
დანაშაულის ზნეობრივი გამოსყიდვა ადამიანს შეუძ-

ლია მონაწილეთაც (საფარ-ბეგი), პატივითაც (ბათუ) და თვითდასჯითაც (ჰაჯი-უსუბი). შურისძიებით კი დანაშაული არ გამოისყიდება. როგორც ზემოთ ითქვა, მხოლოდ დანაშაულის ერთი სახეობა შეიცვლება მეორეთი. ამიტომ ჰაჯი-უსუბის ზნეობრივ პრინციპი გაცილებით უფრო მაღალია, ვიდრე ხევისბერის, ტარას ბულბასა და მატეო ფალკონესი.

1981 წ.

ს ა ი თ ?

„ხელოვნებაში სულ უფრო მძლავრობს ირონიული ყდერადობა, რაც საფუძველს აცლის რომანტიზმის მაღალ პოეტიკას, ტრადიციის ძალით ეგზომ განმტკიცებულს.

ირონიის სული განსაკუთრებული სიცხადით ლირიკაში იგრძნობა. „ზეშთაგონებული“ პოეტის, მგოსნის გვერდით აღვივებს იკავებს პოეტი-არლეკინი, რომელიც თავგამოდებით იბრძვის თავისი უფლებების გამართლებისა და განმტკიცებისათვის. პოეტს თითქოს მოსწყინდა სიტყვათა მაგიის ძიება და ახლა მთელი გატაცებით „თამაშობს“, იცინის და გვაციუნებს, იმ ღრმა რწმენით აღსავსე, რომ ჭეშმარიტება სილამაზეში კი არა, — სიცხელშია. ჰამლეტს მეტისმეტად გაუჭიანურდა „ყოფნა-არყოფნის“ დილემის გადაწყვეტა და სცენა დატოვა. მისი

ადგილი ხუმარამ დაიკავა, რომელიც „ბრენისაგან“ ერთი ნიშნით განსხვავდება — ქეშმარიტებას სიცილით ამბობს“.

ასე წერდა ირაკლი კენჭოშვილი წერილში „ქეშმარიტება სიცილშია“ („ლიტერატურული გაზეთი“, 1981 წ. 25 დეკემბერი).

ფაქტის კონსტატაციას ვიზიარებ და სადავო არაფერი მაქვს, მაგრამ ერთი კითხვა მაწუხებს და მაშინებს — როგორი ქეშმარიტებაა სიცილში?

პასუხად ერთი აღმოსავლური თქმულება მახსენდება.

რომელიღაც დამპყრობელს, მგონი თემურ-ლენგს, სოფელში ხარკის ასაკრეფად ჩაფრები გაუგზავნია. იმათაც დავალება ზუსტად შეუსრულებიათ და ნაძარცვ-ნადავლით დატვირთული ჭრდნებელთან გამოცხადებულან.

— როცა სოფელს ტოვებდით, იქაურები რას შერებოდნენ? — უკითხავს ხელმწიფეს.

— სოფლელები ტიროდნენო, — მიუგიათ ჩაფრებს.

— ოოო, ეს იმის ნიშანია, რომ სოფელში კიდევ დარჩენიათ საყოლელი და საქონელი. ახლავე უკან გაბრუნდით და, რაც გადაუმაღავთ, წაართვიოთ და მომიტანეთო, — უბრძანებია უკმაყოფილო დამპყრობელს.

ისევ შესევიან ჩაფრები სოფელს. ისევ გაუძარცვავთ იქაურობა. ახალი ალაფით დახუნძლული მობრუნებულან უკან.

— ახლა რაღას აკეთებდნენო?

— ისევ ტიროდნენო...

— მაინც ვერ იგაგიყვლეფიათ ბოლომდე. ისევ შერჩენიათ ქონება. მოძებნეთ ის გადანახული ღა მომართვითო... — განრისხებულა კოკლი თემური.

მესამედ მიბრუნებულან ჩაფრები სოფელში. ძირის ძირამდე მოუჩხრეკიათ კუთხე-კუთხე. ძაფიც აღარ დაუტოვებიათ, ყველაფერი წამოუღლიათ.

— როგორ არიან, რას შერებიანო, — დაინტერესებულა მბრძანებელი.

— მთელი სოფელი სიცილით კვდებოდაო, — უპასუხებიათ გაკვირვებულ ჩაფრებს.

— მაშასადამე, ახლა მართლაც აღარაფერი შერჩენიათ, კუდის რიკამდე გაგიტყავებიათო, — უთქვამს კმაყოფილ დამპყრობელს და ჩაფრები მეოთხედ აღარ შეუგზავნია სოფელში.

ამ ბრძნული თქმულებიდან ერთი ფრიად დამაფიქრებელი დასკვნა გამოდის — სიცილით სასოწარკვეთილი ჭეშმარიტება ითქმის.

რა თქმა უნდა, არის სხვაგვარი სიცილიც. კოლა ბრონიონისა და ბათა ქეჭიას სიცილი. რწმენა — „ისევ ცოცხალია ძმაკაცი!“ — სიმტკიცითა და იმედით გავსებს. მაგრამ გასათვალისწინებელია ის, რომ არათუ არღეკინებს, არამედ არც კოლა ბრონიონებს და არც ბათა ქეჭიებს საზოგადოება წინ არ უტარებიათ. საზოგადოება ვერ შეჩერდება იგი განუწყვეტლივ წინ უნდა მოძრაობდეს. ასეთია არსებობის ურყევი კანონი. ამას კი ახორციელებს ის ჭეშმარიტება, რომელსაც ბრძენი ამბობს და

არა ის, რომელიც მასხარას უთქვამს. ნურც ის დაგვაფიწყდება, რომ საზოგადოება თავის ჭკუაზე ხშირად აუცეკვებიან ტირანებს, რომელთაც ხუმარები აცინებდნენ და ართობდნენ თავიანთი „ქეშ-მღრიტებით“. ამიტომ ძალიან საშიშია თუ ჰამლეტმა ტყენა დატოვა და ადგილი არლეკინს დაუთმო. 20-იან წლებში გახარებული პეტრე სამსონიძე მეგობარ პოეტს მიმართავდა:

ჩემო იონა, მოწოდება ჩვენი დიდია!..

გავსწიოთ წინ და საქართველოს ცეცხლის პლაკატებს, პოეზიაში ჩვენ გამოვჰყრიოთ და გავაყეთებო...

ხელაჲ ჰამლეტებს? სამარეში როგორ მიდიან?!!

როგორც ჩანს, პ. სამსონიძემ არ იცოდა, რომ როცა ჰამლეტები წავლენ, მაშინ არამზადები მოვლენ. ქეშმარიტების, კეთილის, პატიოსნების მაძიებელი კაცის ადგილს ქურდი, მექრთამე, კომბინატორი, ხალტურისტი დაიჭერს. ამას ადასტურებს ბუხრან მაჭავარიანის სტრიქონებიც:

უბედურება რა გინდა მეტი?! —

რომ დაიძახო — ქურდს ქუდი ეწვის!..

არ მეგულება მაძღრებში ერთიც,

რომ არ იტაცოს მყის ქუდზე ხელი.

უბედურება რა გინდა მეტი?!

„უბედურებას სასოწარკვეთილებით და სკეფ-სისით ვერ შევბრძოლები. მას იმედითა და რწმენით უნდა გაუწიო წინააღმდეგობა. მაგრამ იმედი და რწმენა არც დოლის ბაგაბუგით იბადება და არც ბუკ-ნაღარის ჭყვიტინით. იგი იბადება ადამია-

ნის სამშენებლის ტკივილის წვდომით, გაგებით, ახსნით. თუ ამ კუთხით დავაკვირდებით დღევანდელ ქართულ მწერლობას, შეუძლებელია არ შეგვეჩინია, რომ ზოგიერთ მნიშვნელოვან პრობლემას იგი ჭერჭერობით გულგრილად ეკიდება.

ყურადღება მივაპყროთ მათ შორის რამდენიმეს.

მ ე რ ა ნ ი თ უ ს ა ხ ე დ ა რ ი ?

ვინ უწყის, რამდენი საყვედური და მწარე სიტყვა მოუსმენია რაჟდენ გვეტაძეს ლექსების ციკლისათვის — ვირების მესია. დღესაც, თუ ვინმე რაიმეს იტყვის რ. გვეტაძის შემოქმედებაზე, ირონიით ახსენებენ ამ ციკლს. პოეტის ახალგაზრდულ კოკობზიკობასა და ორიგინალურობისადმი ტრფიალს მიაწერონ ამგვარი ლექსების დაწერა. არადა, ამ ციკლში საინტერესო და დამაფიქრებელ მოვლენასთან გვაქვს საქმე. მას გააზრება, ახსნა და ამოცნობა სჭირდება და არა მედიდური ღიმილით გვერდის ავლა. მართალია, „ვირების მესიის“ ციკლი, პოეტური ტექნიკის თვალსაზრისით, არ ეკუთვნის ქართული პოეზიის უკეთეს ნიმუშებს, მაგრამ ახლა მისი აზრობრივი შინაარსი იპყრობს ყურადღებას და არა მხატვრული ხარისხი.

სიმბოლიზმით გატაცებულმა ქართველმა პოეტებმა არა მარტო ახალი სალექსო ფორმებით გაამდიდრეს ჩვენი მწერლობა, არამედ ახალი თემებითაც და ძველის ახლებური გააზრებითაც. მართალია, ქართული მწერლობა უძველეს ქრისტიანულ ლიტერატურათა ოჯახის წევრია, მაგრამ, მი-

ზეზთა გამო სხვათა და სხვათა, ბევრი თემა, დამახასიათებელი ევროპული მწერლობისათვის, არ დაუმუშავებია. ამას ყურადღების მიქცევა სჭირდებოდა და ამ მიმართულებით გადადგეს კიდევ კარკვეული ნაბიჯი „ცისფერყანწელებმა“ და მათთან დაახლოებულმა პოეტებმა. ამ კუთხით მათი შემოქმედება ჯერ კიდევ ელის დაკვირვებულ შესწავლას. რ. გვეტაძის ლექსებიც ძველი თემის ახლებური გააზრების საინტერესო ნიმუშია.

საქმე ის გახლავთ, რომ, ჩემი აზრით, რ. გვეტაძის „ვირების მესია“ პოლემიკაა ნ. ბარათაშვილის „მერანთან“. რ. გვეტაძის ვირი ნ. ბარათაშვილის მერანის დაკნინებაა, დამცრობაა. ვფიქრობ, რომ არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, წინასწარ გამიზნულად, შეგნებულად გააკეთა ეს რ. გვეტაძემ, თუ შემოქმედებით პროცესში უნებლიეთ, თავისთავად წარმოიშვა კამათი. არსებითია ფაქტი, შედეგი, რაც „ვირების მესიის“ შექმნით მივიღეთ.

როგორც ევროპულ, ისე რუსულ ლიტერატურისმცოდნეობაში კარგად არის დადგენილი და გარკვეული, რომ ვირი, სახედარი, კარაული სიმბოლოა დამცირებისა და მორჩილების (ზოგჯერ აღორძინებისაც). იგი ამაღლებულისა და თავისუფალის, ანუ, სიმბოლურად, მერანის საპირისპიროა. სწორედ მოთმინების, დამცირების, მორჩილების შინაარსი აქვს სახედარს რ. გვეტაძის ლექსებში. სხვანაირად ვერც იქნებოდა სახედრის ხატი გააზრებული. იგი უშუალოდ სიმბოლისტური პოეზიით

არის შთაგონებული. ამას გარეგნული ფაქტიც ადასტურებს. „ვირების მესიის“ ციკლის ყველა ლექსი ცისფერყანწელებისადმია მიძღვნილი. არც ტიციან ტაბიძე წერდა ტყუილად — „ქართულ პოეზიაში უთუოდ დარჩება „ვირების“ ატირება ისე, როგორც ფრანგის ჟამმის ლოცვები სამოთხეში ვირებით შეწვლაზე“. მართლაც, ფრანგის ჟამმის (1868—1938) ლექსში — *Prière Pour aller au Paradis avec les ânes* — ვირი სათნოების, მორჩილების, სიმშვიდის განსახიერებაა. გაგახსენებთ ამ ლექსის ბოლო სტრიქონებს სიტყვასიტყვით თარგმანით: ღმერთო ჩემო, სასაწულჰყავი, რომ ამ ვირებთან ერთად გეწვიო, რომ ანგელოსებმა მშვიდად წამოგვიყვანონ ხშირი ნაკადულებისაყენ, სადაც ალუბლები ისე ცახცახებენ, როგორც ქალწულის სხეული, რომ სულების სამყაროში, დახრილი შენს წმინდა წყლებზე, ვემსგავსო ვირებს, რომელთაც თავიანთი მოკრძალებული და კეთილი უბრალოება სურთ მარადიული სიყვარულის სინათლეს აზიარონ.

ასეთივე მოკრძალებული, მშვიდი, წყნარი, უბრალო და კეთილი არიან ვირები რ. გვეტაძის ლექსების ციკლშიც.

ვირების მხრებზე დაფრინავენ სერაფიმები,
ისინი უხმოდ უცქერიან საფლავზე სოსანს,
მათი საისრე წამწამები, როგორც სიმები,
თითქოს მღერიან გარინდებით უცხო ოსანას.

სახედართა განწყობილების დასახასიათებლად რ. გვეტაძე ყველაზე ხშირად ხმარობს სიტყვას — „სევდა“.

მაგრამ დღეს მათ სულში სევდების ალბია.

(„ვირების მესია“).

ვირების სევდა სამრეკლოზე აისის ახლოს.

(„ვირები აღდგომა ღამეს სოფელში“)

და თუ სევდები თქვენს ამაყ სულს დაუდარაჯდნენ.

(„ბარათი ვირებს“).

ამ სევდიან, თვინიერ და მორჩილ პირუტყვს ადარებს პოეტი თავის თავს. მაგრამ როდის გაუჩნდა მას ეს გრძნობა? დააკვირდით ლექსს — „მდაბიო ანუ სატირა საკუთარ თავზე“ (ნურც სიტყვა „სატირას“ დატოვებთ უყურადღებოდ).

როცა ერთხელ ბოქაულმა მამაჩემი გალახა

და მე სამაგიერო ვერ გავუბედე.

(ეს მოგონება გულს აწევს ბარგად) —

როცა დედაჩემს ნავთი არ ჰქონდა ღამფაში

და მთვარეზე ვკითხულობდი აკაკის ლექსებს,

როცა ფუნაში ნახულ ჭიებს ვაგებდი ანკესებს

და მივდიოდი წყალწითელაზე,

ჩათა კვირას მაინც გვქონოდა თევზით ვახშამი.

გაჭირვებამ, უქონლობამ, სიღარიბემ, ჩაგვრამ, უსამართლობამ, გაუბედაობამ მიიყვანა პოეტი დასკვნამდე:

შინდა ვიყო ერთი აზრის:

არ ავუყე ცხოვრებას ქარიანს

და მოვესწრო შესული ხანში

წვერულვაშიც ვაჟებს —

(ეს იმედი გულს მიკაჟებს)

რომლებიც ეხლა სოფელში არიან

და ბაბუას ეხმარებიან თოხნაში.

თუმცა სხვა შეხედულებისა ვარ ცხოვრებაზე
და მეზარება ყველა, ვისაც მუცელი აქვს ტიკის,
მაგრამ რადგან არაფერი მესმის მსოფლიო პოლიტიკის,
რასაც შეიძლება მოჰყვეს ახალი ომი,
გადავწყვიტე ვიცხოვრო ასე:
ვირივით წყნარად და შრომით.

არა ბრძოლა, არამედ მორჩილება, შრომა ვი-
რივით წყნარად. მკაფიო კონცეფციაა შეგუების,
მშვიდი ცხოვრების, მოთმინებისა, თუმცა პოეტს
ეზიზდება ყველა ლუარსაბ თათქარიძე („ვისაც მუ-
ცელი აქვს ტიკის“). გამოდის, რომ ბოლმას, აჯან-
ყების ცეცხლს იგი ძალით ახშობს. ამჯობინებს შე-
თვისება-შეგუებას. ალბათ იმიტომ, რომ აღარ
აქვს გამარჯვების რწმენა.

ახლა რ. გვეტაძის ლექსი შევადაროთ ნ. ბარა-
თაშვილის „მერანს“.

ერთის სურვილია — „არ აყვეს ცხოვრებას
ქარიანს“, მეორის მოთხოვნილებაა — „ნუ შეე-
ფარვი, ჩემო მფრინავო, ნუცა სიცხესა, ნუცა ავდა-
რსა, ნუ შემიბრალებ დაქანცულობით თავგანწირუ-
ლსა შენსა მხედარსა!“

ერთის სურვილია — „მოესწროს შესული ხან-
წი წვერულვაშიან ვაჟებს“. მეორის მოთხოვნილე-
ბაა — „ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წი-
ნაპართ საფლავებს შორის; ნუ დამიტიროს სატრ-
ფომ გულისა, ნულა დამეცეს ცრემლი მწუხა-
რის“.

ერთის ოცნებაა იცხოვროს „ვირივით წყნარად
და შრომით“, მეორისა — ამცნოს გულის საიდუმლო

ლო ვარსკვლავთა თანამავალთა, გაკათოს გზა, რომ შემდგომად მოძმეს გზის სიძნელე გაუადვილდეს.

ორი კონცეფციის უმძაფრესი პოლემიკაა. ერთი აღიარებს შეგუებას, მორჩილებას, სიმშვიდეს, არ-ბუბითად კონფორმიზმს. მეორე უმღერის ურჩობას, ქარიშხალს, შეუგუებლობას, ამბოხს, არსებითად რევოლუციას.

20-იან წლებში ქართულ პოეზიაში ნ. ბარათაშვილთან კამათი იყო რ. გვეტაძის ლექსები და არა ალიო მირცხულავას (მაშაშვილის) „მე და ბარათაშვილი“. ეს უსაშველოდ გრძელი ლექსი გახლავთ „ბედი ქართლისას“ ავტორის გაბიაბრუების ცდა. იგი სრული მარცხით დამთავრდა. ეს თავად ა. მირცხულავამაც დაინახა მკაფიოდ. ამიტომ გადააკეთა ძირეულად „მე და ბარათაშვილი“. ამ ლექსში თანამედროვე მკითხველი უკვე ვეღარ წაიკითხავს, მაშინაც და დღესაც, ღიმილისმომგვრელ სტრიქონებს:

რა იქნებოდა, რა სასაცილო
საქართველოში მერნით სირბილი?!

შენი მერანი? ჰო, არა უშავს,
იქნებ ჩალანდრათ კლდე გადმოვიდეს,
მაგრამ ტფილისში დღეს რომ გაუშვა,
სადმე პროსპექტზე კისერს მოიტეხს.

ეს პოლემიკა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც ლიტერატურული წარსულის ერთი ფურცელი. იგი ყოფნა-არყოფნის მარადიული პრობლემაა. თუ ამ კითხვას უპასუხებ „მერანით“, მაშინ ყოფ-

ნისათვის იბრძვი. თუ ამ კითხვას უპასუხებ „ვირე-
ბის მესიით“, მაშინ ეთანხმები, ეგუები არყოფნას.
რაკი ასე განსხვავებული და დაპირისპირებული
ორი კონცეფცია შეიქმნა ჩვენს მწერლობაში, ბუ-
ნებრივია, ყოველმა ახალმა თაობამ უნდა გამოამჟღ-
ღავნოს თავისი დამოკიდებულება.

ვისაც თვალი უდევნებია ლიტერატურული
ცხოვრებისათვის, იცის ამ ორი კონცეფციის აშკარა
თუ მალული ჭიდილი. იცის, საით და როგორ იხ-
რებოდა დროდადრო სასწორი. მაგრამ საინტერე-
სოა დღეს როგორი სახე აქვს ამ დავას. არა მგო-
ნია დიდად საეჭვო აზრი გამოვიდეს, თუ ვიტყვი,
რომ დღეს მწერლობას უჭირავს პოზიცია, რომე-
ლიც ამ ორი კონცეფციის შუა მდებარეობს: არც
„მერანი“ და არც „ვირების მესია“. რაღაც საშუა-
ლო. ეს გულდასაწყვეტი ნიმუშია იმისა, როგორ
შეწყდა და შეჩერდა ქართულ მწერლობაში დამუჭ-
შავება საკაცობრიო ლიტერატურის ერთ-ერთი
უმნიშვნელოვანესი თემისა. ალტერნატივა ბრძო-
ლისა თუ მორჩილების, კონფორმიზმისა თუ ნონ-
კონფორმიზმის ყოველთვის აწუხებდა და აწამებდა
მოაზროვნე კაცობრიობას. რაღაც საშუალო არა
მარტო გაურკვევლობას, უპოზიციობას მიუთით-
ებს, არამედ სულერთია დამოკიდებულებასაც.
სულერთია დამოკიდებულების დროს გულში დიდი
სევდა და ტკივილი უდევს ადამიანს, მაგრამ ამაზე
დუმს, რაკი კეთილის რწმენა დაუკარგავს. ამის
უპირველესი დამადასტურებელი სწორედ პოე-
ტი — არლეკინია.

ნუ დაგვაფიქვდება, რომ არის ენერგია სიზიფისა და არის ენერგია პრომეთესი. ერთიც იხარჯება და მეორეც. მაგრამ ერთი უშედეგოდ შრომობს, მეორე კი ცეცხლის მომტანია, ე. ი. პროგრესის ფუძემდებელია. თუ სიზიფის ენერგია არყოფნის კაეშნის წყაროა, პრომეთეს ენერგია ყოფნის სიხარულის საზრდელია. თუმცა პრომეთე მიჯაჭვულია; არწივი უკორტნის გულღვიძლს, მარადიულად იტანჯვის. სიზიფი კი არც მიჯაჭვულია, არც არავინ უგლეჯს სხეულს. თავისუფლად ეწევა თავის უაზრო და უმიზნო შრომას. მაგრამ უმიზნობა და უაზრობაა საფუძველი იმ ტრაგიკულობისა, რომელიც უფრო შემზარავია, ვიდრე პრომეთეს ტანჯვა.

ნ. ბარათაშვილის „მერანში“ პრომეთეს ენერგიაა, რ. გვეტაძის „ვირების მესიაში“ კი — სიზიფისა. როცა ადამიანს არც პრომეთეს ენერგია აქვს და არც სიზიფის, ცხადია, იგი შუაშია გაჩხერილიველარც წინ მიდის და ველარც უკან. ერთადერთი რაც დარჩენია — სიცილია. და ისიც იცინის. დასაცინის თავის თავსაც და სხვასაც. ეს კი შენიღბული სასოწარკვეთილების გამოვლენაა. ამიტომ არის მარად ცოცხალი და აქტუალური „მერანისა“ და „ვირების მესიის“ დავა. ყოველი კაცის წინაშე დგას ალტერნატივა: იცხოვრო ვირივით წყნარად და შრომით, თუ ყველა გასაჭირი გადალახო და მოყვასს სავალი გზა გაუადვილო. თუ არჩევანი ვერ მოახერხე, სასოწარკვეთილება შეგიპყრობს და ცხოვრება ცრემლიან გართობას დაემსგავსება, ათუმცა შეიძლება არლეკინის ზომავზე მეტად გაგრი-

მულ სახეზე ცრემლი ვერ შეამჩნიო. ეს შეუმჩნე-
ველი ცრემლი არა მარტო სახეს ღარავს, არამედ
გულშიც წვეთავს. იგი გულს უფრო მწეავედ და
ულმობლად ღრღნის, ვიდრე პრომეთეს არწივი,
არლეკინის ცრემლის სახელი უიმედობაა, ურწმუნო-
ბაა და იმიტომ. საშინელებაა თუ ეს გაცნობი-
რებულია, მაგრამ უფრო შემზარავია, თუ გაუცნო-
ბიერებულია და ისე ვლინდება.

მართალია, ჰამლეტს ყოფნა-არყოფნის საკითხის
გადაწყვეტა გაუჭიანურდა, უფრო მეტიც, ვერც
ვერასოდეს გადაწყვეტს, მაგრამ არლეკინის სიცი-
ლით ნათქვამ ჰეშმარიტებას მაინც დაჟინის პრი-
ნციის მაძიებელი გონება სჯობს. სჯობს იმიტომ, რომ
ჰამლეტში იმედიანი კაცის სევდაა, არლეკინში
კი — უგინცო ადამიანის მზიარულება.

თუ ორ კონცეფციას შორის არჩევანი არ მოხდა,
მტკიცედ არ განისაზღვრა პოზიცია, არც იქით და
არც აქეთ, შუა ადგილას ყოფნა გამოიწვევს მწერ-
ლობის გაფილისტერებას.

ფილისტერიული ლიტერატურა კი საშიშია. იგი
აბნევს მკითხველს. ბორკავს ლიტერატურის წინ-
სვლას. მას არაფერისტკივა, გვატყუებს კი ვიტან-
ჯებით.

ფილისტერი ყველაფრით კმაყოფილია. ყოფნა-
არყოფნის პრობლემა მას საკუთარ კეთილდღეო-
ბად ესმის. როცა ამას მიაღწევს, მერე ხუმრობის
გუნებაზე დგება და აღარაც სხვების გართობას
თაკილობს.

ფილისტერიული ლიტერატურა ყოველთვის

ცრუობს. სიცრუე კი წარმოშობს სასოწარკვეთი-
ლებას. ხოლო, თავის მხრივ, სასოწარკვეთილება
მშობელია უენერგიობისა. აქედან მოდის ვნება-
გაცლილი, მღორე, ერთსახოვანი და ერთფეროვა-
ნი მწერლობა, სადაც თითქოს ყველაფერი თავის
ადგილას დგას, მაგრამ არ არის უმთავრესი — სი-
ცოცხლე. არ ისმის არც გამარჯვებულის ყიჟინი
და არც დამარცხებულის ქვითინი. არის მხოლოდ
კმაყოფილება, რომელიც ერთ ხალხურ ლექსში
ასეა გამოთქმული:

კამეჩი წევს და იცოხნის,
თავის ამინდი ჰგონია,
ლაფში ჩაფლული ურემი
შინშიტანილი ჰგონია.

ოთარაანთ გიორგი თუ კაცზეა მ-
ბაია?

მკითხველს კარგად ეხსომება: ოთარაანთ გიორ-
გი ტყეში იყო ჰიგოს საჰრელად („ოთარაანთ ქვრი-
ვი“). ომარაშვილის მოჯამაგირე ნახა, ჩრდილში
არხეინად წამოწოლილი და მძინარე. ეს არაფერი.
კამეჩები ურემზე მიება. იქვე ეყარნენ და უილა-
ჯოდ იცოხნებოდნენ. გიორგი გააბრაზა მოჯამაგი-
რის უნამუსობამ, უსულგულობამ. გიორგიმ იგი
ლაზათიანად მიბეგვა. როცა სოფლის სასამართ-
ლოში ჰკითხეს — შენ ვინ გეკითხებოდა, რა შენი
საქმე იყო? — გიორგიმ უპასუხა: ჯერ ერთი,
„მაგისტანა ნამუსახდილი კაცისაგან ქვეყანაა და-
ლუპული. კაცი კაცს ველარა ნდობია“, მეორეც,

„კამეჩებიც მიეღრძო ურემზედ. იმათ საცოდაობამ დამწვა“.

მეორედ გიორგი ბეჟანიშვილის მოჯამაგირეს ეჩხუბა. ამას ურმით საფქეავი მიჰქონდა. ტვირთი თავმსუბუქად დაედო. კამეჩებს აპეურები ყელზე უჭერდა და ისინი საცოდავად ხრიალებდნენ. გიორგი ურემზე შეხტა, ტვირთი გაასწორა. ცხოველებს სული მოათქმევინა. მოჯამაგირეს კი თავში წაუთაქა.

მეჯინიბესაც პირუტყვისადმი უგულო დამოკიდებულებისათვის ეჩხუბა გიორგი. მეჯინიბემ გაოფლიანებული ცხენი ესე დააბა, რომ არ გაუტარ-გამოუტარებია, არც წყალი გადაუვლია ზურგზე. ასეთი უპატრონობა ცხოველს დახუთავდა ან ზურგზე ჰაევას აართმევდა. გიორგიმ მეჯინიბესაც ჰკუა ასწავლა.

სოფელს უკვირს ოთარაანთ გიორგის საქციელს და გლეხები ერთმანეთში ამბობენ — „ეს კაცი ან გიჟია, ან ღვთისაგან მოგზავნილი“.

ცხადია, ოთარაანთ გიორგი არც გიჟი იყო და არც ღვთისაგან მოგზავნილი. იგი იყო კაცი, რომელსაც გლეხად ყოფნის ფუნქცია ძვალსა და რბილში ჰქონდა გამჟღარი. მან, ცნობიერად თუ არაცნობიერად, ზედმიწევნით იცოდა, რას ნიშნავს იყო გლეხი. როცა გიორგი პირუტყვს ექომაგებოდა, მარტო კაიკაცობას კი არ ამჟღავნებდა, არამედ თავის თავს იცავდა, საკუთარ არსებობას უფროთხილდებოდა. ისე როგორც მიწა, ისე როგორც ვენახი, ისე როგორც ბალ-ბოსტანი, პირუტყვიც, კა-

მეჩი იქნება, ცხენი, თხა თუ ცხვარი, გლეხის არსებობის ნაწილი და პირობაა, თუ მას არ ნოუფლი, უპატრონებ, იზრუნებ, მაშასადამე, არ უვლი საკუთარ თავს, არ ზრუნავ ჯაკუთარ არსებობაზე, ამით კარგავ ფუნქციას. როცა ილია ოთარაანთ გიორგის სახეს ძერწავდა, უპირველეს ამოცანად მიაჩნია არა იმ პროტაგონისტის დახატვა, რომელიც მხოლოდ სოციალურად იყო გლეხი, არამედ იმ პიროვნებისა, ვინც მშვენიერი არსით ავლენდა გლეხობას. არც გიორგის სიკვდილია შემთხვევითი: თივის ზვინიდან ჩამოვარდა, ურმის ქალს დაეცა და სასიკვდილოდ დაშავდა. გლეხად ყოფნა (გლეხობა) იყო გიორგის სიცოცხლე და სიკვდილშიაც გლეხად უნდა დარჩენილიყო. ადამიანმა ფუნქცია სიკვდილშიაც არ უნდა დაკარგოს. როგორ შეიძლება ენა მოგიბრუნდეს და თქვა, რომ სიკვდილშიც არისო მშვენიერება, მაგრამ, როცა ისეთი მეცნიერი, როგორიც ივანე ჯავახიშვილი იყო, ლექციის კითხვის დროს კვდება, გინდა თუ არა, უნდა აღიარო — ეს მშვენიერი სიკვდილია. მიუხედავად უღრმესი ტრაგიკულობისა, ოთარაანთ გიორგის სიკვდილიც მშვენიერია.

ყველა დროში იცოდნენ და მტკიცედ სჯეროდათ, რომ ჯაცობრიობა იმ ადამიანების მხრებზე დგას, ვინაც ზედმიწევნით იცის თავის ფუნქცია და ემსახურება მას. მაგრამ მარტო ამის სათქმელად არ გამიხსენებია ოთარაანთ გიორგი, გაივლის დრო და ფუნქციით ისეთივე გლეხი, როგორიც გიორგია, ნაჯახს აიღებს და თავის საყოლეღს უღმობლად ამ-

ოელეტს. ამას გააკეთებს კაც ზვამბაია („მთვარის მოტაცება“).

„შეძრწუნებული გარბოდნენ კუდმოღერილი ხარები, დაფეთებული ფურკამეჩი ყროყინით ეხეთქებოდა ლობეებს, გარბოდა დაბორკილი თხა... თანაც კიკინებდა საწყალობლად... თვალი მოიფშენიტა ხათუნამ და სწორედ ამ წუთში ფურკამეჩს თავი გააგდებინა კაც ზვამბაიამ კაკლის ქვეშ.

...აივნის მაგიდაზე ეყარა ძროხის, ფურკამეჩის და ხარების სისხლიანი თავები. და გამრჯელი ხარები, ლომა, წაბლა და ღვინიე, ქედმოდრეკილნი, ერთგულნი, უდრტვინველად შეგუებოდნენ თავიანთ მწარე ხვედრს.

„რა გიქნია, ბატონო, ეს?“

დაიკვნესა ხათუნამ, ორივე ხელი სახეზე აიფარა...

კაკლის ქვეშ ეკიდა თავწაჭრილი საქონელი პირქვე“.

ყველას ერთხმად აღუნიშნავს, რა შემადრწუნებელი მხატვრული ენერგიით აქვს აღწერილი კ. გამსახურდიას კაც ზვამბაიას მიერ პირუტყვის გაუუჟვა. მაგრამ, სამწუხაროდ, არავის უთქვამს, რას ნიშნავს ეს. კაც ზვამბაიას თავი რომ მოეკლა, არ იქნებოდა ისეთი თავზარდამცემი, როგორიც საყოლელის ამოწყვეტაა. არ იქნებოდა იმიტომ, რომ თვითმკვლეელი კაცი ზვამბაია მაინც დარჩებოდა გლეხად. ცოცხალი აღარ იქნებოდა, მაგრამ არ უღალატებდა არსებობის ფუნქციას. საქონელის დახოცვით კი კაც ზვამბაიამ უარი თქვა თავის

გლებობაზე, თავის ფუნქციაზე. ცოცხალი დარჩა, მაგრამ არსებობა შეწყვიტა, როგორც გლებმა. თავი გასწირა უფუნქციო სიცოცხლისათვის. ხორცი შეინარჩუნა, მაგრამ მოკლა სამშეინველი. ეს იყო ყოფნა, რომელიც არყოფნაზე უარესია. ეს არ იყო მართო კაც ზვამბაიას ტრაგედია. ეს იყო ქვეყნის დაქცევა. პროტესტის ნიშნად, გლები აუჯანყდა გლებობას. თავის ფუნქციის წინააღმდეგ ამბოხებული ადამიანი კი სოციალური და ეროვნული სიკვდილით იმუქრება. ეს თავსატეხი პრობლემა წამოჭრა კ. გამსახურდიამ კაც ზვამბაიას ბედით.

ისევე ალტერნატიული კითხვა, დასმული ქართული მწერლობის მიერ. მაგრამ არც ამ მიმართულებით გაგრძელებულა ფიქრი. თუმცა სინამდვილე, ცხოვრება ნათლად გვეუბნება, რომ პრობლემა ცოცხალია. იგი არ გადაწყვეტილა. პრესაში მარტო იშვიათად წაიკითხავთ დამთრგუნველ ამბავს: გლებები ჩეხავენ ვაზს და მის მაგიერ საზამთროს თესავენ. ეს ხომ კაც ზვამბაიას საქციელის გაგრძელებაა. ეს ხომ ოთარაანთ გიორგის წინააღმდეგ მიმართული ქმედებაა. და ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ ქართველი გლები უარს ამბობს გლებურ ფუნქციაზე. ნუ შევხედავთ ამ პრობლემას ზერელედ. ნუ გვგონია, რომ ეს ვიღაც უკეთურის სიხარბის შედეგია. საქმე უფრო რთულად არის. ეს უკვე კ. გამსახურდიამ გვითხრა კაც ზვამბაიას საქციელით. ეს უკვე რ. გვეტაძემ გვითხრა: „ჩვენც გვიპასუხე, თორემ ღმერთმანი სხვას მივცემ მამულს ან ავჭრი ძირზე“... ხედავთ, როდის გაჩენილა

პრობლემა? როდის დარეკილა გამათრთხილებელი ზარი! მას პერე მოდის და თანადათან ღრმავდება. უყურებს ამას ჩვენი მწერლობა და დუმს. ნურავინ გაიღიმებს ირონიულად და იფიქრებს: პროპაგანდისტული თხზულების დაწერას ითხოვსო, რომლით პათოსი იქნება — არ გრცხვენია, ქართველო გლეხო, ვენახს ჩეხაჲ და საზამთროს თესავ?! ჭკუადამჯდარი მკითხველი მიხვდება, რომ სრულიად სხვა საკითხს ვსვამ: უნდა ამოვიცნოთ, რა მოხდა ქართველი გლეხის (თუნდაც ერთი კაცის) მშვეინვიერ სამყაროში ისეთი, რომ მან დაგმო ოთარაანთ გიორგის გზა და კაც ზვამბაიას გადაწყვეტილებას მიემხრო. თუ ეს არ ამოვიცანით, თუ სატკივარი მთელი სიგრძე-სიგანით-სიღრმით არ დავინახეთ და არ ვუმკურნალებთ, ერთ უბედურ დღეს ეს ეროვნული მე-ს უარყოფამდე მიგვიყვანს. ის ქართველი, ვინც ვაზისაგან გამოჰკრილი და ქალის თმებით შეკრულ ჯვრის ლეგენდა შექმნა, საქართველოს უკეთ იცავდა ვიდრე ხმალშემართული ჯარისკაცი. მან იცოდა, რომ არ არსებობს ძალა, რომელიც ქართველს ვაზის მოსაჰრელად წაუღდს აღმართვინებს. ეს სიმართლე ისტორიამ დაამტკიცა. ამ ჭეშმარიტებას ეყრდნობოდა ისიც. მაგრამ, საუბედუროდ, მდგომარეობა შეიცვალა და გაჩნდნენ გლეხები, რომელნიც ვენახს ჩეხავენ. ეს არც სიხარბის შედეგია და არც გაჭირვების. ეს ნაყოფია გლეხური ფსიქიკის რღვევისა. ამ რღვევას უნდა აღუდგეს წინ მხატვრული სიტყვა.

ვისთან ვართ — ოთარაანთ გიორგისთან თუ კაც¹

ზვამბაიასთან? უყოყმანო არჩევანი უნდა გაკეთდეს. დუმილი აქაც სასოწარკვეთილებას ნიშნავს.

მ ა მ ა თ უ შ ვ ი ლ ი?

ვერ აიცდინა ოიდიპოსმა ბედისწერის განაჩენი—
ქამა მოჰკლა და დედა შეირთო. გაჩნდა მწერლობაში მამისმკვლელი შვილის პრობლემა. ბუნებრივია, არსებობს იგი ქართულ ლიტერატურაშიც.

არზაყან ზვამბაია კლავს მამას („მთვარის მოტაცება“). მართალია, მერე ეს ავტორს შეაცვლევინეს, მაგრამ დღეს ცხადია, რომ ამის გაკეთება აზრობრივად ამახინჯებდა რომანს. შეცვლა ეწინააღმდეგებოდა ისტორიულ სინამდვილესაც და მხატვრულ სიმართლესაც. შვილის მიერ მამისმკვლელობა ისევ რჩება „მთვარის მოტაცებაში“. სხვა-ნაირად რომანი გონჯდება.

გუდუ პერტიაკ ჰკლავს მამას („დათა თუთა-ქხია“).

იქმნება სიტუაცია, როცა ადამიანი, ნებით თუ უნებლიეთ, უდიდეს და გამოუსყიდავ დანაშაულს სჩადის. ასეთია მამის მკვლელობაც. მაგრამ ბედისწერას ვერავინ გაქცევია. ერთადერთი რაც დაგვრჩენია გახლავთ ის, რომ დავაკვირდეთ, ვინ როგორ იქცევა ამ ურთულეს მდგომარეობაში და ამოვიცნოთ მკვლელის ზნეობრივი ღირებულება. რა თქმა უნდა, თუ დავუშვებთ, რომ მამისმკვლელს შეიძლება ჰქონდეს ზნეობა.

თუ ზემორე მოხსენიებულ პერსონაჟებს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ ზნეობრივად ყველაზე მაღალი ოიდიპოსია. არა იმიტომ, რომ არ

იცოდა, ვის ჰკლავდა, არამედ იმიტომ, რომ მან თავად გამოუტანა თავისთავს განაჩენი. თვალები დაითხარა და უსინათლო არსებობისათვის გასწირა თავი. მან სრულიად გააცნობიერა დანაშაული და გამოძებნა, რამდენადაც შეიძლებოდა, სასტიკი სჯულები. არსებობის უკანასკნელ დღემდე ტანჯვით უნდა ეცოცხლა. არც მას პირადად და არც სხვას, ვინც ამქვეყნად შეხვდებოდა, არ უნდა დავიწყებოდა, რა ცოდვა მიუძღოდა ოიდიპოსს. ოიდიპოსის სასჯელი არანაკლებ შემადრწუნებელია, ვიდრე დანაშაული. ოიდიპოსის ზნეობრივი ძალაც ეს შედრწუნებაა.

ყველაზე სულმოაბალი და ზნეობრივად ლატაკი არზაყან ზვამბაიაა. იგი არა მარტო მამას ჰკლავს, არამედ ცრუობს კიდეც. ტარბებმა მოგვიკლესო მამა, ატყუებს თარაშ ემხვარს. იგი არ განიცდის სინდისის ქენჯახს. მშვიდად არის და არავითარი ძვრ არ ხდება მის სამშვინველში. გულუ პერტიამ არ იცის, რომ მამას ჰკლავს. მისთვის უცნობია, რომ იგი დათას შვილია. მაგრამ მის ზნეობრივ სიმდაბლეს ის მეტყველებს, რომ კაცს სასიკვდილოდ დავალებით იმეტებს.

თუ ოიდიპოსი სულიერად გასპეტაკებს, არზაყან ზვამბაია და გულუ პერტია გთრგუნავენ. მათ სამშვინველში არ ჩანს გაღვიძებული სინდისი. მაგრამ ახლა ზნეობრივი განსხვავების დასადგენად არ გამიხსენებია ეს პროტაგონისტები. სხვა გარემოებამ დამაფიქრა. ბერძნულ ტრაგედიაში მამა ვერ სჯობს შვილს. მართალია, ოიდიპოსმა დანაშაული

ჩაიდინა, მაგრამ სასჯელით გვიჩვენა, რომ იგი ზნეობით, თუ არ სჯობდა, არაფრით ჩამოუვარდებოდა მამამისს — ლაოსს.

ქართულ რომანებში კი მამები უკეთესი არიან შვილებზე.

კაც ზვამბაია ზნეობრივად და მშვენიერიად უფრო ღრმა, მდიდარი და სუფთაა, ვიდრე არზაყანი. მას ნათლად ესმის პასუხისმგებლობა შვილის წინაშე და ემსახურება კიდევ ამას. არზაყანს კი არასოდეს უგრძნია ეს პასუხისმგებლობა მამის მიმართ.

დათა თუთაშხიაზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია. სად დათა და სად გულუ? უპირატესობა სიკვდილის წინაშეც კი ცხადად გამოვლინდა. უპირველესი, რამაც დათას გაუელვა თავში, შვილის ღირსების გადარჩენა იყო. გააკეთა კიდევ ეს, ისე გაუჩინარდა, რომ მტერმა ვერც დათას გვამი იპოვნა და ვერც ის გაიგო, სად გაქრა იგი.

რით უპასუხეს მამებს შვილებმა? ვერაფრით. აჯობეს მამებმა შვილებს — ვაჟკაცობით, ზნეობით, სიმტკიცით. ერთი სიტყვით, ქართული მწერლობა, როცა იგი მამისა და შვილის კონფლიქტს ამუშავებს, სულიერად მამას უფრო დიდად წარმოგვიდგენს, ვიდრე — შვილს. ემოციურად მამის მხარეს ვართ და არა — შვილის. ემოციურადაც და ლოგიკურადაც მამები არიან მართალი და არა — შვილები.

საკითხის ამგვარი დასმით დაბნეულმა თუ შეც-

ბუნებულმა მკითხველმა შეიძლება იკითხოს — რით არის ცუდი, თუ მამები აჯობებენ შვილებს? ზერელე შეხედვით, არაფრით. მწერლობა ხატავს ზნესრულ ადამიანს და რა მნიშვნელობა აქვს, მამა იქნება ეს თუ შვილი? მაგრამ საქმე არც ასე იოლად არის. მამა-შვილის კონფლიქტს თავისი ღრმა ქვეტექსტი აქვს. ეს არის ბრძოლა წარსულსა და მომავალს შორის. მამა წარსულია, შვილი — მომავალი. როცა ყოველთვის მამები სჯობიან შვილებს, ამის ქვეტექსტი იკითხება — წარსული სჯობს მომავალს. მაშინ გულის სიღრმეში სკეფსისი გვიზის. რარიგ დიდი წარსული უნდა ჰქონდეს ხალხს, იგი მაინც მომავლით უნდა ცხოვრობდეს. თუ ეს რწმენა არ ამოძრავებს საზოგადოებას, იგი წინსვლას ძნელად მოახერხებს. დიდ წარსულს მაშინ აქვს ფასი, თუ ღრმად და მტკიცედ სჯერა ხალხს, რომ უფრო დიდ მომავალს შექმნის. პიროვნებას თუ საზოგადოებას, რომელსაც ჰგონია, რომ ყველაფერი წარსულში იყო, გაუჭირდება აწმყოს სამსახურიც და მომავლის წარმოდგენაც. დიადი წარსული დიადი მომავლისათვის გვჭირდება. ძველ კვარცხლბეკზე მდგარი მომავალს უნდა ვუმზერდეთ.

როცა ჩვენს მწერლობაში მამებისა და შვილების კონფლიქტის სურათს დავაკვირდი, მომეჩვენა, რომ ჩვენ მამების მეტად გვწამს, ვიდრე — შვილების. ამან დამაფიქრა, რადგან ესეც სასოწარკვეთილების ელფერს ატარებს. ტრაგედია ტიპიკალს იწვევს და არა რწმენის დაკარგვას. როცა

თვალეზდათხრილ ოიდიპოსს ვუყურებთ, უზომო ტკივილი ხლეჩს გულს, მაგრამ რწმენითაც ივსებით — ადამიანი ვერ დააძაბუნა ბედისწერამ. ოიდიპოსმა (ე. ი. შვილმა) ბედისწერას უსინათლო ღმერთი გაუსწორა და მომავალში შეაბიჯა. ტკივილითა და იმედით მიჰყავდა სოფოკლეს ბერძნული საზოგადოება წინ.

თუ არ ვცდები, მგონი გასაგებად ვთქვი, რომ ჩემთვის მწერალი-არლეკინის არსებობა გულისხმობს სასოწარკვეთილი განწყობილების არსებობასაც. თუ ასეა, ისიც გასაგებია, რატომ გამოვყავი ზემორემოხსენიებული სამი პრობლემა. მწერალი-არლეკინი ცრემლიანი ირონიით უყურებს მერანსაც და სახედარსაც, ანუ ნონკონფორმისტსაც და კონფორმისტსაც, ოთარაანთ გიორგისაც და კაც ზვამბაიასაც, ანუ ფუნქციის ერთგულსაც და ფუნქციადაკარგულსაც, მამასაც და შვილსაც, ანუ წარსულსაც და მომავალსაც. ამგვარი ირონია შეიძლება ზოგჯერ ეფექტურიც იყოს, მაგრამ იგი არსად მიდის. ერთ ადგილას დგას იცაყინული. მისგან სიკვდილის სიცივე ჰქრის. არლეკინის კლასიკურ კოსტუმს ტყუილად არ ასხია ექენები. ეს ნიშანდობლივი დეტალია. იგი სიტყვაჟღერუნა მწერლობით იმუქრება.

დიდი ხნის წინათ ალექსანდრე აბაშელმა იკითხა — „რას გავაწყობ ლექსის ბეჭდვითა, თუ გულში ღველფი ამბოხების დამრჩა უხმარად?“

ამ კითხვას ვერც მწერალი-არლეკინი უპასუხებს
და ვერც სიტყვაუღარუნა ლიტერატურა.
არჩევანი აუცილებელია.

1983 წ.

შ ე ღ ა რ ე ბ ა

1946 წელს გიორგი ჯიბლაძემ მკაცრად გააკრიტიკა კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველების წიგნი („მნათობი“, № 9—10). ხოლო „ლილ“ მოთხრობის გამო მოურიდებლად თქვა: „გამსახურდიას „ლილ“ პირდაპირ გადმოწერილია გი დე მოპასანის ნოველიდან „კარები“ (გვ. 190).

სიტუაციური სქემის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ეს ორი მოთხრობა მართლაც ჰგავს ერთმანეთს.

ჯერ მოპასანის „კარში“ ნამბობი გავიხსენოთ.

— რატომ ხუჭავენ თვალს ქმრები ცოლების ორგულობაზე? — გაკვირვებული სვამს კითხვას ამ მოთხრობის პერსონაჟი მასულინი. რით არის ეს გამოწვეული? ბრმები არიან და ვერაფერს ამჩნევენ? თუ გარკვეული მიზნით იყენებენ ცოლების საყვარლებს — კარიერის გასაქმებლად, შემოსავლის გასაზრდელად? იქნებ მხდალი არიან და ეშინიათ სკანდალის? ალბათ სამგვარივე ქმრები არსებობენო, თავადვე აკეთებს დასკვნას.

ასეთი მსჯელობის მერე მასულინი ერთ კერძო

შემთხვევას ჰყვება, რომლის მონაწილე თვითონ ყოფილა.

ზეპურ საზოგადოებაში გასცნობია იგი ლუიზას და მის ქმარს. ქალი მოსწონებია და გატაცებით დაუწყია არშიყობა. არც ქალი მორიდებია თურმე სასიყვარულო ფათერაკს. ერთხელ მასულისინს შეუმჩნევია კიდეც — როგორ უთვალთვალებდა მათ ლუიზას ქმარი. ქალი გაუფრთხილებია, მაგრამ ლუიზას იგი აინუნშიაც არ ჩაუგდია. ჩემი ქმარი არასოდეს ეჭვიანობსო — უთქვამს და არხეინად გაუგრძელებია აშიკობა. მასულისინი დამშვიდებულა და უფრო მეტად გათამამებულა.

— უახლოეს ხანებში სოფელში მივემგზავრებით და თუ ერთი თვით გვეწვევით, დიდად გვასიამოვნებთო, — მიუპატიჟებია ლუიზას ქმარს მასულისინი. მასულისინს ეს მიპატიჟება უცნაურად მოსჩვენებია, მაგრამ იგი მიუღია და სტუმრებია კიდეც მათ.

მშვენივრად გაუტარებია რამდენიმე დღე სოფელად.

ერთხელ დილით კი მასულისინი ლუიზას ქმარს თავის ოთახში შეუყვანია და გრავიურები უჩვენებია. მეტისმეტად მოსწონებია სტუმარს ეს გრავიურები. მაშინ მასპინძელს უთქვამს — სხვებიც მაქვს და იმათაც გაჩვენებო. კარი გაუღია და მეზობელ ოთახში გასულა.

მოულოდნელად, მასულისინის ღია კარებში, შუა ოთახში მდგარი ლუიზა დაუნახავს.

იღგა მაღალი, კაფანდარა, თმაგაჩეჩილი ქალი.

ძველი, დაკმუჭნული ქვედაკაბა მჭიდროდ ეკვროდა ჩამომხმარ თეძოებს. ივარცხნიდა მოკლე, უკვე გამეჩხერებულ თმებს. მოჩანდა უხეშად გამოჩრილი წვეტიანი იდაყვები. ტილოს პერანგი ფარავდა ~~გა-~~ ძვალტყავებულ ნეკნებს.

თურმე ტანსაცმელი და ბამბები მალავდნენ ქალის სხეულის სიგონჯეს.

ოთახში შემობრუნებულ ქმარს ბოდიში მოუხდია — ცოლი არასოდეს მაპატიებს ამ დაუდევრობას... კარი ღია დამრჩა.

ორი დღის შემდეგ მასულინი ცივად გამოთხოვებია ცოლ-ქმარს და პარიზში დაბრუნებულა.

ახლა „ლილში“ მომხდარ ამბავს დავუგდოთ ყური.

ბერლინს მიმავალ მატარებელში გაეცნობა ჯამლეთი ბერძენ ლიკიარდეპულოს. უცხოელმა ქაწათველი შეიცნო ჯამლეთში და მასთან გასაუბრება მოუხდა. მას თუთუნის პლანტაციები ჰქონია აფხაზეთში და ზედმიწევნით იცნობდა თურმე შავი ზღვის სანაპიროს. როცა ბერძენმა ჯამლეთს გერმანიის პეიზაჟით აღტაცება შეატყო, ურჩია, წელიწადის ამ დროს საქართველოს შავიზღვისპირეთში იმოგზაურეთ და ლანდშაფტის მშვენიერებას იქ იხილავთო. თავად ჯამლეთი, უცხოეთში აღრე, ყმა-წვილკაცობაში, წასული, კარგად არ იცნობდა თურმე მამულს.

ყურადღულია ლიკიარდეპულოს რჩევა ჯამლეთს და მეორე წლის სექტემბერში ჩამოსულა სამშობლოში. ბიძის ოჯახში ცხოვრობდა. მოგზაურობდა

და ნადირობით ირთობდა თავს. ერთხელ ნადირობისას გაცივებულა. ქარაოცა ბიცოლას დაჟინებული თხოვნით, ჯამლეთი სოხუმში ექიმ შარუხიასთან მისულა. ექიმს გაუსინჯავს და ვერაფერი უნახვს სახიფათო. მაგრამ შარუხიას ოჯახში სხვა ფათერაკს გადაჰყრია ჯამლეთი: გაუცვნია ექიმის ცოლი ქრისტინე ლილ, ეროვნებით უნგრელი ქალი. ამ მანდილოსნის სიტურფით მოხიბლულა იგი. არც ქალი დარჩენილა გულგრილი.

„...ჩვენ სადმე მიყრუებულ ადგილას ვჯდებით, ლილის კალთაში ვდებ თავს და სანეტარო თავდავიწყებას ვეძლევი მისი ნაზი ამბორით გაბრუებული“.

ყველაზე უფრო ის აოცებდა ჯამლეთს, რომ შარუხია სრულიად არ ექვიანობდა. მშვიდად უყურებდა ცოლისა და ჯამლეთის ტრფობას.

ერთხელ ჯამლეთმა შინ მიაკითხა ლილს. ქალი ზღვისპირად წასულიყო. ერთად გამოვიდნენ სახლიდან შარუხია და ჯამლეთი. პლაჟს მიჰყვებოდნენ, მობანავეებს ათვალიერებდნენ და ლილს ეძებდნენ. განმარტოებით მყოფ ორ ქალს მოჰყრეს თვალი. ერთი მათგანი ლილი იყო. იგი იდგა დედაშობილა და ზღვას უყურებდა. ჯამლეთმა დაინახა: ქალს „ორივე ფერდებიდან, მოხრილი, საშუალო თითის სისხოდ ამობურცული ძვლები უჩანდა“. ექიმი შარუხია გესლიანად იცინოდა.

მეორე დღესვე დატოვა ჯამლეთმა სოხუმი და სტამბოლს მიმავალ გემს გაჰყვა.

როგორც ხედავთ, „ქარისა“ და „ლილის“ მსგავსება ის არის, რომ ტანსაცმელი ფარავს გარეგ-

ნულად ლამაზი ქალის სხეულის სიმახინჯეს. ამის შეტყობას მამაკაცი ვერ უძლებს და მიჯნურობის ჟინი უჭრება.

გაცილებით საყურადღებოა მათი განსხვავება, მაგრამ ვიდრე მასზე ვილაპარაკებდე, ერთი პატარა შენიშვნა უნდა გავაკეთო.

„ლილში“ ერთი ლაფსუსი გაპარვია მწერალს.

კ. გამსახურდიას მოთხრობაში მოქმედება 1919 წლის შემოდგომაზე ხდება („რა კავშირი აქვს... ბერძენ პლანტატორს და ჩემს სამიჯნურო თავ-გადასავალს 1919 წლის შემოდგომაზე სოხუმში?“ — წერია მოთხრობაში), ჯამლეთი ლიკიარდებულოს მატარებელში, ერთი წლით ადრე, 1918 წლის შემოდგომაზე შეხვდა. სწორედ ბერძენთან მასლაათის მერე დაასკენის ჯამლეთი: „გადავწყვიტე რათაც არ უნდა დამჯდომოდა, მომავალ შემოდგომას სოხუმში ჩავსულიყავი იხვების გადაფრენაზე“.

რაკი ასეა, ცხადია, რომ 1918 წლის შემოდგომაზე უსაფუძვლოა ლიკიარდებულოს ჩივილი: „...დელიკატურად საყვედური შემომამარა, რომ ქართველმა ბოლშევიკებმა ძვირფასი თამბაქოს პლანტაციები წაართვეს თურმე“.

ახლა კ. გამსახურდიას თხზულებაში ვერაფერს გავასწორებთ, მაგრამ მომავალ გამოცემებში, სათანადო კომენტარით, ლაფსუსი უნდა აღინიშნოს. ყველა ქვეყანაში მიღებულია და ასეც აკეთებენ: მწერლის ტექსტი უცვლელად რჩება, მაგრამ კომენტარებში უთუოდ მიუთითებენ, ნებით თუ უნე-

ბლიეთ, გაპარულ უზუსტობებს. სამწუხაროდ, ჩვენში მრავალტომეულები ისე იცემა, რომ კომენტარი მეტად იშვიათად ახლავს.

ახლა კი შეწყვეტილ საუბარს მივუბრუნდეთ.

► „ქარში“ დახატული არ არის ლუიზას ქმრის არც ხორციელი და არც სულიერი პორტრეტი. ამ კაცის სახელიც კი არ იცის მკითხველმა. ერთადერთი, რითაც ლუიზას ქმარს ვეცნობით, მისი საქციელია: განგებ დატოვა კარი ღია, რომ მასულინის დაენახა ლუიზას სხეულის სიგონჯე. გასაგებია, რომ ეს საქციელი ხერხია, რითაც იგი იოლად იშორებს თავიდან ცოლის აბეზარ მოტრფიალებს.

„ლილში“ კი მკაფიოდ არის დახატული ავქსენტი შარუხიას ხორციელი და სულიერი პორტრეტი.

ხორციელი პორტრეტი: „დაბალი, მსუქანი, მოკლეფეხებიანი... მოხრილი, კეხიანი ცხვირი, ვიწრო შუბლი, წითური თმა. წითურივე წარბები. ლოპინარის ფერი, წვრილი თვალები, საკმაოდ ფართე, სატირის ყურები... ტუჩის კუთხეებთან საკმაოდ ღრმა ნაოჭები, ცხვრის ზემო ტუჩივით ამობურცვილი ტუჩებილი და მის წვეტიან ნიკაპს აბოლოვებდა გრძელი, წითური, მეფისტოფელისებური წვერი“.

სულიერი პორტრეტი: შარუხიას „დაუძინებელი კრიტიკული ჭია ჰყავდა თავში. ასეთი ადამიანები ყოველ მოვლენაში გაცილებით მეტ მავნე მხარეებს ხედავენ, ვიდრე სასარგებლოს... ეჭიმი შარუხია გულგამოჰმული სკეპტიკოსია, რომელსაც ცაზე ღმერთი არად მიაჩნდა და ადამიანები სძაგდა ან ებრალებოდა... „რა შესაყვარებელია ადამიანი, რო-

მელსაც მირიად ნასვრეტებიდან ზინთი და თელგამი გამოსდის“, ჩასჩიჩინებს იგი ჯამლეთს.

ბიოგრაფიაც მიმზიდველი აქვს ავქსენტი შარუხიას.

„ამ თხუთმეტი წლის წინათ ციმბირიდან გაქცეულა ტოკიოში, იქიდან ევროპაში გადასულა.

ვენაში საექიმო ფაკულტეტი დაუსრულებია.

ხუთ წელს ექიმად უმსახურია ერთ ავსტრიულ სავაჭრო გემზე.

შემოუვლია თითქმის მთელი წყნარი ოკეანე და ახალ ზელანდიაში ერთ ფრანგ ექიმისათვის ცოლი წაურთმევია, და ორიოდ წლის წინათ სოხუმში გამოურიყავს ბედისწერას ეს საოცარი ოდისეი“.

ექიმი შარუხია კონსტანტინე გამსახურდიას დახატულ ტიპთა გალერეას ეკუთვნის სულითაცა და ხორციტაც. მოპასანის მოთხრობაში კი არავეინ არის მისი მსგავსი.

ავქსენტი შარუხია არ ყოფილა უიდეალო კაცი.

„ჩემი ცხოვრების მიზნად მქონდა დასახული — სამეგრელოსა და აფხაზეთის ჭაობებს შევბრძოლებოდი... გადაწყვეტილი მქონდა, მთელი ჩემი სიცოცხლე მეარნა და ხალხი განმეკურნა ამ საშინელი სენისაგან, რომელიც ასე უწყალოდ მუსრავს ჩვენს მხარეში მცირეწლოვანებს და მოზრდილებს სამუდამოდ ასახიჩრებს“.

ამ კეთილშობილი მიზნის ადამიანი მერე კაცთმოდულე და ცინიკოსი გამხდარა. ამ მდგომარეობაში იგი მიუყვანია ცოლის სხეულის სიმახინჯით გამოწვეულ სევდას და გაუმხელელ დარდს. როცა

ავქსენტი შარუხია პლაჟზე ლილს დაანახვებს ჯამ-
ლეთს, ნიშნისმოგებით ეტყვის: „ახლა ხომ ხედავთ,
რა ძნელია რახიტიანი ცოლის ქმრობა...“

თუ შარუხიასათვის მძიმე განცდის საგანია ცო-
ლის სხეულის დამალული სიმახინჯე, სრულიად არ
ვიციტ, რა დამოკიდებულება აქვს ლუიზას ქმარს
თანამეცხედრის ხორციელი სიგონჯისადმი. იწვევს
ეს მის სულიერ ტკივილს თუ არა. ერთადერთი, რა-
ზეც ლუიზას ქმარი ჩივის, გახლავთ ის, რომ თუ
ქალს განსაკუთრებული მიზეზი არა აქვს უყვარ-
დეს კაცი, მალე ცივდებაო მის მიმართ. ეს ჯადო-
ქრები თურმე მანამ მიმართავენ კეკლუცობას, სა-
ნამ გათხოვდებიან. მერე კი ყოველგვარი კეკლუ-
ცობა ავიწყდებათ. აღარ ყოფნით გაწაფულობა ქა-
ლურ ხელოვნებაში...

ამ სიტყვებს შეუძლიათ ერთადერთი დასკვნა
ჭვიკარნახონ: ლუიზასა და მის ქმარს შორის მგზნე-
ბარე ტრფობა არ არის. ისინი გულგრილი არიან
ერთმანეთის მიმართ. თუმცა ეს ხელს არ უშლით
საზოგადოების თვალში დაიცვან ოჯახის მთლიანო-
ბა. და, როცა საჭირო გახდება, ქმარმა წინასწარ
შემუშავებული ხერხით მოიცილოს ცოლის მაც-
დუნებელი („მე ვიცნობდი ერთ ორიგინალს, რო-
მელიც ქმართა ჩვეულებრივი ხვედრისაგან თავს
იცავდა ერთობ თავისებური და გონებმახვილური
საშუალებით“).

„ქარის“ პრობლემატიკა აქ იკეტება და სრულ-
დება. „ლილის“ პრობლემატიკა და პირიქით, ფარ-
თოვდება და მრავალტოტიან აზრს იძენს სწორედ

ქალის სხეულის სიმახინჯის მხილების მერე. „ლილ-
ში“ აზრობრივ შინაარსს ორი მიმართულება
აქვს.

პირველი: ადამიანის თვალი მატყუარა ორგა-
ნოა.

მეორე: ხორციელი ადამიანის მშვენება უფრო
დიდია, ვიდრე ხელოვანის შექმნილი.

ეჭიმი შარუხია ასე აყალიბებს თავის კრედოს:

„იცი, ჯამლეთ, მე ჰელმპოლცის დიდი თაყვა-
ნისმცემელი ვარ.

სწორედ ჰელმპოლცი ეუბნებოდა თავის მოწა-
ფეებს ამ ასიოდე წლის წინათ და მას შემდეგ ეს
ჰეშმარიტება ძალაშია: მე რომ ის კაცი, ბუნება თუ
ღმერთი შეგირდად მომბაბარონ, რომელმაც ეგზომ
ზადიანი ორგანო მიანიჭა ადამიანს, როგორიცაა
თვალი, უთუოდ ორს დავუწერდიო მას, რადგან
არაფერი ისე უმგვანოდ მოწყობილი არ არისო
ჩვენს აგებულებაში, როგორც თვალი.

არაფერი ისე არ გვატყუებსო, როგორც თვა-
ლი“.

როცა ჯამლეთი შიშველ ლილს უყურებს, ავ-
ქსენტი შარუხია კმაყოფილი ხითხითებს: ხომ ხე-
დავთ, როგორ გვატყუებს ჩვენ თვალი.

შარუხია მარტო იმით არ არის გახარებული,
რომ მრწამსი ფაქტით დაადასტურა. არა, უფრო
ვრცელი და ზოგადი დასკვნის გაკეთების საშუალე-
ბა ეძლევა: „საგნის შეცნობა სხვა არაფერია, თუ
არ მისივე შეძახება“./გამოდის, რომ ავქსენტი შა-

რუხიას არა მარტო ადამიანი სძულს, არამედ ცოდ-
ნაც. ცოდნა ხომ სხვა არაფერია, თუ არა საგნის
შეცნობა. თუ საგნის შეცნობა სიძულვილს იწვევს,
მაშინ ცოდნა სიძულვილის წყარო ყოფილა.

➤ ვინ შეიძლება იყოს უფრო ტრაგიკული და სა-
ცოდავი, ვიდრე ის, ვისაც არც ადამიანის სჯერა და
არც ცოდნის!

ეს შემზარავი კაცი შიშის ზარს სცემს ჯამლეთს.

„რა საჭიროა უფსკრულში ხელების ფათურით
და ბნელი მეტაფიზიკით მოიწამლო ეს წუთისო-
ფელი?

დასასრულ: /თქმისაგან იშხამება ნათელი შეგ-
ნება. /

ხანაც: /თქმა მწუხარებას აორკეცებს“./

ამ დამოკიდებულებით ჯამლეთის პიროვნებაც
ნათლად იხატება. იგი მტკიცე მრწამსის კაცი არ
ზრის. ის შარუხიას სკეპტიციზმს მხოლოდ დუმილს
უპირისპირებს და არა რაიმე კრედოს, რომლითაც
უარყოფილი იქნებოდა ექიმის გულგამოჰმულობა.

ჯამლეთი ჯერ ფიქრობს: /„რამდენი ხოტბა თქმუ-
ლა ხორციელ მშვენიერების გამო, მაგრამ არც
კალმით, არც წამლით, არც ყალმით, ხორციელი სი-
ლამაზის გადმოცემა სავსებით ჯერ არავის შესძ-
ლებია. /

როგორ შეედრება ტილოზე და ქაღალდზე გა-
დატანილი, ან მარმარილოში და ბრინჯაოში განსა-
ხიერებული სილამაზე იმ სილამაზეს, რომელსაც
სული უდგია, რომელსაც პულსი უცემს, სისხლი და
ხორცი აქვს შესხმული, რომელსაც შეგიძლიათ შეე-

ხოთ, სიტყვო იგრძნოთ, იენოსოთ და ნელსურნე-
ლებით დასტკბეთ“.

თითქოს მტკიცე რწმენაა: ხორციელი სილამაზე
სჯობს ხელოვნების მიერ შექმნილს. მაგრამ საკმა-
რისი აღმოჩნდა ენახა ლილის ფიზიკური მანკიერ-
ება, რომ ჯამლეთი გაქცეულიყო.

ავქსენტი შარუხიას სკეპტიციზმმა დაამარცხა
ჯამლეთის იდეალიზმი, შარუხიას მიზანთროპიამ —
ჯამლეთის კაცთმოყვარეობა.

არც ამგვარ შეხედულებათა ჭიდილია „კარში“.

ჯამლეთის სახით, მკითხველის წინაშეა ახალგა-
ზრდა კაცი, რომელსაც ჯერ კიდევ მტკიცედ არ ჩა-
მოუყალიბებია მრწამსი, რომელსაც ჯერ კიდევ არ
ძალუძს საკუთარ შეხედულებათა დაცვა, რომელიც
დუმბილითა და გაქცევით ცდილობს უპასუხოს მო-
წინააღმდეგის შემოტევას.

ასე ხდება უბრალო შემთხვევა ნაირნაირი ფიქ-
რისა და განსჯის საგანი. ასე ავლენს უბრალო შემ-
თხვევა ადამიანების სხვადასხვაგვარ თვისებას, ბუ-
ნებას, შეხედულებას.

ერთი რამ, რაც მტკიცეა ჯამლეთის ხასიათში,
არის მშვენიერების სიყვარული. ყოველივე, რაც
მშვენიერია, იზიდავს მას: ქვემოსაქსონიის ლანდ-
შაფტი, ქარის წისქვილები, შავიზღვისპირეთი, იხ-
ვების გადაფრენა და, რაც მთავარია, ლამაზი ქალი.
ოქროს მშვენიერების გამო გამოელაპარაკა ლიკი-
არდეპულოსაც.

„და ასე, ლიკიარდეპულოს ოქროთი საოცრად

მოკირწყლულ კბილებს რომ არ მიეპყრო ჩემი ყუ-
რადლება, მე თქვენ გარწმუნებთ, მას არ გამოვე-
ლაპარაკებოდი — და აღარც აფხაზეთში ჩასვლაზე
ვიფიქრებდი ოდესმე.

და ველარც ლილს შევხვდებოდი“.

მშვენიერებისადმი ლტოლვამ დააკავშირა ერთ-
მანეთთან სრულიად სხვადასხვა ამბავი: შემთხვე-
ვით მატარებელში შეხვედრილი მგზავრი და სოხუ-
შელი ექიმის უტურფესი ცოლი, გერმანიისა და სა-
ქართველოს პეიზაჟები. მშვენიერება გახდა ჯამლე-
თის ქმედების წამმართველი მუხტი.

შარლ მასულინის ქმედებას კი ამოძრავებს სურ-
ვილი — ამოიცნოს ფსიქოლოგია იმ ქმრებისა, რო-
მელთა ცოლებსაც საყვარლები ჰყავთ.

ამის გამოა „კარის“ პრობლემა ერთგანზომილე-
ბიანი, კლასიკური სიცხადითა და სისადავით, „ლი-
ლისა“ კი — მრავალგანზომილებიანი, განშტოებუ-
ლი საკითხებით — ოქროს ხიბლით, მატყუარა
თვალთ, ბუნებისა და ხელოვნების მშვენიერით
და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ეკოლოგიური წუხილი-
თაც. „...დღეს ყოველი ქაცი მონადირეა და ამგვა-
რი, ახალი ყალიბის მონადირეები განუკითხავად
ანადგურებენ გზად შეხვედრილ ფრინველსა და ნა-
დირს... მოდით ახლა და საქართველოში გაუწიეთ
კონტროლი მონადირეს, თუ რომელ ღრეში როდის
რას მოჰკლავს იგი? ამგვარად, სახელმწიფოს არავი-
თარი საშუალებით არ ძალუძს მართვეობის სე-
ზონში ფრინველი დაიცვას — და ამის შედეგს ჩვენ
სულ ათიოდე წლის შემდეგ დავინახავთ, როცა

ჩვენი მდიდარი ფლორა და ფაუნა სავსებით განადგურდება“, — გულდაწყვეტილი ეუბნება ექიმი შარუხია ჯამლეთს.

„ლილში“ მშვენიერების რღვევის შიში ანიჭებდა ერთიანობასა და მთლიანობას ამ გაფანტულ საკითხებს.

ჩისიც სათქმელია, რომ მშვენიერების რღვევის პრობლემა ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა საერთოდ კ. გამსახურდიას აზროვნებისა. ამ მხრივაც „ლილ“ ორგანული ნაწილია მწერლის შემოქმედებისა.

სწორედ ქრისტინე ლილის სახეში ჩანს მკაფიოდ მშვენიერების რღვევის პრობლემა. იგი მართლაც უმშვენიერესი ქალია, მაგრამ ფიზიკური ნაკლი — რახიტი — არღვევს ამ ჰარმონიას.

მომჯადოებელი სილამაზისათვის მოსტაცა ლილ ფრანგ ექიმს ავქსენტი შარუხიამ.

ამ ქალის სილამაზით მონუსხულ გოგი მონიავას თავი მოუკლავს.

ჯამლეთი კი პირველი ნახვისთანავე დარწმუნდა, რომ ლილ ჯადოსნური სილამაზის პატრონი ყოფილა.

ადამიანის ხორციელ მშვენიერების სრული სურათი წარმოგვიდგება, მაგრამ ეს სისრულე და ჰარმონია მაშინვე იშლება, როგორც კი შევეცუობთ, რომ ლილ რახიტიანია.

ლილის სილამაზის თვისება ის ყოფილა, რომ, ავადმყოფობის გამო, იგი დისჰარმონიულია.

ასე არ არის „კარში“. ლუიზას სილამაზე მო-
ჩვენებითია. მას არავითარი სენი არ სჭირს და არც
რაიმე კონკრეტული ფიზიკური ნაკლი აქვს. უბრა-
ლოდ იგი ჩამომკეწნარ, გამხდარ, უშნო სხეულს ოს-
ტატურად ნილბავს და მალავს ბამბითა და ტანსაცმ-
ლით. საზოგადოებას თავს ისე აჩვენებს, თითქოს
მოხდენილი, სიცოცხლით სავსე, მომხიბლავი ქალი
იყოს. მაგრამ საკმარისია საზოგადოებას განშორ-
დეს და იგი უკვე აღარ ზრუნავს თავის თავზე. ეს
გულგრილობა ნათლად ვლინდება ეტლში, როცა
ქმარი უსაყვედურებს — გთხოვთ, ძველ ფეხსაც-
მელს ნუ ჩაიცვამთ... არ მესმის, სოფელში რატომ
უნდა აქცევდეთ თავის თავს ნაკლებ ყურადღებას,
ვიდრე პარიზში. მასულინინამაც შეამჩნია, რომ ქალს
მართლაც ძველი, დაღრეცილი ხამლი ეცვა და წინ-
დებიც ჩაჩაჩული ჰქონდა.

— საიდუმლოს გაგებით შედეგიც სხვადასხვა მი-
ვიღეთ:

მშვენიერების ჰარმონიის დარღვევამ გამოიწვია
სინანული, სევდა, დარდი („ლილ“).

ტყუილის გაფანტვამ და სიმართლის დანახვამ
შვა ზიზღი („კარი“).

ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ კ. გამსახურდია
ჯერჯერობით ერთადერთი ქართველი მწერალია,
რომელიც მრავლად და თამამად ხატავს ევროპელ
ქალებს (ეს მისი შემოქმედების ერთ-ერთი თავი-
სებურებაა). ქრისტიანე ლილიც ამ ევროპელ ქალ-
თანა რიცხვს ეკუთვნის.

ჩსე და ამრიგად, „კარი“ და „ლილ“ ორი სრუ-

ლიად სხვადასხვა მოთხრობაა და მხოლოდ სიტუაციური სქემის მსგავსება არ გამოდგება ულმოებული განაჩენის — „პირდაპირ გადმოწერილია“ — საფუძვლად.)



1983 წ.

შ ე უ ძ ლ ე ბ ე ლ ი

თეორიულად ყოველგვარი ინსცენირებისა და ეკრანიზაციის წინააღმდეგი ვარ. როგორც წესი, ინსცენირებული თუ ეკრანიზირებული თხზულება მახინჯდება. როგორც არავის ძალუძს ქალად დაბადებული ადამიანი მამაკაცად აქციოს ანდა პირიქით, ასევე არავის ხელეწიფება ხელოვნების ერთ დარგში, ერთ ჟანრში შექმნილი ნაწარმოები სრულყოფილად გადაიტანოს ხელოვნების მეორე დარგში, მეორე ჟანრში. არსებობს ესთეტიკის პატივსაცემი კანონი: ის, რაც ლექსად დაიბადა ლექსად უნდა დარჩეს, რაც პროზად — პროზად, რაც პიესად — პიესად.

მაგრამ ისიც კარგად ეუწყა, რომ ამ რწმენის პრაქტიკულად განხორციელება შეუძლებელია. ამას რამდენიმე მიზეზი აქვს: ჯერ ერთი, პუბლიკუმს ყოველთვის დიდი სურვილი აქვს სცენაზე თუ ეკრანზე განსახიერებული იხილოს საყვარელი პროტაგონისტები; მეორეც, თავად მსახიობებიც და რეჟისორებიც ოცნებობენ ითამაშონ და დადგან ესა თუ ის არადრამატურგიული თხზულება, რომელ-

საც მათ სამშვინველში წარუშლელი კვალი დაუტოვებია და, მესამეც, უბრალო ანგარიშის გამო, უმჯობესად მიაჩნიათ რომელიმე კარგი პროზაული თუ პოეტური ნაწარმოების სცენური თუ ეკრანული ვარიანტის შექმნა, ვიდრე უსუსური პიესის ან სტენარის დადგმა ან გადაღება.

და, გვინდა თუ არ გვინდა, ხდება ინსცენირებაც და ეკრანიზირებაც. ხდება, მაგრამ ყოველთვის სქემატურად, ილუსტრაციულად. ალბათ სხვაგვარად შეუძლებელიც არის.

ბუნებრივია, რომ ამას ვერ დააღწია თავი ვერც „ანა კარენინას“ ინსცენირებამ, რომელიც მარჯანიშვილის თეატრმა წარმოადგინა.

არაფერს ვიტყვი ახალს, თუ გაგახსენებთ, რომ ლევ ტოლსტოის რომანში არ არის არავითარი ალეგორია, არავითარი სიმბოლიკა. ერთადერთხელ ხაზგასმით აღნიშნულია წინათგრძნობა. როცა ძმისა და რძლის შესარიგებლად ანა კარენინა მოსკოვს ჩავიდა, იგი უნებლიე მოწმე გახდა მატარებლის ბორბლებში ადამიანის დაღუპვისა. ამან ძლიერ იმოქმედა ქალზე და ძმას, სტეფან ობლონსკის, აკანკალებული ხმით უთხრა — *дурное предзнаменование*. ეს არის და ეს. სხვა მხრივ, ტოლსტოი ნაბიჯ-ნაბიჯ მიჰყვება ადამიანის სამშვინველის მოძრაობას, სკრუპულოზურად იკვლევს მას და აჩვენებს მკითხველს. ვერც ერთ სიტყვას, ვერც ერთ საქციელს, ვერც ერთ ქმედებას ვერ ნახავთ რომანში, რომელიც ზუსტად და უტყუარად არ გამომდის

ნარეობდეს და არ შეესაბამებოდეს პერსონაჟის ბუნებასა და თვისებას.

ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტი იმიტომ მოგაგონეთ, რომ ამგვარი ნაწარმოების ინსცენირების დროს მეტისმეტად სახიფათოა რაიმე გამოტოვება, რაიმე გამოაკლოთ. უთუოდ დაირღვევა ჰარმონია და მთლიანობა. გაჩნდება სიყალბე, დაიკარგება სიმართლე. არადა, თუ არაფერი გამოტოვებ, თუ არაფერი გამოაკელით, როგორ გინდათ უზარმაზარი რომანი ჩაატოთ თუნდაც სამსაათიან სპექტაკლის ჩარჩოში? გადაულახავი წინააღმდეგობაა. როცა მისი მოგვარება ვეღარ ხერხდება, სამწუხაროდ, იწყება ეპიზოდების, სცენებისა თუ სურათების თვითნებური (უფრო სწორად, ინსცენატორების შეხედულებისამებრ) არჩევა და დალაგება. ცხადია, რომ ამგვარი ოპერაციით რომანი ღარიბდება აზრობრივადაც და მხატვრულადაც.

ვისაც მარჯანიშვილის თეატრის წარმოდგენა „ანა კარენინა“ უნახავს, უთუოდ ეხსოვება, რომ სპექტაკლი იწყება ვაგზლის ეპიზოდით: რუსი მოხალისეები მიემგზავრებიან სერბიაში თურქთა წინააღმდეგ საომრად. ვხედავთ და ვისმენთ გრაფინია ვრონსკაიას (დოდო ჭიჭინაძე) და სერგეი კოზნიშევის (გიორგი ტატიშვილი) საუბარს. ვიგებთ, რომ, სხვებთან ერთად, სერბიაში მიდის ალექსეი ვრონსკიც. თან თავის ხარჯით მთელი რაზმიც მიჰყავს. იმასაც შევიტყობთ, რომ ანას თვითმკვლელობა მძიმედ გადაუტანია ვრონსკის. ახლობლებს ეშინოდა

დათ — მასაც არ მოეკლა თავი და ყოველ ნაბიჯზე უდარაჯებდნენ.

მაგრამ გაჭოტოვებულია, ამოღებულია ალექსეი ვრონსკისა და სერგეი კოზნიშევის დიალოგი. ამით დაიკარგა უმთავრესი — ვრონსკის მშვინვიერი მდგომარეობა. სწორედ ამ დიალოგით იგებს მკითხველი, რომ ანას თვითმკვლელობას ვრონსკიც მოუცლავს. ამ საუბრის დროს ალექსეი კირილეს ძე მისი მდგომარეობის გამსაზღვრელ ორ ფრაზას ამბობს: ჯერ ერთი, იმისათვის, რომ მოკვდე, რეკომენდაცია საჭირო არ არისო და, მეორეც, იარაღად ჯერ კიდევ შეიძლება გამოვდგე, ხოლო, როგორც ადამიანი, ნანგრევები ვარო. ამას დავუმატოთ ვრონსკის მწარე ქვითინი, როცა უნებლიეთ ახსენდება ანას დასახიჩრებული სხეული, და ტოლსტოის მიერ იქვე აღნიშნული დეტალი: ვრონსკი ჯლარ გრძნობდა კბილის ტკივილს. ქვითინმა სახე დაუშანჭაო. ანას სიკვდილით გამოწვეულ მშვინვიერი ღმობა უფრო ძლიერია, ვიდრე ხორციელი ტკივილი.

ამით ტოლსტოი მკაფიოდ ამბობს, რომ ვრონსკი სულიერად უკვე მკვდარია, და თუ ხორციელად ჯერ კიდევ არსებობს, ეს არაფერს ნიშნავს. მის ხორციელ სიცოცხლეს სერბიაში რომელიმე თურქის ტყვია დაასრულებს.

რა გამოვიდა? დავტოვეთ სიუჟეტური ინფორმაცია (ვრონსკი სერბიაში მიდის საომრად) და გამოვტოვეთ პერსონაჟის მშვინვიერი მდგომარეობა, ურომლისოდაც არ არსებობს ვრონსკი, როგორც

ადამიანი, და, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია, არ არსებობს აგრეთვე ანას საქციელის ზნეობრივი ღირებულება: თვითმკვლელი სხვასაც ჰკლავს. ეს კი დაკავშირებულია რომანის ერთ-ერთ ძირითად კითხვასთან — აქვს თუ არა ადამიანს თვითმკვლელობის (მით უმეტეს, სხვისი მოკვლის) უფლება? იცით, „ანა კარენინას“ ეპიგრაფად უძღვის ძველი აღთქმის მეორე სჯულის წიგნიდან (თავი 31, მუხლი 35) აღებული სიტყვები — „ჩემი არს შურისგება და მე მივაგო“ (ეს ფრაზა წარმოდგენის ქვესათაურადაც ზის). ამ სიტყვების დანიშნულებას ვერ გავიგებთ, თუ არ გავიხსენებთ, რომ მათ იმეორებს პავლე მოციქული რომაელთაღმე ეპისტოლეში (12, 19). ამ ეპისტოლეს თანახმად, ქრისტიანული მოძღვრება კრძალავს შურისძიებას. ღმერთის საქმეა, ვინ დასაჯოს და ვინ — არა. ეს ადამიანს არ ეკითხება. როგორც თავის თავის, ისე ეროვნების მიმართ შურისძიების მიზნით ანა კარენინას მიერ ჩადენილი თვითმკვლელობა გაუმართლებელია და ამდენად, ქრისტიანული თვალსაზრისით, უზნეო აქტია იგი.

„ანა კარენინას“ ზნეობრივი მრწამსი მთლიანად გამსჭვალულია პავლე მოციქულის ზემოთხსენებულ ეპისტოლეში ჩამოყალიბებული ეთიკური კრედოთი.

სერგეი კოზნიშევთან საუბრისას გრაფინია ერონსკაია ანაზე ამბობს — *смерть гадкой женщины без религии* (დააკვირდით სიტყვებს — *без религии*). ეს მომხდარი ფაქტისადმი მარტო

გრაფინია ვრონსკაიას დამოკიდებულება არ არის. აქ ნაწილობრივ ტოლსტოის შემფასებლური ხმაც ისმის.

შპეინცერად განადგურებული ალექსეი ვრონსკის ჩვენება ამ რთულ პრობლემას უკავშირდება. მისი გამოტოვება მთელი რომანის აზრობრივ შინაარსს აღარიბებს.

ამასთან ერთად, ისიც სათქმელია, რომ მსახიობს წავართვით საშუალება ურთულესი ფსიქოლოგიური სურათის დახატვისა. საერთოდ კი, ვრონსკის სახე ძალიან სქემატურია. სპექტაკლში არ არის ნაჩვენები ვრონსკის მიერ თვითმკვლელობის პირველი ცდა. არაფერს გვეუბნებიან იმაზე, რომ იგი ნიჭიერი კაცია (ხატვა ემარჯვება), საქმიანი და ენერგიული ადამიანია (ჩინებულად აქვს მოწყობილი მეურნეობა ვოზდვიჟენსკოეში). და, რაც მთავარია, არ ჩანს, რომ მთელი არსებით, ნამდვილად უყვარს ანა და არ თვალთმაქცობს. მართალია, წარმოდგენაში გაღმოტანილია რომანის ერთ-ერთი უძლიერესი ეპიზოდი — ალექსეი კარენინისა და ალექსეი ვრონსკის შერიგება, მძიმედ სნეული ანას სარეცელთან, — მაგრამ, ნუ მიწყენენ სპექტაკლის ავტორები და, მეტად უფერულად მიმდინარეობს იგი. არ გააჩნია ის ემოციური ძალა, რაც რომანში აქვს მას.

გულდასაწყვეტია, რომ წარმოდგენაში ვრონსკის (მალხაზ გორგილაძე) ის ფუნქცია დარჩა, რომ დროდადრო რეპლიკები მიაწოდოს ანას.

რა თქმა უნდა, საერთოდ რომანის სამეტყველო

ენა არსებითად განსხვავებულია თეატრალური წარმოდგენის ენისაგან. პირველი შეხედვით, ისიც კი შეიძლება იფიქროს კაცმა, რომ გაცილებით ვრცელია რომანის შესაძლებლობა, ვიდრე სპექტაკლისა, მაგრამ ერთი რამ მაინც ცხადია: ადამიანის სამშენებელის მოძრაობა მათ თანაბარი ძალით შეუძლიათ გადმოსცენ. ოღონდ ზუსტად უნდა მივაგნოთ ამ ხერხებსა და საშუალებებს, რაც აუცილებელია ადამიანის გულისსკნელში დამალული საიდუმლოს გასამჟღავნებლად. რაკი რომანის ინსცენირება დავაპირეთ, ექვივალენტური შესატყვისებიც უნდა გამოგვეჩვენა. კონკრეტული ნიმუშით შევეცდები ვაჩვენო, რას ვგულისხმობ.

ლევ ტოლსტოის თითქოს სხვათა შორის, მაგრამ მინიშნებული აქვს ანა კარენინას ხასიათის ერთი თვისება: თუ მოეწონა მამაკაცი, ცდილობს მის მონუსხვას. კარგად აქვს გაცნობიერებულნი, რომ ლამაზი ქალია, იცის მისი ხიბლის ძალაც და სიამოვნებს, როცა უყურებს სხვაზე მისი სილამაზის ზემოქმედებას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ანაში გარკვეული დოზით მაცდური ქალი არსებობს.

როცა მოსკოვში ანა ბალზე დაპატიჟეს, იგი დიდი სიამოვნებით და ხალისით არ წასულა სტუმრად. უთხრა კიდევ კიტი შჩერბაცკაიას — ჩემთვის უკვე აღარ არსებობს ბალი, სადაც მზიარულებაა. მაგრამ საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ბალზე მისთვის საგანგებო ყურადღება მიექციათ და იგი მაშინვე გაბრუნდა მიღწეული წარმატებით. ეს არაფერი: ყოველ ქალს ახარებს სილამაზით გამოწვეული გამარ-

ჯვება. საყურადღებოა ერთი შტრიხი. ანასთან მოსკოვური ბაღების პაპა ეგორუშკა კორსუნსკი მივიდა და საცეკვაოდ გაყოლა სთხოვა. ანამ უარი უთხრა: მე არ ვცეკვავო, როცა შესაძლებელია არ ვცეკვო... ამ საუბრისას მათ ვრონსკი მიუახლოვდა. ეს ანასა და ვრონსკის მეორე შეხვედრაა და არსებითად ისინი არც იცნობენ ერთმანეთს. მაგრამ საკმარისი გახდა ვრონსკის გამოჩენა, რომ ანამ მყისვე შეცვალა გადაწყვეტილება: კორსუნსკის მხარზე ხელი დაადო და ცეკვის ფერხულში ჩაება. ანას საქციელი მაშინვე დაიჭირა ვრონსკით დაინტერესებულმა მეორე ქალმა, კიტი შჩერბაცკაიამ და გაიფიქრა კიდევ — რატომ არის ანა უკმაყოფილო ვრონსკით? მაგრამ ეს არ იყო უკმაყოფილების გამოვლენა. ეს ქალური ფანდი იყო, რომლითაც ანა ვრონსკის აჯადოებდა და ნუსხავდა. მაშინ ანა ჯერც კი წარმოიდგენდა, რომ მათ ერთმანეთი თავდავიწყებით შეუყვარდებოდათ. იმ წუთს მხოლოდ საკუთარი ქალური ხიბლის ძალას შინჯავდა. გაუმართლა კიდევ: ვრონსკი მაშინვე გაება ბაღში.

როცა ანა კარენინა კონსტანტინე ლევიანს გაეცნო, მას უკვე უგონოდ უყვარდა ვრონსკი და მისთვის სხვა მამაკაცი არ არსებობდა. მიუხედავად ამისა, მაინც გაუჩნდა სურვილი ლევიანის მოჩადობისა. ამას ანა თავადაც აღიარებს და კიტიც შეაწუხა ამგვარმა ეჭვმა.

ანას ბუნებაში მაცდუნებლის არსებობა არ ამცირებს მის კეთილშობილებასა და სისპეტაკეს, უბრალოდ გვიჩვენებს მისი ხასიათის სირთულეს,

მრავალფეროვანებას. ამიტომ, როცა ანა კარენინას სცენურად ვანსახიერებთ, მის ხასიათს ეს საღებავი არ უნდა მოაკლდეს. სამწუხაროდ, სცენაზე ეს ფერი გახუნებულია. თუმცა სულ არ არის-მეთქი, ვერ ვიტყვი. როცა ანა ლევის ეცნობა, სოფიკო ჭკ-ურელის (ანა) გამომეტყველება და მოძრაობა გაგრძნობინებთ ქალის სამშვინველში მომხდარ ძვრას. ოღონდ მეტად ძნელი გასარჩევია, რა არის ეს — უბრალოდ ახლადგაცნობილი პიროვნებით დაინტერესება თუ მისი ცდუნების ქვეცნობიერი სურვილი?

ანა კარენინას ადამიანური ბუნების არც ერთი ნიუანსის მიფუჩეჩება არ შეიძლება, თორემ ვერც მისი დაღუპვის მიზეზს ამოვიცნობთ და ვერც კატასტროფის შინაგან აუცილებლობას დავინახავთ.

მართალია, ზეპური საზოგადოება ანას და ვრონსკის ურთიერთობას ცხვირაბზეკილი შეხვდა, მაგრამ ამას ქალის დაღუპვაში არსებითი როლი არ შეუსრულებია. მათზე ჭორაობა უქნარა, მოცლილი ხალხისათვის დროებითი გართობა იყო. მალე დივიწყებდნენ კიდევ ისევე, როგორც უკვე აღარ ახსოვდათ და აინტერესებდათ ადრინდელი სხვა იმგვარი შემთხვევები. მაგრამ თუ ანა კარენინასა და ალექსეი ვრონსკის სიყვარული ტრაგიკულად დამთავრდა, ამის საფუძველი თვით ანას ბუნებაში იდო.

ტოლსტოი დაუნდობლად იხედება ადამიანის გულის უფსკრულში და შემადრწუნებელ სიმაღლ-

ლეს გვეუბნება. დააკვირდით: ანა კარენინას გაგი-
ყებით უყვარს ვრონსკი, მაგრამ გულგრილია მის
ხელში შეძენილი გოგონასადმი. მართალია, ეზიზღე-
ბა ალექსეი კარენინი, მაგრამ უზომოდ უყვარს სე-
რაიოჟა, ვაჟიშვილი, გაჩენილი შეძულებული ქმრი-
საგან. სად არის ძალა, ნებისყოფა, გონიერება, რო-
ზელიც ადამიანის გულში აბობოქრებულ ამ გრძნო-
ბებს დაამშვიდებს? ანა ვერავითარ გზას, ვერავი-
თარ საშუალებას ვერ პოულობს მათ დასაშოშმინე-
ბლად. პირიქით, რაც დრო გადის. წინააღმდეგობა
უფრო და უფრო იზრდება. მეტად და მეტად
გრძნობს ანა სერიოჟასადმი ღალატს. შვილთან გან-
შორებით გამოწვეული მშვინვიერი სიცარიელე
ყოვლისმომცველი ხდება. ვრონსკის სიყვარულს
უკვე აღარ შეუძლია მისი შეცხება. მით უმეტეს,
რომ ამ სიყვარულს უკვე გაუჩნდა კია, რომელიც
შიგნიდან ღრღნის. ჯერ ერთი, ანას უფრო ხშირად
და ხშირად ახსენდება, რომ ვრონსკის გამო დატოვა
სერიოჟა. ამის გახსენება ქალს საყვარელი მამაკა-
ცის წინააღმდეგ განაწყობს. მეორეც, ვრონსკი
უფროთხილდება თავის მამაკაცურ თავისუფლებას.
აღარ უნდა სულ ქალის კაბის კალთას იყოს გამობ-
მული. საქმიანობაც მოენატრა, ღროსტარებაც, სა-
ზოგადოებაში ტრიალიც, ანას ღალატი აზრად არ
მოსდის, მაგრამ არც იმაზე ამბობს უარს, თვალს
რომ წყალი დააღვინოს. ნათლივ და დასანახად
აღმოცენდა კონფლიქტი, რომლის მსხვერპლია ამ-
ქვეყნად ყველა სიყვარული. ეს კონფლიქტია იმთა-
ვითვე, ბუნების მიერ, დედაკაცსა და მამაკაცში ჩა-

ნერგილი ფუნქციური განსხვავება. ქალის არსებობისათვის სიყვარული ყოვლისმომცველია და დასაშვებად მიაჩნია ყველაფერი მას შეწიროს. მამაკაცისათვის სიყვარული არსებობის ერთი ნაწილია და იგი შეიძლება სრულიადაც არ იყოს უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე, ვთქვათ, რაიმე საქმიანობა. როცა თავდავიწყების დრო გაივლის, მამაკაცი აგრძელებს მისი ფუნქციის შესაბამის არსებობას, რასაც ქალი სიყვარულის ჩაქრობად აღიქვამს. ეს არ არის მართალი: სიყვარული დარჩა, გაქრა თავდავიწყება. მაგრამ ქალის ცნობიერებაში იგივდება სიყვარული და თავდავიწყება. როცა თავდავიწყებას ვეღარ ხედავს, ქალი იწყებს ბრძოლას სიყვარულის გადასარჩენად. ამ ბრძოლას იგი მიჰყავს საბედისწერო შეცდომამდე — ქალის სიყვარული იქცევა სიყვარულ-ტერორად (ამგვარი რამ ემართებათ ზოგჯერ დედებსაც შვილების მიმართ). ეს კი მამაკაცს ერთდერთ გრძნობას უჩენს — გაექცეს სიყვარულ-ტერორს, თავი იხსნას მისგან. თუ მამაკაცი უნებისყოფთა, იგი მორჩილდება სიყვარულ-ტერორს და მთელი ცხოვრება წამებულთა (ეს მამაკაცის ტრაგედიაა). თუ მამაკაცი ძლიერია, იგი გაურბის სიყვარულ-ტერორს, თავისუფლდება და ქალი ხდება თავისივე ტრფობის მსხვერპლი (ეს დედაკაცის ტრაგედიაა). ეს დაემართა ანა კარენინასაც. ალექსეი ვრონსკის ბუნებრივი მიდრეკილება მამაკაცურ თავისუფლებისაკენ ჩათვალა სიყვარულის გაციებად. ანას მიერ სიყვარულის შესანარჩუნებლად გადადგმული ყველა ნაბიჯი უკვე სიყვარული-

ტერორის გამოვლენა გახდა, რაც თრგუნავდა ეროვნის. ბუნებრივად უჩენდა პროტესტის გრძნობას. ეს იწვევდა მათ შორის გამუდმებულ დავას, რაც ორივეს ტანჯავდა ექცა.

ტოლსტოის ყოვლისმხილველი მზერა ხედავს და გვიჩვენებს, როგორ გაითიშა ანას გონება და გრძნობა. გონების თვალთ ანა კარგად ამჩნევს, რომ შეცდომას სჩადის. აწყობს კიდევ გეგმას, როგორ მოიქცეს, როგორ იმოქმედოს. მაგრამ, როცა საქმე საქმეზე მიდგება, გონების თვალი უბნელდება და მთლიანად გრძნობის შესაბამისად მოქმედებს. ამ შინაგანმა შეურიგებელმა წინააღმდეგობამ მიიყვანა ანა სასოწარკვეთილ გადაწყვეტილებამდე.

ესოდენ გრძელი მსჯელობით თავი იმითომ შეაწყინეთ, რომ დამესკვნა: ანა კარენინას დაღუპვაში გადამწყვეტ როლს არ ასრულებს პიროვნების საზოგადოებრივი ზნეობისადმი დაპირისპირება. ანას ნებისყოფის ადამიანები ამგვარ კონფლიქტს უძლებენ. ისინი ვერ ერევიან საკუთარ სამშვინველში წარმოქმნილ კონფლიქტს, როცა ადამიანი ორად იყოფა. ვერც ანამ სძლია ამ წინააღმდეგობას. მან ვერ შეარიგა და შეათავსა დედური მოვალეობა და ქალური სიყვარული. აქ მისი გული გაიხლიჩა. ამან მის არსებაში გაითიშა გრძნობა და გონება.

რაკი ასეა, მაშინ წარმოდგენაში ზედმეტად არის აქცენტირებული ანას საზოგადოებისადმი დაპირისპირებულობა. ალბათ შლაგბაუმი, რომელიც სცენაზე რამდენჯერმე ფიგურირებს, უნდა აღვიქვათ

როგორც სიმბოლო, მიმათითებელი ანასა და საზოგადოების გათიშვაზე. ამასვე უნდა აღნიშნავდეს გრაფინია ლიდიას, ბეტსი ტვერსკაიას და სხვათა ერთობლივი განკითხვა ანასი, როცა ისინი ცდილობენ მოგვევლინონ ბრალმდებლად. თავი დაეხრებოდა იმას, რომ ეს სცენები ილუსტრაციული ხასიათის არიან, ისინი ჩრდილავენ ანას მშვიდგონიერ წამების ფსიქოლოგიურ სურათს. ვერ ვხედავთ პროცესს — როგორ მივიდა დიდი, ამაღლებული, თავდავიწყებული სიყვარული თვითმკვლელობამდე. სცენაზე არსებობს ამ პროცესის ცალკეული ფრაგმენტები, რომელნიც მომხდარი ამბის შედეგს გვიჩვენებენ და არა თავად მოძრაობას.

თუ არ იქნება როგორ ემზადებოდა ანა შვილთან შესაყრელად, როგორ შეხვდნენ ისინი ერთმანეთს, როგორ შეუსწრო მოალერსე დედა-შვილს ალექსეი კარენინმა, როგორ გავარდა შვილის ოთახიდან თავგზააბნეული ანა, როგორ დაავიწყდა სერიოჟასათვის მიეცა სათამაშოები, რომლის საყიდლად მთელი დღე მაღაზია-მაღაზია დარბოდა, არ დაიხატება არც ანას ტანჯვა, და არც მისი სიხარული, არც ქვეცნობიერი კავშირი, რომლითაც დედა მიჯაჭვულია შვილზე. არ გამოჩნდება არც ალექსეი კარენინის გულისდუდილი და არც ის ელდა, რომელიც პატარა სერიოჟას დასცა დედის მოულოდნელმა ნახვამ.

რომანის ამ სულის გამყინავ ეპიზოდს ვერ შეცვლის ჩვენება იმისა, როგორ ამოაქვს ანა-ს. კიანურელს ჩანთიდან შვილის სათამაშოები. ეს სცენა

ფაქტის კონსტატაციის იქით ვერ მიდის (დედას ჩანთაში აქვს შვილის სათამაშოები).

შვილთან პაემანმა ანა კარენინას დაუტოვა მო-
ურჩენელი ტკივილი: იგი ამიერიდან ველარასოდეს
წახვას სერიოჟას. დედის ცნობიერებაში ჩარჩა
შვილის თვალები და იქ ამოკითხული ჯერ გაუ-
ცნობიერებული დარდი ბიჭისა; მისი მშობლები
არასოდეს შერიგდებიან.

ამ განცდას ტოლფასოვნად ვერ გადმოგვცემს
წარმოდგენის მიზანსცენა. შორს, სცენის სიღრმეში,
სცენაზე ჩამოშვებულ დოლბანდის უკან, ლოგინში
დგას სერიოჟა. მაყურებლისაკენ ზურგმიქცეული,
გამოსალმების ნიშნად ხელაღმართული, ნელ-ნელა
უკან იხევს ანა-ს. ჭიაურელი. ესეც მეტს არ გვეუბ-
ნება, ვიდრე ფაქტის კონსტატაციაა: დედა ეთხოვე-
ბა შვილს. სხვა რომ არა იყოს. რა, იმ წუთში ვერ
ჩხედავთ მსახიობის სახეს, თვალებს, მის გამომეტ-
ყველებას, რომელშიც ვინძლო დაგვენახა ანა კა-
რენინას მშვეინვიერი მდგომარეობა.

გულახდილად რომ გითხრათ, ჩემთვის გაუგე-
ბარი დარჩა, ვინ არის ან რისი სიმბოლოა ის მუჟი-
კი, რომელიც ავანსცენაზე გამოვარდება, რამპის
წინ ჩაცუცქდება და ტომრიდან ამოღებულ სათა-
მაშო ორთქლმავალს აწედის ანას. რა — მან ის
კაცი უნდა გაგვახსენოს, რომელიც მატარებელმა
გასრისა მაშინ, როცა ანა მოსკოვში ჩამოვიდა ძმი-
სა და რძლის შესარიგებლად? თუ იგი ზეპური სა-
ზოგადოების ფილისტერული ზნეობის სიმბოლოა?
იმ საზოგადოებისა, რომელმაც ანას ხელი ჰკრა?

თუ თავად ანას სინდისის ტკივილია? მას ხომ ამ ტკივილმა უბიძგა მატარებლის ბორბლებში?

შეიძლება ერთიც იყოს, მეორეც, მესამეც, მაგრამ, რაც მართალი მართალია, მე ამ ალეგორიის აზრი არ მესმის.

საერთოდ კი, თუ არ ვცდები, ამგვარი სიმბოლიკა, ალეგორიულობა ტოლსტოის სცენური ინტერპრეტაციისათვის არ გამოდგება. ტოლსტოის პერსონაჟების სამშეინველის მოძრაობის გადმოსაცემად მხოლოდ მსახიობის ოსტატობასა და ნიჭს უნდა ვენდოთ. ტოლსტოი ხატავს ადამიანს, ოდენ ადამიანს, თავის ავ-კარგით. კეთილითა და ბოროტით, სიხარულითა და ტკივილით. მათი სულიერი სამყარო მსახიობმა უნდა მოქსოვოს იუველირის სინატიფით, სინაზითა და სიზუსტით. სხვაგვარად, თავად ადამიანი ხდება რაღაც აბსტრაქტული იდეის ალეგორია. ალეგორიას არ შეუძლია პროტესტის განცხადება. პროტესტს აცხადებს ადამიანი. მარჯანიშვილის თეატრის წარმოდგენა კი პროტესტის განცხადებით მთავრდება. ანას-ს. ჭიაურელის შემზარავი შეძახილი — მძულხარ! — ხომ მიმართულია ღმერთის, ადამიანის, სიყვარულის წინააღმდეგ? თუ გძულს ღმერთი, თუ გძულს ადამიანი, თუ გძულს სიყვარული, მაშინ არსებობაც გძულს. რა შეიძლება იყოს უფრო დიდი და საშინელი პროტესტი! მაგრამ თუ მაყურებლის თვალწინ არ გათამაშდა, თუ თვალნათლივ არ ვნახეთ, როგორ მივიდა ადამიანი ამ პროტესტამდე, რამ წარმოშვა მასში არაარსებობისაქენ ლტოლვა, ძახილი—მძულ=

ხარ! — დარჩება უბრალო ყვირილად და არ იქნება მოწოდება, რომლის გარეგნულად უარყოფითი ფორმა მალავს სწორედ ღმერთის, ადამიანის, სიყვარულის უსაშველო ნატვრას.

ფრაგმენტულობა სქემატურს ხდის კონსტანტი-
ზე-ლევინის პიროვნებასაც. იგი მაძიებელი კაცია და არსებობის აზრის ამოცნობას ცდილობს. მის ცხოვრებაში, ამ მხრივ, არსებითი მნიშვნელობა აქვს ძმის, ნიკოლაი ლევინის, სიკვდილს და შვილის დაბადებას. წარმოდგენაში მოქმედებს ნიკოლაი ლევინი (ნოდარ მაგლობლიშვილი) და ნაჩვენებია კიტისა და ლევინის ბიჭის დაბადების სცენაც. მაგრამ ორივე შემთხვევაში გამოკლებულია უმთავრესი — ნიკოლაის სიკვდილი და ლევინის რეაქცია, გამოწვეული ბავშვის დაბადებით. გახსოვთ, უზომო სიხარულით და ძრწოლით ელოდება ლევინი ბავშვის გაჩენას, მაგრამ, როცა პირველად ჩვილს დაინახა, მისდა გასაოცრად, იგრძნო მხოლოდ ზიზღი. ამან იგი საოცრად შეაშინა. ლევინის სამშვინველში წარმოქმნილი დამოკიდებულების ეს მრავალფეროვანება სრულიად არ არის სპექტაკლში. არაფერს ეამბობ იმაზე, რომ წარმოდგენის ლევინს აქვია რომანის ლევინის ერთი ძირითადი თვისება — ეჭვიანობა, რაც მას ერთგვარად აუტანელ პიროვნებად ხდის (სხვათა შორის, ლევინის აუტანლობას აღნიშნავდა სოფია ანდრეევნა ტოლსტაიაც). მაგრამ ლევინის ამ თვისების არარსებობა სპექტაკლში გასაგებია. პიესის მოცულობა მცირეა და ეჭვიანობისათვის ადგილი აღარ დარჩა. ხოლო, რაც შეეხე-

ბა დაბადება-სიკვდილის ურთიერთკავშირს, მისი გამოტოვება ყოვლად დაუშვებელია. ფუნქცია ეკარგება არა მარტო ლევინის სახეს, არამედ კინდება და ღარიბდება რომანის პრობლემატიკაც.

ლევ ტოლსტოი წერს — ლევინმა იცოდა და, გრძნობდა, რომ რაც მოხდა ცოტა ხმის წინათ (დარბადა ბავშვი), ჰგავდა იმას, რაც აღსრულდა ერთი წლის უკან საგუბერნიო ქალაქის სასტუმროში (გარდაიცვალა ნიკოლაი). ჰგავდა იმიტომ, რომ არსებობის, სიცოცხლის საიდუმლოა დაბადებაც და სიკვდილიც. მაგრამ ერთი სიხარულია და მეორე — მწუხარება. რა აკავშირებთ მათ? რა აქვთ საერთო? როგორ უნდა იარსებოს დაბადებასა და სიკვდილს შორის გამომწყვდეულმა ადამიანმა? ეს კითხვები აწამებენ ლევინს (უფრო ფართო გაგებით, თვით ტოლსტოის). ამის პასუხს ეძებს იგი. ამ ძიებაში იბადება მისი სასოწარკვეთილება, რასაც ზოგჯერ ლევინი თვითმკვლელობის სურვილამდე მიჰყავს. როცა ეს ვიცი, ბუნებრივია ლევინის დაბნეულობა, გაურკვეველობა, თვითმკვლელობის შიში. მაგრამ, როცა წარმოდგენაში აღარ არის ძიებათა, ეჭვთა, სასოწარკვეთილებათა საერთო ატმოსფერო, მაშინ სრულიად აუხსნელია და ალოგიკურიც (ადამიანთა გრძნობათა კიდილს თავისი მკაცრი ლოგიკა აქვს) წარმოდგენის ლევინის (გია ბურჯანაძე) ფიქრი თვითმკვლელობაზე. ეს სპექტაკლში გადმოცემულია იმით, რომ ლევინს ხელში უჭირავს მარყუჟგამოსკენილი თოკი, რომელსაც ერმილი (გიზო სიხარულიძე) წაართმევს.

ერმილის შეგონება — თვითმკვლელობით ღმერთს ჰკლავო — უზენაესი შეგონებაა, მაგრამ ლევინის მშვიინვიერ ძიებათა პასუხი მაინც არ არის. იგი ვერ დაამშვიდებს ლევინს, რამეთუ მას სურს მიაგნოს არსებობის მიზანს და დანიშნულებას. როგორც ვიცით, რომანში ლევინის ძიების პასუხია — არსებობის (აქედან, ცხადია, ადამიანისაც) მიზანი და დანიშნულებაა კეთილის ქმნა. მიაგნოთუ არა ლევინმა ამ პასუხს, იგი დამშვიდდა და ამ ჰარმონიითაც მთავრდება რომანი. მაგრამ არის კიდევ ერთი კითხვა, რომელიც „ანა კარენინაშივეა“ დასმული, მაგრამ უპასუხოდ არის დატოვებული. ეს გახლავთ ალექსეი კარენინის კითხვა — შეიძლება გიყვარდეს იგი, ვისაც სძულხარ, მაგრამ როგორ უნდა შეიყვარო ის, ვინც გძულს (წარმოდგენაში გამოტოვებულია ეს კითხვა)? ეს არის თავსატეხი. ზეთილის ქმნა შეუძლებელია უსიყვარულოდ. თუ ვერ შეიყვარებ იმას, ვინც გძულს, მაშასადამე, ვერ იქმ კეთილს. ასე არღვევს ლევინის იმედის კოშკს კარენინის ეჭვიანი და უნდო კითხვა.

მართალია, რომანში უშუალოდ არაფერია ამაზე ნათქვამი, მაგრამ თუ ღრმად ჩავიხედავთ კარენინის, ანას და ლევინის სამშვიინველში, დავინახავთ, რომ მათ ქვეცნობიერი კავშირი აქვთ. მათ ის აერთიანებთ, რომ სამივეს წინაშე დგას ალტერნატივა — რა არის ცხოვრება, ყოფიერებით ტკბობა თუ ზნეობრივი პასუხისმგებლობა? ეს ალტერნატივა, მაგალითად, არ აწუხებს ანას ძმას სტივა ობლონსკის. მისთვის ცხოვრება ყოფიერებით ტკბობაა და

ცხოვრობს კიდეც არხეინად. ანასა და ლევინს უპირთ ამ ორი დამოკიდებულების გაერთიანებაც და მათ შორის არჩევანიც. ამიტომ იტანჯებიან. რაკი ანა ვერ პოულობს ამ ალტერნატივის გადაწყვეტას, იღუპება. ლევინი კეთილის ქმნის სახელმწიფო ე. ი. ზნეობრივი პასუხისმგებლობის არჩევით, ნახულობს მშვიინვერი კრიზისიდან გამოსავალს. კარენინი არც ანას გზით მიდის და არც ლევინის. იგი ამჯობინებს მექანიკურ ცხოვრებას. ამიტომ სასოწარკვეთილი, გულგამოჰმული და იმედდაკარგული კაცია. ღრმად ტრაგიკული პიროვნება, ვისაც არ სჯერა, რომ სიმართლით, გულწრფელობით, პატროსნებით შეიძლება ცხოვრების მოწყობა. ამის უმუხლო დასტურია ის წინადადება, რომელიც ცოლს მისცა, როცა შეიტყო, ანას ვრონსკი უყვარსო. კარენინი ყაბულს იყო, ანას როგორც უნდოდა ისე ეცხოვრა, ოლონდ საზოგადოების თვალში შეუენარჩუნებინა ოჯახური მყუდროება, სიამტკბილობა და წესრიგი. ამ გულგამოჰმულობით, კაეშნით, უიმედობით თრგუნავდა იგი ანას. ამიტომ ეშინოდა ანას მისი.

კარენინი არა მარტო ანტიანაა, იგი ანტილევინიც არის. ანტილევინია იმიტომ, რომ კარენინის კითხვის პასუხი არც ერთ რელიგიას არ მოეპოვება. არც ტოლსტოის აქვს იგი. ადამიანი ძრწოლით არის მოსილი. მას ლევინის მიერ ნაპოვნი სიმშვიდე ვერ სცემს ნუგეშს. თეორიულად კარენინმაც იცის, რომ კეთილი უნდა აკეთოს. პრაქტიკულადაც გადადგამან ეს ნაბიჯი. კარენინმა წაიყვანა აღსაზრდელად

ანასა და ვრონსკის ქალიშვილი. მაგრამ მან, რაკი შეიძულა, ანა გასწირა, ვერ მოერია სიძულვილს. მოერევა კი ლევინი სიძულვილს, თუ ვინიციობაა მის წინაშეც აღიმართება ეს პრობლემა? ლევ ტოლსტოი დუმს. საკუთარივე კითხვას ვერ უპასუხა.

ასეა ერთმანეთზე ფესვებით გადაბმული სამი სრულიად სხვადასხვა ბუნებისა და თვისების ადამიანი.

ამ პრობლემატიკით მონაბერი სიო მაინც უნდა ჰქროდეს სპექტაკლში. თუმცა ის კი უნდა ითქვას, რომ კოტე მახარაძის კარენინი, მისი გარეგნული პორტრეტი, ძრწოლას უეჭველად გგვრით. მაგრამ არსებობს ერთი აუცილებლობა, რომელსაც უთუოდ უნდა მიაქციოს ყურადღება მსახიობმა. ტოლსტოი არ ხატავს ეგრეთწოდებულ დადებით და უარყოფით პერსონაჟებს. იგი ძერწავს ადამიანს, რომელშიც ყველაფერია — კეთილიც და ბოროტიც, ძლიერებაც და სისუსტიც, მართალიცა და ტყუილიც, სამართლიანობაც და უსამართლობაც, პატიებაც და შურისგებაც. კ. მახარაძის კარენინში სიცოცხლის ეს მრავალფეროვანი ძარღვი უფრო აშკარად უნდა ფეთქავდეს, უფრო გაბედულად უნდა გამოჰყვანდეს მისი ადამიანური მხარე. თორემ საკმაოდ არსებობს საშიშროება ცივი ნიღბის შექმნისა. ნიღბების არსებობა კი „ანა კარენინაში“ სასურველი არ არის.

ლევ ტოლსტოის რომანი ურთულესი პრობლემებით დაყურსული წიგნია და კარგად მესმის, რომ მათი სრულად გადმოტანა სპექტაკლში შეუძლებე-

ლია (ამიტომაც ვთქვი, ინსცენირებების წინააღმდეგი ვარ-მეთქი). მაგრამ ერთი კი აუცილებლად უნდა ყოფილიყო — ადამიანის დანიშნულების ძიების მოუსვენარი სული. და ნუ მიწყენენ წარმოდგენის ავტორები, დრამატურგი ლალი როსებაძე რეჟისორი მედია კუჭუხიძე, თუ მე იგი ვერ დავინახე.

ჩვენ ყველას შეგვიძლია თავი ვინუგეშოთ ესპანური ანდაზით: მიყვარს შეუძლებელთან ბრძოლა და დამარცხება. *

1983 წ.

წარსულით წინასწარმეტყველება

Der Historiker ist rückwärts
gewandte Prophet!

ფ რ ი დ რ ი ს შ ლ ე გ ე ლ

ლევან სანიკიძის „უქარქაშო ხმლები“ ყურადღებით წავიკითხე. მაგრამ ისიც გულახდილად უნდა ვთქვა, რომ ჩემი ნიაზი გაანელა იმან, რაც ამოვიკითხე მეოთხე წიგნის იმ თავში, რომელსაც ეწოდება „დასასრული უქარქაშო ხმლებისა“.

აქ წერია, რომ ქართველებმა სულ „შვიდასი წლის მანძილზე 571 (მოიგეს 445, წააგეს 126)“ ბრძოლა გადიხადეს გარეშე მტრებთან (IV, 770)².

¹ სიტყვასიტყვით: ისტორიკოსი არის უკან მიბრუნებული წინასწარმეტყველი.

² რომაული ციფრი აღნიშნავს „უქარქაშო ხმლების“ ტომს, არაბული — გვერდს.

რა თქმა უნდა, სრულიად არ ვაპირებ იმის შემო-
წმებას, რამდენად ზუსტად არის დათვლილი ომე-
ბის რაოდენობა. მე მგონია, ეს ნაკლებ საინტერე-
სოა. საყურადღებო სხვა რამ არის, კერძოდ კითხვა
შეგვარი:

თუ შვიდასი წლის მანძილზე ქართველებმა 445
ბრძოლა მოიგეს და მხოლოდ 126 წააგეს, რატომ
დამთავრდა მაშინ ფეოდალური საქართველოს ის-
ტორია კატასტროფით?

თუ ეს არ აიხსნა, გაუგებარი იქნება, რას ვანი-
ჭებთ მნიშვნელობას — უბრალოდ ბრძოლის მოგე-
ბას თუ მის საბოლოო, შორსმომავალ შედეგს? განა
დიდგორის ომის მოგება და ნიახურას ველზე გა-
მარჯვება ერთნაირია? დიდგორის ომმა საქართვე-
ლოს ბედი განსაზღვრა მთელი საუკუნით. ნიახუ-
რას გამარჯვებას კი არაფერი შეუცვლია. მხოლოდ
ზებრაგთა რაზმი მოიგერია. ქვეყნის ბედი თავდაყი-
რა დადგება, კატასტროფა გარდაუვალი გახდება,
თუ წააგე ერთი დიდგორი და მოიგე ასი ნიახურა.
თუ ვატერლოოს ბრძოლა წააგე, ყველაფერი, რაც
ადრე მოგიგია, ნაცარტუტად იქცევა.

ამიტომ მოგებულ ომების რაოდენობას კი არ
აქვს მნიშვნელობა, არამედ მოგებულ ბრძოლის
მასშტაბს, ხასიათს, თვისებას, საბოლოო შედეგს,
გამარჯვების გამოყენებას. ეს მკაფიოდ უნდა ჩან-
დეს, როცა წაგებულ და მოგებულ ომების რაო-
დენობას ვუპირისპირებთ ერთმანეთს.

ზემოთ დასმული კითხვის პასუხი აუცილებელი
იყო არა მარტო ფეოდალური საქართველოს უკანა-

სკნელი დღის გასაგებად, არამედ იმის ნათელსა-
ყოფადაც, რასაც მერე ამბობს ავტორი.

„ახლა კი დამდგარიყო მეცხრამეტე საუკუნე
და ქართულ უქარქაშო ხმლებს ყავლი გასვლო-
დათ, დრო-ჟამიდან გასულ ანაქრონიზმად ქცეუ-
ლიყვნენ.

და სამარადჟამოდ ჩაესვენენ ქარქაშებში ათას-
წლობით ქარქაშდავიწყებული ქართული ხმლები.

საქართველოს საისტორიო სახელიც — „უქარ-
ქაშო ხმლები“ — მეთვრამეტე საუკუნის დასას-
რულთანვე დასრულდა“ (IV, 770).

ასეთი დასკვნა ჩემთვის გაუგებარია. ახლავე მო-
გახსენებთ — რატომ.

ჯერ ერთი, საერთოდ, ჩემი ღრმა რწმენით, ერი,
რომელმაც ხმალი ქარქაშში ჩააგდო, მკედარი ერი^ა.
ცხადია, ლ. სანიკიძე ქართველებს მკედარ ხალხად
არ თვლის. მაშინ არ დაწერდა უზარმაზარ ოთხ-
ტომიან წიგნს. მკედარ ხალხს ისტორია აღარ სჭირ-
დება. ეტყობა, იგი რაღაც სხვას გულისხმობს, რო-
ცა ამბობს — „სამარადჟამოდ ჩაესვენენო ქარქა-
შებში ათასწლობით ქარქაშდავიწყებული ქართუ-
ლი ხმლები“. მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვი, ეს
ჩემთვის მკაფიო არ არის.

მეორეც, ყველასათვის კარგად არის ცნობილი,
რომ თითქმის ათი წელიწადი ებრძოდა იმიერსა-
ქართველოს მეფე სოლომონ მეორე რუსეთის არ-
მიას 1801—10 წლებში. მეცხრამეტე საუკუნის

პირველ ნახევარში საქართველოში აჯანყება იყო 1804, 1812, 1820, 1841 წლებში. მოეწყო შეთქმულება 1832 წელს.

განა ეს ქარქაშში ხმალჩაგებული ერის ცხოვრება?

მესამეც, 1801 წლიდან საქართველო მონაწილეობდა ყველა ომში, რომელიც რუსეთს ჰქონია წინა აზიასა, ევროპასა თუ შორეულ აღმოსავლეთში.

თუ შეიძლება ავლანთა წინააღმდეგ მებრძოლი სპარსეთის ჯარის მხედართმთავარი და ქართლის მეფე გიორგი მეთერთმეტე, თუ სხვანი, ქებითა და კრძალვით მოვიხსენიოთ, მაშინ რატომღა ვუწოდებთ რუსეთის უკიდევანო იმპერიის დიდებისათვის მებრძოლ ქართველ ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს ქარქაშში ხმალჩაგებულს?

ერთგულება კი ვლინდებოდა ყოველნაირად.

იმ მხედართმთავართა შორის, რომელთაც 1812 წლის დიდი ომი მოიგეს, ერთი ქართველიც იყო — პეტრე ბაგრატიონი. იმ ოფიცრობაში, ვინც ევროპა ცხენითა და ხმლით გაიარა და პარიზში შევიდა, ქართველი პოეტიც ერია — ალექსანდრე ჭავჭავაძე.

რუსეთ-იაპონიის ომის დროს, 1904 წელს, ნიკოლოზ მეორეს მეჯოგე ძიკი კვარაცხელიამ ასი დარჩეული ხარი მიაართვა ფეშქაშად. ყველა ერთი ასაკის, ერთნაირი წონის, ერთნაირად ოქროსფერი და ერთნაირად თეთრრქიანი. ჯარის გამოსაკვებად ინებეთო ჩემგან ძღვნად, — უთვლიდა გლეხი იმ-

პერატორს (ლიტერატურული კრებული „რიწა“, 1977 წ., გვ. 139).

როცა პირველი მსოფლიო ომი დაიწყო, აკაკი წერეთელმა სტატია გამოაქვეყნა („კლდე“, 1914 წ., № 31, გვ. 7). იგი წერდა:

„ორასი ათასი მეომარი გამოიყვანა ჯერჯერობით ამ პატარა საქართველომ და იძულებითი არა ყოფილა რა!

ყველა თავის სურვილ-ნებითა და სიხარულით მიისწრაფოდა რუსიის ჯარებთან ერთად თავდასაღებად შორეულ ქვეყანაში. დიდი ხნის გულის ნადებმა გრძნობამ სიმღერად ამოხეთქა და ტკბილი გუგუნი გადაეცა საქართველოს მთასა და ბარს...“

უურნალ „კლდისავე“ განმარტებით, ეს ალტაცება გამოწვეული ყოფილა იმით, რომ „ამ ომს ქართველებისათვის სხვა დიდი აზრიც აქვს. მთელი საქართველო არ შედის რუსეთის იმპერიაში; მთელი სამხრეთი ნაპირი შავი ზღვისა ტრაპიზონამდე დასახლებულია ლაზებით. ისინი ქართველები არიან და დიდი ხნიდანვე ჩამოშორებულნი საქართველოს ოსმალეებისაგან. ისინი უკვე გამაჰმადიანებულნი არიან, მაგრამ ქართველებად დარჩნენ, რადგან შეინახეს ენა, ჩვეულებანი და სხვ. მათ არა ერთხელ მოუგონებიათ თავიანთი თავი ქართულ პრესაში.

ეხლა მათთვისაც დადგა საათი, როდესაც მთელი ქართველობა შეერთდება ერთ ოჯახად. დღეს ისინი ოსმალეთის ქვეშევრდომნი არიან, და ხვალ — ქართველ პატრიოტებად დარჩენილნი, — ისინი

რუსეთის ერთგული მოქალაქენი იქნებიან...“
(1914 წ., № 31, გვ. 9—10).

ალბათ, ამის გამო მოუწოდებდა ნიკო ნიკო-
ლაძე:

„როგორც რუსეთის, აგრეთვე ევროპის თვალ-
ში ჩვენი ხალხი უნდა გამოჩნდეს მხნე, პატიოსან
და რაინდულ ხალხად, იმისთანად, რომელიც პა-
ტივისციემის ღირსია სამხედრო მამაცობისათვის
და ზეირიანი განწყობილების ღირსია მოქალაქეობ-
რივი პატიოსნების და წესიერების დაცვისათვის.
ერთი სიტყვით, ნუ დავივიწყებთ, რომ ჩვენი ქვეყ-
ნის სახელი, სიკეთე და მომავალი ჩვენს საკუთარ
საქციელზეა დამოკიდებული. ნუ შევარცხვენთ
დღემდე პატივცემულ სახელს, ნუ გაურევთ ბრძო-
ლაში ნურც ავაზაკობას, ნურც სიმხდალეს; ნუ ვე-
ძებთ პირად სარგებლობას, ნუ დავივიწყებთ ურთი-
ერის დახმარების საჭიროებას, ნუ დავიშალებთ
სოროში; მაშინ ჩვენი გონიერი, წესიერი და პატი-
ოსანი საქციელი მაღლა ასწევს საქართველოს სა-
ხელს. მტერსა და მოყვარეს დაანახვებს, რომ ჩვენი
ხალხი სიყვარულის, პატივისცემის, მორიდების და
კეთილდღეობის ღირსია“ („კლდე“, 1914 წ., № 32,
გვ. 12).

ნუთუ რუსეთის იმპერიისათვის თავდადების ამ
განწყობილებას შეიძლება ქარქაშში ხმალჩაგებუ-
ლობა ვუწოდოთ?

მეოთხეც, არც სოციალურ ბრძოლაში დაუხე-
დავით უკან ქართველებს. 1905—7 წლების რევო-
ლუციის დროს თუ სადმე ცეცხლის კევრი დატ-
რიალდა, ეს საქართველოშიც იყო.

განა 1905—7 წლებში საქართველოში ქარქაშში
ხმალჩაგებული ერის ცხოვრება?

ტანში ჟრუანტელი დაგივლის და სხეულზე ეკ-
ლები გამოგესხმება, როცა გაიგებ, რომ მეორე
მსოფლიო ომში ამერიკის შეერთებულ შტატებს
ხუთასი ათასი მეომარი დაედუბა, ხოლო საქართვე-
ლოს — ოთხასი ათასი. თურმე პაწია, ორმილიონ-
ნახევრიანმა ქვეყანამ თითქმის იმდენივე მსხვერპ-
ლი ჯაიღო, რამდენიც ორასმილიონიანმა გიგანტ-
მა!

ასე რომ, ქართველ ხალხს ხმალი ქარქაშში არ
ჩაუგია და მშვიდად არც მეცხრამეტე საუკუნეში
უცხოვრია და არც მეოცეში. იგი ყველა ქარიშხალს
პირისპირ ხვდებოდა და თუ მაინც გადავრჩით და
გავმრავლდით კიდევ, ეს იმიტომ, რომ „ჩვენ
გლერტა ბალახივით ვართ, სამ წელიწადს რომ
ყვავის ბუდედ იყო, მერე ძირს დავარდა, ფენჯი
მიწას მოსდო და აღმოხდა: — ეეხ, კინაღამ არ
მოვკვდიო!“ (დ. შენგელაია — „ბათა ქექია“).

ქარქაშში ხმალჩაგებულობის პრობლემა კიდევ
ერთი კითხვის ცხად პასუხს ითხოვს.

ჩააგო იმიტომ, რომ გაიმარჯვა, მიზანს მიადწია
და ბრძოლა დაასრულა?

თუ იმედი და რწმენა დაკარგა, სასოწარკვეთი-
ლებამ შეიპყრო, დამარცხებულის ბედს დამორ-
ჩილდა და შეეგუა?

თუ ბრძოლის ტაქტიკა შეცვალა, ისვენებდა და
ისტორიის იმ ზარს უცდიდა, რომელიც მისთვისაც
დარეკავდა და მაშინ ისევ აღმართავდა მახვილს?

ამ კითხვის პირდაპირი პასუხი „უქარქაშო ხმლებში“ არ არის, მაგრამ ეს კია ნათქვამი:

„...ქართული მთიდან აღიმართება ქართველი მღა-კაცი და იერიქონის საყვირის ხმით დაამქუხა-რქნს:

„ელირსებაო ლუხუმსა ლაშარის-გორზე შადგომა?!“

და მაშინვე პასუხად იქუხებს ქართული ჯიშის სკნელი ყოველი — ქვე-სკნელიცა და ზე-სკნელიც, უკანა-სკნელიც და წინა-სკნელიც:

„ელირსება!!!“ (IV, 771).

თუ ასე იქნება, მაშინ ისიც უნდა გეწამდეს, რომ უქარქაშო ხმლების ისტორია არ დამთავრებულია მე-18 საუკუნის დასასრულს.

ისტორიის გახსენებას მაშინ აქვს ფასი, თუ წარსულით მომავლის წინასწარმეტყველება მოხდება.

თუ ამ თვალსაზრისს გავიზიარებთ, მაშინ უპირველესად ისიც უნდა განვსაზღვროთ — ხელისუფალთა როგორი ტიპები ჩამოაყალიბა საქართველოს ისტორიამ და როგორი პიროვნება შეგვიძლია მივიჩნიოთ ერის იდეალურ თავკაცად.

ალბათ, მართალი ვიქნები, თუ ვიტყვი, რომ ქართველი ხალხის ისტორიული ცხოვრების შედეგად ძირითადად ხელისუფლის სამგვარი ტიპი გამოვლინდა.

პ ი რ ვ ე ლ ი: ეროვნული ენერგიის რწმენით, ჭეშუმრობილი, სრული ნაციონალური თავისუფლების ტრფილი, რომლის ცხოვრების აზრია —

„ვიყვნეთ არავისა მონა, და არავისა ვმსახუროთ თუნიერ ღმრთისა დამბადებლისა“. ამის განსახორციელებლად გონებაც უჭრის, ენერგიაც აქვს და უნარიც. ზედმიწევნით ზუსტად იცის, რომელ სიტუაციაში როგორ მოიქცეს, ვის დაეყრდნოს ღმრთისა. შესწევს ძალა ოცნება საქმედ აქციოს. ვისაღიაც ჰარმონიულად არის შერწყმული სულიერება და ხორციელება. ამგვარი ხელისუფლის კონკრეტული, ხორცშესხმული სახეა დავით აღმაშენებელი.

მეორე: სხვისი დანიშნული. პატრონის უსიტყვოდ მორჩილი, მისი ყოველი განკარგულების ერთგულად შემსრულებელი. მბრძანებლის თავგადადებული მეხოტბე და მადიდებელი. ვისაც სურს ერთდროულად იყოს ქართველთა მეფეც, ირანის ყულარადასიც, ისპაჰანის ტარულაც. ამგვარ მდგომარეობაში შეძლებისდაგვარად, თუ მას პირადად არაფერი დაუშავდება, საქართველოზე მზრუნველიც, მამულისათვის კეთილის მსურველიც. ასეთი ხელისუფლის ტიპობრივი სახეა, მაგალითად, ხოსრო-მირზა ბაგრატიონი, ანუ როსტომ ქართლის მეფე.

მესამე: ერისა და სამშობლოს მოყვარული, თავგამეტებული მებრძოლი, დაუმორჩილებელი, მაგრამ, ნებით თუ უნებლიეთ, მაინც ეროვნული ენერგიისადმი სკეპსისით შეპყრობილი, სხვისი იმედით მცხოვრები და კეთილი მფარველის მძებნელი. ასეთნი ბევრნი იყვნენ, თუნდაც თეიმურაზ

პირველზე, ერეკლე მეორე, სოლომონ პირველი და სხვანი.

ხელისუფალთა ამ სამი ძირითადი ტიპიდან იდეალურად პირველი, ანუ დავით აღმაშენებლისებურად მმართველი უნდა მივიჩნიოთ. როცა დავით აღმაშენებელს ვირჩევთ, მაშინ წარსულით მომავალსაც ვკვრებით. წარსულში მომავლის ხატს ვხედავთ.

სხვათა შორის, ეს არის სწორედ არსებითი განსხვავება კონსტანტინე გამსახურდიას „დავით აღმაშენებლისა“ სხვა ისტორიული რომანებისაგან, რომელნიც ჩვენს მწერლობას შეუქმნია. ქართულ მწერლობაში ბევრი ისტორიული რომანია დაწერილი, მაგრამ, სამწუხაროდ, არსად, გარდა კ. გამსახურდიას რომანისა, არ არის მომავლის ხილვა. ამ ხილვას ის პიროვნება განაპირობებს, ვისაც ეძღვნება რომანი. როგორი პოზიციითაც უნდა დაწეროს მწერალმა მხატვრული თხზულება, თუ იგი დამარცხებულ პიროვნებას ეძღვნება, უნდა თუ არ უნდა ეს მას, ისტორიულ პერსპექტივას მაინც დახშულს გვიხატავს. ამდენად არც მომავალი ჩანს.)

საქმე ის გახლავთ, რომ არის ტრაგიკულობა პიროვნებისა და არის ტრაგიკულობა მისი საქმისა, თუ მათ ერთმანეთს შევეუფარდებდით, შეიძლებოდა ორი ვარიანტი განგვეხილა.

დასაშვებია, ესა თუ ის ისტორიული პირი პიროვნულად დამარცხდეს, მაგრამ მისმა საქმემ გაიმარჯვოს. ამ შემთხვევაში, ცხადია, პიროვნება ტრაგიკულია, მაგრამ მისი ბედი იმედის, რწმენის შემ-

ცველია. დანტონიც, რობესპიერიც პიროვნულად ტრაგიკულად ამთავრებენ ცხოვრებას, მაგრამ იმარჯვებს საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუცია, რასაც ისინი ემსახურებოდნენ. რა ტრაგიკული განწყობილებითაც უნდა დაიწეროს მათდამი მიძღვნილი რომანი, პოემა თუ პიესა, შინაგანი პათოსით მაინც ოპტიმისტური იქნება, რამეთუ ორივე ისტორიული პირი გამარჯვებული რევოლუციის, ანუ საქმის მსხვერპლია.

შე! აძლებელია შებრუნებული ვარიანტიც. პიროვნება გადარჩეს, მაგრამ დამარცხდეს საქმე, რომელსაც იგი აკეთებდა. მართალია, მონღოლებთან ბრძოლაში სულთანი ჯალალედინი თავად გადარჩა, ჩინგის-ხანს გაექცა და ერთხანს ბრძოლასაც აგრძელებდა, მაგრამ დამარცხდა მისი ქვეყანა, ანუ მასი საქმე. ამიტომ როგორი მაჟორული დამოკიდებულებითაც უნდა აღწეროს მწერალმა ჯალალედინის ბრძოლა ჩინგის-ხანის წინააღმდეგ, როგორი მსუყე ფერებითაც უნდა დახატოს მისი პირადი გმირობა, სულერთია, თხზულების საერთო შინაგანი პათოსი მაინც პესიმიისტური იქნება, რადგან ქვეყანა, ანუ საქმე, რომელსაც ჯალალედინი იცავდა, დამარცხდა. ის, რომ პიროვნულად ჯალალედინს არც ვაჟკაცობა აკლდა, არც მხედართმთავრული ნიჭი და არც ენერგია, ოპტიმისტურ პათოსს ვერ შექმნის. ისტორიული ოპტიმიზმიც და პესიმიზმიც ყოველთვის განპირობებულია თვით საქმის ბოლოთი, მისი დასასრულით.

ლაშა-გიორგი, ალექსანდრე ლევანის ძე, თეი-

მურაზ პირველი, სოლომონ პირველი თუ ზხვანი, ამ ტიპის მოღვაწენი, პირადი ტრაგიკული ბედის გამო, ბუნებრივად იპყრობენ მწერლობის ყურადღებას და არაფერია მოულოდნელი, რომ ისინი ქართული ისტორიული რომანისტიკის პროტაგონისტები არიან, მაგრამ ისიც სამართლიანი და ბუნებრივი იქნება, თუ ვიტყვი, რომ მათი ცხოვრების აღწერით საქართველოს წარსულს ობიექტურად ვერ შეესაბამება. საბოლოოდ მათ საქმე გამარჯვებით ვერ დაამთავრეს. ცხადია, ამას თავის ობიექტური ახსნა აქვს, მაგრამ ეს საქმეს ვერ შევლის. უმთავრესი და ძირითადი, ისტორიული პერსპექტივის კუთხით, მათი მარცხია. რა დაჟინებითაც უნდა ვეძახოთ სოლომონ პირველს ან ერეკლე მეორეს „ქართველთა მეორე აღმაშენებელი“, ეს მაინც ლიტონი სიტყვა იქნება და არც ერთი გონიერი კაცი არ დაიჯერებს. ამას საქმე, მისი შედეგი არ ადასტურებს და იმიტომ. ეს არ ამცირებს მათ ღვაწლს და ნურავინ შეიცხადებს ჩემს ნათქვამს. ძველი სიბრძნე — ღმერთს ღმრთისა და კეისარს კეისარისათ — ყოველ დროში უტყუარი საზომია. დავით აღმაშენებელმა თავად დაიტირა საკუთარი ბედი, როცა „გალობანი სინანულისანი“ დაწერა, მაგრამ პირადი ტკივილის დათრგუნვით დატოვა დიდი, უღრეკი და გამარჯვებული საქართველო. იგი დიდი იმით კი არ იყო, რომ მისმა ბრძოლით დაღვარჭნილმა ხმალმა ქარქაში უარყო, არამედ ერთობილი, ძლიერი საქართველოს შექმნით. ამიტომ გვაძლევს იგი და მისთანანი, ბაგრატ მესამე

იქნება; გიორგი მესამე, თამარი, გიორგი ბრწყინვალე თუ სხვანი, მომავლის გაკვეთილს.

ამდენად აქვს პრინციპული მნიშვნელობა პრობლემას, რომელსაც პრობითად — ისტორიის მიერ ზელისუფალთა ტიპების გამოვლენა-დავარქვი.

ამბის ემოციურად მოყოლა უთუოდ სანაქებო საქმეა და იგი, ვინც ამას ახერხებს, მადლიერებას იმსახურებს, მაგრამ არც მოვლენისა და არც ისტორიული მოღვაწის შეფასება ემოციით არ შეიძლება. შეფასების მთავარ კრიტერიუმს — საქმესა და მის შედეგს — დავარდევთ.

ლევან სანიკიძე საქართველოს ისტორიის ემოციურად გვიამბობს (მართალია, პათეთიკაშერეული ემოციით, რაც გემოვნებიან მკითხველს აღიზიანებს), მაგრამ ზოგჯერ ამა თუ იმ მოღვაწის დაფასებაც ემოციას ეყრდნობა.

რას ვგულისხმობ?

„უქარქაშო ხმლებში“ ვკითხულობთ: „აღსრულებულიყო გიორგი მეთერთმეტე. — უკანასკნელი „დიდი გიორგი“ (გიორგი ჭყონდიდელის, გიორგი მთაწმინდელის, გიორგი მესამის, გიორგი მეოთხე ლაშას, გიორგი მეხუთე ბრწყინვალისა და გიორგი სააკაძის შემდგომ). ასე დასრულდა, მისი სახელით, გამორჩეული „გიორგი-შვიდეული“ საქართველოს ისტორიაში“ (IV, 40).

ძალიან მიჭირს იმის დაჯერება, რომ შესაძლებელია გიორგი ჭყონდიდელის, გიორგი მესამის ან გიორგი ბრწყინვალის თანაბრად ეუწოდოთ გიორგი მეთერთმეტეს „დიდი გიორგი“.

მკითხველი რომ დაეჭვებული არ დავტოვოთ, სანიმუშოდ შევადაროთ ერთმანეთს გიორგი ბრწყინვალისა და გიორგი მეთერთმეტის ღვაწლი.

სამართლიანად წერს ლ. სანიკიძე გიორგი ბრწყინვალეზე:

„ასე „განასხნა თათარნი საქართველოსაგან“ მეფე გიორგი ბრწყინვალემ.

ეს ამბავი საქართველოში მონღოლთა გაბატონებიდან სწორედ 100 წლის თავზე მოხდა — 1335 წელს (გაიხსენე, მკითხველო: მონღოლთა ბატონობა საქართველოში 1235 წელს დამკვიდრდა).

ქართველთა მეფე ერთბაშად „მსოფლიო გმირად“ იქცა, რადგან მონღოლთა მბრძანებლობაში მყოფთაგან იგი აღმოჩნდა პირველი, რომლის მოთავეობითაც მისმა ხალხმა პირველმა დაამხო უბოროტესი „თათრული უღელი“ (II, 179—180).

❖ გიორგი ბრწყინვალე საქართველოს მონღოლთა ბატონობისაგან დამხსნელია, დიდი და ერთობლივი ქართული სახელმწიფოს აღმდგენელია, რჩულმდებელია (არ მგონია, ქართული სახელმწიფო სამართლის კუთხით, რაიმე უფრო ძვირფასი მოგვეპოვებოდეს, ვიდრე მის დროს დაწერილი კანონებია).

კინ არის გიორგი მეთერთმეტე?

ერთი ქართული პროვინციის — ქართლის — მეფე, რომელმაც არათუ ერთობილი საქართველოს აღდგენა ვერ მოახერხა (ეს ოცნებადაც კი არ ჰქონია), არამედ ქართლშიაც მაშინ დასევამდნენ ტახტზე და გადააყენებდნენ, როცა ეს ირანის შაჰს მოე-

პრიანებოდა. სახელით ქართლის მეფე, საქმით სპარსელი მოხელე — ბეგლარბეგი, ვინც მთელი სიცოცხლე, დაჩაგრული და დამონებული ბელუჯებისა და ავღანელების წინააღმდეგ ბრძოლას შეაღწია. დაიღუპა კიდეც ამ ომში. გაორებული კატეგორიის ვინც საქვეყნოდ და საჯაროდ მაჰმადიანი იყო, მაღლულად და ჩუმად კი — ქრისტიანი. საომარი აბჯრის ქვეშ ჯვარს ატარებდა.)

კი, ბატონო, თანახმა ვარ, რომ გიორგი XI იყო უბედური და ტრაგიკული კაცი, მამაცი და შეუპოვარი მეომარი, ქართული მწიგნობრობის მოყვარული, მაგრამ სად გავექცევით ფაქტს, რომ იყო აგრეთვე „მისი სამშობლოს მოსისხლე უცხო თესლთა“ ისტორიის მჭედელი“ (ეს ლ. სანიკიძის სიტყვებია). ე. ი. ყოფილა საქართველოს მტრის მსახური.

მერედა, დასაშვებია ერთნაირად დიდი ვუწოდოთ იმას, ვინც მამული, ერი, ქვეყანა დამპყრობელისაგან იხსნა და გაათავისუფლა და იმასაც, ვინც დამპყრობელს, მტერს ემსახურა და საკუთარი სამშობლოს დახსნა-გასათავისუფლებლად ხელიც ვერ გაანძრია?

ემოციურად გასაგებია გიორგი მეთერთმეტით აღტაცება. მისი, როგორც პიროვნების, ხვედრი იწვევს ჩვენს თანაგრძნობას. მაგრამ ემოცია მაინც უნდა შევიკავოთ, რომ დაუმსახურებლად მეტი არ მივაწეროთ ვისმეს და ასევე დაუმსახურებლად არ დავაკლოთ.

„უქარქაშო ხმლებში“ გიორგი XI მდგომარეობა და საქმიანობა იმით არის გამართლებული, რომ

თითქოს „ვახტანგ მეექვსემ დრო დაიხელთა და მისი დიდი ბიძისაგან „გათრეული“ ერანის ზურგს უკან მშობლიური ქართლი მკვდრებით აღადგინა, აღორძინა და ააყვავა“ (IV, 41).

მთლად ასე არ იყო და „ერანის ზურგს უკან“ არ ეწეოდა ვახტანგ VI კულტურულ-სახელმწიფოებრივ საქმიანობას. 1703 წელს დანიშნა ირანის შაჰმა ვახტანგ VI ქართლის ჯანიშინად და სანამ ვახტანგს ირანთან შედარებით მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდა, სპარსელები მას ხელს არ უშლიდნენ საქმიანობაში.

ამქვეყნად არც ერთი დამპყრობელი გიჟი არ არის, რომ უმიზეზოდ ცეცხლი და მახვილი დაგატეხოს თავზე. თუ ემორჩილები და არ ებრძვი, ისიც წყნარად არის და ამა თუ იმ კულტურულ საქმიანობაში ხელსაც კი შეგიწყობს. ეს მის წისკვილზე ასხამს წყალს და იმიტომ. ამით გეუბნება: შეხედეთ რა მზრუნველი, მფარველი და კეთილი ვარო, ჩემი ერთადერთი საფიქრალი დამონებული ქვეყნის აღორძინებაათ. ასე იყო მაშინაც: (სანამ ვახტანგი ახერხებდა ირანთან მშვიდობიანი ურთიერთობის შენარჩუნებას, იგი თავისუფლად მოქმედებდა, მაგრამ, როგორც კი პოლიტიკა შეცვალა და სპარსეთის საწინააღმდეგოდ დაიწყო საქმიანობა, მისი მეფობა კრახით დამთავრდა. იძულებული გახდა სამშობლოდან გადახვეწილიყო. დამპყრობელს არ უყვარს ურჩი, მას მორჩილი უყვარს, მბრძანებლის საამებლად რომ აქიცინებს კუდს.)

რაც ზემოთ ვთქვი, ამის იშვიათი ილუსტრაცია

ცია — საბუთი გვაქვს საქართველოს ისტორიაში: ურჩი ლუარსაბ პირველი და მორჩილი როსტომ მეფე.

თუ ვინმეს მადლიერი უნდა ვიყოთ, ეს თითქოს ხოსრო მირზა ბაგრატიონის, ანუ როსტომ მეფისა: 26 წელიწადი იჯდა იგი ქართლში მეფედ და ამ ხნის განმავლობაში ქვეყნის სასარგებლო საქმე აკეთა.

„როსტომის ღონისძიებები ქართულ საზოგადოებრივსა და სამეურნეო წყობას არ შეხებია. აქ ყველაფერი უცვლელად დარჩა. არც ქრისტიანობა განიცდიდა მის დროს ქართლში აშკარა დევნას, გამაჰმადიანება უმთავრესად ფეოდალ მოხელეთა უმაღლეს წრეებს ეხებოდა. სამაგიეროდ ქვეყანა დიდი ხნის ნანატრ მშვიდობიანობას ელირსა. შეწყდა ყიზილბაშთა თარეში. თავადების ურთიერთ მიხტომ-მოხტომაც თანდათან შენელდა. თავის სამფლობელოში როსტომმა წესიერება დაამყარა, გახიზნული ხალხი უკან დაბრუნდა და სოფლებმა მოშენება იწყო. აქა-იქ ქალაქებიც აღდგა, ვაჭრობა-ხელოსნობა გამოცოცხლდა. ქვეყანაში დოვლათი დატრიალდა“ (ნ. ბერძენიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია — საქართველოს ისტორია, 1948 წ., გვ. 348).

არც კეთილშობილება აკლდა.

როცა თეიმურაზ პირველი დაამარცხა, დატყვევება არ აკადრა. თუმცა თეიმურაზის „ერთგული“ თავადები ემუდარებოდნენ — მეფეს ჭუკივით შევიპყრობთ და გაბაწრულს მოგგვრითო. მაშინაც გონივრული რჩევა მისცა თეიმურაზს და მის ოჯახს,

როცა მადლიერებით სავსე ხორეშან დედოფალმა ითხოვა — ალავერდის არემარე დაგვიტოვეთ და აქ დავსახლდებითო. შაჰს თქვენი დამარცხება უკვე ეცოდინება, ვაითუ ირანში გაგიწვიოთ და მაშინ შველა შეუძლებელი იქნებაო. უმჯობესია იმერეთს შეათაროთო თავი — შეუთვალა როსტომმა თეიმურაზს. იმერეთში წასვლის საშუალებაც მისცა და თან ხუთასი თუმნის ფეშქეში მიართვა, ხუთასი ცხენი და ჯორი ათხოვა, კათალიკოსი აახლა ჯარით და კახელ დიდებულებსაც ნება დართო, ვისაც სურდა, ოჯახიანად გაჰყოლოდა თეიმურაზს.

ჰკუა ხომ ჰქონდა და ჰქონდა. ღრმა სიბერემდე იცოცხლა და პოლიტიკის ბეწვის ხიდზე ისე იარა, რომ ნაბიჯი ერთხელაც არ შეშლია. ხოსრო-მირზა ბაგრატიონი — ქართლის მეფე, ირანის ყულარაღასი და ისპაჰანის ტარულა — სპარსელებს ისე უყვარდათ, რომ, როცა გარდაიცვალა, საქართველოში არ დატოვეს. ირანში წაასვენეს და წმინდა ქალაქ ყუმში (დღეს რომ აიატოლა ჰომეინი ზის) დაკრძალეს, შაჰ-აბას პირველის გვერდით.

ხოსრო-მირზა ბაგრატიონს არაფერი უშველიდა, არც ჰკუა, არც კეთილშობილება, არც სიმამაცე, არც ნაირნაირი თანამდებობა, მორჩილი რომ არ ყოფილიყო. მისი თავიც, ჯალათის ხელით წარკვეთილი, სადმე გაგორდებოდა, როგორც სხვათა მრავალთა, მაგრამ მორჩილება იყო როსტომის ის თვისება, რამაც წავეისელი გლეხის ქალის ნაშობი ქართველი უფლისწული ირანის პირველ სახელმწიფო კაცად აქცია და ყუმში განსვენების პატივი არგუნა.

სრულიად სხვა თვისების კაცი იყო ლუარსაბ პირველი — ურჩი, დამოუკიდებლობისმოყვარე, მოუდრეკელი და მოუსვენარი. იგი არც შაჰს ეყმო და არც ხონთქარს. მემკვიდრე განმარტავს — „თუმცა ესეცა დამორჩილებოდა, ქვეყანა გაათავისუფლებოდა და ქსახარკოდ შეიქმნებოდა. ამისათვის მრავალჯერ ამოსწყვიტა ხვანთქარის და ყენის ჯარი“. მართალია, დამარცხების სიმწარეც ბევრჯერ უგეძნია, მაგრამ ბრძოლა არ შეუწყვეტია. არც მოსვრა-აოხრება დაჰკლებია. ერთხელ 'დედაც' კი, ვერ გადაარჩინა ტყვეობას. ტყვე დედოფალმა თვით-მკვლელობა ამჯობინა მორჩილებას და თავი მოიწამლა. ალბათ დედის საქციელი მუდამ აფხიზლებდა და სანამ ფეხზე იდგა, ვერაფერმა მოტეხა. სიკვდილი წაქცეულს ეწვია. ცხარე ომში მის ცხენს ფეხი თხრილში ჩაუვარდა და მხედრიანად დაეცა. მაშინ მივარდა მტერი და მახვილი ჩასცა.

ზერელე შეხედვით, თითქოს აშკარაა როსტომის უპირატესობა, მაგრამ ჩვენ ხალხს ლუარსაბი უფრო უყვარს და გულში უზის. იმიტომ, რომ ახსოვს ბერი ეგნატაშვილის ნათქვამი: უკეთუ საქართველოს სახელი დღესაც იხსენიება, ეს მისი ხმლის წყალობააო [მიუხედავად ამისა, ლუარსაბ პირველი ქართულ ეკლესიას წმინდანად არ უდიარებია, როგორც ეს აღნიშნულია „უქარქაშო ხმლებში“ (II, 349). წმინდანად შერაცხულია ლუარსაბ მეორე, მოწამებრივი სიკვდილისათვის]. კიდევ იმიტომ, რომ ურჩი იყო და თავის ცხოვრებით თავისუფლების სიყვარულს ასწავლიდა. ბრძოლით პიროვნუ-

ლი და ეროვნული ღირსების დაცვას ქადაგებდა. როსტომი კი მორჩილი ყმის მძალადი ცხოვრების გაკვეთილია. ეს კი მეტად საშიშია.

როსტომის მიერ დამკვიდრებულმა მშვიდობამ და მძალამ ცხოვრებამ ზნეობრივად გარყვნა საზოგადოება.

„...შემოიღო მოფენილობა, სმა-ჭამა, გამოჩვენება და კეკელოება. და მიიქცნენ სრულად წესსა ზედა ყიზილბაშისა და განმრავლდა სახლსა შინა მისსა სიძვა და არა-წმინდება, ცოდვა იგი სოდომ-გომორული და მეძაობა და დედათა თანა აღრევა.

...და იყუნენ დღითი-დღე სმასა, განცხრომასა შინა, ხოლო სულისათვის არარას ზრუნვიდენ: მოიყვანა მეჩანგენი და მუტრიბნი და აქებდენ ქართველნი დარბაისელნი და მათცა ეგრეთვე იყოლიეს მუტრიბნი და მრავალნი მხევალნი და არღარა იყო ჭირცხვილი სიძვისა და მეძაობისა.

და ქართველთაცა ისწავეს სმა და ჭამა ყიზილბაშური და დიდათ სირცხვილი უჩნდათ სერსა ზედა უფლაობა და არა-კეკელოება. და, რომელსაცა არა შეეძლო ამ წესისა ქმნა და უღონო იყუნენ მონაგებთაგან, განყიდეს მამაპაპათაგან დაგდებული მამული და აგარაკები და იცვამდენ ტანთა და სჭამდენ და სმიდენ და არარას ზრუნვიდენ შვილისათვის“.

მშვენიერი იგავი თუ გახსოვთ, მშვიერი მგელი რომ მძალად ძალს შეხვდა? გაკვირვებული მიაჩერდა გაძვალტყავებული მგელი ჩასუქებულ, ნაპატიებ ძალს და ჰკითხა: ჩვენ ერთი ჯიშის ვართ და

როგორ მოახერხე ესოდენ კეთილი ცხოვრების მოწყობაო? ძაღლმა უპასუხა: პატრონი მყავს, იგი ზრუნავს ჩემზე და მივლისო. მეც მიმგვარე იმ შენს პატრონს, იქნება მეშველოსო რაიმე, — შეეხვეწა მგელი. ძაღლი დათანხმდა და მგელი პატრონთან წაიყვანა. გზაზე მგელმა შეამჩნია, რომ ძაღლს კისერზე ბეწვი ჰქონდა გაცვივებული, ტყავი გახეხილი და დაკოჟრილი. ე! რა მოგსგლიაო, — ჰკითხა. ძაღლმა მიუგო: ეს ჯაჭვის ბრაღია, პატრონს როცა მოესურვება დამაბამს და ასე ვარ მიჯაჭვული მანამ, სანამ ისევ არ ამიშვებსო. რკინამ გამიხეხაო კისერი. რაკი მივლის და მაჭმევს, პატრონის ნებაა, როდის დამაბამს და როდის ამიშვებსო. მგელი შეჩერდა, სიბრალულთ შეხედა ძაღლს და უთხრა: — კარგად ბრძანდებოდე, ჩემო კეთილო, ტყეში მშვიერი წაწალი და თავისუფლება მირჩევნია, ვიდრე შენი პატრონის მსუყე სალაფავი, რომლის ფასად ჯაჭვებზე დაბმა მეღისო. მგელი მოტრიალდა და ტყისაკენ მიმავალ გზას დაადგა (სხვათა შორის, ეს იგავი ლევ ტოლსტოის ბავშვებისათვის დაწერილ სახელმძღვანელოში ჰქონდა შეტანილი. აქ ვლადიმერ სოლოუხინის ლექსის — „მგლების“ — გახსენებაც შეიძლებოდა).

ლუარსაბ პირველი მგლის ჯიშის იყო, როსტომი — ძაღლისა. ქართველი ხალხიც მგლის ჯიშის გახლდათ (ტყუილად ხომ არ შეთხზა — „კიდევაც დაიზრდებიან ალგეთს ლეკვები მგლისანი...“) და ამიტომ ნახულობდა მეტ საერთოს ლუარსაბთან, ვიდრე როსტომთან. ადამიანი სუსტი არსებაა და

ხშირად მიწიერი სიამენი წონასწორობას აკარგე-
ნებენ, მაგრამ ერთი კანონზომიერება მაინც არსე-
ბობს — ყოველი კაცი გულისსკნელში ურჩ მგლებს
სცემს თაყვანს. კარგია ეს, რამეთუ არც პიროვნე-
ბას და არც ხალხს მანამ არაფერი ემუქრება, სანამ
მშვიერი მგლის სიბრძნე არ დაავიწყდება.)

როცა გემი გრიგალში მოყვება, მის მდგომარეო-
ბას მარტო აბობოქრებული ზღვა არ აპირობებს.
ბევრი რამ დამოკიდებულია თავად ხომალდის სი-
მტკიცესა და იმ კაცის უნარზე, ვინც გემს მართავს.

ამგვარ გრიგალში მოჰყვა საქართველო მონღოლ-
თა შემოსევის ჟამს და იგი დამარცხდა. ეს არ იყო
უბრალო დამარცხება, როცა ერთი ქვეყანა ომს
აგებს მეორესთან და გარკვეული ხნით გამარჯვე-
ბულს ექვემდებარება. ამ დამარცხებამ ქართულ სა-
მეფოს ხერხემალი გადაუტეხა, რომელიც აღარ გა-
მრთელდა. მართალია, გიორგი ბრწყინვალემ რა-
ღაც სასწაულით ჩვენი ქვეყანა ისევ ფეხზე წამოა-
ყენა და მცირე ხნით დავითის საქართველოს შარა-
ვანდელი დაუბრუნა, მაგრამ, როგორც ჩანს, გატე-
ხილი ხერხემალი ისე არ განკურნებულა, რომ ახა-
ლი ტალღის დარტყმისათვის გაეძლო.

გიორგი ბრწყინვალის სიკვდილის მერე საქარ-
თველო მალე ისევ დაეცა. ამჯერად უკვე ახალი
დამპყრობლის — თემურლენგის — ლაშქრობის შე-
დეგად.

575 წელიწადი აშორებს ერთმანეთს 1795 წელს
კრწანისის ველზე დამარცხებასა და 1220 წელს ქა-
რთველთა და მონღოლ-თათართა პირველ ბრძოლას,

მაგრამ მე-13 საუკუნის პირველ მეოთხედში დარეკილი გლოვის ზარი მე-18 საუკუნის ბოლოსაც ისმის. ამიტომ მონღოლებთან დამარცხების მიზეზების ამოხსნა უპირველესი მოვალეობაა ყოველი მწერლის, ისტორიკოსის, თუმცა ეს უაღრესად რთულ დავაა ცნობების უკმარობის გამო. მაგრამ მაინც დავაკვირდეთ:

ქართველებმა არ იციან, ვინ არიან მონღოლები. „...ვარამ გაგელმან და ივანე ათაბაგმან აცნობეს მეფესა ლაშას უცხოთა ნათესავისა მოსვლა, უცხოთა ენითა...“ — წერს ჟამთააღმწერელი. ეს ხომ ნიშნავს იმას, რომ მაშინდელი ქართული დაზვერვა ცუდად მუშაობს და არაფერი იცის, რა ხდება აღმოსავლეთში?

1206 წელს აირჩიეს თემუჩინი მონღოლებმა თავის თავკაცად და ჩინგისხანი უწოდეს. მას მერე მათ თითქმის მთელი აზია დაიპყრეს. ხუხულებივიანგრევდნენ სახელმწიფოებს. ნუთუ ამ გრიგალის ხმა საქართველოში არ აღწევდა? არც ქართველთათვის კარგად ცნობილი ხორეზმის დაცემის შემდეგ გაუგიათ არაფერი? როგორი თვითკმაყოფილება და უდარდელობა გაბატონებულა, თუკი თხუთმეტი წლის მანძილზე ვერაფერი შეიტყვეს, რაც აღმოსავლეთში ხდებოდა!

უცნაურ რამეს წერს ჟამთააღმწერელი: „...წარმოვიდეს ათთორმეტითა ათასითა მხედრითა, თუინიერ საჭურველისა და საზრდელისა ქონებისა, არამედ მშუილდი ოდენ, უხრმლოდ“. რა თქმა უნდა, 12.000-ზე მეტი იქნებოდნენ, რაკი ორი ღუმანი

ჯარი ჰყავდათ. [ერთ ღუმანში 10.000 კაცი შედიოდა]. მაგრამ ეს რაღას ნიშნავს — უსაქურველოდ და უხრმლოდ იყვნენ, მხოლოდ მშვილდით შეიარაღებულნი? ნუ დავიჯერებთ ამასაც. ვთქვათ, კბილებამდე იყვნენ აღჭურვილი, მაგრამ იმავე ჟამთააღმწერელის სიტყვით, ქართველთა ლაშქარი ხომ 90.000 მხედრისაგან შედგებოდა („ხოლო მეფემან მოუწოდა სპათა თუისთა, იმერთა და ამერთა, და შეკრიბა ოთხმოცდაათი ათასი მხედარი“). როგორ დაამარცხა თუნდაც ოცი ათასმა კარგად შეიარაღებულმა მარბიელმა თუ მზვერავმა ჯარისკაცმა იმდროინდელი უპირველესი და უძლიერესი სახელმწიფოს ოთხმოცდაათიათასიანი არმია?

მართალია, ლ. სანიკიძე ცოტას ამსუბუქებს ქართველთა მდგომარეობას და წერს — „უმძიმესი ბატალია დასრულდა. დამარცხებული მოდიოდნენ ქართველები. დამარცხებული მიდიოდნენ მონღოლები“. (I, 517), — მაგრამ ჟამთააღმწერელი დაუნდობელი კაცია და უნუგეშოდ გვიამბობს: „...მაშინ მოიწია რისხვა ზეგარდმო ურჯულოებათა და ცოდვათა ჩვენთათუის და ივლტოდეს ქართველნი და სპანი და თუით მეფე ლაშა, და ურიცხუი სული ქრისტიანე მოკუდა“. მონღოლებს სამშვილდემდეც კი მოუღწევიათ და მერე გაბრუნებულან და წასულან, დარუბანდის გზით, ყივჩაღეთისაკენ.

რომც გაემარჯვა ლაშა-გიორგის მონღოლებთან ბრძოლაში, ეს მაინც არ გამოდგებოდა ქართული სახელმწიფოს იმჟამინდელი სიმტკიცის საბუთად. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ მონღოლები მხოლოდ მე-

წინავე, მზვერავ რაზმს წარმოადგენდნენ და არა
ძირითად ლაშქარს, ხოლო ქართველები მათ მრავალრიცხოვანი არმიით შეეგებნენ. ბუნებრივია, ძლიერების კანონზომიერების მიხედვით, ძლევამ
ქართველებს უნდა დარჩენოდათ. მეორეც იმიტომ, რომ ამ დღიდან სულ ხუთი წლის შემდეგ ჯალალედინი სასტიკად დაამარცხებს ქართველთა ჯარს. მე-
რე რომელი ჯალალედინი? მონღოლთაგან ძლიერი და დევნილი, საკუთარი სამშობლოდან გამოქცეული, სახელდახელოდ შეკრებილი ლაშქრის სარდალი.

რა გამოდის— წინა აზრის უძლიერესი სახელმწიფო სულ მცირე დროში ორჯერ დაამარცხეს და ორივეჯერ იმათ, ვისაც გამარჯვების არავითარი შანსი არ უნდა ჰქონოდათ. მაშასადამე, საქართველოს დამარცხების მიზეზი შიგნით იდო და არა — გარეთ. მართალია, „უქარქაშო ხმლებში“ გარნიციის კრაზი ივანე მხარგრძელს ბრალდება, მაგრამ ძლიერი სახელმწიფოს, ნამდვილად ძლიერის, ბედს ერთი კაცი ვერ განსაზღვრავს, თუნდაც იგი ათაბაგი იყოს.

„ივანე მხარგრძელმა „დიდ ჯალალადდინს“ გადამწყვეტ ბრძოლაში მხოლოდ მისი შურიანი თვალთ ამორჩეული ახალციხელები შეაუღლიტა, ხოლო მთავარი ძალებით ხმლის ამოუღებლად უკან დაბრუნდა, გამოიქცა და საქართველოს სამხრეთული კარიბჭენი სავსებით პირმორღვეული შეატოვა მძვინვარე მტერს. მტერიო, მაგრამ ახლა ესეც ვიკითხოთ: რა მტერი და ვისი მტერი, ან ვინ ვისა?

მტერი?! სწორედ მაშინ გახდა აშკარა: მხარგრძელისათვის საქართველოს მტერი მისი პირადი მტერი არა ყოფილა. „პირად მტრებად“ მხარგრძელს სხვანი ჰყავდა — „თანაქართველი ერთისისხლ და ერზხორც“ — ძმები ახალციხელები, და აკი ახლა, გარნისის შეტაკებაში, მან თავისი „პირადი მტრები“ საქართველოს „საერთო მტერს“ შეაქლა. შეაქლა და მაშინვე უკუიქცა, რადგან „თავისი საქმე“ (ახალციხელთა დაღუპვა) უკვე მოთავეებული ჰქონდა, ხოლო „დიდ ჯალალთან“ ბრძოლა მხარგრძელს ხელს არ აძლევდა. ის კი არადა, უფრო... ერთი სიტყვით, საქართველოს უდიდესი ტრაგედია — გარნისი — მხარგრძელის გვარის მქონე ქართველი ფეოდალის კისრად დარჩა!“ (II, 182—183).

მართალია, უამთაღმწერელი იუწყება, რომ გარნისის ბრძოლაში „ივანე ათაბაგი და სპანი ქართველთანხი ხედვიდეს ძლიერსა ომსა და არა შეიწყალებდეს თანამონათესავეთა და ერთსჯულთა“, რის გამოც დავძარცხებულვართ, მაგრამ რატომ მოხდა ეს? ნუთუ მარტო იმისათვის, რომ ივანე მხარგრძელს შური და მტრობა ჰქონდა ძმების ახალციხელების, შალვასი და ივანესი? დღეს შეუძლებელია უეჭველად დაადგინო, რა მოხდა იმ დღეს გარნისში, მაგრამ ძნელად სარწმუნოა, რომ საქართველოს ბედი გადაწყვიტა მხარგრძელისა და ახალციხელის მტრობამ.

ივანე მხარგრძელი ის კაცი იყო, ვინც ქართული სამეფოს მშენებლობას შეაღია მთელი ცხოვრება. „უქარქაშო ხმლებშიაც“ არის ნათქვამი ეს:

„...ივანე მხარგრძელი განძიდან მომავალ აბუბაქარს დახვდა გელაქუნთან და დაამარცხა. იმავე 1196 წელს ივანემ გელაქუნთან ერთად ამბერდოც შემოუერთა საქართველოს, ხოლო ახალი საუკუნის დამდეგს, 1201 წელს, ივანე მხარგრძელმა ბიჭინიძე მოაქცია ქართულ სამანებში“ (I, 450). კიდევ ერთი ამბავიც მივუმატოთ ამას. „ერთ დღეს თამარს ეახლნენ ამირსპასალარი ზაქარია, მსახურთუხუცესი ივანე და ვარამ გაგელი“ (ყველა მხარგრძელია — ა. ბ.) და დედოფალს მთელი ირანის დალაშქვრა შესთავაზეს. ხელმწიფე დათანხმდა და უზარმაზარი არმია შეიყარა. დიდი და ბრწყინვალე გამარჯვება ხვდა წილად ქართველებს. ლამის ინდოეთამდე მიადწიეს. და თუ წინ ველარ გაგრძელდა სვლა, ეს იმიტომ, რომ უთვალავი ალაფი ვერ ზიდეს და იძულებული გახდნენ შინ მობრუნებულიყვნენ (I, 470—474). ხომ ნიშნავს ეს იმას, რომ უბრძოლიათ მხარგრძელებს ქართული სამეფოს სადიდებლად? მართალია, ზოგჯერ მარცხდებოდნენ კიდევ, მაგრამ რა იყო მეტი — გამარჯვება თუ დამარცხება? გამარჯვება. ესეც „უქარქაშო ხმლებში“ წერია: XII საუკუნეში ქართველებმა 128 ომი გადაიხადეს, მოიგეს 124, წააგეს 4 (IV, 700). განა მხარგრძელთა გვარს, რომლის შვილებს სწორად სამხედრო პოსტები ეკავათ, ამ გამარჯვებებში წილი არ ედო? მერედა, ივანემ ყველაფერს დალატას წყალი გადაასხა ახალციხელთა შურით?

თუნდაც დავუშვათ, რომ ხანდაზმული ივანე მხარგრძელი შეიშალა, გონი აურიო ახალციხელთა

მტრობამ, ნუთუ ეს არავინ იცოდა? თუ იცოდნენ, რატომღა მოუხმო მას რუსუდანმა სარდლად? იგი ხომ „მას ჟამსა მიმხცოვნებული იყო, არა განცხადებულად არამედ ფარულად მონაზონ ქმნილად“?

რას ნიშნავს ბერად აღკვეცა, თან ფარულად? ეს ხომ იმას მეტყველებს, რომ მიწიერი ცხოვრება დაუმძიმდა კაცს, ამქვეყნიური სიამენი მოსწყინდა და სულის სიმშვიდეს მიელტვის. სულზე ზრუნავს და არა ხორცზე. ამ მდგომარეობაში მყოფი კაცი, ისიც მოხუცი, უმძიმეს ზნეობრივ დანაშაულს — ღალატს — ჩაიდენს? სხვებისა არ ვიცი და პირადად მე ძალიან მეეჭვება ეს.

დიდი საქართველოს ათაბაგისათვის, ე. ი. ხელმწიფის შემდეგ პირველი კაცისათვის, რა ჯილდო, რა თანამდებობა, რა საჩუქარი უნდა მიეცა ჯალალედინს, უტახტოდ დარჩენილ, კარდაკარ მოხეტიალე ავანტურისტს, ისეთი, რომ ივანე მხარგრძელს მისი გაზრდილი რუსუდანიც გაეწირა და საქართველოც? თუ ივანემ არ იცოდა ჯალალედინის მაშინდელი მდგომარეობა და მისგან განსაკუთრებულ ნატვრისთვალს მოელოდა?

ივანე მხარგრძელი გარნისში დამარცხების ორი წლის შემდგომ გარდაიცვალა. ამირსპასალარობა მის ძეს ავაგს უბოძეს. რაც გარნისში მოხდა, იმის მოწმე მთელი ქართული არმია იყო. თუ ღალატი ივანემ ჩაიდინა, ნუთუ ყველა — რუსუდანიც, სამეფო კარიც — უგუნური იყო და არავინ აღუდგა წინ ქვეგამხედვარის შვილის ამირსპასალარად და-

ნიშვნას? თუ ავად მამის წამხდარი საქმე უნდა გამოესწორებინა?

ამჯერად ივანე მხარგრძელის (საერთოდ მხარგრძელების) დაცვა ნაკლებ მალელებს (თუმცა ობიექტურობას არ უნდა ვუღალატოთ), უფრო სხვა რამ მაწუხებს: როგორ მივაგნოთ დღეს, რა იყო მაშინ შემზარავი ეროვნული კატასტროფის მიზეზი. აშკარაა მიზეზი იყო დიდი, ღრმა, სერიოზული, მაგრამ — რა?

ჯალალედინს მთელი საქართველო არ დაუპყრია. თბილისი ააოხრა და ამიერ-საქართველოს ზოგიერთი პროვინცია მოითარეშა. დასავლეთ საქართველოში იგი არ გადასულა. ვერ შეადწევდა (ჯალალედინი კი არა, მონღოლებიც ვერ შევიდნენ იმერში). მალე უსახლკარო ხვარაზმელი სულტანი უკან გაბრუნდა. ამბავი შეიტყო, მონღოლები კავკასიას უახლოვდებიანო და თავქუდმოგლეჯილმა მოკურცხლა. მართალია, სადაც გაიარა, იქ სისხლის ზღვა დააყენა, მაგრამ ისეთი ღონიერი და მდიდარი ქვეყნისათვის, როგორიც მაშინდელი საქართველო იყო, ჯალალედინის თავდასხმას მომაკვდინებელი ლახვარი არ უნდა ჩაეცა. სხვა რომ არა იყოს რა, საქართველოს ნახევარზე ბევრად მეტი მტრის ფეხდაუბიჯებელი იყო და ძველებურად მოლხენილი ცხოვრობდა. მიუხედავად ამისა, მონღოლთა მოსვლას არსებითად ქართველები უბრძოლველად შეხვდნენ და დამორჩილდნენ. „სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ ქართველ ფეოდალთა უმრავლესობას მონღოლთა წინააღმდეგ

საერთოდ არ აუღია ხელში მახვილი“... („უქარქა-
შო ხმლები“, I, 183).

რამ გამოიწვია ეს? ნუთუ მონღოლთა შიშმა
იღეთ სასოწარკვეთილებაში ჩაყარა ქართველები,
რჩბ ძველი დიდება სულ დაავიწყდათ, თავმოყვა-
რეობა დაკარგეს და უსიტყვოდ შეუშვირეს კისე-
რი მონღოლთა უღელს? ჩანს, რაღაც უსაშველო
სენმა გამოღრღნა ქართული სახელმწიფოს სხეუ-
ლი. რამ? პასუხის გაცემა არც თავად ძალმიძს და
ამიტომ სხვებთან დავეძებ მას.

იქნებ მართალია ჟამთააღმწერელი, დაჟინებით
და აკვიატებით რომ იმეორებს და იმეორებს —
ზნეობრივი დაცემის ბრალიაო ჩვენი უბედურება.
იქნებ მართლა ვერ გაუძლო ქართველი კაცის ბუ-
ნებამ სიმდიდრეს, ფუფუნებას, კეთილდღეობას?
მოდუნდა და პასიური გახდა მისი ენერგია? მით
უშეტეს, რომ ქართული ბუნების ხარვეზს ამ მხრივ
მოურიდებლად აღნიშნავენ ჩვენი მემკვიდრეები.

დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი: „ვინათგან
ნათესავი ქართველთა... რაჟამს გასუქნენ და დიდე-
ბა პოონ და განსუენება იწყებენ განზრახვად ბო-
როტისა...“

ბერი ეგნატაშვილი: „...და ყოველთავე შეიყვა-
რეს ანგარება და სიმდიდრის-მოყვარება... შე-
მოვიდა ზოგ-ზოგან ტყუის სყიდვა თავადებისაგან
და, რომელნიც იყუნენ ობოლი და ქურივნი, გამო-
იყუანებდენ და გაჰყიდდენ...“

იოანე ბატონიშვილი: „...საქვეყნო სარგებელთა
არა მაძიებელნი, ოღონდ თვით ირგონ რაიმე; თვის-

თა უფროსთა მალე უარმყოფელნი გამორჩომისა მიზეზისა გამო, და ამასთან მეშურნენი და მბეზღებელნი ერთი მეორისა მეუფროსისადმი თვისისა, ჭორისა და ცუდ-მიმოთქმისა მოყვარენი, და ცუდის საქმის ამყოლნი და თავხედნიცა...“

დაბოლოს ალექსანდრე კახთა ნეფის ნატვრად: „ახ, ნეტარძი ოხერ მექმნეს კახეთი, რათა მაქვნდეს სანადირონი მრავლად!“

* უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, რომ ზნეობრივად ადამიანი სიღარიბესა და გაჭირვებას უფრო უძლებს, ვიდრე სიმდიდრისა და კეთილდღეობის გამხრწნელ ძალას. მორალურად დაცემულსა და დაქვეითებულს უფრო ხშირად შეხვდებით მდიდრებში, ვიდრე ღარიბებში. თვითმკვლელობაც უფრო მეტია მდიდრებში, ვიდრე ღარიბებში. იმიტომ, რომ, თუ ადამიანი ზნეობრივად მეტად მტკიცე არ არის, მას იოლად იმორჩილებს ერთი საშინელ მშვენიერი ავადმყოფობა — სიმდიდრით დაბადებული რეზინაცია, როცა კაცს აღარაფერი აინტერესებს და აღარაფრისკენ მიილტვის.

იქნებ ქართველებმაც ვერ გაუძლეს სიმდიდრით გამოწვეულ რეზინაციას?

ან იქნებ მრავალეროვნულობა იყო ქართული სამეფოს მარცხის საფუძველი? XII საუკუნის საქართველო მრავალეროვნულია და ყოველი მრავალეროვნული სახელმწიფო სუსტია, თუ იგი შედუღებული არ არის ერთიანი იდეოლოგიით. გიორგი მერჩულეს ფორმულა — „ქართლად ფრიადი, ქუეყანაი აღირიცხების, რომელსაცა შინა ქართუ“

ლითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაჲ ყოველი ადესრულების“ — ეროვნული სახელმწიფოს გასამტკიცებლად უტყუარი იდეური ძალა იყო. მაგრამ კმაროდა იგი მრავალეროვანი ქვეყნისათვის? ქვეყნისათვის, სადაც ქრისტიანობის ორი ნაკადის — დიოფიზიტობისა და მონოფიზიტობის — აღმსარებელთა გვერდით მუსლიმანებიც ცხოვრობდნენ. რას უნდა გაენელებინა, დაესუსტებინა ის აშკარა თუ ფარული ბრძოლა, რომელიც დიოფიზიტებსა და მონოფიზიტებს შორის მიმდინარეობდა? მით უმეტეს, მაჰმადიანებსა და ქრისტიანებს შორის. ხომ ამ ბრძოლის აშკარა გამოვლენაა ის, რომ ჯალალედინს თბილისის კარი დაღატით თბილელმა სპარსელებმა გაუღეს!

არ ვიცი, რა იდეოლოგიური ფორმულა ედო საფუძვლად ქართულ მრავალეროვნულ სახელმწიფოს. თუ მხოლოდ ძალას ეყრდნობოდა? თუ ოდენ ძალა იყო მისი ფუნდამენტი, მაშინ დანგრევაც იოლი იქნებოდა.

იქნებ ქართული ეროვნული ენერგიის ვულკანურმა ხასიათმა განაპირობა XII საუკუნის საქართველოს მარცხი? ისტორია, როგორც პოლიტიკური, ისე კულტურული, გვიდასტურებს, რომ ქართული ეროვნული ენერგია, როგორც ვულკანი, უცბათ მძლავრად ამოირფქვევა, მაგრამ მერე ჩაიფერფლება და დიდხანს, დიდხანს ჩამქრალი კრატერივით ბოლავს. მის მეორე ამოფრქვევას კი მეტად დიდი დრო სჭირდება. იქნება ქართული მე-12 საუკუნე ვულკანის ამოფრქვევა იყო, რომ

მელსაც ხანგრძლივი მდუმარება და პასიურობა
უნდა მოჰყოლოდა?

არ ვიცი და ბარე შვიდ საუკუნეზე მეტია მი-
ცხერებივართ სფინქსს, რომელიც ჩვენს ეჭვიან
კითხვას პასუხს არ აძლევს.

მონღოლთა ბატონობა კიდევ ერთი ავი ჩვეუ-
ლების დამკვიდრებით იყო ჩვენთვის საბედისწე-
რო. უმიზნოდ და უანგარიშოდ სხვისი კეთილდღე-
ობისათვის ქართული სისხლის ღვრა ჰქვია ამ ჩვეუ-
ლებას.

სხვათ გულისათვის ადრეც დაუღვრიათ ქართ-
ველებს სისხლი. მაგრამ ეს თხოვნით ხდებოდა.
ისეთი თხოვნით, დავით კუროპალატსა და თორნი-
კე ერისთავს რომ მიმართა ბიზანტიის ხელისუფ-
ლებამ. არც უმიზნოდ დაქცეულა მაშინ ჩვენი
სისხლი. გასამრჯელოდ მიწა-წყალი უბოძეს დავით
კუროპალატს და დიდძალი განძი — თორნიკე
ერისთავს. ქვეყნის საზღვრებიც გაფართოვდა და
ქართული კულტურის უდიდესი კერაც აიგო ათონ-
ზე. ქართველმა მეომრებმა ბიზანტიის სამეფო კა-
რიც იხსნეს მემამბოხეთაგან და საკუთარ ქვეყანა-
საც გაუწიეს სამსახური.

მონღოლების ჟამს თხოვნა მოვალეობად გადა-
იქცა, ქართველობა მოვალე გახდა დამპყრობლის
დიდებისათვის სისხლი ეღვარა, მაგრამ სამაგიე-
როდ არაფერი მიეღო. პირიქით, ზოგჯერ მკაცრა-
დაც დასჯილიყო. ამას ქართული ცნობიერების მო-
წამვლაც მოჰყვა: ვამაყობდით გამოწოვილი სისხ-
ლით და ვხარობდით გამქრალი წამით. ამგვარი

ცრუ სიამაყის და სიხარულის ნიმუში „უქარქაშო ხმლებშიაც“ არის მოტანილი.

აბალა ყაენი ეკითხება მაცნეს:

— როგორ იბრძოდა სარდალი მანგუ დემური?

— ვითარცა ვერძი.

— ალიყანი?

— ვითარცა შავარდენი.

— ებაგანი?

— ვითარცა ვეფხი.

— ხოლო, ქართველთა მეფე?

— ხოლო, ქართველთა მეფე ვითა ღმერთი გრგვინავდეს და ვითა აქლემი ბულრაობდეს“ (II, 112).

ვისთვის იკლავს თავს ასე ქართველთა მეფე? მონღოლისათვის, უპირველესი მტრისათვის. თანაც ის მეფეა, რომელიც მერე იძულებული გახდება ურდოში წავიდეს და თავი დასდოს. მოკვეთილი თავი იყო მისი ჯილდო ღმერთივით გრგვინვისა და აქლემივით ბულრაობისათვის.

ეროვნული შეგნების დაკნინება თანდათან უფრო შორსაც წავიდა. მომდევნო ეპოქაში ის, რაც მონღოლთა მფლობელობის დროს მოვალეობა იყო, საკუთარ ნება-სურვილად გადაიქცევა. ყველანი — დაუთ-ხან ბაგრატიონები, კონსტანტინე ბატონიშვილები, როსტომ-ხან სააკაძეები თუ უამრავი კიკიანი-ფაშები და ალავერდი-ხანები — საკუთარი ნება-სურვილით მტრის სამსახურად დამდგარი ქართველები იყვნენ. ისინი მხოლოდ სამ-

შობლო ქვეყნის საწინააღმდეგო და მტრულ საქმეს აკეთებდნენ.

ასე წარიმართა ეროვნული ცნობიერების დაქვეითდება: თხოვნა-მოვალეობა —საკუთარი ნება-სურვილი, ანუ სხვაგვარად, სხვისი დახმარება (მაგ. რამ მამულის სამსახურის მიზნით), —მტრის დიდებისათვის უმიზნო სისხლისღვრა—სამშობლოს დუშმანად გახდომა.

ამ პროცესში არა მარტო ქართული სახელმწიფოს დასუსტება აისახა, არამედ ქართველი ერისაც. როცა ერი ძლიერია, მის სამსახურში სხვა ხალხთა შვილებიც დგებიან. ასე იყო საქართველოშიც XI—XII საუკუნეებში. როცა ქართველი ერი დასუსტდა, პირიქით მოხდა: ჩვენ გავხდით სხვა ლონიერი ერების მსახურნი.

ამის გამო „უქარქაშო ხმლებში“ სინანულით აღწერილი ეპიზოდი არაფერს კეთილს არ მოუტანდა და საქართველოს.

1722 წელს ირანის უკიდურესად დასუსტებული სამეფო კარი ავღანთა სათამაშო ტიკინა გახდა. ამ სისუსტით ქართველებსაც შეეძლოთ ესარგებლათ.

„ერან-საქართველოს ორასწლოვანი სისხლიანი ისტორიის მანძილზე საქართველოს პირველად მიემთხვია სანიშანსვეტო ბედისწერა, როცა მას გარდაუვალად შეეძლო ერთხელ მაინც დაეპყრო თავისი „მარადიული დამპყრობელი“. ერთჯერ მაინც დაუფლებოდნენ ქართველები ტფილისის მარად მოხარსპარსელთა სატახტო ქალაქს, ვითარცა „თავის ქალაქს“.

გერშით დაჰერა და მაშინვე ხმლით გადალახვა სჭირდებოდა ამ „საბედისწერო გამოცხადებას“.

მაგრამ ვაი, რომ ერისა და ქვეყნის ყოველ მეთაურს არ მოსდევს ასეთი სანატრელი „გერშიანობისა“ და „გადალახვის“ უნარი (IV, 149—150).

ვთქვათ, გაებედა ვახტანგ VI და ირანის ტახტი დაეჭირა, რა სიკეთე მოჰყვებოდა ამას საქართველოსათვის? არაფერი, გარდა იმისა, რომ ეროვნებით ქართველი გახდებოდა ირანის შაჰი, ვინც იძულებული იქნებოდა სპარსეთის ინტერესისათვის ეზრუნა დღედაღამ. თუ აუცილებელი შეიქნებოდა, ახალი არმია გამოეგზავნა საქართველოს ასაოხრებლად. თან უფრო მკაცრად და სასტიკად უნდა მოეწრა, ვიდრე ამას თვითონ ირანელები სჩადიოდნენ. ამით ქართველი შაჰი ირანის ერთგულებას დაამტკიცებდა. თუ ამას არ გააკეთებდა, ან საწამლავი მოჰლებდა ბოლოს ან ორლესული სატევარი ან ღამით დაახრჩობდნენ დიბა-ატლასში ნებიერად მძინარეს. ტომით ქართველი შაჰი უფრო დიდი უბედურება გახდებოდა საქართველოსათვის, ვიდრე ტომით სპარსი. ასეთია უცხოეთში გახელმწიფების კანონზომიერება.

ბიზანტიის ტახტზე, თუ არ ვცდები, სამჯერ იჯდა ეროვნებით სომეხი კეისრად, მაგრამ სომხეთისათვის მათ იოტისოდენა კეთილიც არ მოუტანიათ. იმპერატორისათვის მნიშვნელობა არა აქვს, ვინ ურწევდა მას აკვანს — სომეხი თუ ბერძენი. იმპერატორისათვის იმას აქვს მნიშვნელობა, ვისი იმპერატორია იგი. ის სამი სომეხი კეისარი

ბიზანტიის იმპერატორი იყო და ბიზანტიის საქმეს ემსახურებოდა.

ასე უნდა მოქცეულიყო ვახტანგ მეექვსეც, თუ იგი ირანის შაჰის ტახტს შეინარჩუნებდა.

სუფთა სისხლის გერმანელი იყო ეკატერინე მეორე, მაგრამ რუსეთის ხელმწიფედ იჯდა და რუსეთისათვის იღვწოდა. თუ გარემოება მოსთხოვდა, თანამოძმე გერმანელებს კუდიტ ქეას ასროლინებდა. თუ სხვაგვარად განიზრახავდა მოქმედებას, მაშინ 36 წელიწადს კი არა, 36 საათს ვერ იიმპერატრიცებდა.

ვახტანგ მეექვსეც ირანის ერთგული უნდა ყოფილიყო ჯა ათა — საქართველოსი.

• (ძლიერი ერი მაშინ აიტანს უცხო მმართველად, როცა ეს უცხო თავგამეტებით და ერთგულად ემსახურება მას.) •

სამჯერ გამოგზავნეს პოლონელებმა ცრუ დიმიტრები რუსეთის ტახტის მისასაყუთრებლად. ერთი აბობლდა კიდეც ზედ, მაგრამ როგორც კი ხალხმა გაიგო, რა მიზნით იყო მოსული, ზარბაზანში ჩატენა და იქით გაისროლა, საიდანაც მოვიდა.

1722 წელს ირანელი ხალხი კი არ იყო სუსტი, არამედ სამეფო კარი. ამიტომ, რა ეროვნების კაციც უნდა გამხდარიყო შაჰი, მას სპარსეთზე უნდა ეზრუნა. ასეც მოხდა.

(თუ ვახტანგ VI მართლა ჰქონდა ირანის დაუფლების საშუალება და მან ეს არ ჩაიდინა, ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ იგი შეშინდა, არამედ იმას, რომ არ ისურვა საკუთარი ხალხის ჯალათი გამხდ-

რიყო. ეს კი იშვიათი მაგალითია მეფური სიხარბის დათრგუნვისა და პიროვნული კეთილშობილებისა.)

როცა ვახტანგ მეექვსესთან დაკავშირებული გვიზოდის მსგავს ვითარებას ვიხსენებთ და აღვწერთ, ერთ გარემოებას აუცილებლად უნდა მივაპყროთ ყურიცა და მზერაც. ეს გარემოება გახლავთ საქართველოსა და ირან-თურქეთის საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთდამოკიდებულება.

სამართლებრივი ურთიერთდამოკიდებულების კუთხით, ჩვენს პოპულარულ მხატვრულ-ისტორიულ ნარკვევებსა თუ ისტორიულ რომანისტიკაში ხშირად საქმე ისეა წარმოდგენილი, თითქოს ქართულ სამეფო-სამთავროებსა და ირან-თურქეთის ურთიერთობა ტოლ, თანაბარუფლებიან სახელმწიფოთა ურთიერთობა იყო და არ მბრძანებლისა (ირან-თურქეთი) და ქვეშევრდომის (საქართველო). თუ ეს საკითხი ნათლად არ გაშუქდა, დღევანდელი მკითხველი მკაფიოდ ვერ დაინახავს ჩიხს, რომელშიც საქართველო იყო მომწყვდეული. გასაჭირსა და უბედურებას მარტო შემოსევა, რბევა-აწიოკება არ ქმნიდა. უფრო მძიმე იყო სამართლებრივი მორჩილების უღელი. იგი ხელფეხს უბოროკავდა ქართველ სახელმწიფო მოღვაწეებს და ქართველი ხალხის ერთიან ეროვნულ შეგნებას შლიდა. ხელს უწყობდა ფეოდალურ შინაშლილობას, რაც უმრავლესჯერ სტამბოლისა და ისპაჰანის მიერ იყო მოწყობილი. ბუნებრივია, ყო-

ველი დამპყრობელი დამონებული ქვეყნის დესტაბილიზაციისათვის იბრძვის.

ყოველი ქართველი მეფის ანტისპარსული ან ანტიოთურქული ქმედება მაშინვე ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ღალატად ცხადდებოდა, რაკი იურადიულად აღმოსავლეთ საქართველო სპარსეთის პროვინციად ითვლებოდა, ხოლო დასავლეთ საქართველო — თურქეთისად. სწორედ ეს სამართლებრივი მდგომარეობა დიდად აპირობებდა საქართველოს ბედისადმი თავშეკავებულ დამოკიდებულებას დასავლეთ ევროპასა თუ რუსეთში. საქართველოსადმი აქტიური დახმარება ნიშნავდა ირან-თურქეთის საშინაო საქმეებში ჩარევას. სანამ ხელსაყრელი პირობები არ შეიქმნებოდა, მანამ ვერც დასავლეთი და ვერც ჩრდილოეთი ვერ ბედავდა ჩვენი ქვეყნის ქმედით დახმარებას. ხელსაყრელი დროის მოლოდინი კი მამასისხლად და ყოფნა-არა ყოფნად უჯდებოდა ქართველ ხალხს. ისიც სათქმელია, რომ დასავლეთში ქართული დიპლომატიის მარცხი სწორედ ამ სამართლებრივმა მდგომარეობამ განსაზღვრა.

უფრო გვიან ეკატერინე მეორე აფრთხილებდა ერეკლეს:

«Отменить всякое знакомство с Императором (Римским) и другими христианскими державами... да и писем к Императору (Римскому) не писать». (ლ. ალექსიძე — „საქართველო-რუსეთის საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთობა XV—XVIII საუკუნეებში“, გვ. 167).

ამის უფლებას სამართლებრივი ურთიერთობა აძლევდა ეკატერინეს.

როცა პეტრე პირველისაგან მოტყუებული ვახტანგ მეექვსე იძულებული გახდა სამშობლო დაეტოვებინა და რუსეთში გადახვეწილიყო, ეს იმიტაც იყო გამოწვეული, რომ ქართლის მეფის საქციელი ირანში, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ღალატად შეფასდა. ვახტანგი ირანის შაჰის დანიშნული კაცი იყო და, ცხადია, ისპაჰანის ხელისუფლება მას არ აპატიებდა ანტიირანულ საქმიანობას.

მართალია, ყოველი მოღონიერებული ქართველი მეფე ცდილობდა სპარსეთისა და თურქეთისადმი იურიდიული მორჩილება ფორმალურად ექცია, მაგრამ ამით მდგომარეობა არსებითად არ იცვლებოდა. ისეთი კაციც კი, როგორიც იყო ერეკლე მეორე, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ბოლომდე დარჩა ირანის შაჰის ვასალი. ირანელების თვალში იგი მათი მოხელე იყო და არა მეფე, ბარემ არ უნდოდა მაჰმადიანური ქუდის ტარება, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა. რა თქმა უნდა, პატარა ინგილო გოგონამ ეს არ იცოდა, როცა ქართლ-კახეთის პატრონს ქლიავეები გადააყარა თავზე და უსაყვედურა — ქართველი მეფე სპარსულ ქუდს რატომ ატარებო? (ი. გოგებაშვილი — „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“).

საერთაშორისო სამართლებრივი მორჩილების დასტურად აუცილებელი არ არის დიდძალი სპეციალური ლიტერატურის მოხმობა. ამისათვის

კმარა 1983 წელს გამოცემული წიგნის მოშველიე-
ბაც. ეს წიგნია, ჩემს მიერ უკვე მოხსენიებული,
ლევან ალექსიძის „საქართველო-რუსეთის საერთა-
შორისო სამართლებრივი ურთიერთობა XV—
XVIII საუკუნეებში“.

(გარდა იურიდიული მორჩილების საკითხისა,
გარკვეულად უნდა იყოს ნაჩვენები სულიერი მო-
რჩილების პრობლემაც, ანუ რელიგიური ურ-
თიერთდამოკიდებულება. კეკელიძის სახელმწიფო
მოდელზე სულიერ მორჩილებას უფრო მეტ ყუ-
რადღებას აქცევენ, ვიდრე პოლიტიკურს.) ეს რომ
ასეა, კარგად ჩანს გეორგიევსკის ტრაქტატშიც.
ტრაქტატის მიხედვით, თუ ბაგრატიონთა დინასტია
ინარჩუნებდა სამეფო ტახტს მემკვიდრეობით, სა-
ქარველოს კათალიკოსს, რუსეთის მღვდელმთა-
ვართა შორის, მერვე ადგილი ენიჭებოდა. იგი პირ-
ველი კლასიდან გადაჰყავდათ მეორეში და აყენებუ-
დნენ ტობოლსკის საარქიელო კათედრის შემდეგ.
ე. ი. თუ პოლიტიკური მორჩილების თვალსაზრი-
სით, ტრაქტატი დამოკიდებული იყო, სულიერი მორჩი-
ლების კუთხით, ნაკლებად არ თმობდა. რისთვის
იყო ეს საჭირო? ამ კითხვას ლ. ალექსიძე ასეთ
პასუხს აძლევს: ამით „რუსეთის კარმა ნაიღო უფ-
ლება გავლენა მოეხდინა ქართლ-კახეთის (და პუ-
ლი საქართველოს) სულიერ ცხოვრებაზე, რასაც
არ შეიძლება არ ემოქმედა მთელ პოლიტიკურ და
სამართლებრივ ზედწაშენზე“ (გვ. 183).

თუ ორ ქრისტიანულ ქვეყანას შორის რელი-
გიურ დამოკიდებულებას ასეთი ყურადღება ექცეო-

და, წარმოსადგენია, რა მწვავე იყო ორი მტრულად განწყობილ ეკლესიის (ქრისტიანულისა და ისლამურის) ურთიერთობა. მაგრამ ეს, სამწუხაროდ, არ ჩანს ჩვენს არც ისტორიულ რომანისტიკაში და არც მხატვრულ-პოპულარულ ნარკვევებში. არ არის იგი „უქარქაშო ხმლებშიც“.

სამართლებრივი და რელიგიური ურთიერთობის უგულებელყოფით მკითხველ საზოგადოებას ყალბი წარმოდგენა ექმნება წარსულ ისტორიულ ვითარებაზე. ამოცანა კი სწორედ ის არის, რამდენადაც შესაძლებელია მართლად და სწორად ვაჩვენოთ წარსული.

მე მგონია, აუცილებელია მტკიცედ გვახსოვდეს ის, რასაც ბოკლი ამბობს „ინგლისის ცივილიზაციის ისტორიაში“: კეშმარიტების წარმოსახვით დამახინჯების სხვადასხვა სახეობათა შორის არც ერთს არ ძალუძს იმდენი ზიანის მოტანა, რამდენიც გარდასული დროისადმი გადაჭარბებულ პატივისცემას.

ჩვენი წარსული ნაირნაირი ადამიანებით არის დასახლებული. მათ შორის წმინდანებიც არიან და გახრწნილ-ზნედაცემულებიც, გმირებიცა და ლაჩრებიც, ერთგულნიცა და მოღალატენიც, ლამაზებიც და მახინჯებიც... ისინი ჩვენი ეროვნული სხეულის ნაწილებია და ვერ მოვიკვეთთ. მათი თავგადასავალიც მძიმე, მწარე და ტრაგიკულია. ლაპარაკიც დაუსრულებლად შეიძლება მათზე. „უქარქაშო ხმლებიც“. ფართოდ იძლევა ამის საშუალებას. მაგრამ დადგა დრო საუბრის დამთავრებისა. მისი

განახლება კი ყოველთვის შეიძლება, თუკი ამის სურვილი იქნება, რამეთუ უმთავრესი გასაკეთებელია — წარსულით მომავლის წინასწარმეტყველება, ანუ გარკვევა და ნათელყოფა იმისა, რა გვასწავლა ისტორიამ უფრო მეტად — სულდიდობა, თუ სულმოკლეობა, ვაჟკაცობა თუ სილაჩრე, გულწრფელობა თუ გაიძვერობა, უბრალოება თუ ცუდმედიდობა, სიმართლის სიყვარული თუ ტყუილის ტრფობა, შრომისმოყვარეობა თუ კვაჭური გაქნელობა... ერთი სიტყვით, ზნეობრივად საით ვიარეთ — ზნესრულობისა თუ ზნეკნინობისაკენ? ისტორია დინებადია და ის, რაც წავიდა, აღარასოდეს განმეორდება. წარსულის სოციალური მდგომარეობანი თუ პოლიტიკური ურთიერთობანი, სამხედრო გამარჯვებანი თუ დამარცხებანი სამარადჟამოდ განისვენებენ საფლავის ლოდქვეშ. მათ დღეს ღირებულება აღარ გააჩნიათ, თუ ქართულ ხასიათში ვერ აღმოვაჩენთ მათგან დატოვებულ ეთიკურ კვალს. თუ ჩვენი ისტორია ემსახურებოდა ქართველის ზნეობრივ ამალლებას, მაშინ იგი მომავლის საძირკველია. თუ ჩვენმა ისტორიამ ქართველის ზნეობრივი დაქვეითება გამოიწვია, მაშინ იგი მომავლის ბალავარად არ გამოგვადგება. რა არის საქართველოს ისტორიაში ის, რაც ეთიკურად გვაძალღებს და რა არის ის, რაც ეთიკურად გვაძვირებს?

ეს გასარკვევია, გულწრფელად და ხმამაღლა სათქმელი. უამისოდ ისტორია ან კვებნაა ან გლოვა.

1984 წ.

სულის ზრდა

„მწერლობა მხოლოდ მაშინ მაინტერესებს, როცა ის ცდილობს და ხელს უწყობს სულის ზრდას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის სეუდას მგვრის“.

პოლ ვალერი

1. წინასწარი უწყება

მსჯელობის მასალად გამოყენებულია 1983 წელს დასტამბული ლექსები გაზეთში „ლიტერატურული საქართველო“, ჟურნალებში — „მნათობი“, „ცისკარი“, „ჭოროხი“, ალმანახებში — „განთიადი“, „რიწა“ და „პოეზია — 1983“.

თუ არ შემეშალა, დავთვალე და აღმოჩნდა, რომ 1983 წელს ლექსები გამოუქვეყნებია ორას ორმოც პოეტს, ზოგიერთს — თითო-ოროლა, ზოგიერთს — მთელი ციკლი. პოეტების ეს რაოდენობა უკვე იძლევა პირველი დასკვნის გაკეთების საშუალებას: ჩვენში ლექსის წერაც მეტისმეტად გაიოლებულია და მისი ბეჭდვაც.

1983 წელს დაბეჭდილ თითოეულ პოეტზე მსჯელობა არც შესაძლებლად მიმაჩნია და არც მიზანშეწონილად. შეუძლებელია იმიტომ, რომ მაშინ ეს წერილი უსაშველოდ გრძელი და დამლღელი გამოვა. მიზანშეწონილი არ არის იმიტომ, რომ ამ წელს არც ერთი ლექსი არ გამოქვეყნებულა, რო-

მელიც განუმეორებელ მხატვრულ ღირებულებას (ეთქვათ, „მერანის“ ან „განთიადის“ მსგავსს) წარმოადგენდეს, ანდა მის ავტორს გვიჩვენებდეს დღემდე პუბლიკუმისათვის უცნობი კუთხით.

1983 წლის ქართული პოეზია უპირველესად საყურადღებოა სხვა მხრით, კერძოდ, საერთო განწყობილებით და ამ განწყობილებისათვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებით. ამიტომ შენიშვნა ამა თუ იმ ცალკეულ პოეტს არ ეხება. იგი ძირითადად გამოწვეულია საერთო განწყობილებით.

2. დამოკიდებულება კლასიკური ტრადიციადი

სულ ძველად ესთეტიკოსები ამბობდნენ —, მწერლობის საგანიაო ღმერთი, ადამიანი და ბუნება, ე. ი. არსებითად, ყველაფერი, მაგრამ რაკი მაინც კონკრეტულად არიან საგნები დასახელებული, ჩვენც ვნახოთ, როგორ გამოიყურებიან ისინი 1983 წლის წყობილსიტყვაობაში.

ჩვენ ათეისტურ საზოგადოებაში ვცხოვრობთ და ამდენად სრულიად ბუნებრივი იქნებოდა თანამედროვე პოეტები არ დაინტერესებულყვნენ ღმერთით. მაგრამ ფაქტობრივად ასე არ არის. სიტყვა — ღმერთი — ამჟამად პოეზიაში ხშირად შეგხვდებათ. ეს ვითარება, ცხადია, ითხოვს გავერკვეთ — რა შინაარსს დებენ დღეს პოეტები ამ ზღაპრულ და ურთულეს ცნებაში.

მოგეხსენებათ, რელიგიური აზროვნებისათვის ღმერთი მიზეზიც აოის და მიზანიც. მიზეზია, რადგან იგია ყველაფრის შემქმნელი. მიზანია, რამეთუ ის არის სრულყოფილება — სიკეთე, ჰეშმარიტება, მშჳენიერება, სამართლიანობა, ამაღლებულობა და ა. შ., ამ უსწორმასწორო წუთისოფელში ღმერთი იმედია, რასაც ადამიანის არსებობა ეყრდნობა. არსებობა კი ყოველთვის გულისხმობს მოძრაობას, სელას უკეთესისაკენ. "რაკი უფრო სრულქმნილი, უფრო დიადი არაფერია, ადამიანის დანიშნულებაა ღმრთისდაგვარი სრულყოფილებისაკენ მისწრაფება. ასე მკაფიოდ, უბრალოდ და გასაგებად არის ღმერთი გააზრებული კლასიკურ პოეზიაში.

რა თქმა უნდა, ამგვარ გაგებასთან არაფერი აქვს საერთო იმ ღმერთს, რომელსაც 1983 წლის პოეზიაში ნახავთ.

„ნეტავ პირველად სად შევცოდე?

იქნებ თამაშში

სულ პატარა, უმანკო ბავშვმა

ღმერთის რომელიმე რჩეულ ყვავილს დავადგი ფეხი და დავიწყველე.

და იქ დაედო

სათავე ჩემი სულის ხეტიალს,

რადგან დამწყველა ღმერთმა,

რომელმაც

ჩემი მიზეზით საყვარელი სუნი დაკარგა“.

(ბ. ხარანაული, 21 იანვრის „ლიტ. საქართველო“)

„ის თოელის ფიფქი, შენ რომ ღმერთმა

ზამთრად გარგუნა,

ლომიც რომ იყო, უეპველად გაქცევს
თაგუნად“.

(თ. ლანჩავა, „განთიადი“, № 2)

„კვლავ ვიგრძენ წვეთი
წუთისა, როცა ახლოა ღმერთი

მაგრამ იმ წამსაც ვგრძნობ —
ჩემი ღმერთი
ამ წამსაც რომ წამსვე მომისპობს
მწუხრით...“

(თ. აბულაძე, „ცისკარი“, № 11)

„რომ შეგნიშნეს მძიმე ტვირთქვეშ
სიმწრისაგან სახედამანჭული,
მოსაშველებლად მოვიდა ერთი, ორი, სამი
და შვების ნაცვლად ტყვიასავით დამძიმდა ლოდი,
თურმე ნუ იტყვი, რის მიშველება, —
მოვიდნენ და მაგ შენს ტვირთზე ჩამოისვენეს!
...ის მეოთხე, ლოდი რომ აგხსნა,
ღმერთი იყო
და ახლაც სტკივა დაწეწკილი ხელისგულები!“

(ლ. ჯაფარაშვილი. „ცისკარი“, № 10).

„გაპყურებს წვიმით გაჟღენთილ ტყვიელს
ღმერთივით რომ არსად იწყება,
ღმერთივით რომ არსად მთავრდება“.

(თ. ბაძალუა. „მნათობი“, № 3)

„ღმერთი კი ძერწავს საჩემო ნილავს
არარაობის უწყინარ სახით“.

(ჯ. ჯანელიძე. „ცისკარი“, № 9)

1 „ღმერთთან ღრუბლები ჰყილია თოკით
და კაცად ქცეულთ სახლისკენ გზავნის“.

(რ. კაიშაური. 4 მარტის „ლიტ. საქართველო“).

✱ „უკვე რამდენჯერ დავანგრიე,
რაც ავაშენე
და აღარ ვიცი,
რას დავარქვა
ნამდვილი ღმერთი“.

(ც. შალაშვილი. „განთიადი“, № 5)

ციტირებული სტრიქონების თანახმად, ღმერთს შეიძლება მრავალგვარი, ერთმანეთის გამომრიცხავი თვისებები მივაწეროთ. იგი შურისმგებელია: უმანკო ბავშვს ყვავილების უნებლიე გასრესაც არ აპატია. მონაწილეობს ადამიანის თავგად გადაქცევაში. სიდიდეც არის, რომელიც არსად იწყება და არსად თავდება, თან უაღრესად კონკრეტულია — ღწნეწკილი ხელისგულები აქვს და ძალიან სტკივა. რიგის მიხედვით კი რატომღაც მეოთხეა. ხან ნიღბების ძერწვით არის გართული, ხან კი ღრუბლების კაცად გადაქცევა აქვს ხელობად არჩეული. და ბოლოს, გულახდილი აღიარება — უკვე აღარ ვიცი, რას დავარქვათ ღმერთი.

ცხადად ჩანს, რომ ღმერთის ცნებამ დღევანდელ პოეზიაში დაკარგა კლასიკურად ჩამოყალიბებული შინაარსი. იგი დაიშალა. ახალი საერთო, მთლიანი შინაარსი კი ვერ შეიძინა. რამდენი პოეტიც არის, იმდენგვარი და იმდენჯერადი შინაარსი აქვს. ამიტომ მსოფლმხედველობრივი მნიშვნელობაც აღარ გააჩნია. უბრალოდ სიტყვის მასალად გა-

დაიქცა. ამისათვის კი ღმერთის შეწუხება არ ღირს.

კლასიკური რელიგიების ღმერთის რწმენის შე-
რყევა შედეგია მეცნიერების არაჩვეულებრივი და
უსაზღვრო განვითარებისა. მიუხედავად იმისა, რომ
მეცნიერების ეს განვითარება მეტყველებდა ადამი-
ანის გონების შეუზღუდავ ძალმოსილებას, კაცო
მაინც დაფრთხა და შიშით შეხედა გარემომცველ
სამყაროს. ზიგმუნდ ფროიდს უთქვამს: ადამიანის
კერძოდ და საერთოდ კაცობრიობის პატივმოყვა-
რეობას და ამპარტავნებას მეცნიერებამ სამჯერ გაა-
წნაო დამცირების სილა. პირველად მაშინ, როცა
კოპერნიკმა პელიოცენტრული სისტემა დაასაბუ-
თა და აღმოჩნდა, რომ დედამიწა სამყაროს ცენტ-
რი კი არ არის, არამედ მისი ერთი პაწია წაწილი.
მეორედ მაშინ, როცა დარვინმა ადამიანი ჩვეულებ-
რივი ევოლუციის რეზულტატად მიიჩნია და გან-
ცხადა, რომ იგი არავის შეუქმნია ხატად ღვთისად.
და მესამედ მაშინ, როცა ქვეცნობიერს მიაგნეს.
თურმე თავად ადამიანის ქმედებას ხშირად განა-
გებს რაღაც, რაც მას გაცნობიერებული არა აქვს.

თუ ძველად, ანტიკურ ეპოქაში, ბედისწერა და-
უძლეველ ძალად იყო აღიარებული და ადამიანი
მას ვერსად გაექცეოდა, მისი განაჩენი აუცილებ-
ლად აღსრულდებოდა, დღეს მეცნიერების სახით
ახალი წერა-მწერელი მოევლინა კაცობრიობას.
დაიბადა შიში, რომ ადამიანმა საკუთარი გონების
ძალა თავისივე თავის წინააღმდეგ შემოატრიალა.
ადამიანი. საკუთარი რუასის ძალამ უფრო დააფრ-

თხო, ვიდრე რწმენა და ენერგია შთაუწერგა. სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაშიც გაჩნდა ახალი პროტაგონისტი: საკუთარი გონების ძალმოსილების წინაშე დამფრთხალი და შეშინებული ადამიანი. ამ ადამიანმა თავი კინად და მცირედ წარმოიდგინა. ასეთი კაცი ქართულ პოეზიაშიც შემოვიდა. მას 1983 წლის ლექსებშიც შეხვდებით.

„მეც მავანის ბედი მელის.
მეც ხვინჭით მაქვს უბე საესე,
და ბებერი ჯაგლაგივით
მიეჩანდრიკობ სოფლის გზაზე“.

(გ. კალანდია. „ცისკარი“, № 9)

„ავენთე შუქი — საკუთარი თავი შემზარდა,
ჩაეპქრე — შიშმა ურჩხულივით ჩამყლაპა ისევ“.

(ბ. გაგუა. „განთიადი“, № 3)

„მიმაქვს თავქვეზე
იმედების ძვალი გახრული...“

(ი. ჯახუა. „პოეზია — 1983“)

„ახლა კი მარტო, ნერვებაშლილი
ლოგინში ეწეეარ, როგორც ნაცემი
და არავეინ ჩანს მთელ ღუნიაზე
ჩემი გამგები და ხმის გამცემი.
მოდის საღამო, ჩუმი და ცივი
და კვლავ ამღვრეულ ფიქრში ვეფლობი...“

(ენ. ნიუარაძე. „ცისკარი“, № 11)

„არავეინ არის გამკითხავი
და გამგებელი, —
მე თვითონ მიმაქვს ჩემი ჯვარი, ჩემი ლურსმნები...“
(ბ. არაბული. „ცისკარი“, № 5)

„საკუთარი გამოცდილების ღორღიან გზებზე
მივბორძიკობთ ქვეყნად ყველანი...

და მაინც,

1 უცებ რომ გვკითხოს ვინმემ —

— რა ვისწავლეთ ამდენი ხანი,

რა გაკვეთილი დავიზეპირეთ?

ვინ გასცემს პასუხს?

შავ ლიდერიანის მძიმე ტომებში

სძინავთ ბრძენთა ნავლწყარილ აზრებს,

ვით მიწაში დამარხულ ოქროს.

წყალი ნაყეს და უდაბნოში თესეს მარცვალი,

არ მოგვიმკია მათი ყანა,

არ შეგვისვამს მათი ზედაშე,

„შუბლს არ შერჩა მათი მირონი“.

რუ

(თ. ბექიშვილი. „ცისკარი“, № 8)

სურათის დასანახად ეს ციტატებიც კმარა, თორემ სხვათა მოხმობაც შეიძლებოდა. მივიღეთ სუსტი, უძლური, მარტოსული ადამიანის პორტრეტ, ადამიანისა, ვისაც ვერაფერმა უშველა — ვერც გამოცდილებამ, ვერც ბრძენთა ნააზრევმა, ვერც დრომ და ცხოვრებამ რა თქმა უნდა, პოეზიას ყოველნაირი ადამიანის დახატვის უფლება აქვს — სუსტისაც და ძლიერისაც, ლაჩრისაც და ვაჟკაცისაც, სასოწარკვეთილისაც და იმედიანისაც, მაგრამ ერთი საშიშროება მოჩანს, რომელსაც უყურადღებოდ ვერ დავტოვებთ. ხომ არ გავაუბრალოთ, ერთფეროვანი, ცალმხრივი გავხადეთ დღევანდელი ადამიანიც და პრობლემა? მე ვფიქრობ, რომ, ნებით თუ უნებლიეთ, ამგვარი შეცდომა მოგვივიდა.

✂

გავიხსენოთ, რა ხდება ჩვენს თვალწინ.

ადამიანი ოცნებობდა ეფრინა (ვთქვათ, დედალუსისა და იკარუსის მითი). ღღეს უკვე დაფრინავს და თან კოსმოსში.

✦ ადამიანი ოცნებობდა ჯადოსნურ სარკეზე. მისი საშუალებით უნდოდა დაენახა, რა ხდებოდა ცხრა მთასა და ზღვას იქით. ღღეს კი თითქმის ყოველი კაცი შინ, მხარეთქოზე წამოწოლილი, უყურებს, რა ამბავია დედამიწის ამა თუ იმ კუთხეში. უფრო მეტიც, იმის ხილვაც შეუძლია, რა მდგომარეობაა სხვა პლანეტაზე.

ადამიანი ოცნებობდა ძალაზე, რომელიც მას შრომას გაუადვილებდა და შეუმსუბუქებდა. ღღეს კი ავტომატიზაციასა და ნაირნაირ რობოტებს იქითკენ მივყავართ, რომ მოსალოდნელია ადამიანის ფიზიკური საქმიანობა საერთოდ გამოირიცხოს. ✧ ნუთუ იგი, ვინც მხოლოდ ოცნებობდა, უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე ის, ვინც ოცნება სინამდვილედ აქცია?

ნუთუ ის კაცი, ვინც თერმობირთვულ ენერგიას დაეუფლა, კოსმოსური ტექნიკა შექმნა, მთვარეზე გაისეირნა და ხვალ კიდევ, ვინ უწყის, რას იზამს, სუსტია და უძლური?

პირადად მე ეს არ მჯერა. არასოდეს გამოვლენილა ადამიანის ძალა ისე სრულად, როგორც ღღეს. მაშინ შიში რალამ დაბადა? იქნებ ექვისა და შიშის საფუძველი ის არის, რომ ცეცხლი პრომეთეს მოაქვს, მაგრამ მოსახმარად ჰეროსტრატეს ეძლევა? კი, ბევრჯერ მოძხდარა კაცობრიობის ისტო-

რიაში, რომ ტიტანის მოტანილი ცეცხლით ტაძრები დაუწვავთ, მაგრამ ადამიანთა საზოგადოების წინსვლა ამას არ შეუჩერებია, შემოქმედებითი უნარი არ ჩაუკლავს, ახლის მაძიებელი რუასი არ დაუჩლუნგებია. ერთი დამწვარი ტაძრის მაგდერათეულობით და ასეულობით ახალი აშენებულა. ასე იყო, ასე იქნება. ადამიანს მარტო თერმობირთვული ენერგიის აღმოჩენის ნიჭი კი არ აქვს, არამედ მისი გონიერულად გამოყენების უნარიც. ამის საბუთია კაცთა მოდგმის ისტორია. ყოველი დიდი აღმოჩენა კეთილისათვის ყოფილა გამოყენებული. მართალია, ზოგჯერ იგი ბოროტსაც მოუხმარია, მაგრამ ეს ის აუცილებლობა იყო, რა აუცილებლობაც სიკვდილია სიცოცხლისათვის. ყოველი ადამიანი ტრაგიკულად აღიქვამს სიკვდილს, მაგრამ ისიც ზედმიწევნით იცის, რომ იგია განახლების პირობაც.

უგინცობისა და იმედიანობის ბრძოლა ადამიანის (აქედან მთელი კაცობრიობის) თვისებაა და ტექნიკური ცივილიზაცია არაფერ შუაშია. ან თერმობირთვული იარაღი სად იყო, ან კოპერნიკი, დარვინი და ფროიდი სად იყვნენ, როცა ამქვეყნად ყველაზე სასოწარკვეთილი თხზულება — ეკლეზიასტე — დაიწერა, რომელმაც ყველაფერი ამოუბად გამოაცხადა. ვერც ერთი დღევანდელი სკეპტიკური წიგნი ვერ შეედრება ეკლეზიასტეს ვერც აზრის სიღრმით და ვერც ემოციური ზემოქმედების ძალით, მაგრამ მას კაცობრიობის ბედზე არავითარი გავლენა არ მოუხდენია. ვინ უწყის რამდენ-

ნი ხანია, რაც კაცობრიობა ეკლესიასტეს კითხულობს, მაგრამ ისევ ისე ძველებურად ქორწინდება, შვილებს აჩენს, ხნავს, თესავს, საქონელს ამრავლებს, აშენებს... და აგერ, სადაც არის, სხვა პლანეტაზე გაფრინდება, რომ ცხოვრება იქაც ისე მოაწყოს, როგორც დედამიწაზეა.

მე არ შეგაწყენთ თავს იმის მოყოლით, რა ანიჭებს ამ ძალას კაცობრიობას. ეს დამაჯერებლად არის აღწერილი იაპონელი მწერლის ტოკუტომი როკას ესეიში „მიწათმოქმედება“, რომლის ქართული თარგმანი 1982 წელს დაიბეჭდა ჟურნალ „კოროხში“ (№ 3).

ადამიანი არც წუწუნსა და ჩივილს მოიშლის, არც არსებობისა და წუთისოფლის დამუნათებას დაანებებს თავს. მუდამ რალაციტ უკმაყოფილო იქნება. ეს თვისებაა მისი და იმიტომ. მაგრამ აუცილებელია უკმაყოფილების არსის ამოცნობა, რამეთუ პროგრესის საფუძველი გონიერი კაცობრიობის უკმაყოფილებაა, ჩივილია; ოღონდ კარგად უნდა განვასხვაოთ, როდის არის უკმაყოფილება გონიერი და როდის — უგუნური. *

ხურავინ იფიქრებს, დაკვეთილ ოპტიმიზმს ვჭადაგებდე. მისი მომხრე არ ვარ. იგი საზიზღარია, რაკი არაგულწრფელია. მაგრამ არც შიშით შეპყრობილობას ვიზიარებ. იგი ადამიანს კნინად და მცირედ წარმოგვიდგენს. ადამიანს არსებობისათვის სიამაყე და თავმოყვარეობა სჭირდება. როცა მეცნიერებამ სიყალბესა და სიცრუეზე აგებული აშპარტავნება და პატივმოყვარეობა ადამიანისა დაან-

გრია, ამით მისი სიამაყე და თავმოყვარეობა არ გაუნადგურებია. პირიქით, ჭეშმარიტებასა და სიმართლეზე აშენებულ სიამაყეს და თავმოყვარეობას გაუკათა გზა. ცხოვრება შემოქმედებაა და მას სულითა და ხორციტ ძლიერი ადამიანი წარმართავს. ეს ღონიერი კაცის ინტელექტმა და ენერგიამ მიიყვანა კაცობრიობა აბაკუსიდან კომპიუტერამდე, ტალ-კვესის პატრონი თერმობირთვულ ენერგიის მფლობელი გახდა, ურმით მოარული კოსმოსში მონავარდედ აქცია... წინ კიდევ უფრო დიდი საოცრებანი გველიან. ყველაფერი ის, რაც კაცობრიობის ნიჭიერებამ შექმნა, ადამიანს გრანდიოზული მიზნების მისაღწევად სჭირდება და არა თვითგანადგურებისათვის. იგი, ვინც ფიქრობს, რომ კაცობრიობა ბრმად მიიწევს თვითგანადგურებისაკენ, ღრმად სცდება. არსებობის არსი სიცოცხლიტ გამოიხატება.

დავაკვირდეთ ერთ უბრალო და ნათელ მოვლენას.

როცა ადამიანები ხმლითა და მშვილდ-ისრით ებრძოდნენ ერთმანეთს, დედამიწის მოსახლეობა მცირე იყო.

როცა თოფი გამოიგონეს, დედამიწის მოსახლეობა ამ იარაღის დამანგრეველი ძალის შესაბამისად გაიზარდა, გამრავლდა.

როცა ტყვიამფრქვევი გააკეთეს, დედამიწის მოსახლეობამაც ისევ შესაბამისად მოიმატა,

მეორე მსოფლიო ომმა ადამიანთა უთვალავი რაოდენობა იმსხვერპლა, მაგრამ მას მერე დედამი-

წის მოსახლეობა ისეთი სისწრაფით იზრდება, რომ დღეს სწორედ მისი სიჭარბე აშინებთ.

ეს ფაქტი რომ სწორია, ამას დემოგრაფიის ყველა სტატისტიკოსი დაადასტურებს. რა დასკვნა შეგვიძლია აქედან მივიღოთ? მხოლოდ ერთადერთი: ყოველგვარ სიკვდილის იარაღს სამყარო სიცოცხლის ზრდით ებრძვის. ეს კანონზომიერება არასოდეს ირღვევა. ხალხმა ეს ქვეცნობიერად იცის. ეს არის მისი იმედის საფუძველიც. ამ გინც კიდევ უფრო აძლიერებს ღონიერი ადამიანი. ამიტომ მისკენ ღტოლვა საზოგადოების ბუნებრივი მოთხოვნაა. ღონიერი ადამიანის თვინიერ საზოგადოებას დაეუფლება ერთფეროვნების, უმოქმედობის, სულერთიანობის, უზრუნველობის გულისმომკვლელი რუტინა.

1983 წლის წყობილსიტყვაობაში ბუნებისადმი მიძღვნილი ლექსები შედარებით მცირეა, მაგრამ ერთი რამ მაინც მკაფიოდ ჩანს: შიში, რომელიც ბუნებისადმი დამოკიდებულებაში ვლინდება, ემყარება სამ ფაქტორს — 1. თერმობირთვულ ომის მოლოდინს. 2. ტექნიკური ცივილიზაციის „დამანგრეველ“ გავლენას და 3. თავად ბუნების კანონს.

„მაგრამ ისიც ხომ კარგად ვიცი,
რომ ატომური ბომბების მარაგს
ეს დედამიწა შეუძლია
წამში გააქროს.
ესეც ხომაა საფიქრალი
და სავალალო“.

(ენ. ნიუარაძე. „მნათობი“, № 10)

„ხატეთ და ხატეთ, მხატვრებო,
სანამ ნატურა არსებობს“.

(გ. ჭულუხიძე. 15 ივლისის „ლიტ. საქართველო“)

„ნუთუ მოხდება
რომ მზე ჩაქრეს,
და ზღეები დაშრეს,
საზარელ ომის
ცეცხლით
ცა და მიწა შეერთდეს,
ნუთუ მშობლები
გასწირავენ საკუთარ ბავშვებს
და ვერ შეხვდებით
საუკუნეს ოცდამეერთეს?!“

(ნ. გურეშიძე. 23 დეკემბრის „ლიტ.
საქართველო“)

„წარსულზე, აწმყოზე ფიქრები კმარა,
კარებთან მომდგარა მომავლის შიში
სული ვერ მოუთქვამს ბალახს და ფოთოლს,
ჩამკეცნარა მდელიო ქვარტლში და მტვერში.“

(თ. ბეჭიშვილი. 18 მარტის „ლიტ.
საქართველო“)

„ცას დაეკარგა ფერი ნამდვილი, ვარდს—სურნელება,
ტირიფს ტირილი დაავიწყდა, მაფშალიებს კი —
ტყბილი გალობა“.

(ზ. მოლაშხია, „ცისკარი“, № 8)

„რისთვის ხმაურობ, მდინარის წყალო,
ან ჩქერალებით რისთვის ირთვები?
მაგ სილამაზის დღეებიც წავლენ,
შენც ჩახვალ ბარში და დამშვიდდები...
თავკომბალებით და ბაყაყებით
ამოივსება შენი ნაპირიც.“

ან გაილევით
ან დამყაყდები,
ან ზღვა ჩაგულაპავს გველეშაპივით...
და დაინთქმება შენი ჩქერების
ხმა და გუგუნი მთების მზარავი,
რადგან ბოლომდე ბედნიერება
ჯერ არ რგებია ქვეყნად არავის“.

(ბ. არაბული. „ცისკარი“, № 5)

მგონია, რომ ბუნებისადმი დამოკიდებულება-
შიც ცალმხრივად არის წარმოდგენილი პრობ-
ლემა.

თუ მსოფლიო კლასიკური ლიტერატურის საე-
რთო თვალსაზრისს გავიხსენებთ, დავინახავთ, რომ
ბუნება არსებობდა კაცობრიობის ცხოვრებაში რო-
გორც სავანე, სადაც ადამიანი იბადება, ცხოვრობს,
საზრდელს შოულობს და ბოლოს კვდება. „ბუნება
ჩუბო სარეცელი, აკვანი, სახლი და საგოდებელი,
ანუ კაცთა თავშესაფარი, ცხოვრების წყარო, იმე-
დი, სიმშვიდე.

საზოგადოებრივი ცხოვრებით აფორიაქებული
სამშეინველი ადამიანისა ბუნებაში ჰპოვებდა ნუ-
გეშს.

მე-20 საუკუნეში ეს დამოკიდებულება შეიცვა-
ლა. თუ, ერთი მხრივ, ბუნება იქნა მიჩნეული უსა-
მართლობის დედად, მეორე მხრივ, დაიკარგა მისი
იმედიც, რაკი, თურმე, ადამიანს შეუძლია მისი გა-
ნადგურება.

კლასიკურმა მწერლობამაც კარგად იცოდა, რომ
ადამიანი ტრაგიკული არსებაა, ანუ ცოტა სხვანაი-

რად, ტრაგიკულობა ადამიანის თვისებაა. ამის სა-
ბუთად ისიც კმარა, რომ არსებობს და ყოველთვის
იარსებებს ავადმყოფობა, სიბერე, სიკვდილი. მაგ-
რამ კლასიკური მწერლობისათვის ეს არ გამხდარა
უნუგეშობის წყაროდ, რამეთუ მისი მიზანი იყო
ტრაგიკულობის დაძლევა და არა — მორჩილება.
ეს პრინციპი ბადებდა აქტიურ, მებრძოლ ადამიანს.
მებრძოლი ადამიანი, რარიგ ტრაგიკული ბედისაც
უნდა ყოფილიყო იგი, მკითხველს აღავესებდა
რწმენითა და იმედით. ყოფნა-არყოფნის ეჭვით შე-
პყრობილი ჰამლეტიც კი ნუგეშისმცემელია, რაკი
სიმართლის შესაცნობად ზოლომდე იბრძვის.

მებრძოლი ადამიანის თვისება და პრინციპი
იმიტომაც არის აუცილებელი ლიტერატურაში,
რომ იგი ყოველთვის მოქმედებს რწმენით — ბუ-
ნება არც ბოროტების წყაროა და არც ადამიანს
ძალუძს მისი განადგურება.

რაც ადამიანმა იცის, რასაც მან მიაღწია, რასაც
იგი აკეთებს, ეს არის ბუნების საიდუმლოების
ამოცნობის შედეგი. ადამიანი მხოლოდ მაშინ შეი-
ძლებდა ბუნების განადგურებას, თუ იგი მის საი-
დუმლოს ბოლომდე ამოიცნობდა. მაგრამ ეს შეუ-
ძლებელია. შეუძლებელია, ერთი მხრივ, იმიტომ,
რომ ბუნების საიდუმლოება უსასრულოა (ადამიან-
მა ჭერჭეროებით მისი საიდუმლოს ერთი პროცენტი
თუ იცის) და, მეორე მხრივ, იმიტომ, რომ არსე-
ბობა გულისხმობს მარადიულ შემეცნებას. ყოვე-
ლი ახალი თაობა ახალს ეძებს, ახალს შეიცნობს.
რა ძალას შეუძლია შეზღუდოს უსასრულობა და

შეწყვიტოს მარადიული შემეცნების პროცესი? ასეთი ძალა არ არსებობს.

ადამიანი ბუნების ნაწილია. ეს ტრივიალური აზრია და, ცხადია, არც საკამათოა. ასეთივე ტრივიალურია იმის თქმაც, რომ ადამიანი მოაზროვნე არსებაა. თუ ასეა, მაშინ ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ბუნებაც მოაზროვნეა, რადგან შეუძლებელია ნაწილს ჰქონდეს ის თვისება, რაც მთელს არა აქვს, ესეც ელემენტარული ლოგიკური დასკვნაა.

ბუნება რომ აზროვნებს, ამის საბუთია მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების ისტორია. ადამიანს არასოდეს არ აღმოუჩენია და გამოუგონია ის, რაც თავის დროისათვის აუცილებელი არ იყო, აუცილებელი იყო სწორედ სიცოცხლის არსებობისათვის. მაშასადამე, ესა თუ ის მეცნიერული აღმოჩენა, ესაა თუ ის ტექნიკური გამოგონება სჭევა არაფერია, თუ არა - არსებობის საშუალება, არსებობის იარაღი, რომელსაც ბუნება აწვდის ადამიანს. აწვდის მაშინ, როცა აუცილებელი და საჭიროა. ასეთი აუცილებელი და საჭირო იარაღია, საშუალებაა თერმობირთვული ენერგია დღევანდელი და ხვალინდელი არსებობისათვის.

რაკი ასეა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ბუნებაში უკეთესი მდგომარეობა არასოდეს იცვლება უარესით. მასში ხდება ერთი მშვენიერების მეორეთი შენაცვლება. ბარის მდორე მდინარეც თავისთავად ისეთივე მშვენიერია, როგორც მთის ბობოქარი, ზღონდ ერთ კაცს პიროვნულად შეიძლება მთის მდინარე მოსწონდეს და მეორეს — ბარისა. ეს

ცალკეული ინდივიდის გემოვნების გამოვლენაა და არა — ობიექტური თვალთახედვით გარესამყაროს ზილვა. ნახეთ, რა მშვენიერია, მაგალითად, ჭაობი გენო ხოჯავას ფილმებში. ჩვენში ჭაობს გმობის მეტი არაფერი ხვდომია წილად. გ. ხოჯავამ კი მრავალი მშვენიერება დაგვანახვა. ყოველ პიროვნებას აქვს უფლება იმას უმღეროს, რაც მოსწონს. მე მხოლოდ იმ აზრს ვიცავ, რომ ბუნების კანონზომიერებაში (ერთი მშვენიერების შეცვლა მეორეთი) არ დავინახოთ უარყოფითი მოვლენა (უკეთესი მდგომარეობის უარესით შეცვლა) და აქედან უმართებულო საერთო დასკვნა არ გამოვიტანოთ.

ყოველივე ზემოთქმული იმიტომ მოგახსენეთ, რომ დამესკვნა: ბუნებასა და ადამიანს შორის არსებული ჰარმონია არ ირღვევა (არც ოდესმე დაირღვევა). ბოროტების ცალკეული გამოვლინებანი კარგი მასშტაბურიც უნდა იყვნენ ისინი, ვერ მოახერხებენ ამ ჰარმონიის დაშლას. ეს უსაფუძვლო რწმენა კი არ არის, არამედ კაცობრიობის მთელი ისტორიით დადასტურებული კანონზომიერებაა. ბოროტებისა და კეთილის ბრძოლა საბოლოოდ და საერთოდ ყოველთვის კეთილის გამარჯვებით მთავრდება. კეთილი ყოველთვის საერთო და ყოვლისმომცველია, ბოროტი კი — კონკრეტული და ცალკეული. ასე რომ არ იყოს, არ მოხერხდებოდა იმ გზის აღმავალი გავლა, რაც კაცობრიობამ გაიარა უხსოვარი დროიდან დღემდე. კონკრეტული, ტრაგიკული მსხვერპლიც საერთოდ და საბოლოოდ

გამარჯვებულ კეთილს ემსახურება, ამიტომაც ზვარაკი არასოდეს ყოფილა ამაო.

თუ კეთილის საერთოობა და ყოვლისმომცველწება და ბოროტის კონკრეტულობა და ცალკეულობა არ ვიწამეთ, არა მარტო ბუნებისა და ადამიანის ურთიერთობის კანონზომიერებას ვერ დავინახავთ, არამედ ვერც ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლას მოვახერხებთ. ადამიანი ბოროტს ყოველთვის სიკეთის აბსოლუტურობის რწმენით ამარცხებს. ამ რწმენით იბრძვის კაცის გადასარჩენად, ეძებს ჭეშმარიტიებას, ცხოვრების აზრს, ცდილობს დროისა და ცვლილებების საიდუმლოს ამოცნობას, ტანჯვის ახსნას, სისასტიკისა და უსამართლობის უფსკრულში პოულობს სიყვარულს. ამ საქმეს ემსახურება პოეზიაც, როგორც ადამიანური მოღვაწეობის ერთ-ერთი დარგი.

8. ბრიზუნა თუ ჰოზი?

თუ შემოქმედებას საერთოდ და კერძოდ პოეზიას კეთილის ღრმა რწმენა და ბოროტების მეტადი უარყოფა არ წარმართავს, მაშინ ლიანგური საზოგადოება კარგავს მისდამი ინტერესს. აღარ უსმენს. წყობილსიტყვაობას ემუქრება თავის თავში ჰერმეტულად ჩაკეტვა. უფრო მეტიც, არსებობს საშიშროება, გადაიქცეს უბრალო ჰობად.

„არავინა მყავს ძმებზე ძვირფასი,
ჩემი ორი ძმის მზეს გეფიცებით.

თქვენი სიცოცხლე და აყვავება,
დებო, ძმებო და ბიძაშვილებო!..”

(შ. არაბული, 14 ოქტომბრის „ლიტ
საქართველო“)

„ოლონდ შენ მყავდე, შვილო, კეთილად,
მე სიხარულით ავიტან ჯვარცმას...“

(შ. ფორჩხიძე. „პოეზია — 1983“)

„ბაბილინას მოვუტანე სიხარული დედობის,
სიხარული მამობის მოვუტანე ვარდენს“.

(ტ. მეზურიშვილი. „მნათობი“, № 5)

მშობლების, შვილების, და-ძმების, შვილიშვი-
ლებისა თუ ნათესავ-მეგობრების სიყვარული ჩვეუ-
ლებრივი ბიოლოგიური გრძნობაა. პოეტს ვერავენ
წაართმევს უფლებას ამ გრძნობაზე ილაპარაკოს,
მაგრამ, თუ მასში რაიმე განზოგადებული აზრი არ
ჩავდეთ, ვერც ვერაფერს ახალს ვიტყვით და ვერც
საინტერესოს, საყურადღებოს. პოეტური ნა-
წარმოები ველარ გასცდება მოკითხვის ბარათის
(ოლონდ გალექსილის) დონეს. დარჩება მეტისმე-
ტად კონკრეტულის (მხოლოდ ავტორისათვის ღი-
რებულის) საზღვარში. მართალია, შემოქმედს რაი-
მეს შესაქმნელად ბიძგს ყოველთვის კონკრეტული
აძლევს, მაგრამ ესა თუ ის ნაწარმოები მხატვრულ
ღირებულებას მხოლოდ მაშინ იძენს, როცა კონკ-
რეტული განზოგადებულ აზრობრივ შინაარსში
გადაიზრდება. ყველამ იცის, ნ. ბარათაშვილს „მე-
რანი“ ბიძის — ილია ორბელიანის — დაღესტნელ-

თავან დატყვევებამ შთააგონა, ე. ი. კონკრეტული პიროვნების კონკრეტულმა ბედმა. მაგრამ ამ კონკრეტულის კვალი ლექსში არც ჩანს, ხოლო „მერანჟს“ აზრობრივი შინაარსი ისეთი ღრმაა და განზოგადებული, რომ ყოველი ერისა და ყოველი დროის ადამიანს ალელეებს, გრძნობასა და გონებას უფორიაჟებს.

კონკრეტულისა და ზოგადის ურთიერთობაში მტკიცე კანონზომიერება არსებობს: განზოგადებული აუცილებლად ნაკარნახევია კონკრეტულით, მაგრამ ასევე აუცილებლად კონკრეტულმა უნდა შეიძინოს განზოგადებული აზრი. ამ კანონზომიერების დარღვევა არ უნდა მოხდეს, რადგან, მხატვრული ნაწარმოებისადმი მკითხველის დამოკიდებულების თვალსაზრისით, კონკრეტული განზოგადებლად, და ზოგადი უკონკრეტულოდ ერთსა და იმავე შედეგს იძლევა — გულგრილობას, დაუინტერესებლობას.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ, როცა ნათესავებს, ახლობლებსა თუ მეგობრებს ლექსით სიყვარულს ვუცხადებთ, გვინდა თუ არ გვინდა, ვსვამთ, წამოვჭრით სიყვარულის პრობლემას საერთოდ.

ქართული მწერლობა მთელი ათას ხუთასი წლის მანძილზე ქრისტიანული ლიტერატურა იყო და, ბუნებრივია, ქრისტიანული სიყვარულის იდეალს ქადაგებდა: „შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი თუისი“, აქ მოყვასი საერთოდ ადამიანის სინონიმია. მაგრამ ჩვენმა მწერლობამ ესეც არ იკმარა

და, მინდიას სახით, უზოგადეს და უფართოეს კოსმოსურ სიყვარულამდე ამაღლდა: „რაც კი რამ დაუბადია უფალს სულიერ-უსულო, ყველასაც თურმე ენა აქვს, არა ყოფილა ურჯულო“. ახლა რა მოხდა? ვაჟას კოსმოსური სიყვარულიდან უკან შემოვბრუნდით, დავექვეითდით და დედ-მამის, და-ძმის, შვილებისა თუ შვილიშვილების კეთილშობილური, მაგრამ ელემენტარული ბიოლოგიური გრძნობის მეხოტბეობამდე დავედით? მინდიას თვითმკვლელობამ ხომ არ შეგვაშინა?!

ნუ გამიწყრებით, თუ ამ პროცესში მე არა მართო სიყვარულის თემისა და პრობლემის გაღარიბებას დავინახავ, არამედ, ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიციასთან კავშირის გაწყვეტის საშიშროებასაც.

ამ შიშის საბუთად გამოდგება 1983 წლის პოეზიაში სიყვარული-ეროსის სურათიც.

1983 წლის წყობილსიტყვაობის მიხედვით, პოეტები გულგრილი ჩანან ეროსისადმი. კაცმა რომ თქვას, ეროსისადმი მათი დამოკიდებულება არსებითად ამოიწურა განცხადებით: „ჩაიარა სიყვარულმა თეთრი გოგოს ზიარმა“ (ნ. ადგიშვილი, „პოეზია — 1983“). პოეტებსემა კი შედარებით უფრო გულთბილი დამოკიდებულება გამოავლინეს, მაგრამ აშკარად გაღიზიანების ელფერგადაკრული.

„კაცისთვის ქალი მხოლოდ ქალია,
ქალი კი კაცში სასწაულს ეძებს...“

(ლ. გულისაშვილი. 8 აპრილის „ლიტ.
საქართველო“)

„მე ყველა კაცში
ოტელოს ვხედავ
და დასახრჩობად
ვარ განწირული“.

(ლ. ნუცუბიძე. „განთიადი“, № 2)

წ

„დგება ვიღაცა ჩემი ხსენსათვის
მოდის ოტელოს მუქი ხელებით
და სიგიჟიდან სიგიჟისაკენ
მივყავარ უხმოდ და შეფერება“.

(ლ. თოთაძე. „ჰოროზი“, № 2)

როგორც ჩანს, ქართველ პოეტებსში ოტელო პოპულარული ხდება. მაგრამ მისი მოფერება, მაინცადამაინც, სანდო არ არის.

სხვა დარგში არ ვიცი და პოეზიაში კი ქართველმა ქალებმა ქართველ ვაჟებს ხელთათმანი ესროლეს. მკაცრი მუნათი დასდეს. ყველაზე მკაფიოდ ეს იზა ორჯონიკიძის ლექსით გამოითქვა (1984 წლის 13 აპრილის „ლიტ. საქართველო“, მაგრამ, რაკი მსჯელობის საგნად მხოლოდ 1983 წელს დასტამბულ ლექსებს ვიყენებ, ამჯერად მას არ შევეხები). ოღონდ ის კი უნდა ვაღიარო, რომ ეს საყვედური ჩვენ დავიმსახურეთ. თავის მართლება არ შეგვიძლია. თავს თუ არ დავიყრუებდით, დაცინვის კისკისი ადრე უნდა გაგვეგონა:

„ბუზღუნებენ, როგორც ოკეანის წყლები,
უაბჯროდ და უცხენოდ დარჩენილი ქმრები.
დიდგორსა და მარაბდას მორჩენილი ლომები,
ახლა ჩვენთან რომა აქვთ საკუთარი ომები.
სხვათა ომით დაღლილებს, შეიბრალებ სადღაც,

გმირებს ღმანის-გარნისის, ამ ნიკიერ სარდალთ,
ულაშქროდ და უღვთოდ, ნაღდად ბრძოლის მწვევის
არ ღირს გარდახდა და... კვლავ მართავენ კრწანისს...
ჩვენც ვმარცხდებით ვითომ,
ტყვედ ვნებდებით ნებით,
ბუზღუნებენ მაინც ქარებივით... ქმრები...“

(დ. ჭუმბურიძე. „ცისკარი“, № 2)

დავაკვირდეთ ირონიას: უაბჯროდ და უცხენოდ
დარჩენილი, სხვისი ომით დაღლილი, დიდგორის,
მარაბდის და გარნისის ომის მაგიერ მხოლოდლა
ცოლისათვის კრწანისის გამმართველი მამაკაცი...
(რაკი კრწანისს მართავს, ცხადია, აქაც დამარცხე-
ბულია, თუმცა ცოლი ნებდება ტყვედ). გამოვ-
ტყდეთ: მამაკაცის მეტად არასახარბიელო სურათია
დახატული.

პოეტების აზრით (ყოველ შემთხვევაში, გარ-
კვეული ნაწილის მაინც), მამაკაცი დაკნინდა. მაგრამ
ასეთ ვითარებაში რა უნდა ჰქნას დედაკაცმა, რა
როლი შეასრულოს, რისკენ მოგვიწოდოს?

„მე შენ იმიტომ დაგტოვე,
მთელი სიცოცხლე შენ რომ მიყვარდე,
და უშენობაც მიტომ გავბედე,
ჩემში არასდროს რომ არ დაბერდე“.

(ც. მელუა. „ქოროხი“, № 2)

მართალია, ამ ლექსში მარადიული სიყვარუ-
ლის სურვილია გამომჟღავნებული, მაგრამ მასში
უნაყოფობის ხმა ისმის, რაც მიჯნურობას აზრს
უკარგავს.

„ნეტავ ვინაა, ვისაც ისე მოეწონება ჩვენი კაბა
რომ აღარასოდეს აღარ გაგვიცვლეს?
და როდის გვეტყვის, რომ მოსწონს, მოსწონს?
აი, ესაა გოგოს ცხოვრება“.

(დ. ბედიანიძე. 19 აგვისტოს „ლიტ.
საქართველო“)

განა გოგოს ცხოვრება მხოლოდ კაბის მოწონე-
ბის მოლოდინია? თუ ასეა, ქალი ვაჟზე უფრო და-
ცემულა და დაკნინებულა. მას არა მარტო ამადლე-
ბულისაქენ მისწრაფება დაუკარგავს, არამედ მისი
ილუზიაც.

„სხვა რაღა უნდა ნეტავი დიაცს,
რომ იყოს მუდამ ერთგული ცოლი“.

(მ. გონაშვილი. „ცისკარი“, № 3)

როგორი მამაკაცის?

1) თუ არა ამ ვითარებაში, როდის უნდა გაგვახ-
სენდეს ჩვენი კლასიკური მწერლობის კონცეფცია,
რომელიც რუსთაველის აფორიზმით ასეა გამო-
თქმული: „სჯობს საყვარელსა უჩვენე საქმენი საგ-
მირონია“.

ყოველი ლიტერატურული ტრადიცია ერის სუ-
ლიერი მოთხოვნილების შესაბამისად ყალიბდება.
დროთა განმავლობაში, ცხადია, იგი შეიძლება შეი-
ცვალოს: ან ძველი განვითარდეს და გაღრმავდეს,
ან სრულიად ახალმა იდეალმა დაიკავოს მისი ადგი-
ლი. ჩვენი ლიტერატურული ტრადიცია — ქალი
მამაკაცს გმირობისაქენ მოუწოდებს — დრომ და
ხალხის სულიერმა მოთხოვნილებამ შექმნა. თუ

პოეზია დაინახავს, რომ ეს ტრადიცია საჭირო აღარ არის, სრული უფლება აქვს იგი შეცვალოს, მაგრამ, საკითხავია, რით? ტოლფასი ან უკეთესი იდეალით თუ ნებისმიერი სურვილით? კმარა განა — ყველა მამაკაცის ოტელოდ ჩათვლა და ჯან-ბრჩობის მოლოდინი, სიყვარულის შესანარჩუნებლად სატრფოს მიტოვება, კაბის მოწონება თუ განურჩეველი ერთგული ცოლობა? სიყვარულში უფრო ამალღებული არაფერი გვჭირდება? მეტადრე მაშინ, როცა პოეტესები აშკარა უკმაყოფილებას გამოთქვამენ დღევანდელი მამაკაცებით.

საერთო ხარვეზი, რაც 1983 წლის სატრფიალო ლირიკის კითხვისას მაშინვე თვალში გეცემათ, არის ის, რომ ლექსებში სიყვარულის პოეზიის ადგილი სიყვარულის დახასიათებამ დაიკავა. განცდა შეიცვალა მსჯელობით.

„სიყვარული უგონოა, ქალბატონო...
ის ძველ მელოდიასავით გვეუფლება
და დეკემბრის ბალებში დაგვატარებს,
სადაც ყველაფერი ნაცნობია,
ყოველი ნაბიჯი მიახლოვებაა
იმ მელოდიასთან —
ჩვენს ფიქრებში რომ აუღერებს
უცხო მუსიკოსი...“

(ბ. ჯაქელიანი. „მნათობი“, № 4)

„ჩემს სიყვარულს
ყორნისფერი თმები აქვს
და ვარსკვლავებივით დაქორთვლილი სახე.
სევდიანია იგი მარად და მოსაწყენი,

მარადის ბედის მომლოდინე
საწყალი ქვრივი“.

(ვ. ხარჩილავა. 26 აგვისტოს „ლიტ.
საქართველო“)

ა არის კიდევ სიყვარულის ერთი გამოვლენა,
რომლისთვისაც ჩვენს მწერლობას არასოდეს აუვ-
ლია გვერდი. არც დღევანდელი პოეზია ტოვებს
უყურადღებოდ. ეს გახლავთ სამშობლოს სიყვა-
რული.

„მერცხლებო, არა, არა მგონია, თქვენ ნახოთ სადმე
უფრო, უფრო, უფრო, უფრო თბილი ქვეყანა,
ვიდრე ჩემი საქართველო“.

(რ. დანელა. „მნათობი“ № 8)

„ევროპის ცენტრი... ლუდი, ბარებით,
მაგრამ არცერთი მე არ მარგია...
ტკბილი „ურმულის“, ღვინის „გარეჯის“
და დედის პურის მწევს ნოსტალგია...“

(ვ. ოთარაშვილი. „ცისკარი“, № 8)

„ერთს ვისურვებდი:
შენთვის ვიქცე დღესასწაულად,
რომ მის ნათელში
შენ ხმები და ჩუქურთმები
უფრო გაბრწყინდეს,
ჩემო მამულო,
თავდავიწყების მაღალ ტალღებად
რომ მოლივლივებ გულებისაკენ
და არ იღვევი!...“

(ვ. ხორნაული. 25 მარტის „ლიტ.
საქართველო“)

„არ წამლილიყოს
ხნულში, ვენახში,
ქართული გუთნის კვალი,
გქონდეს გაძლება
ენის შენახვის,
ბუხრებს ახრჩობდეს კვამლი“.

წ:

(მ. კახიძე. „პოეზია — 1983“)

იმ ადგილისადმი სიყვარული, სადაც ადამიანი იშვა და გაიზარდა, ბუნებრივი გრძნობაა. ამას, ამა თუ იმ სახით, ყოველი კაცი გამოხატავს. მაგრამ ამ გრძნობის გადაზრდა გარკვეულ კონცეფციაში მაშინ ხდება, როცა ყოველი პიროვნება ნათლად აყალიბებს — რატომ, რა მიზნით უყვარს სამშობლო, რას ნიშნავს მისთვის მამული. ზემორეცეტირებულ სტრიქონებში არის აღტაცებაც, სევდაც, შიშიც, კმაყოფილებაც, თავდადების ფიციც, მაგრამ ეს მაინც მხოლოდ სიტყვებია, რომელნიც ვერ გვიჩვენებენ — როგორი სამშობლო სურთ იხილონ, რისთვის არიან მზად თავი გასწირონ.

სამშობლოზე მსჯელობა წყობილსიტყვაობაში მარტო მის ქება-დიდებას არ ნიშნავს. არ კმარა მარტო აღტაცება მისი პეიზაჟებით, მისი წარსულით თუ აწმყოთი. სამშობლოზე ლაპარაკი უპირველესად ნიშნავს ფიქრს, ოცნებას — როგორი გინდა გახდეს მშობელი ქვეყანა. ამისათვის ხშირად პოეტი შეიძლება დაუნდობლად ამხელდეს ყოველ ნაკლს, რასაც იგი ამჩნევს ქვეყნისა და ხალხის ცხოვრებაში (მაგალითად, ილიას „ბედნიერი ერი“ ან აკაკის „ეჰ, ქართველო, აბა, მითხარ, ვინა ზარ...“).

ასეთი კრიტიკული დამოკიდებულება უფრო მეტად გამოხატავს სამშობლოს სიყვარულს და დარდს მის ბედზე, ვიდრე ხოტბა.

„...იჭდა მჭავერი და ჩუმად კვირობდა —
ამდენ ტკივილთა უსატკიევრობას“.

(ზ. მოლაშხია, „ცისკარი“, № 8)

ტკივილთა უსატკიევრობა იმითაც არის საშიში, რომ მას რიტორიკამდე მივყავართ. პოეზიას კი არ ჰყავს უფრო დაუძინებელი მტერი, ვიდრე რიტორიკულობაა. იგი უშრობს წყობილსიტყვაობას ემოციას და გრძნობას

ადამიანის, საზოგადოების, ბუნების არსებობა-ცხოვრებაში ბევრი რამ არის იღუმალი, აუხსნელი, მიუწვდომელი. დროთა განმავლობაში ზოგიერთის ამოცნობა ხერხდება, ზოგიერთი კი ისევ ბნელით მოცული რჩება. ისინი აწუხებენ ადამიანს, იწვევენ მის ფიქრს, განსჯას. ეს ფიქრი თუ განსჯა შეიძლება საინტერესო იყოს, თუ მკითხველი დაინახავს მაძიებლის განცდის და აზრის სიღრმეს, შეიძლება ხელთ არაფერი შეგვრჩეს, თუ ძიება ოდენ რიტორიკული კითხვით ამოიწურება. ისიც შეიძლება პასუხს არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდეს ადამიანისათვის.

„ვარსკვლავებს შორის რომ
გრძლივი შუაღედებია,
იქ რა არის ნაგულისხმევი?
ხუთუ სიყვარულის შეუვსებლობა
და ადამიანის სიმწირე?“

(ა. ბუაჩიძე. „ცისკარი“, № 4)

„სად იკარგება მთვარის შუქი გამთენიისას?
ან სიყვარული სიკვდილის შემდეგ?“

(ბ. არაბული. „ცისკარი“, № 5)

ეს რიტორიკული კითხვებია. ისინი იბადებიან
ორი მიზეზით: პირველი, როცა არ ვითვალისწინებთ
პოეზიისათვის რიტორიკულობის საშიშროებას და
მეორე, როცა პოეტური მეტყველების სინათლესა
და სიზუსტეს სათანადო ყურადღება არ მივაქციეთ.
ამ მხრივ სერიოზული დაფიქრება გვმართებს.

ხშირია ბუნდოვანი პოეტური მეტყველების მა-
გალითები. მრავალთაგან ორად ორ ნიმუშს მოვი-
ტან:

„თუმც რას ნიშნავს სიმართვე,
როცა გერის გერად ჰყავხარ
საუკუნეს — ბებოსნაცვალს
თვალი დარჩა გასახელი...“

(რ. კალანდია. „რიწა“. № 2)

„მას შემდეგ იმდენი ხანი გასულა,
რომ დრო, რომელიც მაშინ აქ მხოლოდ სივრცე იყო —
სიმიან ღლეს ზედმეტად დაქიმული —
ოღნავ ზომაზე მეტად ჩამოკვრა გაწყვეტს...“

(ბ. დანელია. „ცისკარი“, № 5)

არა მგონია, რომელიმე მკითხველს ნათლად და
გასაგებად ესმოდეს ციტირებული სტრიქონების
აზრი.

პოეზიის აქტიურობა ბევრად არის განსაზღვრუ-
ლი მისი საზოგადოებრივი დანიშნულებით. მისი
ემოციური ზემოქმედების ძალა მაშინ არის მძლავ-
რი, როცა ვრცელ აუდიტორიუმს იზიდავს. თუ პერ-

მეტულად იკეტება, ჰობს ემსგავსება, მაშინ პუბლიკუმი კარგავს ინტერესს მისდამი. აღარ უსმენს *So gläubig wie das Volk einst lauschte dem Gotteswort des Sinai!* (რილკე). ვერც ადამიანის სულის ზრდას უწყობს ხელს. ასე არ უნდა მოხდეს, თორემ ეს პოეზიის დამარცხება იქნება.

4. ირონიული თუ ჰეროიკული?

ადამიანს სწყინდება ერთ მდგომარეობაში დიდხანს ყოფნა, ეძებს სხვას. ის, რაც გუშინ მღელვარების საგნად მიაჩნდა, დღეს შეიძლება ირონიის ობიექტი გახადოს. და პირიქით: გუშინდელი სასაცილო დღეს ამაღლებულად ჩათვალოს და მოკრძალებულად უმღეროს, ასეთი მონცველობა ჩვეულებრივია. აქ არაფერია მოულოდნელი და უცნაური.

ლაიოშ მეშტერპაზი რომანში — „პრომეთეს გამოცანა“ — კითხვას სვამს: სად გაქრა, სად დაიკარგა პრომეთე იმის მერე, რაც იგი ჰერკულესმა გაათავისუფლა? რაც მანამდე შეემთხვა, ყველაფერი ვიცით. ღმერთებს ცეცხლი მოსტაცა, ადამიანებს მოუტანა, ამისათვის დასაჯეს — კლდეს მიაჯაჭვეს, არწივი უკორტნიდა გულ-ღვიძლს. ეს ტიტანი, რომელმაც კაცობრიობას ასეთი სიკეთე მოუტანა,

1 ისეთი რწმენით, როგორც ერთხელ ხალხი უსმენდა უფლის სიტყვას სინაზე.

ყველას დაავიწყდა გათავისუფლების შემდეგ. რატომ?

უნგრელი მწერალი ამტკიცებს: თავისუფლების მოპოვების მერე პრომეთე ბრბოში გაერია, რიგგათი ობივატელი გახდა, ლიანგში გაითქვიფა. ე. ი. გმირი არარად იქცა. ეტყობა, პრომეთემ არსებობა ისე ვერ დაამთავრა, როგორც დაიწყო. მისი ცხოვრების მეორე ნაწილს ის ერგო, რაც ჩვეულებრივ ამგვარ ვითარებაში ხდება — დავიწყება.

მოსალოდნელია ირონიის მახვილი ყველაფერს მისწვდეს. პეტერ ვაისი ცნობილი ლოცვის პაროდისაჲ კი ქმნის („უჲან პოლ მარატის დევნა და მკვლელობა“).

„სატანავ, მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ჯოჯოხეთსა შინა-
მოვედინ სუფევაი შენი, იყავნ ნებაი შენი,
ვითარცა ჯოჯოხეთსა შინა, ეგრეცა ქვეყანასა ზედა და
მომიტევენ ჩვენ უცოდველობა ჩვენი და შემიყვანე
განსაცდელსა და მიხსენ სიკეთისაგან სამარადისოდ,
ამინ!“

ირონიული ტოტალურად გაბატონდა უცხოეთშიც და ჩვენშიც, მაგრამ ამ ვითარებაში ერთი აუცილებლობა უთუოდ უნდა გავიხსენოთ. თუ ზომა-წონა დავარღვიეთ, ირონიულიც შეიძლება ისევე თავმომამბეზრებელი და მოსაწყენი გახდეს, როგორც ჰეროიკული. ადამიანს მოყვასის არა მარტო კვარცხლბეკიდან ჩამოგდება უყვარს, არამედ მისი პიედესტალზე აყვანის სურვილიც ხშირად უჩნდება. ეს წინააღმდეგობა ორ მიდრეკილებას უშობს: ერთი მხრივ, მძლავრია ირონიულისადმი

ტრფიალი, მეორე მხრივ, ჩანს ჰეროიკულის ხილ-
ვის წყურვილიც.

„მაგრამ ჩემი ბავშვობის
გულუბრყვილო სიზმარი
ახლა გაცრეცილია,
ქვაზე ზის და იჩიჩქნის
კბილებს თავჩაქინდრული
ჩემი პანჩო ვილია.
თვალეზგახუნებული
თითქოს საფრთხობელაა
და ყვავების გუნდივით
ქვარტლი თავს დასტრიალებს,
როცა ქარში ფრიალებს
დაგლეჯილი მუნდირი“.

(გ. გეგეჭკორი. 7 იანვრის „ლიტ.
საქართველო“)

ქ თქმა არ უნდა, ეს მძიმე მდგომარეობაა. იგი
უნდა დაირღვეს. ამის გაკეთება კი მხოლოდ ჰეროი-
კულს შეუძლია. თავისთავად იბადება მოთხოვნი-
ლება პანჩო ვილია ისევ გაუძღვეს წინ ჩამოკონ-
კილ პეონებს და ძველებურად დაატრიალოს გრი-
გალი.

„ამ ჩემს ერთფეროვნებას
სროლითა და ყიჟინით
ისევ შემოესევით
და კვლავ ფეხზე დადგება
უღიმღამო სტრიქონის
გადახრილი მესერი“.

(გ. გეგეჭკორი. 7 იანვრის „ლიტ.“
საქართველო“)

მართალია, ადამიანის უღარდელობა ზოგჯერ ირონიას იწვევს, მაგრამ პარალელურად იმის შეგნებაც მძაფრად არსებობს, რომ კაცური ღირსება ვალდებულია ყოველგვარ სიცოცხლეს კბილებიდან არ ებლაუჭებოდეს.

„ქუჩებში იმნაირი
როკეა, პაპაუკია,
თითქოს არც არსებობდეს —
მუხათგვერდი, კუკია...“

(ემ. კვიტაიშვილი. 18 ნოემბრის ლიტ.
საქართველო“)

„მიგათრევს თავქვე უშნო დინება,
ლულული მისი გავს მთერალის ლილინს...
გაჩხოტილ მტევანს ეპოტინები,
რაც დარჩა, ნუთუ ამდენად გიღირს...“

(ემ. კვიტაიშვილი: „მნათობი“, № 9) —

ადამიანს მხოლოდ ირონიულის ამარად ცხოვრება არ შეუძლია. ირონიულს გვერდით პეროიკული სჭირდება. ვინ უწყის, როცა ქრისტე ქადაგებდა, რამდენი ენაკვიმატი, ენამახვილი და ირონისტი იდგა იმ დროს დუნდგოში. ისინი თავშეყრილ ბრბოს გულიანად ახარხარებდნენ, თვალებიდან ცრემლებს ადენდნენ, სიცილით ფერდებს ატკივებდნენ, მაგრამ მათ კაცობრიობა არსაით წაუყვანიათ. ის პირქუში ყმაწვილი კაცი კი, რომელიც არც კი იღიმებოდა, აგერ ორი ათასი წელიწადია კაცობრიობის დიდ ნაწილს თავის ჭკუაზე ატარებს. ასეთივე იყვნენ ბუღაც და მუჰამედიც. პოეზია რა

რელიგია ერთი რამით ტყუპისცალებივით ჰგვანან ერთმანეთს — ამაღლებულის, ჰეროიკულის ტრფიალით.

„კაცთა მოდგმას თუ რამ წინ სწევს,
დღეის დღეზე ხვალის მჭობინება...
გაანათებს დროთა სივრცეს
არსებულით უკმაყოფილება“.

(მ. ლებანიძე. 4 თებერვლის „ლიტ.
საქართველო“)

რაკი კაცობრიობის ცხოვრება მარადიული წინსვლაა, ირონიულსა და ჰეროიკულს თავთავიანთი ფუნქცია, დანიშნულება და ადგილი აქვთ. ირონიული საამშენებლო მოედანს სწმენდს, ასუფთავებს. ჰეროიკული კი აშენებს. ამიტომ ორივე საჭიროა, ოღონდ ძალიან ზუსტად უნდა განვსაზღვრდეთ — როდის რომელი. არც ირონიული უნდა ვაქციოთ მოსაწყენ ერთფეროვნებად და არც — ჰეროიკული. ეს ზომიერება კი დღევანდელ ჩვენს პოეზიაში დარღვეულია.

ჰ. შამარი საუიშია

შეიძლება მკითხველმა იფიქროს, რომ ერთი წლის მანძილზე გამოქვეყნებული ლექსების მიხედვით მკაცრ დასკვნებს ვაკეთებ. მართალია, ყოველ წელს შედეგრი ვერ დაიწერება. უფრო მეტიც, დაზაშეებია წლების განმავლობაშიც არ შეიქმნას იგი. არც ამა თუ იმ წელს დაწერდლი შედეგრია იმის

საბუთი, რომ იმ წელიწადს საერთოდ მძლავრად ჟღერდა პოეტური ჩანგი. მაგრამ ისიც სწორია, რომ სენს გამოჩენისთანავე უნდა ვუწამლოთ, თორემ, თუ წავუყრუეთ, მოსალოდნელია განკურნება შეუძლებელი გახდეს. ის ნაკლი კი, რაზეც ვილაპარაკე, კარგა ხანია შეეპარა ჩვენს წყობილსიტყვაობას და მხოლოდ 1983 წელს არ გამოჩენილა, ამასთან ერთად, ვიქტორ შკლოვსკის ერთი შეგონებაც უნდა გავიხსენოთ:

„ახლახან შევიტყვე, რომ 99 პროცენტზე მეტი დღეს დაბეჭდილი რეცენზიებისა და სტატიებისა — „დადებითია“.

გაგიზიარებთ ჩემს გამოცდილებას. 1918 წელს გეტმან სკოროპადსკისთან ვმსახურობდი ჯავშნოსან ჯარში. დაკავებული ვიყავი იმით, რომ ავტომობილების ბენზოავზშია შაქაოს ვყრიდი. ამის მერე მანქანა ორ-სამჯერ ამოიხვნეშებდა და გაჩუმდებოდა დიდი ხნით გაჩუმდებოდა. ნუ დავშაქრავთ მწერლებს. დაშაქრული ფუნთოუშებია კარგი. მწერალმა კი უნდა იმუშაოს“.

არსებობს ერთი შეხედულება, რომელსაც დღეს წამლაუწუმ გაიგონებთ — პიესა იწერება თეატრში. ამ აზრს არ უნდა ჩაეებლაუჟოთ, რამეთუ პიესა შეიძლება დაიწეროს ყველგან, თეატრშიც და შინაც, ოღონდ გააჩნია, ვინ წერს. ცხადია, არაფერი განსაკუთრებული აღმოჩენა არ იქნება თუ ვიტყვი, რომ თეატრშიც დაწერილა ბევრი პიესა, რომელთაც არავითარი მხატვრული ღირებულება არ გააჩნიათ და — სახლშიც. მომხდარა პირიქითაც: თეატრშიაც შექმნილა მნიშვნელოვანი დრამატურგული ნაწარმოები და უთეატროდაც — მწერლის მაგიდაზე. ასე რომ, მთავარია მწერლის ნიჭიერება. ოღონდ ეს კია ანგარიშგასაწევი: თუ პროზაიკოსისა და პოეტისათვის ძირითადად ეს ნიჭიერება ადამიანის სულისა და სიტყვის საიდუმლოს წვდომას გულისხმობს, დრამატურგისათვის მესამეც ემატება — თეატრის საიდუმლო. როცა უზენაესი ამ საიდუმლოს წვდომის უნარით გაგაჩენს, უკვე სულერთია, სად წერ — თეატრში თუ საკუთარ ბინაში. თუ ასეა, რატომღა გვაშინებს ზემორე მოხსენიებული შეხედულება? აქ გასათვალისწინებელი ის გახლავთ, რომ თეატრი შემოქმედებასთან ერთად არის ყოველდღიური პრაქტიკული საქმიანობაც. ამიტომ, სამწუხაროდ, ხშირია შემთხვევა, როცა პრაქტიკულ საქმიანობას მეტი ყურადღება ექცევა, ვიდრე შემოქმედებას. სწორედ ამ დროს დებულება — პიესა იწერება თეატრში — ფრიად

მავნე როლს ასრულებს, გზას უხსნის თეატრის თვითნებობას დრამატურგიის საწინააღმდეგოდ. ამ თვითნებობამ დრამატურგია გადააქცია თეატრისათვის ნედლეულის მიმწოდებელ ხელობად. ამგვარი დამოკიდებულება იმდენად ჩვეულებრივი გახდა, რომ სოსო სიგუას უცნაური რამ ათქმევინა — „რაც შეეხება დრამატურგიას — მე მგონია, იგი არის არა ლიტერატურის დარგი, არამედ თეატრალური ხელოვნების ნაწილი. მან მეტამორფოზა განიცადა და სრულიად ახალი ელფერი შეიძინა. ამიტომაც, რომ პიესა აღარ გვიზიდავს, მაგრამ სპექტაკლს ინტერესით ვუყურებთ“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1980 წ., 7 მარტი). ასე გულგრილად გამოვუტანეთ განაჩენი მწერლობის უმშვენიერესსა და ურთულეს დარგს. ზოგიერთი უნიჭო პიესამახერის ნაცოდვილარი მეტამორფოზად მივიჩნიეთ და ამის საფუძველზე დრამატურგიას სიტყვაგაზმული ლიტერატურიდან მივერეკებით. იმას კი აღარა ვფიქრობთ, რომ ამით, ერთი მხრივ, მწერლობას ვაღატაკებთ, ხოლო, მეორე მხრივ, თეატრს მხოლოდ და მხოლოდ თავშესაქცევის ფუნქციას ვუტოვებთ. უდრამატურგოდ. თეატრს აზროვნების უნარს წაევართმევთ.

ამ კუთხით თუ შევხედავდით ლალი როსებას პიესას „პროვინციული ამბავი“ შეიძლებოდა საყურადღებო დასკვნა გაგვეკეთებინა.

პუბლიცისტური გაგებით ეს პიესა აქტუალურ საკითხს არ ეხება. იგი გვიამბობს ოთხი პროვინციელი მსახიობის და ერთი გაურკვეველი პრო-

ფესიის ლოთის ურთიერთდამოკიდებულებაზე. ალ-
ბათ ამიტომაც მიაკერა მას პრესამ იარლიყი: პიესა
პროვინციული თეატრის ცხოვრების შესახებ. მაგ-
რამ ეს მწარე შეცდომაა. უმეცრების გამო გაიგი-
ვებულია პიესის მასალა და აზრობრივი შინაარსი.
ავტორი, აღზრდილი რეჟისორისა და მსახიობის
ოჯახში, კარგად იცნობს თეატრის სამყაროს; ცხო-
ვრებას, იყენებს მას მასალად. როცა ამ მასალას
ღრმად ჩავწვდებით, დავინახავთ, რომ „პროვინციულ
ამბავში“ არის ხუთი ადამიანის ბედი, რწმენა, იმე-
დი, უგინცობა, ტკივილი, სიხარული, სევდა, სიყვა-
რული, ტყუილი და სიმართლე, გატარებული ცხოვ-
რების დარჯაქში. არის კიდევ განწყობილება, რაც
აგრეთვე არსებითია და რასაც დღეს იშვიათად ნა-
ხავთ სცენაზე. ლაპარაკია იმ განწყობილებაზე, რო-
მელიც მაყურებლის სულში სახლდება, დაგაფიქ-
რებს და გულს აგიტკივებს. უბრალო დეტალს გა-
გახსენებთ, წვიმს, ჰერს ატანს და ოთახში წვეთავს.
ნინო ტაშტს უდგამს. დროდადრო მაყურებელს
ესმის—ტყაპ—წვეთის დაცემის ხმა. ამ მოლოდი-
ნით სავსე ატმოსფეროში ეს ხმა გაგონებთ დროის
დათვლას. თითქოს ვიღაც, უხილავი და უჩინარი,
ანგარიშობდეს ადამიანის ცხოვრების წუთებს.

ამ სახლში ყველა რაღაცას ელის: ლეო კინო-
სტუდიაში მიწვევას და როლს ფილმში; ნინოც —
როლს, „ცეკვის მასწავლებელი“ უნდა დაიდგას
თეატრში და ამჯერად მას ვერ აუვლიან გვერდს;
ზიზიც — ახალ როლს, სიყვარულს, პროვინცი-
დან გაქცევას, ახალ ასპარეზზე გასვლას; მურმანი—

მთელი ცხოვრების შეცვლას. მაგრამ ამაოა ეს მოლოდინი. არაფერი შეიცვლება. სიკვდილის დღემდე ყველაფერი ისევ ისე იქნება, როგორც დღეს არის. მხოლოდ ხანდახან, წვიმიან დღეს, ჰერიდან ჩამოვარდნილი წვეთი — ტყაპ— გაგახსენებს, რომ დრო ულმობლად მიდის. იმედი და ოცნება, ადამიანთან ერთად, თანდათან ქრება და კვდება.

აზრს, რომელიც „პროვინციულ ამბავშია“ გატარებული, მე დავარქმევდი მოლოდინის ტკივილს, რომელიც ყოველ კაცს აწუხებს და აღარ აქვს მნიშვნელობა იმას, რა პროფესიის არის ეს ადამიანი. იგი საერთოადამიანური წუხილია. რაკი ასეა, ეს პიესა აქტუალურიც ყოფილა, მნიშვნელოვანიც და საყურადღებოც. კარგია, რომ მასში ცრუაქტუალურობა არ არის, რომელსაც გაწაფული პიესამახერები თვალში ნაცრის შესაყრელად იყენებენ.

დრამატურგიის დაკნინება გამოიწვია იმ წონასწორობის დარღვევამაც, რომელიც დრამატურგს, რეჟისორსა და მსახიობს შორის არსებობს თეატრში. დღეს ხშირია ლაპარაკი მსახიობის თეატრზე, რეჟისორის თეატრზე, დრამატურგის თეატრზე. მართალია, დრამატურგის თეატრი ჯერჯერობით უცხოეთში არსებობს და ჩვენში არ გამოჩენილა, მაგრამ მალე ალბათ აქაც გაჩნდება. არის ცხარე კამათი, რომელი სჯობს, რომელი უფრო გამოხატავს დღევანდელ ტენდენციას. ხომ არ აჯობებდა გვეფიქრა, გვეოცნება, გვეზრუნა თეატრზე, რომელშიც მსახიობი, რეჟისორი, დრამატურგი ერთად, ჰარმონიულად იქნებოდა შერწყმული და მათი

საერთო შრომით დაიბადებოდა წარმოდგენა? ღრმად მჯერა, რომ ასეთი თეატრი იდეალური თეატრია. დღევანდელი თეატრის ერთ-ერთ საჭირობოტო და მოსაგვარებელ საკითხად ეს ჰარმონიული შეფანხმებაც მიმაჩნია. რა თქმა უნდა, ამით ის არ მინდა ვთქვა, რომ წინათ არ ყოფილა ჰარმონიის დარღვევის შემთხვევები. ყოფილა, როგორც არ ყოფილა. საკმარისია გავიხსენოთ აკაკი წერეთლის მწარე ჩივილი: „რატომ ისე არ აღგენენ პიესას, როგორც ავტორებს უწერიათ? რა ნება აქვთ მოთამაშეებს, რომ ზოგს ჰკვეცავენ, ზოგს თავისას უმატებენ, ამახინჯებენ პიესებს და თავის საკუთარ გემოზე აღგენენ? და არა თუ სხვების, შექსპირის პიესებიც ველარ გვიცენია: პეტრუჩიოს მაგიერ ვილაც კუდაბზიკა იმერელს გვიხატავენ და შტოკმანის ნაცვლად ჩვენებურ ბანკობიას მოთამაშეს, ენატარტაღა, ზუთხის მაძიებელ მოკენჭეს“.

როგორც ვხედავთ, სრული ჰარმონია მწერალსა და თეატრს შორის წინათაც არ ყოფილა და, ალბათ, არც მომავალში იქნება. შეიძლება ზოგჯერ ეს წინააღმდეგობაც კი უწყობდეს ხელს კარგი სპექტაკლის დაბადებას, მაგრამ ეს წესად არ უნდა ვაქციოთ. გამონაკლისი კანონად არ უნდა გავხადოთ, რადგან მწერლისა და თეატრის ურთიერთობის კანონზომიერება ჰარმონიას, შეთანხმება-შეხმატკბილებას გულისხმობს. შრომის განაწილება პროფესიათა შორის დიდი ხანია მოხდა და მისი გადასინჯვა-აღრევა სასურველი არ არის. ეს საქმის წახედენას შეუწყობს ხელს. ამიტომ დრამატურგმა თა-

ვისი ლიტერატურული საქმე უნდა აკეთოს — პიესა წეროს. თეატრმა თავის თეატრალურ საქმეს მოუაროს — წარმოდგენა დადგას.

ლ. როსებასა და მ. კუჭუხიძის სპექტაკლი „პროვინციული ამბავი“ ამ კუთხითაც იმსახურებს ყურადღებას.

რეჟისორი არ ერევა ავტორის ფუნქციაში. იგი პიესის აზრობრივ შინაარსს აღრმავებს რეჟისორული ხელოვნების საშუალებებით. საბუთად წარმოდგენის ფინალი გავიხსენოთ.

ლოთმა სტუმარმა თავისი მონოლოგი წარმოთქვა და გავიდა. მერე პიესაში წერია: „ზიზი მარტოა. წვიმამ ალბათ იმატა. დაახლოებით სტუმრის მონოლოგის შუაში ჰერიდან უკვე რამდენიმე წვეთი ჩამოვარდა ნინოს მიერ საგანგებოდ შედგმულ ტაშტში. ახლა, სრულ სიჩუმეში, ეს წკაპუნის ხშირდება და ძალზე მკაფიოდ ისმის. ფანჯრიდან ნათურის მბჟუტავი შუქი ეცემა ზიზის, მის სახეს. იგი მაგიდასთან დგას, უძრავი, წელგამართული და პირდაპირ დარბაზისაკენ იყურება“. ყველაფერი ზედმიწევნით ზუსტად არის აღწერილი და თითქოს დასამატებელი არაფერი რჩება, მაგრამ არის დამატებული, ერთი შეხედვით, უბრალო რამ — გამხმარი ტოტი. ზიზი — ნ. ჩიქვინიძეს ხელში გამხმარი ტოტი უჭირავს. სხვისა არ ვიცი და მე ამ გამხმარმა ტოტმა ბევრგვარი ფიქრი აღმიძრა. კონტრასტია: ერთი მხრივ, ახალგაზრდა ქალის მხნე ფიგურა. ამ ქალმა ახლახან დააღწია თავი სასოწარკვეთილებას და იმედის სხივი აკიაფდა მის თვალებ-

392

ში. მეორე მხრივ — გამხმარი ტოტი, როგორც ჟეინცო მომავლის სიმბოლო. თითქოს ეს ქალი და მომავალი ჩუმად, მალულად ერთმანეთს ებრძვიან. ამ ჭიდილში მომავალი დარჩება გამარჯვებული, რამეთუ მარტოობა და სიბერე ისე უდარაჯებს ზიზის, როგორც გამხმარი ტოტი.

ნურავინ იფიქრებს, რომ აქ პესიმიზმია გამოვლენილი. არა. ცხოვრება ბრძოლაა და ჩვენ ყველამ ვიცით, რით დამთავრდება საწუთროსა და ადამიანს შორის ეს უთანასწორო საგრობა: მაგრამ მაინც არავინ იხევს უკან და ბოლომდე ეწევა ცხოვრების ჭაპანს. აქ არის ოპტიმიზმის წყარო. ზიზიც ბოლომდე დარჩება იმ პროვინციული თეატრის სცენაზე, რომელიც მას ასე სძულს და ურომლისოდაც არსებობა არ შეუძლია. მაინც იქ არის მისი სიხარულისა და ტკივილის ბუდე და მხოლოდ სიკვდილი თუ დააშორებს მათ. ტყუილად ხომ არ ამბობს ლოთი სტუმარი — „საქმე მაინც საქმეა, რას იზამ, ჩვენი ვალია... ღირსების ამბავი...“

მიუხედავად იმისა, რომ წარმოდგენის მონაწილე ხუთივე მსახიობი მკაფიოდ დადგენილი მიზანსცენების შესაბამისად მოქმედებს, სპექტაკლის ყურებისას ისეთი შთაბეჭდილება გრჩებათ, რომ აქტიორს არავინ ზღუდავს და იგი სრულიად თავისუფალია. ამ თავისუფლების შექმნის საშუალება კარგად დაწერილმა პიესამ მისცა რეჟისორს, თორემ იძულებული გახდებოდა ცრუ თეატრალური ეფექტებისათვის მიემართა, რითაც მსახიობს შებოჭავდა და მანეკენს დაამსგავსებდა.

ყველა ჩვენთაგანს ბევრი უნახავს სპექტაკლი, სადაც ზოგჯერ იძულებით, ზოგჯერ ნებით რეჟისორი იგონებს მსახიობის მოქმედების სქემას. აიძულებს აქტიორს, არ დაარღვიოს იგი. ამით ინიციატივას ართმევს მსახიობს და რეჟისორული დავალების ბრმა შემსრულებლად ხდის. ეს უკარგავს აქტიორის თამაშს ემოციურ შინაარსს და მაყურებელი გულგრილია მის მიმართ. სამაგიეროდ ალტაცებულია რეჟისორის გამომგონებლობის ნიჭითა და უნარით. მაგრამ ეს არღვევს სპექტაკლში მსახიობისა და რეჟისორის ურთიერთშევესების ჰარმონიას, რაც უთუოდ უარყოფითად მოქმედებს წარმოდგენაზე. რაც მთავარია, ამგვარი სქემა ხელს უშლის მსახიობს აჩვენოს ადამიანის უთვალავფერიანი სულიერი სამყარო.

ახლა გავადევნოთ თვალი „პროვინციული ამბავის“ პერსონაჟების სულის მოძრაობას.

ოჯახური სკანდალი მოხდა. ლეო ცოლისდას ეჩხუბა. შეშინებული ნინო დას მიემხრო. გაბრაზებული ლეო სახლიდან წავიდა მუქარით — „სანამ მოვალ, იფიქრეთ... გესმით?!“ ამაყად წასვლის უფლებას იმედი აძლევდა: დარწმუნებული იყო, რომ კინოსტუდიაში მიიწვევდნენ. მოტყუვდა. უარი შემოუთვალეს. გაწბილებული ბრუნდება შინ. თუ ცოტა ხნის წინათ ლეო — ო. მელვინეთუხუცესი საკუთარი ღირსების გრძნობით და თვითდარწმუნებული ტოვებდა ამ სახლს, ახლა ნირშეცვლილი, საქციელწამხდარი ბრუნდება უკან. ხელთ დეპეშა უჭირავს და ნინოსა და ზიზის ეუბნება — „თქვენი

გახარება მინდოდა, თორემ არ მოვიდოდი“. მერე ცოლს მიმართავს — „გაიხარე... წაიკითხე, წაიკითხე...“ აღარც წელანდელი რიხიანი ხმა, აღარც თვითდაჯერება და სიამაყე. მაყურებლის თვალწინ ერთი საცოდავი კაცი დგას, რომელსაც გაღახული ბავშვივით ეპოპრება ტუჩები და მთელი სხეულით თანაგრძნობას და მხარდაჭერას ითხოვს. მერე, ცოლთან ერთად, თეატრში გარბის. მართალია, ცდილობს ისევ ძველებურად რიხიანად ილაპარაკოს — „ნუ წუხდებით, მე თვითონ მოვუვლი ჩემს საქმეს“ — მაგრამ უკვე ყველაფერი ნათელია. არაფრის მომვლელი ეს კაცი არ არის. მისი პომპეზურობა და რიხი მხოლოდ ნიღაბია, რომელიც ხანდახან მალავს ხოლმე ერთი საწყალი კაცის სულის ტკივილს.

უსაშველოდ გაუხარდა ნინოს მურმანის ჩამოსვლა. ეს ქალი გულლია ადამიანია. მას არაფრის დამალვა არ შეუძლია. მურმანის დაბრუნება ორგვარად ახარებს: ერთი მხრივ იმიტომ, რომ უყვარს ეს კაცი, ძველ მეგობრად თვლის, მისი აქტიორული ნიჭიერების სჯერა და, მეორე მხრივ იმიტომ, რომ თეატრში ვეღარ დაჩაგრავენ. მურმანი გამოექომაგება, მხარს დაუჭერს, დააფასებს. მაგრამ ნინოც მოტყუვდა. „ცეკვის მასწავლებლის“ როლების განაწილების დროს მურმანი არც ნინოს და არც ზიზის არ მიემხრო. მათ სასარგებლოდ კრინტიც არ დასძრა და როლებიც სხვას მისცეს. ამ ორგულობამ ნინო აღაშფოთა, აქოთქოთდა, სულ უსინდისო, უნამუსო, საზიზღარი და ტურა ეძახა. მაგრამ რა!

როგორც კი ნინო — გ. გაბუნias თვისებას მიწ-
ვდებით, მაშინვე მიხვდებით, საკმარისია მურმანი
ისევ ამ ოჯახში შემოვიდეს, გაუღიმოს, ტკბილი
სიტყვა უთხრას, რომ ქალი კვლავ ფიანდაზად გაე-
ფინოს. ნინო — გ. გაბუნias ბოროტების ჩადენა არ
შეუძლია. ამ ზერელე, ქარაფშუტა, მოფუსფუსე
ქალში მხოლოდ კეთილი სუფევს. მართალია, როცა
გააბრაზებენ, გაანჩხლდება; მაგრამ მალე ყველაფე-
რი გაუვლის, დამშვიდდება და ყველას შეურიგ-
დება. ეჩხუბება იგი ქმარსაც, დასაც, მაგრამ მაშინვე
ყველაფერი ავიწყდება და მზად არის, ორივეს თავს
შემოეველოს. როგორიც უნდა იყოს, ადმიანის ხასი-
ათის გამოვლენა, მის არსებაში ერთი ძირითადი
თვისება ცოცხლობს და იგი გარემოს გავლენით არ
იცვლება. ოღონდ სიტუაციის შესაბამისად ხან
მკაფიოდ გამომჟღავნდება და ხან ვერა. გ. გაბუნias
მიერ დახატული ნინოს ეს ძირითადი თვისება სი-
კეთეა და არავითარ პირობებში იგი არ შეიცვლება.
ოღონდ გარეგნულად ეს სიკეთე დამალულია ქარი-
ფანტიაობის უკან.

ერთი დეტალისთვისაც მინდოდა ყურადღება
მიმექცია: როცა ლეო ნინოს დებეშას გადასცემს,
გ. გაბუნია ტექსტს რუსული ინტონაციით კითხულ-
ობს, მოგეხსენებათ, ქართული დებეშები რუსული
შრიფტით იწერება. ეს გარემოება ფონეტიკურად
ქართულ სიტყვებს სასაცილოდ აქლერებს. ამით სა-
რგებლობს მსახიობი და მაყურებლის ღიმილსაც
იწვევს. რაც მთავარია, გამოხატავს ზიზღსაც იმათ
მიმართ, ვინც მის ქმარს როლი არ მისცა.

ფსიქოლოგიურად რთულ სურათს ქმნის ზიზისა და მურმანის ხანმოკლე ურთიერთობა. იგი იწყება თითქოს ნამდვილი სიყვარულით და მთავრდება გულგატეხილობით და გულაცრუებით. რამ ათქმევინა ზიზის — „ორი ცუდი ყოფაქცევის ადამიანი ხვდება ერთმანეთს ბინძურ სახლში და ერთმანეთში რაღაც იდეალს ეძებენ?“ რა არის ეს — მართლა მრუშობა თუ სასოწარკვეთილების გამოვლენა? ჩემი აზრით, სასოწარკვეთილების გამოვლენა. ამით არის გამოწვეული ზიზის თვითგვემა და მურმანის უნიათობა.

მათი წამიერი შეხვედრა შემთხვევის ბრალი არ არის. ისინი კანონზომიერად შეიყარნენ. ორივე მაძიებელი ბუნების ადამიანია, ორივეს დიდი პრეტენზია და სურვილი აქვს, ოღონდ არცერთს არ გააჩნია ნებისყოფა, აუცილებელი მათი მისწრაფების დასაკმაყოფილებლად. გზაკვალაბნეულობის შედეგად მურმანი ქურდი გახდა (საკონცერტო ბრიგადის ფული მიითვისა), ხოლო ზიზი — მეძავი. ორივე მათგანის ცხოვრება არის ტრაგედია ადამიანისა, რომლის მოთხოვნილება არ შეესაბამება მისსავე ნებისყოფას, ამის გამო რეალობის ადგილს მისტიფიკაცია იჭერს. ზიზი იგონებს ნამდვილ სიყვარულს, ნამდვილ იდეალს, ნამდვილ ხელოვნებას, ნამდვილ აღმაფრენას, რითაც თავს იტყუებს. როცა მისტიფიკაციის ბურუსი გაიფანტება და რეალობა გამოჩნდება, ზიზი სასოწარკვეთილებაში ვარდება, ყველა და ყველაფერი სძულს, თავისთავიც კი.

ასევე მისტიფიცირებულია მურმანის წარსუ-

ლიც, მისი ნიჭიერება, მისი უნარიანობა, მისი მამა-
კაცური ხიბლიც. ზიზისგან განსხვავებით, იგი ამას
დიდი ხანია მიხვდა და მის სულში სასოწარკვეთილე-
ბის ადგილი გულგრილობამ დაიჭირა. იგი გულ-
წრფელად ებლაუშება ზიზისთან ურთიერთობას,
მაგრამ მისი შენარჩუნების ძალა არ შესწევს.

ამგვარად აღვიქვი მე ნ. ჩიქოვანის შესრულებუ-
ლი ზიზი და კ. მახარაძის — მურმანი.

ხშირად გამიგონია, იქნებ ხელოვანს ამა თუ იმ
ნაწარმოების შექმნისას ის არ უფიქრია, რასაც მას
კრიტიკა ან პუბლიკუმში მიაწერსო. შეიძლება, მაგ-
რამ ამას მნიშვნელობა არ აქვს. ხელოვანი სრული
უფლებამოსილია ქმნიდეს როგორც ცნობიერად,
ისე არაცნობიერად. ამიტომ გამორიცხული არ
არის, ზოგჯერ თავად ხელოვანიც ვერ მიხვდეს იმას,
რომ ის, რაც კრიტიკამ ან პუბლიკუმმა დაინახა.
მართლაც იღო მის ქმნილებაში. ოღონდ ერთი რამ
არის ცხადი: ვერავითარი კრიტიკა, ვერავითარი
პუბლიკუმში მხატვრულ ნაწარმოებში ვერ დაინახავს
იმას, რაც იქ არ დევს. თუ დაინახა, მაშასადამე,
იღო. თუმცა ყოველ ადამიანს თავისი მკვეთრად
ჩამოყალიბებული სამყარო აქვს და შეიძლება სხვა-
დასხვავებულად დაინახოს და აღიქვას ესა თუ ის
მხატვრული ქმნილება. რამდენადაც მდიდარია ხე-
ლოვანი, იმდენად მრავალფეროვანია მისი ქმნილე-
ბის აღქმაც. ამიტომ აზრთა სხვადასხვაობა მხატ-
ვრული ნაწარმოების სიმდიდრეზე მეტყველებს.
ოღონდ ხელოვანმაც და პუბლიკუმმაც უნდა იწა-
მოს, რომ აზრთა სხვადასხვაობა გამოწვეულია თა-

ვად მხატვრული ნაწარმოებით და არავინ არაფერს მიაწერს მას.

ეს იმიტომ მოგახსენეთ, რომ „პროვინციულ ამბავში“ გამიჭირდა ლოთი სტუმრის წარსულის ამოცნობა. ამან კი მაიძულა, იგი ერთგვარ ქადაგად მიმეჩნია, რომელიც, დაცემულობის მიუხედავად, მაინც რწმენისა და იმედისაკენ მოუწოდებს ადამიანებს. მართალია, ასეთი პირები ცხოვრებაშიაც და ლიტერატურაშიაც გაღიზიანებას იწვევენ, მაგრამ კ. მარჯანიშვილის თეატრის წარმოდგენაში ეს არ ხდება. ეს კი უპირველესად, თუ არ ვცდები, გ. სიხარულიძის დამსახურებაა, რომელიც ზომიერებას არ არღვევს და ბოროტად არ იყენებს შესაძლებლობას, რასაც სცენაზე ლოთის განსახიერება იძლევა.

ჩემი აზრით, ლ. როსებას ერთადერთი შეცდომა პიესაში ეს ლოთი სტუმარია, სადაც ადამიანი რეზონიორით არის შეცვლილი.

რეზონიორს აუცილებლად უნდა გავექცეთ. რეზონიორი ადამიანს სქემით ცვლის. სქემა ხშირად ხდება მაყურებლის პროვაციირების საფუძველი. თუ რეჟისორს აქვს უფლება ზოგჯერ მაყურებლის პროვაციირებისა, დრამატურგი მოკლებულია მას. მოკლებულია იმიტომ, რომ დრამატურგი მოვალეა ხელოვნების მარადიული ღირებულება შექმნას მაშინ, როცა, თეატრის სპეციფიკის გამო, რეჟისორის ნამუშევარი ეფემერული ხასიათის არის. ჩარიგ დიდებულიც უნდა იყოს წარმოდგენა, იგი დროებით ცხოვრობს და გარკვეული პერიოდის შემდეგ არსე-

ბობას წყვეტს. პიესა კი რჩება და თაობიდან თაობა-
 ში გადადის. საზოგადოების განწყობილების შესა-
 ბამისად, რეჟისორი ხშირად ქმნის სპექტაკლს, რო-
 მელიც სიტუაციას კარგად ეხმაურება და წარმატე-
 ბას აღწევს. შეიძლება დარჩეს ლეგენდადაც, რა-
 მეთუ მომავალ თაობას მისი შემოწმების საშუალე-
 ბა არ ექნება. ამას ვეძახი მაყურებლის პროვაცი-
 რებას. დრამატურგს კი ამის არც საშუალება აქვს
 და არც უფლება, რაკი, როგორც ითქვა, მისი ნაწა-
 რმოები რჩება და მისი ავ-კარგის აწონ-დაწონა მო-
 მავალ თაობასაც შეეძლება. სამწუხაროდ, სუსტი
 ნებისყოფის დრამატურგს ხიბლავს ამა თუ იმ წარ-
 მოდგენის ეფემერული წარმატება და ცდილობს
 შექმნას გახმაურებული მოდელის მსგავსი პიესა.
 თუ ამ ცდუნებას თავი არ დაადწია, იგი ყოველთვის
 თეატრის ანკესზე გამობმული ივლის, ლიტერატუ-
 რის დარგიდან გახდება თეატრის ნედლეულად.
 ამოცანა კი ის არის, რომ დრამატურგიამ შექმნას
 თეატრის მყარი წარმატების საფუძველი, ამი-
 ტომ უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება
 ყოველ ახალ დრამატურგიულ ნაწარმოებს. * ჩვენ
 ყველას, თეატრით დაინტერესებულ პუბლიკუმს,
 გვაწუხებს ტკივილი, მოლოდინი ისეთი თეატრისა,
 სადაც ჰარმონიულად იქნება შერწყმული დრამატ-
 ურგი, რეჟისორი და მსახიობი. ეს უნდა გახდეს
 კიდევ ერთი ახალი საფეხური ქართული თეატრის
 განახლებისა.

ოთხი ენთუზიასტი-მკვლევარი, სამი ახალგაზრდა და ერთი ხანდაზმული, ხეთიანის ციხის საიდუმლოს მიაგნებს. მათ აღტაცებას საზღვარი არა აქვს. ის, რასაც ციხე მალავდა, მთლიანად შეცვლის საქართველოს ისტორიის დღევანდელ ცოდნას, დაუკავშირებს ჩვენს წარსულს წინა აზიის უძველეს ხალხებს. ერთი სიტყვით, ფარდა ეხდება ურთულეს პრობლემებს. ნათელი და მკაფიო გახდებიან ისინი. საკუთარი ძალით ენთუზიასტ-მკვლევარებს წამოჭრილი საკითხების გარკვევა არ ძალუძთ. გაჩნდა აუცილებლობა — ყველაფერი, თბილისში, მეცნიერ-სპეციალისტებს აცნობონ. მაგრამ აღმოჩენა იმდენად უცნაური და მოულოდნელია, რომ დაიბადება ეჭვი: „— კი, მაგრამ რომ არ დაგვიჯერონ? ზღაპარს ჰგავს რაღაც“. მაშინ ამ სიტყვების წარმომტქმელ ახალგაზრდას ხანდაზმული უპასუხებს: „— ჩემო იოთამ, ზღაპარიც რომ იყოს, რით არის სინამდვილე ზღაპარზე დასაჯერებელი?“ („ხეთიანის საიდუმლობა“).

ილიკო, პერსონაჟი მოთხრობისა „შეურაცხყოფილი“, მეგობრებს ეკითხება:

„— ამხანაგებო, არსებობს თუ არა მოვლენა, გინდ ქვეყნიერება თავისთავად, ან როგორც გერმანელები იტყვიან an sich, თუ იგი ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფია?

რანაირია იგი თავისთავად და რანაირია იგი, როგორც ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფი?“

ამ კითხვის დასმის მერე ილიკო თავად ჰყვება ერთ ამბავს.

ილიკო მოსკოვში სწავლობდა. დაქირავებულ ბინაში ცხოვრობდა. გვერდით ცარიელი ოთახი იყო. იგი არავის ეჭირა. ერთ დღეს ამ ოთახსაც გამოუჩნდა პატრონი — ყმაწვილი ქალი. ილიკოს ეს მაინცაღამაინც არ გახარებია. ცდუნების შეეშინდა.

ილიკოსა და ქალის ოთახებს თხელი კედელი ჰყოფდა. რაც ხდებოდა ერთში, გარკვევით ისმოდა მეორეში. ერთხელ, საღამოთი, ქალის ოთახიდან ილიკოს ხმა მოესმა. უნებლიეთ ყური მიუგდო. მკაფიოდ ესმოდა და ხედავდა კიდევ: როგორ დალია ქალმა ჩაი, აალაგა სუფრა, გაშალა ლოგინი, გაიხადა ტანთ და დაწვა. სურათი იმდენად ცხადი იყო, რომ ილიკომ თავი ვერ შეიკავა და ქალის ოთახის კარებთან მიიპარა. ფრთხილად მოსინჯა იგი. კარი ღია აღმოჩნდა. ვაჟი ფეხაკრეფით შევიდა ოთახში. მაგრამ იქ არავინ დახვედრია. მეზობელი ქალი შინ არ იყო. მხოლოდ ღია ფანჯარაში ქარი არხევდა ფარდას.

ამბის დასასრულს ილიკო დასძენს: როცა დავინახე, რომ მოვტყუვდი, „რატომღაც ისე შეურაცხყოფილად ვიგრძენი თავი, ისე საშინლად შეურაცხყოფილად, რომ მტერსაც კი შევეცოდებოდი...“

რამ გამოიწვია შეურაცხოფის გრძნობა? ცნობიერების ღალატმა. ის, რაც არ ყოფილა, სინამდვილედ ეჩვენა. თუკი ეს შესაძლებელია, მაშინ ვინ ვართ ჩვენ? „ვაი ჩვენ, თუ ეს ცხოვრებაც და ჩვენც თავად...“ — აღარ ამთავრებს ილიკო აზრს. ეშინია

საკუთარი თავი მოჩვენებად, სიზმრად, არარეალურად წარმოდგინოს. იგი ასკვნის: „არა, ამის აშკარად თქმის უფლება ჩვენს თავს არ უნდა მივცეთ. ვიყუჩოთ სჯობია. მით უმეტეს, სულ ნამდვილი სინამდვილე არავინ იცის“.

მაგრამ გაჩუმება ადვილი საქმე არ არის. როგორც კი ამგვარი აზრი შეგაწუხებს, იგი არც მოსვენებას მოგცემს. გინდა თუ არ გინდა, უტრიალებ გარშემო.

„Escalade“-ში სახალხო დღესასწაულია აღწერილი. ამბავი შვეიცარიაში ხდება. კარნავალში ერთი ქართველი კაციც მონაწილეობს. იგი გაოცებული შეჰყურებს, როგორ ზეიმობს, ერთობა, ილხენს, თავდავიწყებას ეძლევა ნილაბათარებული ქალი თუ კაცი. ამ ორომტრიალში ქართველთან ვილაც ქალი მოვარდება. იგი შავი ნილბით და წითელ-ყვითელი მოსასხამით არის მორთული. უცნობი ქალი ხელს წაავლებს ქართველს და შუა კარნავალში გაიტაცებს.

„— ეს თუ სინამდვილეა, წარმოდგენა რა უნდა იყოს? — ვკითხე ჩემს თანამგზავს, რომელიც ჰინკასებრ გაჰკიოდა და სულ წინ მეზიდებოდა.

— ყოველი სინამდვილე წარმოდგენაა და ყოველი წარმოდგენა — სინამდვილე, მეგობარო! — მიპასუხა ნელი ხმით...“

შემდეგ ეს „წითელ-ყვითლიანი შავი ნილაბი“ ელვის უსწრაფესად ხეზე შეხტა, ტოტს აჰყვა და კენწეროზე მოექცა. იქიდან დაიყვირა, ამოდით, დამიჭირეთ, ვინც ვაჟკაცები ხართ. ცხადია, ქართველი

პირველი აიჭრება ხეზე, ნილბამდე ვერ მიაღწევს. თუ ნილბისაკენ წასვლას შეეცდებოდა, ტოტი ველარ გაუძლებდა და ჩამოვარდებოდა. შეცბუნებული იდგა ქართველი, როცა ისევ მოესმა ქალის ხმა. მოიხედა და დაინახა: ნილბის პატრონი მის გვერდით იდგა. — იქ, კენწეროზე ვინლაა — ჩურჩულით იკითხა კაცმა. ასევე ჩუმად მიიღო ქალის პასუხი — კენწეროზე ჩემი შავი ნილაბი და წითელ-ყვითლიანი მოსასხამი ჰკიდია. მერე დაუმატა: წავიდეთ აქედან და სეირს ვუყუროთ, ვნახოთ, რა მოხდება. აღგზნებული და აღტაცებული ხალხი კი ხეს აწყდებოდა. ცდილობდა მიწვდომოდა ნილაბს. ზოგიერთი ჩამოვარდა კიდეც ხიდან.

გაოგნებულ ქართველს ქალი ეკითხება:

„— როგორ მოგწონს ჩემი იდეა? არ გაგონებს განა ეს სურათი თვით კაცობრიობას, მის ბრძოლას, მის ცხოვრებას? რა კარგია! განა ასე ტყუილა არ იბრძვის კაცობრიობა? განა ასე თავდავიწყებით არ ეპოტინება რაღაც იდეალს, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ისეთივე სისუღელეა, როგორც ხეზე ჩამოკიდებული ჩემი ნილაბი და წითელ-ყვითელი მოსასხამი!...“

ქალი ისევ ხალხისაკენ მიტრიალდა და მოუწოდა: ადით, ჩამოიყვანეთ, ვინ ხართ პირველი, ვინ ხართ ვაჟკაცი!..

ქართველმა ქალი შეაჩერა და ამაყად უთხრა: — პირველი მე ვიყავი. ხომ არ მოვტყუებულვარ? ქალმა ირონიულად მიუგო: — შენ იყავი, მაგრამ „მეც იგივე ვარ, რაც ჩემი ნილაბი ხეზე!“

ქალი უეცრად სადღაც გაქრა. ქართველი სახ-
ტად დარჩა.

კიდეც შეიძლება ნიმუშების მოხმობა, მაგრამ
აუცილებელი აღარ არის. ისედაც ნათლად ჩანს,
რომ ლეო ქიაჩელის შემოქმედებაში ვრცელი ად-
გილი უჭირავს პრობლემას — რას წარმოადგენს
ჩვენს გარშემო არსებული სამყარო — ნამდვილია
იგი თუ მოჩვენებითი? სიზმარია თუ ცხადია? თუ
ორივეა ერთად? ერთმანეთში ისეა გადახლართული,
რომ ზღვარი ვერ დაგვიდგენია — სად თავდება
ერთი და სად იწყება მეორე.

კარგად ცნობილია, რომ ეს უძველესი ფილო-
სოფიური პრობლემაა და მისი ნაირნაირი პასუხი
არსებობს. ამიტომ დასაშვებია კიდეც იფიქროს კა-
ცმა — განა მწერლისათვის სულერთი არ არის დას-
მული კითხვის რომელ პასუხს აირჩევს? მწერლო-
ბის ყურადღებას ხომ თანაბრად იპყრობს ნამდვი-
ლიც და ~~მოჩვენებითიც ცხადიც და სიზმარიც,~~
~~რეალურიც და ირეალურიც, ბუნებრივიც და ზე-~~
~~ბუნებრივიც. ჯაღოსანი ტაგუც ისევე~~ საინტერესოა
როგორც ჩვეულებრივი ყალთაბანდი გვადი ბიგვა.
ასეა, მაგრამ ლეო ქიაჩელი სხვა კითხვის პასუხს
ეძებს: თუ სამყარო ირეალურია, მოჩვენებითია,
სიზმარეულია, მაშინ როგორი უნდა იყოს ადამია-
ნის ზნეობრივი დამოკიდებულება სინამდვილისად-
მი? ~~ამ კითხვის პირდაპირ, უშუალო პასუხს~~ ლ. ქია-
ჩელის ვერცერთ თხზულებაში ვერ იპოვნით. გარნა
ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მწერალმა კითხვა უპასუ-

ხოდ დატოვა. პასუხი მოგვცა, ოღონდ ქარაგმულად, მოიარებით.

დავაკვირდეთ ერთ გარემოებას.. მოთხრობათა იმ ციკლში, სადაც დასმულია პრობლემა — როგორია გარემომცველი სამყარო — პერსონაჟები ლანდებს ჰგვანან, ჩრდილებივით არიან. ვერცერთი მათგანის დახასიათებას ვერ შეძლებთ. ზოგიერთ მათგანს სახელიც კი არ აქვს. ხოლო თხზულებათა იმ რიგში, სადაც მწერალს ეს პრობლემა არ დაუსვამს, პროტაგონისტები მკაფიოდ, მკვეთრად, მსუყედ არიან დახატული. ტარიელ გოლუა, თავადის ქალი მაია, უჯუშ ემხა, ჰაკი აძბა, გვადი ბიგვა ყველა ჩვენ-თაგანს თვალწინ უდგას. მათი თვისებების, გარეგნობის, ხასიათის ყველა თავისებურებას ზედმიწევნით ვიცნობთ. ეს არც შემთხვევითია და არც იმისი თქმა შეიძლება, რომ ზოგადფილოსოფიური პრობლემა ლ. ქიაჩელს მხოლოდ შემოქმედების გარკვეულ პერიოდში აღელვებდა, მერე კი მას თავი დაანება და მწერლის გულისყური სხვ საკითხებმა მიიპყრეს. „ტარიელ გოლუა“ უკვე დაწერილი იყო, როცა ლ. ქიაჩელი „Escalade“-სა თუ „შეურაცხყოფილს“ ჰქმნიდა. „ხეთიანის საიდუმლოების“ ბოლო ვარიანტი 1945 წელს არის დასრულებული. ე. ი. „თავადის ქალი მაია“ და „ჰაკი აძბა“ კარგა ხანია გამოქვეყნებულია.

მაშასადამე, ლ. ქიაჩელის შემოქმედებაში პერსონაჟთა ზემოაღნიშნულ განსხვავებულებას სხვა საფუძველი აქვს.

თუ „შეურაცხყოფილის“ პერსონაჟს ილიკოს

ფიქრისაც კი ეშინია — „ვთუ ჩვენ, თუ ეს ცხოვრებაც და ჩვენც თავად...“ მოჩვენება, სიზმარი ვართო, თავადის ქალ მაიას სრულიად არ აღელვებს — საერთოდ როგორია ეს სამყარო. როგორიც უნდა, ჰეთი იყოს. მისთვის რეალურად არსებობს წოდებრივი უპირატესობაც, ქალური მშვენიერებაც და დედაკაცური პატივმოყვარეობაც. ყველაფერი ეს ღირებული და ფასეულია მაიასათვის. უბედურება ის არის, რომ დრო სოციალურადაც და ბიოლოგიურადაც ამხედრებულა თავადის ქალის წინააღმდეგ. მისი წოდებრივი უპირატესობა დამხოვბილია. გლეხები მას ირონიულად უყურებენ და მეურმე ამბაკო ისე ელაპარაკება, როგორც ტოლი ტოლს. დამკვნარა მაიას სწორუპოვარი მშვენიერებაც. საქმე იქამდე მივიდა, რომ არშიყი ბონდო გლეხის გოგოს ამჯობინებს თავადის ქალს, რაკი დაფინო ახალგაზრდაა. წაგებულ ცხოვრებას სიკვდილი ურჩევნია და მაია თავს იხრჩობს.

თუ გაქრება მაიასათვის სანუკვარი წოდებრივი უპირატესობა, ქალური სილამაზის ძალა, დედაკაცური პატივმოყვარეობა, მაშინ ეს სამყარო გინდ რეალური ყოფილა და გინდ — ირეალური, ეს უკვე თავადის ქალს აღარ ადარდებს. მას კონკრეტული ფასეულობანი უყვარს და სწამს. აბსტრაქტული იდეის გამო ტვინის ჰყლეტა მისთვის უცხოა. ეს მაიას ძალაა. იგი კონკრეტულისათვის იბრძვის, სანამ ძალ-ღონე ეყოფა. ამ ბრძოლაში თავის ბუნება-თვისებასაც ავლენს.

აბსტრაქტულისათვის ბრძოლაც შეუძლე-

ბელია და ადამიანური ბუნება-თვისების გამოვლენაც. ჯერ იმაშიაც ვერ გარკვეულხარ — როგორია სამყარო — და საიდან გეცოდინება ან შეგეძლება რა ფასეულობისათვის იბრძვი? დრო ფიქრში მიდის და სანამ კითხვებს პასუხს მიაგნებდე, თავად იქცევი ლანდად.

იქნებ იდეალი ისევე სისულელეა, როგორც ხეზე ჩამოკიდებული ჩემი ნილაბი? — სწუხს „Escalade-ს“ პერსონაჟი ქალი. ჰაკი აძბა ერთი წუთითაც არ ფიქრობს — მორღუობის ადამიანური ღირებულება იდეალია თუ არა. მისთვის ეს უკვდავი ფასეულობაა და სწირავს მისთვის კიდევ თავს. უჯუშ ემხასათვისაც ვაჟკაცობის, თავმოყვარეობის იდეალი რეალობაა და ოდნავადაც არ ეპარება ეჭვი მისთვის თავდადებაში. სწორედ ეს თავდადება და თავგანწირულობაა უჯუშ ემხასა და ჰაკი აძბას ძალა და ხიბლი. ეს თვისება ანდამატივით იზიდავს მკითხველს.

„რით არის სინამდვილე ზღაპარზე დასაჯერებელი?“ — გაკვირვებული კითხულობს „ხეთიანის საიდუმლოების“ პერსონაჟი. თუ ზღაპარი ისევე დამაჯერებელია, როგორც სინამდვილე, მაშინ კიდევ უფრო მეტად უნდა ვაფასებდეთ რეალურ, კონკრეტულ, ხელშესახებ საგნებს. მათი ღირებულება კიდევ უფრო ღრმად უნდა გვესმოდეს.

ქვეცნობიერად ამას მიხვდა გვადი ბიგვა. მისთვის ხე-ტყის სახერხი ქარხანა უბრალო საწარმო კი აღარ იყო, არამედ ფაქტორი, რომელიც გვადისა და მის შვილებს ცნობიერ სამყაროში არსებობის ძა-

ლას ანიჭებდა. ამიტომ ეკეთა გვადი ბიგვა თავგან-
წირული არჩილ ფორიას.

უხსოვარი დროიდან აწუხებს კაცობრიობას ფი-
ქრი — როგორია გარემომცველი სამყარო? მაგრამ
ამ წუხილის გამო არცერთი კაცის ბედი არ გამხდა-
რ ტრაგიკული. ტრაგიკულობის საფუძველი ყოვე-
ლთვის კონკრეტული იყო — ახლობელის. სიკვდი-
ლი, საყვარელი ქალის დაღუპვა, უსამშობლობა, უსახ-
ლკარობა, ულუკმაპურობა... კაცობრიობის ცხოვრ-
ება ჰგავს ალამსგირ კიბულანის უკანასკნელ დღეს.
როცა გივერგირი ენგურმა გაიტაცა, მოხუცი მამა
შვილს გადასარჩენად გამოეყიდა. ბერიკაცმა მანამ
ირბინა, სანამ ენგური ზღვას არ შეერწყა. ამ უზარ-
მაზარი სივრცის დანახვამ წამით ალმასგირი გააოგ-
ნა, და შეაჩერა, მაგრამ მალე მან დაუფიქრებლად
შეაბიჯა უსასრულობაში იმ კონკრეტულის საპოვ-
ნელად, რომელსაც ამ შემთხვევაში შვილი
ერქვა.

ასე მისდევს მთელი კაცობრიობა და თუ ცალ-
კეული პირი რაღაც კონკრეტულს მანამ, სანამ ერთ-
მშვენიერ თუ უბედურ დღეს უსასრულებაში არ
შეაბიჯებს. იმ უსასრულობაში, სადაც აღარავითარი
მნიშვნელობა აღარ აქვს, რანაირია ხილული სამყა-
რო — რეალური თუ ირეალური, ნამდვილი თუ მო-
ჩენებითი.

სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში, ქუჩაში, ხან-
დახმული ლეო ქიაჩელი წყნარად, დინჯად, ნელი
ნაბიჯებით დადიოდა. მაღიმაღ ჩერდებოდა და და-
ფიქრებული შორეულ სივრცეს უყურებდა. სათვა-

ლევში ძნელი დასანახი იყო მისი გამომეტყველება, მაგრამ იმ წუთს უთუოდ გეგონებოდათ, რომ მას ეს სამყარო სიზმარეულ ჩვენებად მიაჩნდა, რომელშიც კონკრეტულ საგნებს თუ მოვლენებს დიდი, ფასდაუდებელი ღირებულება აქვს და ამ ხილულებს იმ მშვენიერებას ანიჭებენ, რომლისთვისაც საც ღირს სიცოცხლეც, ბრძოლაც და თავდადებაც.

1984 წ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ლეგენდა .	3
მკვახე შეძახილი .	<u>24</u>
იყიდენ მახუილი .	65
„სურამის ციხის“ გამო .	109
ბედი ქართლისა და აკაკი წერეთელი	128
სევდა ისტორიისა	145
არსებობის შიში .	171
ბუნების კანონზომიერება და უკვდავების მაძიებელი კაცი .	192
არსებობის მარადისობის რღვევა ანუ შვილის მკვლელობა	217
საით?	250
შედარება .	<u>271</u>
შეუძლებელი .	288
წარსულით წინასწარმეტყველება	<u>308</u>
სულის ზრდა .	<u>251</u>
მოლოდინი	387
რანაირია სამყარო? -	401